



Tilbake til framtiden?

En studie av alternative kvalifiseringstiltak
for ungdom utenfor skole og arbeidsliv:
Kjennetegn, resultater, suksessfaktorer og
utfordringer

av

Selma Therese Lyng, Sveinung Legard,
Ann Cecilie Bergene, Niels Anker, Jes Erik Jessen og
Kristin Reichborn-Kjennerud

AFI-rapport 3/2010

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS RAPPORTSERIE THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S REPORT SERIES

© Arbeidsforskningsinstituttet 2010
© Work Research Institute
© Forfatter(e)/Author(s)

Det må ikke kopieres fra denne publikasjonen ut over det som er tillatt etter bestemmelsene i "Lov om opphavsrett til åndsverk", "Lov om rett til fotografi" og "Avtale mellom staten og rettighetshavernes organisasjoner om kopiering av opphavsrettslig beskyttet verk i undervisningsvirksomhet".

All rights reserved. This publication or part thereof may not be reproduced in any form without the written permission from the publisher.

ISBN 978-82-7609-277-6

ISSN 0807-0865

Arbeidsforskningsinstituttet AS Work Research Institute
Pb. 6954 St. Olavs plass P.O.Box 6954 St. Olavs plass
NO-0130 OSLO NO-0130 OSLO

Telefon: +47 23 36 92 00
Telefax: +47 22 56 89 18
E-post: afi@afi-wri.no
Webadresse: www.afi.no

Publikasjonen kan bestilles eller lastes ned fra <http://www.afi.no>

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS RAPPORTSERIE THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S REPORT SERIES

Temaområde

Medvirkning, inkludering, organisering

Rapport nr.:

3/2010

Tittel:

Tilbake til framtiden?

Dato:

September 2010

En studie av alternative kvalifiseringstiltak for ungdom utenfor skole og arbeidsliv: Kjennetegn, resultater, suksessfaktorer og utfordringer

Forfattere:

Selma Therese Lyng, Sveinung Legard, Ann Cecilie Bergene,
Niels Anker, Jes Erik Jessen og Kristin Reichborn-Kjennerud

Antall sider:

140 + vedlegg

Resymé:

I denne rapporten presenteres funnene fra en studie av alternative kvalifiseringstiltak rettet mot ungdom i alderen 16-19 år som står utenfor skole og arbeidsliv. Forskningsprosjektet inngår i Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets satsing "Unge utenfor", som har til formål å tydeliggjøre og styrke tiltaksapparatet overfor ungdom mellom 15 og 25 år som står utenfor utdanningssystemet og arbeidslivet, og å bidra til økt kunnskap om hva som kjennetegner dem og hvilke former for oppfølging de trenger. Den unge gruppa, 16-19-åringene, omfattes av "ungdomsretten" og inngår i den målgruppa som Oppfølgingstjenesten har ansvar for å gi et tilpasset og egnet opplærings- eller arbeidstilbud til. Fokus for studien er tiltak med målsetting om å bidra til at deltakerne vender tilbake til videregående opplæring eller kommer ut i arbeid, og som tilbyr ulike former for kvalifisering kombinert med sosial støtte og oppfølging.

Rapporten gir en oversikt over alternative kvalifiseringstiltak innrapportert fra Oppfølgingstjenesten i landets fylkeskommuner, og beskriver variasjon i kjennetegn og kjennskap til tiltak. Rapporten presenterer også funn fra en nærmere kartlegging av fem ulike typer alternative kvalifiseringstiltak: Arbeidsinstituttet (Buskerud), Droppstopp (Bergen), Gateakademiet (Kristiansand), Riverside (Oslo) og Utdanningsverkstedet (Bodø). De fem tiltakene beskrives og sammenliknes langs dimensjoner som organisering, finansiering, størrelse, målgruppe, målsetting, aktiviteter og kvalifisering, deltakere og rekruttering, arbeidsmetodikk og oppfølging, samarbeid med andre instanser samt egen vurdering av resultater så vel som styrker og svakheter. Videre presenterer rapporten resultater fra tiltakene i form av tidligere deltakeres videre forløp, opplevd utbytte, erfaringer og vurderinger samt en analyse av samfunnsøkonomiske gevinster ved tiltakene. Vi finner at tiltakene i stor grad lykkes med sine uttalte målsettinger og at de samlet sett har gode resultater på kort sikt: 66 % av tidligere deltakere går til ordinært arbeid eller videregående opplæring, mens 8 % går til annet tiltak og bare 5 % er helt ledige rett etter avsluttet deltakelse. Den samfunnsøkonomiske analysen viser også en gevinst av de alternative kvalifiseringstiltakene. Over 90 % av de tidligere deltakerne i surveyen oppgir både at de har hatt utbytte av å delta i tiltak og at de har fått tett oppfølging underveis i tiltaket. Andelen tidligere deltakere utenfor ordinært arbeid og utdanningsløp ser imidlertid ut til å øke i løpet av de tre påfølgende år etter avsluttet tiltak. Datamaterialet og analysene gir også grunnlag for å peke på følgende innsatspunkter i arbeidet med å styrke og videreutvikle alternative kvalifiseringstiltak og deltakernes utbytte: sikre forutsigbarhet i finansiering, styrke arbeidet med individuell tilpassing og tilrettelegging av kvalifiserings-tilbudet/opplæringen i tiltakene samt styrke oppfølgingen fra tiltaket og/eller andre deler av hjelpeapparatet overfor det mindretallet av deltakere som rapporteres å ha behov for ytterligere sosial støtte mens de deltar i tiltak. Når det gjelder deltakeres videre løp er det viktig å styrke overgangene fra tiltak til annen aktivitet og sikre at tidligere deltakere som har behov for det får god oppfølging også etter avsluttet tiltak, enten fra personale ved tiltaket eller andre deler av hjelpeapparatet. For deltakere som fortsetter med videregående opplæring, bør det sikres at disse får den sosiale og pedagogiske tilpassningen og oppfølgingen de har behov for, enten det legges til rette for at de kan fullføre (større deler av) opplæringen i tiltak eller ved videregående skole.

Emneord:

Alternativ kvalifisering, forebygging, læring, mestring, oppfølging, Oppfølgingstjenesten, pedagogikk, praksisplasser, tiltaksarbeid, ungdom, ungdomsretten, videregående opplæring, yrkesutdanning

Forord

Mange har bidratt til denne rapporten om alternative kvalifiseringstiltak for ungdom utenfor skole og arbeidsliv.

Tusen takk til ansatte og tidligere deltakere ved tiltakene som inngår i denne studien, som har tatt seg tid til å dele sine erfaringer og vurderinger med oss. Særlig takk også til personale ved tiltakene som har bidratt til undersøkelsen gjennom til dels tidkrevende rapportering av ulike former for dokumentasjon – og ikke minst stått for oppsporing og innhenting av samtykke fra tidligere deltakere i forbindelse med surveyen.

Niels Anker og Jes Erik Jessen fra COWI i Danmark har gjennomført den samfunnsøkonomiske analysen og skrevet kapittel 7. Sveinung Legard har hatt hovedansvar for kapitlene 3 og 4, mens Kristin Reichborn-Kjennerud har skrevet delen i kapittel 3 som spesifikt handler om tiltak og oppfølgingstjenesten i Oslo. De øvrige kapitlene er skrevet av Selma Therese Lyng, med vesentlige bidrag fra Ann Cecilie Bergene i analysene og rapporteringen fra det kvantitative datamaterialet. Lyng har også vært prosjektleder.

Vi har fått nyttige innspill underveis i undersøkelsen fra ei referansegruppe med ulike relevante aktører som arbeider med unge utenfor opplæring og arbeid, samt i kontaktpunktmøter med representanter fra Arbeidsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Takk til vår kontaktperson i BLD, Anders Humstad, for godt samarbeid og nyttige tips og tilbakemeldinger. Vi vil også takke våre kolleger ved AFI Migle Gamperiene, Karen-Sofie Pettersen og Arild H. Steen for kommentarer til forskjellige deler av rapporten.

Vi håper denne rapporten vil være til nytte i arbeidet med å styrke og videreutvikle tilbud og tiltak til ungdom som av forskjellige grunner står utenfor ordinært arbeid og opplæring.

Innhold

Forord	iv
Innhold	v
Sammendrag	viii
English Summary	xv
Kapittel 1: Innledning	1
1.1 Marginalisering blant ungdom og frafall fra videregående opplæring	1
1.2 Bortvalg og frafall fra videregående opplæring: Omfang og årsaker	3
1.3 Tilbud og satsinger overfor ungdom 16-19 år utenfor opplæring og arbeidsliv	6
1.4 Alternative kvalifiseringstiltak for ungdom: Mangfold og liten kunnskap om omfang, erfaringer og resultater	8
1.5 Prosjektets oppdrag, design og forskningsspørsmål	11
1.6 Rapportens oppbygning	12
Kapittel 2: Data og metoder	14
2.1 Utvalg av tiltak	14
2.2 Datainnsamling fra de utvalgte tiltakene	14
2.3 Telefonsurvey til tidligere deltakere i de fem tiltakene	15
2.5 Kvalitative intervjuer med tidligere deltakere i de fem tiltakene	22
Kapittel 3: Oversikt over alternative kvalifiseringstiltak	24
3.1 Varierende utbredelse, kjennskap til og forståelser av alternative kvalifiseringstiltak	24
3.2 Alternative kvalifiseringstiltak i Oslo	25
3.3 Hovedkarakteristikk ved innrapporterte alternative kvalifiseringstiltak	29
Kapittel 4: Kartlegging av de fem utvalgte tiltakene	32
4.1 Arbeidsinstituttet	33
4.2 Droppstopp	39
4.3 Gateakademiet	43
4.4 Riverside	47

4.5 Utdanningsverkstedet	51
4.6 Sammenlikning av tiltakene	55
Kapittel 5: Deltakere i alternative kvalifiseringstiltak: Bakgrunn og veier videre	70
5.1 Aktivitet før tiltak	70
5.2 Fortellinger om før-situasjoner og grunner til avbrutt skoleløp	71
5.3 Veier inn i tiltak	73
5.4 Veier videre etter tiltak	73
5.5 Fortellinger om veien videre etter tiltak	82
5.5.1 Fortsatt videregående opplæring: "Tilbake på sporet" – eller "bare bli ferdig"	82
5.5.2 Funnet "drømmejobben"	85
5.5.3 Uavklart nå-situasjon og usikker framtid	86
5.6 Oppsummering	88
Kapittel 6: Deltakernes vurderinger og erfaringer	90
6.1 Vurderinger av eget utbytte	90
6.1.1 Økt selvtillit, motivasjon og avklaring	94
6.1.2 Læring og mestring	95
6.1.3 Praktisk orientert kompetanse og erfaring fra og forberedelse til arbeidslivet	96
6.1.4 Relasjoner og vennskap	98
6.1.5 "Hvis jeg ikke hadde gått der..."	98
6.1.6 Det som burde vært annerledes: Innspill til forbedringer og endringer	100
6.2 Oppfølging	104
6.2.1 Fortellinger om "den gode oppfølgingen"	105
6.3 Oppsummering	108
Kapittel 7: Samfunnsøkonomiske gevinster av tiltakene	109
7.1 Den samfunnsøkonomiske metode	109
7.2 Hovedresultat av den samfunnsøkonomiske analysen	112
7.3 Vesentlige forutsetninger for beregningene	117

7.4 Sammenlikning med VISTAS analyse.....	124
7.5 Oppsummering: Fire alternative vurderinger av målgruppa	126
7.6 Sannsynlige ikke-kvantiserte gevinster	126
Kapittel 8: Resultater, suksessfaktorer og utfordringer	127
8.1 Resultater og måloppnåelse.....	127
8.2 Suksessfaktorer og utfordringer.....	129
8.3 Utfordringer i deltakeres videre løp.....	132
8.4 Forslag til innsatspunkter	134
8.5 Videre behov for data og forskning.....	135
Referanser	137
Vedlegg.....	141
Vedlegg 1: Spørreskjema.....	141
Vedlegg 2: Intervjuguide – tidligere deltakere.....	150
Vedlegg 3: Intervjuguide med leder av alternative kvalifiseringstiltak.....	152
Vedlegg 4: Intervjuguide med ansatte i alternative kvalifiseringstiltak.....	155
Vedlegg 5: Vedlegg til den samfunnsøkonomiske analysen	157

Sammendrag

Bakgrunn, data og problemstillinger

I denne rapporten presenteres funnene fra en studie av alternative kvalifiseringstiltak rettet mot ungdom i alderen 16-19 år som står utenfor skole og arbeidsliv, som Arbeidsforskningsinstituttet har gjennomført på oppdrag fra Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. I forbindelse med sitt arbeid med å motvirke marginalisering og bidra til utjevning av forskjeller i levekår blant barn og unge har departementet etablert satsningen "Unge utenfor", som dette forskningsprosjektet er en del av. Denne satsningen er et toårig utviklingsarbeid rettet mot ungdom mellom 15 og 25 år som står utenfor utdanningssystemet og arbeidslivet. Formålet er å tydeliggjøre og styrke tiltaksapparatet til denne gruppa, og å bidra til økt kunnskap om hva som kjennetegner ungdom utenfor jobb og skole – og hvilke former for oppfølging de trenger.

Bakgrunnen for departementets satsing og dette prosjektet er at manglende fullføring av videregående opplæring og ledighet i ung alder er sentrale risikofaktorer med tanke på å etablere et marginaliseringsforløp. Studier viser at andelen marginalisert ungdom er økende (Rasmussen m.fl. 2010), at om lag en tredjedel av de som starter i videregående opplæring ikke fullfører opplæringen i løpet av fem år og at det i perioden etter reform-94 har vært en tendens til økende frafall fra videregående opplæring (Falch og Nyhus 2009).

På bakgrunn av dokumenterte sammenhenger mellom manglende fullført videregående utdanning og marginalisering, og med utgangspunkt i den stadig økende kompetansekrav i arbeidslivet og den synkende andelen av jobber for ufaglærte, er det en hovedmålsetting for myndighetene at flere fullfører videregående opplæring og oppnår studie- eller yrkeskompetanse. Når det gjelder innsats rettet mot ungdom i videregående skolealder, påpeker både studier og sentrale styringsdokumenter behovet for tiltak for å forebygge frafall *innenfor* ordinær videregående opplæring og tilbud om opplæring på alternative læringsarenaer for ungdom som likevel faller ut av ordinært opplæringsløp, og tiltak både med siktemål å bidra til fullført videregående opplæring og til å komme ut i arbeid.

Oppfølgingstjenesten (OT) har som ansvar å sørge for at ungdom mellom 16 og 21 år bruker sin lovfestede rett til utdanning (utdanningsretten), og har ansvar for å ha oversikt over og gi et tilpasset og egnet opplærings- eller arbeidstilbud til de som står utenfor skole og jobb, og i begynnelsen av 2009 var over 30.000 ungdommer registrert som innenfor målgruppa som OT har ansvar for. Samtidig viser studier at både ungdom utenfor skole og arbeid samt representanter for ulike instanser i hjelpe- og oppfølgingsapparatet etterlyser et bedre og mer variert tilbud av alternative lærings- og kvalifiseringsarenaer.

Med unntak av enkelte evalueringer, har det så langt vært gjennomført lite forskning om alternative kvalifiseringstiltak rettet mot ungdom under 20 år, både når det gjelder kvalitativt orienterte studier og dokumentasjon av praksis og erfaringer – og effekter, resultater og måloppnåelse. Fokus for denne studien er tiltak rettet mot ungdom som har som målsetting å bidra til at deltakerne vender tilbake til videregående opplæring eller kommer ut i arbeid. Det dreier seg med andre ord om tiltak som har et element av kvalifisering, til forskjell fra tiltak som konsentrerer seg om tradisjonelt sosialfaglige problemstillinger. Samtidig har mange i målgruppa behov for særlig tilrettelegging og oppfølging – også når det gjelder de tradisjonelt sosialfaglige former for bistand, støtte og trening. Alternative kvalifiseringstiltak balanserer derfor mellom å tilby tilrettelagt formell og uformell

opplæring og kvalifisering, praktisk rettet arbeidstrening med sikte på ansettelse som ufaglært, samt trening i grunnleggende sosiale ferdigheter og arbeid med økt mestring, motivasjon og selvtillit.

Rapporten er skrevet på bakgrunn av ulike datasett:

En oversikt over ulike typer alternative kvalifiseringstiltak for marginalisert ungdom, basert på a) rapportering fra Oppfølgingstjenesten i landets fylkeskommuner og b) en særskilt datainnsamling for Oslo kommune med henvendelser til ulike instanser og aktører, også lokalt på bydelsnivå (lokale OT-kontakter, NAV, SaLTo-koordinatorer, rådgivere ved videregående skoler, tiltaksarrangører m.v.).

Fem alternative kvalifiseringstiltak ble valgt ut til å inngå i en nærmere kartlegging: Arbeidsinstituttet i Buskerud (avd. Drammen og Ringerike), Droppstopp (Bergen), Gateakademiet (Kristiansand), Riverside (Oslo) og Utdanningsverkstedet (Bodø). Utvalgskriteriene innebærer at utvalget representerer variasjon i ulike typer tiltak heller enn varianter av samme type, direkte sammenliknbare tiltak. I disse fem tiltakene har vi gjennomført telefonintervjuer med ansatte ved tiltakene, gjennomgang av dokumenter og opplysninger om tiltakenes økonomi samt innhenting av tiltakenes egne registrerte opplysninger om deltakerne fra perioden 2006-2009. I tillegg har vi gjennomført en telefonsurvey blant tidligere deltakere i de fem tiltakene som avsluttet sin deltakelse for ett til tre år siden (kullene 2006/07, 2007/08, 2008/09). Formålet med surveyen var å få data om blant annet deltakernes før- og ettersituasjon, videre forløp, utbytte og oppfølging, mottak av stønader m.v. Vi har også gjennomført kvalitative telefonintervjuer med 15 tidligere deltakere, tre fra hvert tiltak, i ulike situasjoner og med ulike forløp bak seg. Hovedformålet med disse intervjuene var å samle inn utfyllende data om tiltakene fra et brukerperspektiv: utdype ungdommenes erfaringer, opplevelser og vurderinger av tiltaket og hva slags innhold og arbeidsformer de opplever har vært viktig for dem. Hva har vært særlig bra og betydningsfullt – og hva savnet de eller skulle de ønske hadde vært annerledes?

Rapporten belyser følgende problemstillinger:

- 1) Hva kjennetegner kvalifiseringstiltakene som evalueres? Hva ligger til grunn for at tiltakene ble etablert?
- 2) Hva kjennetegner målgruppa for kvalifiseringstiltakene? Hvem er tiltakene beregnet for og hvem er de ikke beregnet for?
- 3) Hvordan er kvalifiseringstiltakene finansiert? Hvem sitter med kostnadene, hvilke aktører bidrar i arbeidet og på hvilken måte bidrar de?
- 4) Hvilke effekter har tiltakene for ungdommene som har mottatt hjelp? I hvilken grad har tiltakene ført til at ungdom har kommet i opplæring og/eller arbeid? Hva er sammenhengene mellom tiltakene og ungdommenes nå-situasjon. Kan alternative kvalifiseringstiltak utenfor skolen være et hensiktsmessig middel for å bidra til at flere på sikt fullfører videregående opplæring?
- 5) I hvilken grad kan tiltakene betraktes som lønnsomme i et samfunnsøkonomisk perspektiv? I hvilken grad reduserer tiltakene sannsynlighet for framtidige behov for offentlige ytelser?
- 6) Hvilke arbeidsformer ser ut til å ha gode resultater i arbeid med marginalisert ungdom? Hvilke suksessfaktorer og kritiske faktorer kan identifiseres?

Alternative kvalifiseringstiltak – oversikt og kjennetegn

Gjennom datainnsamlingen fra Oppfølgingstjenesten (OT) i landets fylkeskommuner, fikk vi inn til sammen rundt 70 skjemaer som beskriver ulike tiltak rettet mot ungdom mellom 16-19 år som står utenfor skole og arbeidsliv. Det var stor variasjon mellom fylkene i antall innsendte skjemaer, og variasjonen skyldes at det er ulikt omfang av tiltak i fylkene, at det er forskjeller i kjennskap til og bruk av eksterne tiltak, at ressurser og arbeidspress varierer - men også at begrepet "alternative kvalifiseringstiltak" åpner for flere tolkninger. Skjemaene for de innrapporterte tiltakene er lagt ved som eget vedlegg til rapporten, sortert fylkesvis. I kapittel 3 oppsummeres varierende kjennetegn ved tiltakene etter dimensjoner som forankring, organisering, finansiering, omfang, arbeidsmåter og hva slags former for kvalifisering som vektlegges.

I den særskilte datainnsamlingen i Oslo kommune gikk vi bredt ut og henvendte oss til forskjellige typer aktører og instanser som arbeider med målgruppa: OT-kontakter, utekontakter, SaLTo-koordinatorer, PP-tjenesten, rådgivere i videregående skole, barnevernet i bydelene, oppfølgings-tjenesten sentralt (Utdanningsetaten), NAV, skoler, rusmiddelstaten (uteseksjonen) og tiltakshavere. Til sammen fikk vi inn skjema for 25 tiltak i Oslo og tips om ytterligere syv. Det er flere tiltak som er lokalisert i de østlige bydeler, sammenliknet med vestlige bydeler. Når det gjelder oppfølgings-tjenestens og bydelenes arbeid overfor ungdom utenfor jobb og skole, er det opp til hver enkelt bydel hvem som skal være lokal OT-kontakt, og det varierer hvordan bydelene organiserer sine oppfølgings-tjenester og hvor i organisasjonsstrukturen oppfølgingstjenesten er lagt. Prioriteringen av ressurser til oppfølgingsarbeid er også opp til hver enkelt bydel. Tilbakemeldinger fra OT-kontaktene peker i retning av at de ønsket et mer enhetlig system og sterkere føringer fra sentralt hold i forhold til hvordan oppfølgingstjenesten skal drives i bydelene. Det var også tilbakemeldinger som tydet på at brukerne opplevde det som vanskelig å finne fram til riktig instans for oppfølging. Feltet er også preget av relativt varierende måter å tolke og gjennomføre mandatet på fra bydel til bydel. For de fleste OT-kontaktene utgjør OT-ressursen bare en liten del av stillingen deres, og mange OT-kontakter rapporterte at de opplever å ha for liten tid til rådighet for oppfølgingsarbeidet. Gjennom rundene med informasjonsinnhenting ble det klart at i tillegg til OT, oppfattes aktører som NAV, SaLTo-koordinatorer, barnevernet og utekontakten som de mest sentrale på bydelsnivå i forhold til oppfølging av målgruppa og kjennskap til alternative kvalifiseringstiltak.

Kartlegging av de fem utvalgte tiltakene

I kapittel 4 presenteres funn fra kartleggingen av de fem utvalgte alternative kvalifiseringstiltakene Arbeidsinstituttet, Droppstopp, Gateakademiet, Riverside og Utdanningsverkstedet. Først beskrives tiltakene hver for seg på sentrale punkter som organisering, finansiering, størrelse, målgruppe, målsetting, aktiviteter og kvalifisering, deltakere og rekruttering, arbeidsmetodikk og oppfølging, samarbeid med andre instanser samt egenvurdering av resultater så vel som styrker og svakheter. Deretter sammenliknes tiltakene med hverandre for å belyse likheter og forskjeller mellom dem. I den siste delen presenteres også kortsiktige resultater basert på registeropplysninger fra hvert av tiltakene; hva deltakere i perioden 2006-2009 går til rett etter avsluttet deltakelse. Samlet sett går 66 % av deltakerne i perioden 2006-2009 til ordinært arbeid eller videregående opplæring etter endt tiltak (henholdsvis 9,6 % og 56,7 %), mens 8 % går til annet tiltak og bare 5 % er helt ledige. Totalt viser registeropplysningene at alle tiltakene i stor grad lykkes med sine uttalte hovedmålsetninger. Ved Utdanningsverkstedet og Arbeidsinstituttet, hvis hovedmålsetning er å få ungdommene tilbake til videregående skole, går henholdsvis 74 % og 69 % av deltakerne til videregående opplæring etter endt tiltak. Ved Gateakademiet, hvis hovedmålsetning er å få avklart framtidsplaner til sine del-

takere, går 48 % til videregående opplæring etter endt tiltak og 12 % går over i arbeid. Mens ved Droppstopp og Riverside, hvis hovedmålsetning er at deltakerne går over i en eller annen meningsfylt aktivitet (som kan være skole, jobb eller andre tiltak), er det henholdsvis 74 % og 59 % som går over i et slikt tilbud.

Deltakere i alternative kvalifiseringstiltak: Bakgrunn og veier videre

I kapittel 5 presenteres funn fra kvantitative og kvalitative analyser av survey- og intervjumateriale med vekt på ungdommenes bakgrunn og situasjon før de deltok i alternativt kvalifiseringstiltak – og veier videre etterpå. Vi finner at sammenfallende med opplysningene fra tiltakenes egne registre, er respondentene i surveyen i all hovedsak ungdom som kom til tiltak fra ungdomsskolen eller avbrutt videregående opplæring. I intervjumaterialet finner vi følgende hovedtyper av grunner til skoleavbrudd: skolelei og lav motivasjon, feilvalg, svak mestring i teorifag og/eller for dårlige karakterer til å komme videre, oppsagt av lærebedrift, private enkelthendelser og særskilte tilleggsutfordringer. Sammenfallende med tidligere studier, er "teoriproblemet" også et generelt gjennomgangstema i fortellingene om skoleavbrudd. Fem av informantene beskriver selv tilleggsutfordringer i form av sykdom eller diagnoser som sosial angst, ADHD og dysleksi, mens enkelte også nevner rus og atferdsproblemer/mistilpasning i skolesituasjonen. Om veien inn i tiltak, beskriver ungdommene at de i liten grad opplevde at de fikk eller selv orienterte seg om ulike alternative tilbud å velge mellom. De har blitt tipset om tiltaket av forskjellige aktører, som NAV, rådgiver, oppfølgingstjenesten, lærer, helsesøster, psykolog, annet ungdomstilbud, venner eller foreldre. Ungdommene beskriver videre at det var greit å komme i kontakt med tiltakene, og at påmeldings- og inntaksprosessen var ukomplisert.

I surveyen finner vi, i likhet med tallene fra tiltakenes egne registre, at den klart vanligste aktiviteten første år etter tiltak er å gå i videregående opplæring, fulgt av ordinært arbeid og tiltak. Det er i hovedsak yrkesfaglige studieretninger som er mottakere av deltakere fra tiltakene. Vi finner imidlertid at andelen tidligere deltakere utenfor ordinært arbeid og utdanning øker de påfølgende år etter deltakelse i tiltak. Våren 2010 – henholdsvis ett til tre år etter avsluttet tiltak for de tre ulike kullene som deltar i surveyen – er drøyt 57 % av respondentene i ordinært arbeid eller utdanningsløp, mens nesten 40 % av utvalget står utenfor ordinær opplæring eller arbeid. Når vi følger utviklingen i det kullet som deltok i tiltak skoleåret 2006/07 finner vi en betydelig økning i andelen utenfor ordinært arbeid og utdanningsløp (fra 28,5 % første år til 50 % tredje år etter deltakelse i tiltak). Det kan være ulike typer av forhold som gjør at vi ikke kan slutte at respondentene i dette kullet er representativt for deltakere i tiltakene generelt. Hovedmønstre i dette kullet er imidlertid at over halvparten av de som går ut i videregående opplæring rett etter tiltak avbryter innen tre år uten å fullføre, og at andelen i tiltak og helt ledige øker.

I analysen av intervjuene med ungdommer fra det siste kullet (2008/09) finner vi tre hovedtyper av veier videre etter tiltak. To av informantene har funnet "drømmejobben", og beskriver at deltakelse i tiltak på ulike måter har hatt betydning for at de tok mot til seg og søkte disse jobbene. Ingen av dem planlegger å gå tilbake til videregående opplæring i nærmeste framtid. Åtte av de 15 ungdommene har fortsatt i videregående opplæring og noen av dem forteller om høy grad av trivsel, mestring, motivasjon og identifikasjon med opplæringen. Her finner vi imidlertid også ei gruppe ungdommer som omtaler løpet mot fullføring som at det gjelder å "holde ut" for å "bare bli ferdig". De motiverer seg ved å rette blikket mot livet etter videregående, og deres videre vei i videregående framstår som sårbar, og mer avhengig av at de får den sosiale og pedagogiske oppfølgingen de trenger for å bestå

– særlig i teorifag de tidligere har erfaring med ikke å mestre. De fem ungdommene som beskriver de mest uavklarte nå-situasjoner og usikre framtidsutsikter er de som selv har fortalt at de har tilleggsutfordringer. De forteller om forskjellige behov og hindringer, men det virker rimelig å anta at de har til felles at de trenger ytterligere oppfølging framover, i form av sosial støtte, avklaring og kvalifisering, for å redusere risikoen for at de entrer eller forsterker et marginaliseringsforløp.

Deltakernes vurderinger og erfaringer

I kapittel 6 analyseres de tidligere deltakernes erfaringer med og vurderinger av tiltakene, med vekt på spørsmål om hva de oppfatter at de har fått ut av å delta i tiltaket og hva slags oppfølging de har fått fra tiltaket underveis og i ettertid. I surveyen oppgir svært mange (93,7 %) at de har hatt utbytte av å delta i tiltaket. Økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole er den formen for utbytte som både oppgis hyppigst og vurderes som viktigst. Relativt store andeler oppgir også at de gjennom å delta i tiltaket hadde fått opplæring som gjør det lettere å fullføre videregående skole/få jobb samt avklaring – hjelp til å finne ut hva en ønsker å gjøre videre i livet, men disse vurderes i mindre grad som den viktigste formen for utbytte av respondentene i utvalget. Analysen av intervjuene viser hvordan ungdommene knytter positive erfaringer og utbytte til det å oppleve lystbetont læring og mestring i sosialt trygge omgivelser, og med personale som er engasjerte, bryr seg og tilrettelegger innhold og arbeidsformer på måter som skiller seg fra det de har møtt i skolen. Bare to av ungdommene vi intervjuet gir uttrykk for at de er misfornøyd med tiltaket, og de fleste sier at de ser for seg at de hadde beveget seg enda lenger bort fra ordinær opplæring eller arbeid dersom de ikke hadde deltatt. Når det gjelder spørsmål om hva de skulle ønske var bedre eller annerledes, etterlyser ungdommene først og fremst enda større grad av individuell tilpasning og tilrettelegging av kvalifiseringstilbudet, samt opplæring og trening som er mer direkte kvalifiserende for det de ønsker å gjøre videre. Blant dem som har vendt tilbake til videregående opplæring etter tiltaket, finner vi ungdommer som skulle ønske de hadde jobbet mer med fag de sliter med - nettopp innenfor den alternative settingen som tiltaket byr på.

92 % av respondentene i surveyen oppgir at de har fått tett oppfølging i tiltaket, mens en drøy tredjedel svarer at de også har fått tett oppfølging fra tiltaket etterpå. Det er noen variasjoner mellom tiltakene, men de er ikke signifikante, og alle tiltakene har andeler over 80 % som oppgir at de har fått tett oppfølging underveis i tiltaket. I intervjumaterialet gir de fleste ungdommene uttrykk for at de er fornøyd med den oppfølgingen de har fått i tiltaket. De beskriver "den gode oppfølgingen" fra personale som bryr seg, ser dem som enkeltindivider, er tilgjengelige og bistår også i forhold til livet og hverdagen utenfor tiltaket. De understreker videre at krav og oppfølging i forhold til oppmøte er et viktig element i "den gode oppfølgingen". Direkte og indirekte formidles likevel at en del deltakere har behov for ytterligere oppfølging fra tiltakspersonale eller andre instanser, både underveis og etter avsluttet tiltak.

Samfunnsøkonomiske gevinster av tiltakene

Den samfunnsøkonomiske analysen presenteres i kapittel 7. Analysen finner at tiltakene gir samfunnsøkonomiske overskudd over en tidshorison på 43 år. Det beregnes ulike nivåer av overskudd for fire ulike vurderinger av målgruppa for tiltakene sammenliknet med unge generelt som avbryter eller ikke fullfører videregående opplæring. Den samfunnsøkonomiske gevinsten varierer fra 360.000 kroner til 2,3 millioner kroner per deltaker i de fire forskjellige beregningene. I analysen er gevinst av de alternative kvalifiseringstiltakene beregnet kun ut fra kvantifiserte gevinster knyttet til redusert arbeidsmarginalisering – og holder utenfor effekter av sannsynlig reduksjon av kriminalitet, behov for

rusomsorg, helsekostnader, økt livskvalitet for deltakere og pårørende og bedre livsløp for deres barn osv.

Resultater, suksessfaktorer og utfordringer

Selv om den overordnede målsettingen for alle tiltakene i denne undersøkelsen er å bidra til at deltakere vender tilbake til videregående opplæring eller kommer ut i arbeid, opererer tiltakene med mål på ulike nivåer. Rapporten viser at tiltakene lykkes godt med målsettingen om å bidra til økt selvtillit, mestring og motivasjon. Videre har tiltakene gode resultater i forhold til målsettingen om å bidra til avklaring. Tiltakenes egne registeropplysninger viser at alle tiltakene har lave andeler av deltakere som går til ledighet rett etter endt deltakelse, og at de fleste deltakere får og benytter seg av tilbud om videregående opplæring, ordinært arbeid eller tiltak. Deltakernes etter-aktivitet varierer også i tråd med tiltakenes innretning og type kvalifisering. De tiltakene som sikter seg spesifikt inn mot at deltakerne skal ut i videregående opplæring har også de klart største andelene tidligere deltakere som vender tilbake til skolen. Tiltak med kvalifiseringstilbud som også i innhold er eksplisitt alternativt til videregående opplæring har jevnere fordeling mellom andeler av tidligere deltakere som går til henholdsvis videregående opplæring og ordinært arbeid. De tiltakene som i størst grad vektlegger forebygging i forhold til risikofaktorer som sosial isolasjon, vold, familiekonflikter, rekruttering til kriminalitet og rus m.v., har også de høyeste andelene tidligere deltakere med tiltak som etter-aktivitet. Disse tiltakene beskriver også i større grad at de også har deltakergrupper der de i praksis opererer med fortsatt alternativt aktivisering som den mest realistiske målsettingen, fordi de vurderer dem til å ha små forutsetninger og/eller motivasjon for å gå rett ut i ordinær opplæring eller arbeid etter endt tiltak.

Tiltakspersonale og tidligere deltakere trekker fram suksessfaktorer som er i tråd med tidligere rapporter basert på tilbakemeldinger fra hjelpeinstanser og brukere: Tett individuell oppfølging, ansattes tilgjengelighet og tid til deltakerne, relasjons- og ungdomskompetanse som gjør at ansatte kan bli betydningsfulle voksne for ungdommene, stabilitet i personale, systemkompetanse og kontakt med relevante instanser som gjør at ansatte kan fungere som "loser" eller "guider" for ungdommer i møter med skole, arbeidsliv og hjelpeapparat, tverrfaglig/tverretattlig samarbeid, samarbeid med foreldre, at tiltaket tilbyr alternative mestringsarenaer, variasjon i tilbud samt individuell kartlegging, tilpasning og tilrettelegging. I tillegg framheves to faktorer som betydningsfulle når det gjelder kvalifiseringstilbudet: få deltakere pr lærer/kursleder og en sammensetning i personalet av sosialfaglig og pedagogisk fagbakgrunn i tillegg til instruktører/kursledere med kjennskap til og erfaring fra arbeidslivet innenfor sine felt. Når det gjelder kvalifiseringstilbudet vektlegger både tiltakspersonale og ungdommene at det er viktig å ha lærere/kursledere som – i tillegg til relasjons- og ungdomskompetanse - har kompetanse om tilrettelegging og alternativ pedagogikk til å tilpasse og relevansgjøre opplæringen til tiltakenes målgrupper. Ifølge selvrapporteringsdataene fra personale og deltakere får tiltakene i stor grad til å arbeide i tråd med disse suksessfaktorene, selv om det er noe variasjon mellom tiltakene i forhold til hvor stor vekt de tillegger de ulike faktorene og hvor godt de opplever å få det til innenfor eksisterende rammer og praksis.

Rapporten identifiserer imidlertid også noen tydelige utfordringer knyttet til individuell tilpasning og tilrettelegging av kvalifiseringstilbudet. Mens surveyen og intervjuene viser at ungdommene gjennomgående er svært fornøyd med den sosialfaglige oppfølgingen samt utbytte i form av økt selvtillit, mestringsfølelse og motivasjon, er bildet mer blandet når det gjelder læringsutbytte og i hvilken grad de opplever at kvalifiseringen var tilpasset deres behov, ønsker og nivå. Dette utgjør en

hoveddimensjon når tilbakemeldingene i intervjuene med tidligere deltakere spriker: Det er dette ungdommene løfter fram som så bra når det fungerer – og som går igjen i beskrivelser av hva de savnet eller skulle ønske var annerledes. Det er også noen tidligere deltakere som etterlyser tydeligere systematikk i planlegging og gjennomføring av læringsmål samt tilbud om opplæring på et noe høyere nivå og/eller mer motivasjon til innsats, enn det de opplever å ha fått. Når ansatte peker på utfordringer knyttet til individuell opplæring og tilrettelegging, peker disse beskrivelsene i en annen retning enn deltakernes: Ansatte trekker fram erfaringer som gjør at de vokter seg for å sette for høye mål og strenge krav, og at en hovedutfordring er å bidra til økt motivasjon og selvtillit når basisferdigheter og tro på egne ressurser er svake.

Datamaterialet gir også grunn til å peke på utfordringer knyttet til deltakernes videre løp etter endt tiltak og behov for tilbud og oppfølging på lengre sikt. Nesten 40 % av respondentene i surveyen står utenfor ordinært arbeid og videregående opplæring ett til tre år etter endt tiltak. Med forbehold om at utvalget er lite, indikerer dataene for det første kullet av deltakere i surveyen at mens andelen i ordinært arbeid holder seg stabil over de tre påfølgende år etter deltakelse i tiltak, øker andelen helt ledige og i tiltak i løpet av samme periode. Videre viser analysen at over halvparten av de som går ut i videregående opplæring rett etter tiltak avbryter uten å fullføre i løpet av de tre årene. I intervjumaterialet finner vi at selv om mange beskriver at tiltaket har gitt dem akkurat det de trengte for å komme seg videre til ordinær jobb eller opplæring, er det også en del av deltakerne som har behov for videre oppfølging, både når det gjelder sosial støtte og avklaring. Også for flere av de som er i ordinær videregående opplæring på intervjutidspunktet framstår det som usikkert om de vil klare å fullføre. Ifølge tiltakenes egne registeropplysninger går nesten 60 % av deltakerne ut i ordinær videregående opplæring etter endt tiltak. I intervjuene forteller de fleste ungdommene at de ønsker å fullføre videregående, fordi det kreves for det de vil jobbe med senere. Det er dermed grunn til å rette fokus mot hvordan det kan legges til rette – både innenfor alternative og ordinære læringsarenaer – for at enda flere av dem fullfører og får oppleve mestring framfor re-marginalisering. Basert på tilbakemeldingene fra tiltakspersonale og tidligere deltakere framstår det her som viktig å styrke overgangene mellom tiltak og videregående opplæring. Vi har imidlertid også sett at de suksessfaktorene som framheves som vesentlige forutsetninger for ungdommenes utbytte og opplevelse av mestring i tiltakene knyttes til arbeidsmåter, rammebetingelser og former for kompetanse hos personalet som skiller tiltakene fra de erfaringene deltakerne har fra skolen. For å kunne møte ungdommenes behov – både når det gjelder sosiale utfordringer og ”teoriproblemet” – framstår det dermed også som viktig at det videreutvikles tilbud som kombinerer suksessfaktorene fra de alternative kvalifiseringstiltakene med ytterligere tilrettelagt og tilpasset opplæring i ordinære fag.

English Summary

Back to the future? A study of alternative qualification schemes for young people out of education and work: Characteristics, results, success factors, and challenges

Background, data, and key questions

This report presents the findings from a study of qualification schemes aimed at 16- to 19-year-olds who neither study nor work, which the Work Research Institute carried out for the Ministry of Children, Equality, and Social Inclusion. As part of its effort to counteract marginalization and help even out differences in living standards among children and youth, the ministry created the project Excluded Youth, of which this study is a part. The project is a two-year development plan aimed at young people between 15 and 25 who are outside the education system and the working life. The purpose is to highlight and strengthen the various measures for this group, and to help increase knowledge about what characterizes young people who neither work nor go to school – and what kind of supervision and support they need.

The focus of this study is on schemes that aim to help young people return to secondary education or start working. The study deals in other words with schemes that contain an element of qualification, in contrast to schemes that concentrate on traditional social welfare approaches. At the same time, many of those in the target group need special accommodations and support – also with regard to the traditional social welfare types of assistance, support, and training. Alternative qualification schemes balance therefore between offering specially accommodated formal and informal training and qualification, practical on-the-job training with an eye towards getting hired as an unskilled labourer, and training in basic social skills and increasing one's motivation, self-confidence, and sense of achievement.

The report has been written on the basis of various data sets:

First, an overview was garnered of different types of alternative qualification schemes for marginalized youth, on the basis of a) information from the Support Services (*Oppfølgingstjenesten*) in Norway's 19 counties and b) a separate gathering of data from various agencies and parties in the municipality of Oslo, including locally in the city's districts.

Five alternative qualification schemes were then selected for a more in-depth survey: *Arbeidsinstituttet i Buskerud* (Drammen and Ringerike), *Droppstopp* (Bergen), *Gateakademiet* (Kristiansand), *Riverside* (Oslo), and *Utdanningsverkstedet* (Bodø). The selection criteria entail that the chosen schemes represent a variety of different schemes rather than variants of the same type (i.e. schemes that are directly comparable). For these five schemes we conducted telephone interviews with employees, reviewed documents and information about the schemes' finances, and gathered the schemes' registered information about participants from the period 2006-2009. A telephone survey was also conducted among former participants from these five schemes who had ended their participation from one to three years ago (i.e. the sets of participants from 2006/07, 2007/08, and 2008/09). The goal of the survey was to collect information about e.g. the participants' before-and-after situations, further progress, what they had gained, what guidance and support they had received, whether they received financial aid, and so forth. We also conducted qualitative telephone

interviews with 15 former participants (three from each scheme) from different life situations and backgrounds. The main purpose of these interviews was to collect supplementary information about the schemes from a user's perspective, so as to elaborate on the young people's experiences of, interactions with, and thoughts about the scheme and the training and work methods they feel were important for them. What has been especially advantageous and important – and what did they miss or wish had been different?

The report sheds light on the following key questions:

- 1) What characterizes the qualification schemes that were evaluated? Why were the schemes created?
- 2) What characterizes the qualification schemes' target group? Who are the schemes meant for, and who are they not meant for?
- 3) How are the qualification schemes financed? Who pays the expenses, which parties are part of the work and how do they contribute?
- 4) What effect do the schemes have for the participants? To what extent have the schemes helped young people go to school and/or get a job? What effect did the schemes have on their present situation? Might alternative qualification schemes be a suitable tool for ensuring that more young people complete secondary education in the long run?
- 5) To what extent can the schemes be considered to be profitable from a socioeconomic perspective? To what extent do the schemes reduce the probability for future needs for public aid?
- 6) Which work methods are successful when working with marginalized young people? Which success factors and critical factors can be identified?

Alternative qualification schemes – overview and characteristics

Through the collection of data from the Support Services (*Oppfølgingstjenesten*, OT) in Norway's 19 counties, we received around 70 fact sheets that describe various schemes aimed at 16- to 19-year-olds who do not take part in school or work. The counties varied greatly in the number of fact sheets they sent in, due to the differing number of schemes from one county to the next, differences in the familiarity with and use of external schemes, and variations in resources and workload – but also because the concept "alternative qualification schemes" is open to interpretation. The fact sheets sent in for the various schemes are included in this report in an appendix, sorted by county. Chapter 3 will summarize the different characteristics of the schemes according to aspects such as foundation, organization, funding, scope, work methods, and what kind of qualification the scheme focuses on.

When gathering information for the separate case of the municipality of Oslo, we cast a wide net and made requests to a variety of parties and agencies that work with the target group: OT contacts, youth outreach workers, police cooperation coordinators (SaLTo coordinators), schools, school psychology services, school guidance counsellors, the local child welfare services, the municipal support service (the Education Agency), the Agency for Alcohol and Drug Addiction Services (the outreach section), the Norwegian Labour and Welfare Administration (NAV), and scheme providers. In regard to the work done by the support services and the local city districts for the target group in question, it is up to each district to appoint a local OT contact, and it varies how the districts organize their support services and where the support service is placed in the organizational structure. How

much priority is given to guidance and support work is also at the discretion of each district. Feedback from the OT contacts suggests that they wanted a more uniform system and more explicit directives from the municipal authorities in regard to how the districts should run their support service. There was also feedback that indicated that the users thought it was difficult to find the appropriate agency for guidance and support. The field is also typified by relatively different ways to interpret and carry out the mandate from one district to the next. For most OT contacts the OT work is only a small part of their job, and many OT contacts report that they have too little time at their disposal for guidance and support work. During the information gathering process, it became clear that in addition to OT, parties such as NAV, the SaLTo coordinators, the child welfare services, and the youth outreach workers are considered to be the most important local parties in relation to supporting the target group and having knowledge of alternative qualification schemes.

Surveying the five selected schemes

Chapter 4 presents findings from our survey of the five chosen alternative qualification schemes (*Arbeidsinstituttet*, *Droppstopp*, *Gateakademiet*, *Riverside*, and *Utdanningsverkstedet*). Each scheme is first described individually with regard to central aspects such as organization, funding, size, target group, objective, activities and qualification, participants and recruitment, work methods and guidance, cooperation with other agencies, and their self-assessment of their results, strengths, and weaknesses. The schemes are then compared with each other in order to shed light on similarities and differences. On the basis of registered information from each of the schemes, the final segment presents short-term results, i.e. what participants from 2006-2009 move on to upon completing their participation. All in all, 66 % of the participants from 2006-2009 moved on to a regular job or secondary education (9,6% and 56,7% respectively), while 8 % moved on to another scheme or service, and only 5 % were completely unemployed. The registry information shows in total that all the schemes largely achieve their expressed primary objectives. At *Utdanningsverkstedet* and *Arbeidsinstituttet*, whose primary objective is to get young people back to secondary education, respectively 74 % and 69 % of the participants proceed to secondary education upon completing their participation. At *Gateakademiet*, whose primary objective is to help the participants determine their future plans, 48 % proceed to secondary education upon completing their participation and 12 % start working. And at *Droppstopp* and *Riverside*, whose primary objective is that the participants will proceed to some kind of meaningful activity (whether education, work, or another scheme), respectively 74 % and 59 % proceed to such an activity.

Participants in alternative qualification schemes: Background and further paths

Chapter 5 presents findings from quantitative and qualitative analyses of the survey and interview data, with a focus on the participants' background and situation prior to their participation in an alternative qualification scheme – and their further paths since. In line with the information from the schemes' own registries, we find that the survey respondents are largely young people who came to the schemes upon completing primary education or after dropping out of secondary education. In the interview data we find the following main reasons for dropping out of school: being tired of school/lacking motivation; making the wrong choice; inability to cope with theoretical subjects and/or insufficiently high enough grades to advance; terminated apprenticeship; private incident; and particular additional challenges. In line with previous studies, "the theory problem" (difficulties with theoretical subjects) is also a recurring theme here in the narratives of why secondary education was abandoned. Five of the informants describe additional challenges in the guise of illness or diagnoses such as social anxiety, ADHD, and dyslexia, while some also mention substance abuse

problems and behavioural problems /inability to fit in with school life. Regarding their introduction to the schemes, the participants state that they by and large neither actively sought nor were given a choice from among various options. They had been made aware of the given scheme by various parties, such as NAV, a counsellor, the support service, a teacher, a school nurse, a psychologist, another youth service, friends, or parents. The participants state further that it was easy to get in touch with the schemes, and that the registration and enrolment process was uncomplicated.

Also in line with the schemes' own registries, we find in the survey that the by far most common activity the first year after completing the scheme is going to school, followed by ordinary work and participation in another scheme. It is largely vocational studies that enrol participants from the schemes. However, we find that the percentage of former scheme participants who are involved in neither work nor education increases in subsequent years after participation in a scheme. As of spring 2010 – respectively one to three years after completing a scheme for the respondents from the three sets participated in the survey – 57 % of the respondents are in ordinary work or in the education system, while 40 % of the sample are not involved in ordinary education or work. When we follow the development in the set that participated in a scheme in the school year 2006/07, we find a significant increase in the percentage of those not involved in ordinary work or education (from 28.5 % the first year to 50 % the third year after participation in the scheme). There may well be a variety of reasons preventing us from concluding that the respondents in this set are representative for participants in the schemes in general. The main patterns in this set, however, are that over half of those who embark upon secondary education straight after a scheme drop out within three years without graduating, and that there is an increase in the percentage of those who are in another scheme or are unemployed.

In the analysis of the interviews with participants from the last set (2008/09), we find three main types of further paths after the scheme. Two of the informants have found their “dream job” and state that the scheme has in various ways helped them to have the courage to apply for those jobs. Neither of them plans on returning to secondary education in the immediate future. 8 of the 15 informants have gone on to secondary education, and some of them talk about a high degree of well-being, sense of achievement, motivation, and self-identification with the training. We also find some informants who refer to the attempt to complete their degree as being about “holding on” in order to “just get finished”. They motivate themselves by looking forward to life after secondary education, and their further path into secondary education appears vulnerable. It seems that in order to pass they are dependent on further social and educational support – especially in theoretical subjects in which they previously had not performed well. The five informants who describe the most unresolved present situations and uncertain future prospects are the very ones who stated themselves that they have additional challenges. They talk about different needs and obstacles, but it seems reasonable to presume that they share a common need for further guidance, in the form of social support, career clarification (getting help to find out what one wants to do in life), and qualification, in order to reduce the risk of them entering or reinforcing a pattern of marginalization.

The participants' assessments and experiences

Chapter 6 analyses the former participants' experiences with and assessments of the schemes, with an emphasis on what they have gained from the scheme and what kind of guidance and support they received both during and after the scheme. In the survey, an overwhelming majority (93.7 %) state that they have benefited from the scheme. Increased self-confidence and motivation for work or

school is the type of benefit that is both most frequently cited and considered to be the most important. Relatively many also state that the training provided by the scheme made it easier to complete secondary education/get a job, and also to clarify their ambitions, though the respondents considered this only to a lesser extent to be the most important benefit. The analysis of the interviews shows how the youths associate positive experiences and benefits with experiencing agreeable learning and achievement in socially safe environments, and with employees who are committed and caring and who accommodate course contents and work methods in ways that are different from those they encountered in school. Only two of the participants we interviewed express dissatisfaction with the scheme, and most participants state that they imagine they would have moved even farther away from regular education and work had they not participated. In regard to questions about what they might have hoped was better or different, the participants primarily wished the qualification scheme would have been even more individually adapted, and also requested instruction and training that more directly helps qualify them for their desired career path. Among those who returned to secondary education after the scheme, some wished they had worked harder in subjects they struggle with – precisely within the alternative setting the scheme offers.

92 % of the respondents state that they received close support and guidance in the scheme, while over one-third answer that they also received close support and guidance from the scheme afterwards. There are some variations between the schemes, but they are not significant, and for all the schemes at least 80 % state that they received close support and guidance during the scheme. In the interviews, most of the former participants also express satisfaction with the guidance they received in the scheme. They describe "first-rate support" from staff members who care, see them as individuals, are accessible and are helpful also in regard to everyday life. They emphasize furthermore that strict demands in regard to their attendance is an important aspect of such "first-rate support". Some participants nevertheless expressed both directly and indirectly that they needed further guidance and support from scheme employees or other agencies, both during and after the scheme.

Socioeconomic benefits of the schemes

The socioeconomic analysis is presented in chapter 7. The analysis finds that the schemes provide a socioeconomic profit when assuming a time horizon of 43 years. Different profit levels are calculated in four different assessments of the schemes' target group, compared with youth in general who drop out of or fail to complete secondary education. The socioeconomic profit varies from 360,000 to 2.3 million NOK [€45,000-290,000] in the four estimations. In this analysis the profit from the alternative qualification schemes is calculated solely on the basis of quantified profits associated with reduced work marginalization, i.e. the analysis disregards effects from the likely reduction of crime, less need for substance abuse rehabilitation, lower health costs, increased quality of life for the participants and their relatives, improved lifestyles for their children, etc.

Results, success factors, and challenges

Even though the primary objective for all the schemes in this enquiry is to help participants return to secondary education or start working, the schemes operate with various goals at different levels. The report shows that the schemes succeed well with the goal of increasing self-confidence, motivation, and sense of achievement. The schemes also have good success rates for career clarification. The information from the schemes' own registries shows that all the schemes have low percentages of participants who are unemployed straight after completing their participation, and that most

participants receive and accept offers of secondary education, a regular job, or another scheme. The participants' post-scheme activity also varies according to the schemes' set-up and type of qualification. The schemes whose specific aim is to help participants take secondary education also have by far the largest percentages of former participants who return to school. Schemes with qualification courses whose contents are an explicit alternative to secondary education have a more equal distribution between percentages of former participants who proceed to respectively secondary education and a regular job. The schemes that place greater emphasis on preventing risk factors such as social isolation, violence, family conflicts, recruitment to crime and substance abuse, etc., also have the highest percentages of former participants who proceed to other schemes. These schemes also tend to state that continued alternative activation is the most realistic goal for certain participant groups, because in their opinion these participants lack the prerequisites and/or motivation to proceed to regular education or work.

Scheme employees and former participants highlight success factors similar to those found in previous reports based on feedback from support agencies and users: close, individual guidance and support; the employees' accessibility and time for the participants; the employees' ability to relate to young people and thus become significant adults in their lives; staff stability; organizational competence and contact with relevant agencies that enables employees to act as "guides" for young people in their encounters with schools, businesses, and welfare agencies; cross-disciplinary/cross-departmental cooperation; cooperation with parents; that the scheme offers alternative arenas for achievement, a variety of courses, and individual mapping and accommodation. In regard to the qualification, two additional factors were highlighted as significant: few participants per teacher/course leader, and a staff that mixes employees anchored in the social and education sciences with instructors/course leaders who have practical knowledge and experience from businesses in their particular field. Both the employees and the participants emphasize the importance of having teachers/course leaders who – in addition to being able to relate to young people – are familiar with alternative education techniques and are able to accommodate and modify the instruction and make it more relevant to the schemes' target groups. According to the employees and the participants themselves, the schemes largely succeed in working in accordance with these success factors, even though there is some variation between the schemes in regard to how much they emphasize the various factors and how well they feel they succeed within existing frameworks and practice.

However, the report also identifies some obvious challenges regarding individual accommodation in the qualification courses. While the survey and the interviews show that the participants are very satisfied with the social guidance, support, and associated benefits such as increased self-confidence, motivation, and sense of achievement, the picture is more mixed when it comes to what they have learned and the extent that the qualification fits their needs, desires, and level. This is a significant feature when former participants differ in their feedback in the interviews: this is what the participants highlight as highly successful when it works, and what recurs in descriptions of what they missed or wished was different. Some former participants also wished that the planning and execution of education goals would be done more systematically, and expressed that they would have benefitted from tuition/training at a somewhat higher level and from being motivated and "pushed" to making a stronger effort. When employees refer to challenges related to individual instruction and accommodation, their descriptions highlight other aspects than the participants did: the employees highlight experiences that make them guard against setting overly ambitious goals

and stringent demands, and that a primary challenge is to help increase motivation and self-confidence when basic skills and belief in one's abilities are weak.

The data also provide reasons for highlighting challenges linked to the participants' further pathways upon completing the schemes and to the need for support and guidance in the long run. One to three years after completing the scheme, almost 40 % of the survey respondents are neither employed nor at school. Keeping in mind the small size of the sample, the data for the survey's first set of participants indicate that while the percentage who are regularly employed is stable over the course of the three years following participation in the scheme, there is in the same period an increase in the percentages of the entirely unemployed and those involved in a scheme. The analysis shows further that over half of those who start secondary education straight after participating in a scheme drop out in the subsequent three years without graduating. From the interviews we find that even though many state that the scheme has given them exactly what they needed in order to advance to a regular job or education, some participants also need further guidance, social support, and career clarification. For many of those taking secondary education at the time of the interview, it also seemed uncertain whether they would manage to graduate. According to information from the schemes' registries, almost 60 % of the participants proceed to secondary education after completing the scheme. In the interviews most of the youths state that they want to complete secondary education, because that is necessary for their future plans. There is therefore a reason to focus on how accommodations can be made – within both alternative as well as regular education venues – so that even more of them complete their education and experience a sense of achievement instead of remarginalization. The feedback from scheme employees and former participants suggests that it is important to facilitate the transition from qualification schemes to secondary education. We have also seen, however, that the success factors that are emphasized as important preconditions for the participants' gains and sense of achievement in the schemes are related to work methods, framework conditions, and types of skills the employees have that differentiate the schemes from the experiences the participants have from school. In order to meet the participants' needs – both in regard to social challenges and "the theory problem" – it therefore also seems important that services are further developed that combine the success factors from the alternative qualification schemes with education in regular subjects that is further accommodated to the individual participant.

Kapittel 1: Innledning

I denne rapporten presenteres funnene fra en studie av alternative kvalifiseringstiltak rettet mot ungdom i alderen 16-19 år som står utenfor skole og arbeidsliv, som Arbeidsforskningsinstituttet har gjennomført på oppdrag fra Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. I forbindelse med sitt arbeid med å motvirke marginalisering og bidra til utjevning av forskjeller i levekår blant barn og unge har departementet etablert satsningen "Unge utenfor", som dette forskningsprosjektet er en del av. Denne satsningen er et toårig utviklingsarbeid rettet mot ungdom mellom 15 og 25 år som står utenfor utdanningssystemet og arbeidslivet. Formålet er å tydeliggjøre og styrke tiltaksapparatet til denne gruppa, og å bidra til økt kunnskap om hva som kjennetegner ungdom utenfor jobb og skole – og hvilke former for oppfølging de trenger. "Unge utenfor" er også knyttet opp mot en annen satsing, utviklingsarbeidet "Utsatte unge 17-23 i overgangsfaser", som er mer spesifikt rettet mot fattigdom blant unge og forankret i barnevernstjenesten.

Med utgangspunkt i opplysninger innhentet fra Oppfølgingstjenesten i landets fylkeskommuner har vi utarbeidet en oversikt over alternative kvalifiseringstiltak der ungdom i alderen 16-19 år som står utenfor opplæring og arbeidsliv inngår i målgruppa. I tillegg har vi gjennomført en kartlegging og resultatevaluering av fem forskjellige kvalifiseringstiltak. Herunder har vi også undersøkt ungdommenes videre forløp ett til tre år etter deltakelse i tiltak, samt estimert de samfunnsøkonomiske gevinstene av tiltakene i form av redusert oppfølging og offentlige ytelser.

I dette innledningskapittelet vil vi gjennomgå sentrale aspekter ved problemfeltet: marginalisering av ungdom, frafall fra videregående opplæring samt rettigheter, tilbud og satsinger rettet mot 16-19-åringene som står utenfor skole og arbeidsliv. Dernest presenterer vi denne studiens oppdrag, design og forskningsspørsmål, samt rapportens oppbygning.

1.1 Marginalisering blant ungdom og frafall fra videregående opplæring

En undersøkelse av unges levekår gjennomført av SSB viser at i perioden 2001-2003 var 2 % av norske ungdommer marginalisert allerede i alderen 16-19 år, i betydningen av at de sto utenfor skole og arbeidsliv i alle tre årene.¹ Andelen marginaliserte øker med alder: 8 % av unge voksne i alderen 20-30 år sto utenfor opplæring eller arbeidsliv i tre år eller mer i løpet av samme periode (Normann og Ugreninov 2007). I en fersk rapport basert på gjennomgang av foreliggende data konkluderer Vista Analyse med at ca 4 % (tilsvarer 2000 individer i kull på 50000) befester en marginaliseringsposisjon fra de fyller 20 til fylte 25 år. Når det gjelder ungdom under 20 år anslås det at 2-4 % allerede er i en marginaliseringsprosess, og at det er en høy risiko for å befeste denne marginaliseringsposisjonen og/eller gå over i varig utenforskap. Rapporten påpeker videre at til tross for at tallene er usikre, er det grunnlag for å hevde at andelen marginalisert ungdom er økende (Rasmussen m.fl. 2010).

Marginalisert ungdom har jevnt over dårligere levekår enn andre jevnaldrende. De har for eksempel flere betalingsproblemer enn yrkesaktive, skoleelever og studenter, og mottar oftere økonomisk støtte i form av trygd og sosialhjelp. De oppgir oftere å ha dårlig helse sammenliknet med yrkesaktive og studerende, og rapporterer psykiske plager to til tre ganger hyppigere enn unge generelt. Bare 62

¹ For en drøfting av definisjoner av marginalisering og ekskludering, se f.eks. Rasmussen m.fl. 2010.

% av de marginaliserte rapporterte å ha god eller svært god helse generelt, til forskjell fra 88 % av de yrkesaktive og 91 % av studentene. I tillegg har gruppa av marginalisert ungdom en større andel individer med nedsatt funksjonsevne sammenliknet med unge yrkesaktive og studenter generelt (Normann og Ugreninov 2007).

SSBs undersøkelse viser at andelen *delvis* marginaliserte (utenfor jobb og skole i ett år) blant ungdommer som var mellom 16-19 år i 2001, steg fra 6 % i 2001 til 23 % i 2003. Det påpekes at denne økningen kan skyldes at mange av dem i 2003 er i en alder (18-20) der de slutfører videregående opplæring, de kan med andre ord være i en relativt kortvarig – frivillig eller ufrivillig – mellomstasjon mellom videregående skole og jobb eller videre utdanning. Det å stå utenfor jobb og skole tidlig i livet kan imidlertid også representere høyere sannsynlighet for marginalisering på lengre sikt. Marginalisering produseres ved komplekse prosesser, mekanismer og årsakssammenhenger, og må forstås i lys av sosiale, kulturelle og økonomiske strukturer framfor som rene produkter av kjennetegn eller egenskaper ved enkeltindivider som marginaliseres. Undersøkelser viser imidlertid at det å ha foreldre med lav inntekt og utdanning, det å ha innvandringsbakgrunn og å komme fra oppløst familie innebærer økt utsatthet for å være marginalisert som ungdom og ung voksen (f.eks. Ugreninov 2002, Raaum m.fl. 2005, Normann og Ugreninov 2007). Det er også vist at omsorgssvikt og vanskelig oppvekst er gjennomgående erfaringer blant unge uføre (Olsen m.fl. 2009). Videre er det en stigende andel unge uføre, og uføreårsaken er i over halvparten av tilfellene knyttet til psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser (Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2007).

En rekke studier viser videre at manglende fullføring av videregående opplæring og ledighet i ung alder er sentrale risikofaktorer med tanke på å etablere et marginaliseringsforløp. Ledighet generelt i ung alder medfører økt risiko for arbeidsledighet på et senere tidspunkt (Røed 2005; Hammer 2007). Tidlig avslutning på skolekarrieren innebærer risiko for sosial eksklusjon (Hammer og Hyggen 2006, Hyggen 2006), særlig for ungdom i familier der foreldrene har lav inntekt og utdanning (Westlie 2002). Lavt utdanningsnivå øker risikoen for uførepensjonering og svak tilknytning til arbeidslivet, og en betydelig andel av de aller yngste uførepensjonistene har lite eller ingen utdanning (Blekesaune 2005). Internasjonal litteratur viser også kausale sammenhenger mellom manglende utdanning og bruk av trygdeytelser og sosiale stønader (se Rasmussen m.fl. 2010). Sannsynligheten for å stå utenfor arbeidslivet allerede som ung voksen øker dersom man ikke fullfører videregående opplæring (Holte m.fl. 2000, Krokstad m.fl. 2002, Fevang og Røed 2006, Kunnskapsdepartementet 2009). Det ser også ut til at betydningen av fullført videregående opplæring for sysselsetting er økende; fra 2002 til 2006 er det en økning i andelen sysselsatte blant dem som har fullført videregående opplæring, mens det er en nedgang blant dem som ikke har fullført. En fersk rapport viser at mens arbeidsmarkedstilknytning synes å bli bedre når man blir eldre for dem som har fullført videregående opplæring, blir den dårligere for dem som ikke har fullført. I samme rapport finner forfatterne at manglende fullføring av videregående opplæring øker risikoen for å være arbeidssøker, bli uføre-trygdet (og andelen uføretrygdete er stigende blant de som ikke fullfører), motta sosialhjelp og å være innsatt i fengsel (Falch og Nyhus 2009).

Det er også vist at ulike marginaliseringsfaktorer forsterker hverandre gjensidig over tid. Risikofaktorer i ungdomstiden fører til permanente ulikheter etter hvert som individer forflytter seg gjennom livsløpet; problemer i overgangen fra skole til arbeid øker risikoen for å havne i løp med svak tilknytning til arbeidsmarkedet, dårlig råd og dårligere mental helse. Disse faktorene forsterkes i

samspill over tid på den måten at mentale helseproblemer forsterkes av dårlig råd, henger sammen med en svak arbeidsmarkedstilknytning og svekker videre muligheter i arbeidsmarkedet (Hyggen 2009). Flere studier understreker ytterligere betydningen av tidsaspektet når det gjelder etablering og forsterking av marginaliseringsløp blant unge: Analyser viser at mulighetene for å komme i jobb forverres raskt med økende tid utenfor utdanning og arbeidsliv (Raaum m.fl. 2005, 2009), og kvalitative studier viser ungdommers egne erfaringer av at det er vanskeligere å koble seg på utdanning og jobb igjen når man først har opplevd å stå utenfor (Thrana m.fl. 2009).

1.2 Bortvalg og frafall fra videregående opplæring: Omfang og årsaker

Målgruppa for tiltakene som inngår i dette forskningsprosjektet er ungdom som i utgangspunktet skulle være i videregående opplæring. Ifølge opplæringsloven skal Oppfølgingstjenesten (OT) i fylkeskommunene ha oversikt over all ungdom mellom 16-21 år som ikke benytter seg av sin rett til videregående opplæring ("ungdomsretten"), og rapportere sine tall til Utdanningsdirektoratet. Utdanningsdirektoratet oppgir at i begynnelsen av 2009 var 21 % – eller nærmere 50.000 – av landets ungdommer med ungdomsrett registrert i Oppfølgingstjenesten. Av disse definerer direktoratet at over 30.000 er i målgruppa for oppfølging fra OT, og dette antallet har vært relativt stabilt de senere år (Utdanningsdirektoratet 2009, Kunnskapsdepartementet 2009).² Ifølge tall fra NAV var 1800 ungdommer under 20 år registrert som helt ledige i 2008, mens 1500-2500 under 19 år ble anslått å være i arbeidspraksis, med arbeidskontrakter finansiert gjennom praksisplassmidler (Kunnskapsdepartementet 2009).

I den kvantitative undersøkelsen i prosjektet "Bortvalg og kompetanse", identifiseres at følgende faktorer øker sannsynligheten for *bortvalg* i videregående opplæring: Kjønn (gutter slutter i større grad før de er ferdige), innvandrersstatus (både vestlige og ikke-vestlige innvandrere/etterkommere har høyere sannsynlighet for å slutte sammenliknet med majoritetsungdom), ikke-intakt familie (å ikke ha bodd sammen med begge foreldre som 15-åring), å ha foreldre med negativ innstilling til skole og utdanning, å ha alvorlige adferdsavvik, å ha høyt fravær og å bruke lite tid på lekser, dårlige karakterer, orientering mot venner på fritid framfor organiserte aktiviteter samt å føle seg sosialt utenfor/redd for å gå på skolen (Markussen og Sandberg 2005; Markussen m.fl. 2008). Bortvalg er i stor grad et yrkesfagfenomen, og det er påpekt at for å forklare og forebygge bortvalg er det nødvendig å se på hvordan yrkesfagene er lagt opp (ibid.). Kvalitative studier viser at ungdom selv oppgir grunner som ønsket om å bli økonomisk selvstendig ved å tjene penger, ønsket om et velfortjent avbrekk/friår, opplevelse av at yrkesfag er for teoretiske og ønsket om å lære gjennom praksis "i det virkelige livet" framfor skole, ønsket om å gå på en studieretning man ikke kommer inn på, feilvalg av studieretning, psykiske og fysiske helseproblemer og lese- og skrivevansker (Thrana m.fl. 2009), mistilpasning og manglende inkludering i det sosiale elevmiljøet (Lødding 2009). I tillegg framheves at orienteringen om yrkesfaglig opplæring preges av "skjønnmaling" og "reklame" mer enn reelle informasjon om innhold, krav og opplegg (Thrana m.fl. 2009). Dette er i tråd med Lødding (2009), som viser hvordan ungdom slutter etter å ha opplevd at realitetene kolliderer med

² Det knytter seg en viss usikkerhet til tallene på grunn av ulik registreringspraksis i fylkeskommunenes rapportering, men Utdanningsdirektoratet oppgir at av de nærmere 50.000 ungdommene som er registrert hos OT er i underkant av 12.500 tilbake i skole eller har fått læreplass, i underkant av 11.000 er i tiltak fra OT, og i underkant av 4.500 er registrert med at de ikke har behov for tiltak. Blant de resterende er 15.000 ungdommers sak fortsatt under behandling, mens 11.000 har OT i fylkeskommunene ikke klart å få kontakt med (Utdanningsdirektoratet 2009)

forestillingene de har om livsstiler og identiteter knyttet til de yrker de ser for seg når de velger studieretning kolliderer. En del ungdom velger med andre ord studieretning på "feil" grunnlag og fordi de ikke vet riktig hva valget innebærer. Lødding eksemplifiserer med ei jente som begynner på helse- og sosialfag ut fra en noe rosenrød forestilling om hjelpepleieres livsstil, men slutter skolen når hun finner ut hva arbeidsoppgavene innebærer. Thrana m.fl. gir et eksempel med en gutt som starter på byggfag fordi han likte å lage lekehytter i skogen som barn, men hopper av når det går opp for ham at å ha bygging som yrke er ganske annerledes.

En del av ungdommene som avbryter påbegynt videregående opplæring – og på et tidspunkt står utenfor skole og arbeidsliv – vil fullføre videregående eller komme i jobb på et senere tidspunkt uten særskilte tilbud eller oppfølging. Når det gjelder gjennomstrømming i videregående opplæring er det viktig å ta høyde for at ungdomstida handler om å "finne seg sjæl" – også når det gjelder utdanning og yrke. Det å prøve ut noe, feile og ombestemme seg er en del av denne prosessen for noen – uten at det dermed må sees som bekymringsfullt, kritisk eller grunn til å utløse særskilte tiltak. Det er hevdet at når unge avbryter videregående opplæring fordi de ønsker et friår eller et avbrekk, bør det betegnes som å ta en "time out", framfor "drop out" (Øian 2004). Ideen om "time out" er forenlig med de rådende forventningene i samfunnet til utdanning, hvor utdanning lønner seg og er en investering. For ungdommene som tar en "time out" er den formelle utdannelsen bare utsatt, og denne utsettelsen blir gjerne legitimert med at man i løpet av "time out"-perioden lærer ved å sanke erfaringer fra andre typer aktiviteter, her omtalt som "produktiv lek". "Drop out", på den andre siden, står i kontrast til "time out" ved at handlinger i nået ikke kan legitimeres med hvordan de er skritt på veien mot langsiktige mål i framtiden.

Nordlandsforsknings kvalitative studie av ungdom med ett eller flere skoleavbrudd bak seg og erfaring fra å stå utenfor jobb og skole, beskriver også hvordan det å "stå utenfor" ikke nødvendigvis innebærer fravær av arbeidende, skapende og meningsfull aktivitet (Thrana m.fl. 2009). I samme rapport påpekes at en rekke av de begreper som brukes om ungdom som ikke følger det forventede forløpet i videregående skole ("avbrudd", "falle ut av" og "å være utenfor") er basert på forestillinger om bestemte forløp og uttrykker normative forståelser av fenomener som fordrer administrative svar. Dette problemorienterte utgangspunktet medfører at løsninger på "problemet" blir å iverksette ordninger og tiltak for å få en avsporet ungdom tilbake på skinnene. Denne tilnærmingen og ønsket om å hjelpe ungdommen kan virke disiplinerende og signaliserer at ungdommenes valg er utenfor det normale og ønskelige (Thrana m.fl. 2009). Det er derfor viktig å stille spørsmålet om en formalisert utdanning nødvendigvis må være det "normale" og forventede forløpet til alle. To av ungdommene som ble intervjuet i forbindelse med Nordlandsforsknings prosjekt påpekte nettopp at problemformuleringen kan snus på hodet; det er skolen som har "falt utenfor", mens det virkelige livet, som skolen skal forberede noen til, er arbeid. Det blir dermed understreket at for mange er det et paradoks at det iverksettes tiltak for å fange opp dem som faller utenfor istedenfor å endre skolens struktur og rolle.

Ifølge Markussen m.fl. (2008) frarøver begreper som *drop-out* og *fracfall* ungdommene agens ved at det å slutte i skolen får preg av å være noe viljeløst; "man faller bare utenfor, nærmest ved et uhell og uten selv å kunne påvirke situasjonen". De velger i stedet å anvende begrepet *bortvalg*, som impliserer at ungdommene gjør et aktivt valg. Dette begrepet impliserer ikke at de ser på ungdommene som rasjonelle aktører som velger fritt, men forfatterne ønsker å rette fokus mot at det er

et element av valg i å takke nei til den treårige retten til videregående opplæring som samfunnet har gitt den enkelte. Også Thrana m.fl. (2009) peker på dette når de viser hvordan kravet om å gå på skole framsto som et paradoks for ungdommene siden virkeligheten for dem var at de ikke gikk på skole og heller ikke hadde noe ønske om å gå på skole. Det er imidlertid også viktig å ta med i betraktningen at det ofte er vanskelig å skille fra hverandre utsagn som "jeg kan ikke" fra "jeg vil ikke", og ikke minst å avgjøre hva som kommer først: opplevd manglende mestring og muligheter – eller manglende motivasjon og interesse (jfr. Kanter 1977). Når vi vet at manglende faglige forutsetninger i form av lave skoleprestasjoner fra grunnskolen er en vesentlig faktor både når det gjelder bortvalg og manglende fullføring i videregående opplæring (Falch m.fl. 2010; Markussen m.fl. 2008), er det særlig viktig å ha med perspektivet om at motivasjon og opplevd manglende muligheter for mestring påvirker hverandre gjensidig. Ordtaket "høyt henger de og sure er de" fanger inn et generelt fenomen som også er beskrevet og analysert i samfunnsforskningen: når vi opplever at våre muligheter innenfor et sosialt system er små eller blokkert, søker vi alternative arenaer, mål og midler for mening, mestring, identitet, bekreftelse og verdighet (f.eks. Merton 1957, Kanter 1977, Elster 1982). Når det gjelder ungdom, viser kvalitative skolestudier helt fra 1970-tallet til i dag, både i Norge og andre land, at elevkulturer kjennetegnet av "anti-skole" og "anti-teori"-holdninger (re)produseres allerede på ungdomstrinnet i forskjellige skolekontekster (f.eks. Willis 1977, Jackson 2003, Lyng 2009). De tilbyr alternative og kompensierende kilder til selvverd og identitet for elever som opplever - eller frykter for - å mislykkes i forhold til skolens formelle suksesskriterier (Covington og Beery 1976, Skaalvik og Skaalvik 1996). Men når det å vise fram interesse for og involvere seg i (teoretisk orientert) skolearbeid og relasjoner til lærere innebærer at en går på akkord med egen identitetsprosjekt og normer i disse elevkulturene, bidrar de samtidig til ytterligere å svekke mulighetene for å lykkes på skolen. Når ungdom selv aktivt bidrar til å ekskludere seg selv fra opplæring, kan dette forstås som et høyst "rasjonelt" valg i en situasjon der en opplever at en ikke får særlig igjen for å møte opp eller involvere seg. Likevel er det altså viktig å ha øye for at dette ikke er uttrykk for holdninger, opptredener og valg som produseres "fritt" i et sosialt og kulturelt vakuum, men må sees i sammenheng med de forutsetninger som skolen gir for at alle skal kunne involvere seg, lære og mestre – og med de normer og uformelle regler som gjelder for tilgjengelige elevkulturer og elevstiler (Lyng 2004; 2009).

Uansett hvordan vi velger å begrepsfeste det å ikke følge normert videregående opplæringsløp, er det imidlertid slik at om lag en tredjedel av de som starter i videregående opplæring ikke fullfører opplæringen i løpet av fem år. En rapport fra Senter for samfunnsøkonomisk analyse viser dessuten at i perioden etter reform-94 har det vært en tendens til økende frafall fra videregående opplæring, i betydningen ikke fullført videregående opplæring i løpet av fem år etter avsluttet grunnskole (Falch og Nyhus 2009). Av alle de som avsluttet grunnskolen i årene 1993-2003 har om lag 96 % startet videregående opplæring samme år som de avslutter grunnskolen, og 44-49 % av disse fullførte en studieforbereidende studieretning mens 21-23 % fullførte en yrkesfaglig studieretning innen fem år. Altså fullførte totalt 65-72 % av disse kohortene videregående opplæring innen fem år. En særskilt forløpsanalyse av kohorten som avsluttet grunnskolen i 2002 viser at til sammen 65 % av disse fullførte i løpet av femårsperioden. Blant de som startet på en studieforbereidende studieretning høsten 2002, er det 81 % som fullfører innen fem år. Blant dem som startet på en yrkesfaglig studieretning, er frafallet betydelig større: etter fem år er det bare 56 % som har fullført. De som *ikke* startet i videregående opplæring rett etter avsluttet grunnskole, kommer i stor grad inn i videregående opplæring seinere, men få fullfører. Gjennomsnittlig tid i videregående opplæring blant

alle som ikke fullfører er likevel 2,9 år, så manglende fullføring skyldes i stor grad at mange ikke består. Rapporten viser i tillegg at de som ikke har fullført innen det femte året i relativt liten grad fullfører seinere (Falch og Nyhus 2009).

I likhet med forskning fra andre land, har faglige forutsetninger (grunnskolekarakterer), foreldres utdanningsbakgrunn og regionale arbeidsmarkedsforhold stor betydning for frafall og fullføring (Falch m.fl. 2010). Ungdom med innvandrerbakgrunn fullfører i mindre grad videregående opplæring innen fem år enn ungdom uten innvandrerbakgrunn, og blant ungdom med innvandrerbakgrunn fullfører innvandrere i langt mindre grad enn norskfødte med utenlandskfødte foreldre (etterkommere). Jenter fullfører i større grad enn gutter. Foreldres utdanning og grunnskolekarakterer har imidlertid større betydning enn kjønn og etnisk bakgrunn. Kjønnforskjellen i fullføring skyldes i stor grad at jenter har bedre grunnskolekarakterer enn gutter, og når en sammenlikner jenter og gutter med samme utgangspunkt (karakterer, foreldres utdanningsnivå, studieretning, fylke og regionale forhold), har jenter litt lavere sannsynlighet for å fullføre enn gutter. Når det gjelder innvandringsbakgrunn, forsvinner forskjeller mellom ungdom uten innvandrerbakgrunn og 1. generasjons innvandrere når en kontrollerer for forhold som karakterer og familiebakgrunn, mens 2. generasjons innvandrere har høyere sannsynlighet for å fullføre enn ikke-innvandrere. Både blant 1. og 2. generasjons innvandrere er det jentene som skiller seg ut med høy fullføringssannsynlighet (ibid.).

Faglige forutsetninger er den klart viktigste enkeltfaktoren i de ferske analysene fra Senter for økonomisk forskning. Når det gjelder risiko for å stå utenfor arbeidslivet, motta offentlige ytelser og være i fengsel, har dessuten individer med svake grunnskolekarakterer mest å vinne på å fullføre videregående opplæring, og kombinasjonen av frafall og svake grunnskolekarakterer gir spesielt dårlige utsikter for framtidig arbeidsmarkedstilknøyning. (Falch m.fl. 2010). Det er mange bakenforliggende faktorer som påvirker skoleprestasjoner, og det foreligger en omfattende litteratur av både kvantitative og kvalitative studier om dette. Vi vil imidlertid nevne at en ny norsk studie viser at foreldres utdanningsnivå har *økende* betydning for elevers karakterer i ungdomsskolen – stikk i strid med Kunnskapsløftets eksplisitte målsetting om utjevning. Forskjeller etter kjønn og etnisk bakgrunn øker ikke tilsvarende, men jenter har fremdeles noe bedre karakterer enn gutter i de fleste fag, og majoritets elever (norskfødte foreldre) har bedre karakterer enn minoritets elever (to utenlandsfødte foreldre), selv om det her er vesentlige variasjoner mellom ulike opprinnelsesland og forskjellene mellom majoritets- og minoritets elever i stor grad skyldes forskjeller i foreldres utdanningsnivå (Bakken 2010). Rapporten finner også at selv om elever med ulik sosial bakgrunn har like gode grunnleggende ferdigheter på slutten av barnetrinnet, ender de likevel opp med forholdsvis ulike karakterer på slutten av ungdomstrinnet. Dette funnet bekrefter og understreker påpekninger fra tidligere studier om betydningen av det som skjer i ungdomstrinnet, og økt fokus på å tilpasse opplæringen for å inkludere grupper av elever som systematisk ekskluderes (f. eks. Haug 2003, Heggen 2001, Heggen m.fl. 2002, Lyng 2004). Grovt sett kan vi si at det er disse gruppene vi "finner igjen" i den ovennevnte analysen fra Senter for økonomisk analyse, hvor det kan utledes at med tanke på å forebygge marginalisering, bør tiltak rettet mot unge som avbryter videregående opplæring, særlig fange opp ungdom med svake faglige forutsetninger fra grunnskolen.

1.3 Tilbud og satsinger overfor ungdom 16-19 år utenfor opplæring og arbeidsliv

På bakgrunn av de dokumenterte sammenhenger mellom manglende fullført videregående utdanning og marginalisering som vi har referert ovenfor, og med utgangspunkt i den stadig økende

kompetansekrav i arbeidslivet og den synkende andelen av jobber for ufaglærte, er det en hovedmålsetting for myndighetene at flere fullfører videregående opplæring og oppnår studie- eller yrkeskompetanse (f.eks. Sosialdepartementet 2002, Kunnskapsdepartementet 2009). Når det gjelder innsats rettet mot ungdom i videregående skolealder, påpeker både studier og sentrale styringsdokumenter behovet for tiltak for å forebygge frafall *innenfor* ordinær videregående opplæring og tilbud om opplæring på alternative læringsarenaer for ungdom som likevel faller ut av ordinært opplæringsløp, og tiltak både med siktemål å bidra til fullført videregående opplæring og til å komme ut i arbeid (f.eks. Buland og Havn 2007, Markussen m.fl. 2008, Thrana m.fl. 2009, Kunnskapsdepartementet 2009, Sosialdepartementet 2002).

Oppfølgingstjenesten (OT) har som formål å sørge for at ungdom mellom 16 og 21 år bruker sin lovfestede rett til utdanning ("ungdomsretten"), og har ansvar for å ha oversikt over og gi et tilpasset og egnet opplærings- eller arbeidstilbud til de som står utenfor skole og jobb). Samtidig innebærer "ungdomsgarantien" at alle ungdommer under 20 år som er uten skoleplass eller jobb skal få tilbud om arbeidsmarkedstiltak. Det heter i "Tiltaksplan mot fattigdom" at

[f]or å legge grunnlaget for en god og varig tilknytning til arbeidslivet er det avgjørende at flest mulig ungdommer fullfører videregående opplæring og oppnår studie- eller yrkeskompetanse. Bedre tilrettelegging og differensiering av opplæringen er i denne sammenheng vesentlig. Videregående opplæring skal tilrettelegges slik at den kan gi tilpassede tilbud til all ungdom, også de som ikke er teoristerke eller skolemotiverte, gjennom blant annet praksisrettede opplærings-tilbud. Oppfølgingstjenesten skal sikre at alle ungdommer som faller fra i overgangen fra grunnskole til videregående opplæring, eller i løpet av videregående opplæring, får tilbud om utdanning eller arbeid. Regjeringen vil bruke oppfølgingstjenesten aktivt for å sikre at all ungdom fullfører utdanning eller arbeidstrening. Spesielt er det viktig at samarbeidet mellom oppfølgingstjenesten og Aetat videreutvikles" (St. meld. Nr. 6 2002-2003)

Imidlertid er det 30 % av ungdommene i OTs målgruppe på landsbasis som OT ikke kjenner statusen til; over 10.000 ungdommer har de ikke lyktes å komme i kontakt med, og dette identifiseres som et alvorlig problem (Utdanningsdirektoratet 2009; Kunnskapsdepartementet 2009). Videre viser studier at både ungdom utenfor skole og arbeid samt representanter for ulike instanser i hjelpe- og oppfølgingsapparatet etterlyser et bedre og mer variert tilbud av alternative lærings- og kvalifiseringsarenaer (Buland og Havn 2007, Thrana m.fl. 2009). Ungdom som ikke ønsker å benytte ungdomsretten til videregående opplæring, har i dag tilgang på ordninger i NAV. For flere arbeidsmarkedstiltak er imidlertid den nedre aldersgrensen 19 år. Tiltak som kan benyttes for unge under 19 år, er i hovedsak arbeidspraksis. Arbeidspraksis foregår i hovedsak i ordinære virksomheter og ordningen er i stor grad basert på at de unge selv finner fram til en arbeidsgiver som de kan tegne kontrakt med (Kunnskapsdepartementet 2009). Forskningsrapporter på feltet vektlegger videre mangelen på tiltak og tjenester som fanger opp ungdommene tidlig (bl.a. Thrana m.fl. 2009), og som en kommunal prosjektleder uttrykker det:

Det som skjer i dag er at den unge dukker opp på NAV sosialtjenesten når de er fylt 18 år for å søke om sosialhjelp. I mange tilfeller har da den unge allerede vært hjemme på gutte- eller jenterommet i to år uten aktivitet. Det er to år som kan ha stor betydning for denne ungdommens utvikling, sier Torill Andreassen, prosjektleder for utviklingsarbeidet "Grip ungdommen" i Sarpsborg. (Fra BLD eksempelsamling 2010, case Sarpsborg)

En lovgjennomgang av hvilke lovfestede rettigheter som gjelder for unge utenfor opplæring og arbeid konkluderer med at kommuner og andre offentlige aktører i liten grad er pålagt å drive oppsøkende arbeid og motivasjonsarbeid rettet mot denne gruppa, og at lovverket på dette området er fragmentert når det gjelder plassering av ansvar for ulike rettigheter (Barne- og likestillings-

departementet 2009). I et forebyggingsperspektiv er det et paradoks at tilbudet er mest mangelfullt blant de yngste ungdommene i målgruppa, når studier så vel som erfaringer fra ungdommer og profesjonsutøvere i feltet tilsier at det er viktig med innsats på et tidlig tidspunkt. Betydningen av tilbud og tiltak som fanger opp ungdom tidlig i marginaliseringsforløp understrekes av analyser som viser at mulighetene for å komme i jobb forverres raskt med økende tid utenfor utdanning og arbeidsliv (Raaum m.fl. 2005, 2009), og kvalitative studier som viser ungdommers egne erfaringer av at det er vanskeligere å koble seg på utdanning og jobb igjen når man først har opplevd å stå utenfor (Thrana m.fl. 2009). Det er ofte for sent å snu et marginaliseringsforløp når ungdommene har nådd den alderen når de – på grunn av manglende arbeidstilknytning – kommer i kontakt med NAV (Olsen m.fl. 2009).

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementets satsinger ”Unge utenfor” og ”Utsatte unge 17-23 i overgangsfaser” omfatter utviklingsarbeid og forskning også når det gjelder den yngste gruppa av ungdom som står utenfor skole og jobb, og ulike departementer bidrar med finansiering av enkelte lokalt initierte alternative kvalifiseringstiltak hvor 16-19-åringer inngår i målgruppa. I den senere tid er det dessuten varslet et styrket samarbeid mellom departementer om felles ansvar i forhold til 16-19-åringer utenfor jobb og skole. I stortingsmeldingen ”Utdanningslinja” heter det:

Kunnskapsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet ønsker å forsterke samarbeidet om den yngste målgruppen (16–19 år). Det er viktig å komme tidlig inn med tiltak når ungdom slutter eller ikke påbegynner videregående opplæring. Tiltakene må være bedre koordinert og tilstrekkelig treffsikre for at denne gruppen skal nås. Den mest utsatte ungdomsgruppen har ofte opplevd manglende mestring og slitt med motivasjonen gjennom grunnskoleløpet. Det er derfor viktig med praksisnære tiltak som kan gi mestringsopplevelser. Dette kan redusere risikoen for ytterligere skjevutvikling gjennom inaktivitet i ungdomsårene. Ambisjonen er mer forpliktende strukturerer for samarbeid og oppfølging mellom aktører med felles ansvar for målgruppen. (Kunnskapsdepartementet 2009: 38))

1.4 Alternative kvalifiseringstiltak for ungdom: Mangfold og liten kunnskap om omfang, erfaringer og resultater

Hovedfokus for denne studien er tiltak rettet mot ungdom som har som målsetting å bidra til at deltakerne vender tilbake til videregående opplæring eller kommer ut i arbeid. Det dreier seg med andre ord om tiltak som har et element av kvalifisering, til forskjell fra tiltak som konsentrerer seg om tradisjonelt sosialfaglige problemstillinger, aktivisering og grunnleggende sosiale ferdigheter og mestring. Samtidig har mange i målgruppa behov for særlig tilrettelegging og oppfølging – også når det gjelder de tradisjonelt sosialfaglige former for bistand, støtte og trening. Alternative kvalifiseringstiltak balanserer derfor mellom å tilby tilrettelagt formell og uformell opplæring og kvalifisering, praktisk rettet arbeidstrening med sikte på ansettelse som ufaglært, samt trening i grunnleggende sosiale ferdigheter og arbeid med økt mestring, motivasjon og selvtillit. I likhet med deltakere i andre former for kvalifiserings- og integreringstiltak (f.eks. Spjelkavik & Evans 2007), har også ungdom i livssituasjoner med problemer på flere områder behov for tiltak med innhold og organisering som legger til rette for at det skjer noe med flere sider av deltakernes liv. Mange unge utenfor opplæring og arbeid har erfaringer fra en eller flere hjelpeinstanser, for eksempel PP-tjenesten, barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien (Thrana m.fl. 2009; BLD 2009). En

kartlegging som er gjennomført i Sarpsborg kommune³ av den mest utsatte gruppa av ungdom utenfor skole og jobb i alderen 16-18 år, viser at i tillegg til fravær og frafall – for noen allerede i ungdomsskolen – er mange registrert med to eller flere tilleggsutfordringer knyttet til rus, psykiatri, atferdsproblemer og barnevernsrelaterte problemområder (Rasmussen m.fl. 2010).

Forskningsprosjektet "Hverdagsliv og drømmer" som er gjennomført av Nordlandsforskning i forbindelse med satsingen "Unge utenfor" har hatt som formål å få bedre innsikt i hva som kjennetegner unge utenfor arbeid og opplæring samt hvordan de opplever sin hverdag og livssituasjon (Thrana m.fl. 2009). Rapporten fra prosjektet konkluderer med at årsakene til at de intervjuede ungdommene fra fire forskjellige deler av landet står utenfor opplæring og arbeid er sammensatt på mange nivå, og inkluderer både individuelle, sosiale, kulturelle og strukturelle dimensjoner. Dette krever at også løsningene må være sammensatte og tiltak må tilpasse den enkelte ungdoms flerdimensjonale situasjon. Thrana m.fl. (2009: 140) påpeker derfor at ungdommene "ikke kan puttes inn i en sektor og slik få ett 'riktig' tiltak som skal få dem tilpasset inn i utdanningssystemet eller i arbeidslivet". Mange ungdommer bærer med seg tidligere erfaringer med skolegang som er negative; skolen er noe de "ikke fikser", og for dem er det viktig å omskape identiteten fra å være en som ikke passer inn til å være en som mestrer. Selv om ungdom som står utenfor opplæring og arbeid langt fra er noen ensartet gruppe, er "teoriproblemet" et gjennomgangstema blant informantene: Ungdommene formidler et ønske om å lære et praktisk håndverk, men opplever kombinasjonen av å ha teoretiske fag og å ha teoretiserte praktiske fag som en stor barriere. Ungdommene ga uttrykk for at de ønsket å få prøve "learning by doing" istedenfor å bli møtt med nødvendigheten av teoretisk tilnærming til kunnskap. Mange opplever at det er en stor utfordring å måtte gjennom en treårig utdanning med mye teori for å bli kvalifisert for et praktisk yrke. For disse ungdommene handler det om å komme seg ut av kategorien "utenfor" og dermed å bli inkludert i et samfunn som har rom for folk som ikke ønsker eller mestrer å gå på ordinær skole, men som ønsker å jobbe og å lære seg et håndverk (Thrana m.fl. 2009). En supplerende innfallsvinkel til "teoriproblemet" er at den ordinære videregående skolen ikke lykkes i å legge til rette for at flere faktisk kan oppleve å mestre og fullføre opplæringen, ikke minst i yrkesfaglige studieretninger. Uansett, om vi setter disse kvalitative funnene sammen med de kvantitative analysene til Falch m.fl. (2010), som viser at svake karakterer fra grunnskolen er den enkeltfaktor som har mest betydning for frafall fra videregående opplæring, utkrystalliserer det seg en vesentlig utfordring som særlig gjelder de alternative kvalifiseringstiltak som har som målsetting at deltakerne fortsetter i videregående opplæring: De skal motivere, forberede og kvalifisere deltakerne til å vende tilbake til noe de ofte har negative erfaringer med og innstilling til – og som mange i tillegg har svake faglige forutsetninger for å mestre.

Det foreligger få oversikter over eksisterende alternative kvalifiseringstiltak. *Satsning mot frafall*, som ble gjennomført i perioden 2003 – 2006 med regjeringens handlingsplan mot fattigdom som utgangspunkt, omfattet et tiltaksmangfold som spenner fra individuelle til systemrettede tiltak, i hovedsak innenfor skolen, men også i noen grad tiltak på arenaer utenfor. Tiltaksmangfoldet har også medført et aktørmangfold og satsingen var preget av store regionale forskjeller i tiltaksutforming og med tanke på hvilke problemer som fikk fokus og hvordan problemene ble forstått (Buland og Havn 2007). Enkelte kartlegginger er gjennomført av prosjekter og tiltak som også omfatter alternative

³ Prosjektet Grip Ungdommen i Sarpsborg kommune er gjennomført i forbindelse med BLDs satsing "Unge utenfor".

kvalifiseringstiltak der 16-19-åringer utenfor jobb og skole inngår i målgruppa (Rambøll 2009, Utdanningsdirektoratet 2009)⁴, men det er fremdeles mangelfull oversikt over slike tiltak – som ofte er lokalt initierte – også innenfor instanser som Oppfølgingstjenesten og NAV, som har ansvar for å formidle tilbud til ungdom utenfor skole og jobb (Thrana m.fl. 2009, Rasmussen m.fl. 2010).

I et internasjonalt perspektiv, har det gjennom mange år vært arbeidet med såkalte "second chance programs"; tiltak for å øke skoleslutteres formelle kvalifikasjoner og sjanser på arbeidsmarkedet gjennom ulike kombinasjoner av teoretisk og praktisk opplæring, arbeid, veiledning og ulike former for sosial støtte. Det er en mengde forskjellige typer tiltak; fra nasjonale satsinger og nettverksbaserte programmer, med tilsvarende tilbud eller "lokalavdelinger" i ulike distrikter, til små lokalt initierte tiltak drevet av for eksempel frivillige organisasjoner. Noen av dem retter seg mot spesifikke, særlig sårbare under-målgrupper med høy overrepresentasjon av skolesluttere (for eksempel funksjonshemmede, barn i fosterhjem/barnevernsomsorg eller unge lovbrytere). Det er videre påpekt at også tiltak som opererer med bredere og mindre spesifikke målgrupper, ofte i praksis ender opp med en høy andel av deltakere fra slike sårbare grupper (f.eks. Bloom 2010).

Imidlertid foreligger det lite forskning om effekter og måloppnåelse, og det som finnes viser blandede resultater (se f.eks. Somers m.fl. 2009 og Bloom 2010). For eksempel påpeker Bloom (2010) i en ferske studie fra USA at de fleste programmer som er rettet mot skolesluttere ikke er evaluert gjennom effektstudier. Én av grunnene til det er at slike tiltak ofte er drevet av små, lokale organisasjoner eller virksomheter, og at de mest rigorøse effektevalueringemetodene verken er mulige eller de best egnete i disse tilfellene (Bloom 2010: 94). I en analyse av dokumenterte resultater fra 11 nordamerikanske tiltak og programmer som har vært gjenstand for effekt-evalueringer⁵, foretas en inndeling i typer av tiltak basert på ulik vektning av betalt arbeid, arbeidspraksis og opplæring/kvalifisering. Funnene viser at deltakere i tiltak med vekt på kvalifisering i større grad oppnådde formelt dokumentert kompetanse (studie- eller yrkesrettet) og at den første kategorien av tiltak – som innebar betalt arbeid - medførte betydelig økning i ansettelse eller inntekt på kort sikt. Imidlertid er det ingen av studiene som har fulgt deltakere mer enn et par år etter avsluttet deltakelse, og det kan dermed sies lite om varig bedring i økonomisk situasjon eller tilknytning til arbeidsmarkedet/yrkesdeltakelse.

I Norge er det kommunene som bærer brorparten av kostnadene ved behandling, intervensjon og oppfølging av ungdom som blir marginalisert. Kostnadene knyttet til tiltak rettet mot utdanning og arbeid er mer fordelt mellom kommune, fylkeskommune og stat. På bakgrunn av dette hevder også Vista Analyse i sin rapport om samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering og utenforskap blant ungdom i alderen 16-25 år – som også inngår i satsingen "Unge utenfor" - at for denne aldersgruppa er både tiltakene og ansvaret for dem fragmenterte og at det er høye koordineringskostnader (Rasmussen m.fl. 2010). Selv om samordning er et mål har ikke aktørene verken myndighet og budsjett til å samle seg om felles og langsiktige tiltak. Selv om Vista Analyse finner store potensielle samfunnsmessige gevinster av nye tiltak som er ment å redusere antallet margi-

⁴ Det foregår også et kartleggingsarbeid i Oslo i forbindelse med et prosjektsamarbeid mellom Utdanningsetaten, NAV og bydelene Grorud og Stovner, som også vil se på tiltak nasjonalt og i utlandet.

⁵ Større studier randomiserte design hvor ungdommer gjennom lotteri-liknende utvalgsmetoder ble plassert enten i grupper som fikk tilgang til tiltaket som ble studert eller i en kontrollgruppe som ikke deltok i tiltaket.

naliserte ungdommer, settes det spørsmålstegn ved effektiviteten i organiseringen og utformingen av de tiltakene som per dags dato eksisterer. Det anbefales dermed å rette oppmerksomhet mot tiltakenes effektivitet før nye ressurser tildeles (Rasmussen m.fl. 2010). Det er også påpekt at det generelt er behov for mer systematisk og grundig dokumentasjon samt større grad av intern evaluering av tiltaksarbeid overfor ungdom utenfor skole og jobb (Kristiansen 2009). Videre har det så langt vært lite forskning om alternative kvalifiseringstiltak rettet mot ungdom under 20 år, både når det gjelder kvalitativt orienterte studier og dokumentasjon av praksis og erfaringer – og effekter, resultater og måloppnåelse.

1.5 Prosjektets oppdrag, design og forskningsspørsmål

Formålet med forskningsoppdraget for dette prosjektet ble i konkurransegrunnlaget formulert slik:

Barne- og likestillingsdepartementet ønsker å få gjennomført et forskningsprosjekt som vurderer og evaluerer effekter og resultat av alternative kvalifiseringstiltak rettet mot marginalisert ungdom i alderen 16-19 år

Med marginalisert ungdom menes her ungdom som befinner seg utenfor videregående opplæring og arbeidsliv. Med alternative kvalifiseringstiltak menes tilrettelagte tiltak etablert med bakgrunn i lokale initiativ som skal bidra til at ungdom vender tilbake til skolen eller kommer ut i arbeid, og som skal motvirke at disse ungdommene blir avhengige av offentlige ytelser.

Videre ble det spesifisert at oppdraget burde gjennomføres med siktemål å belyse følgende problemstillinger:

- 1) *Hva kjennetegner kvalifiseringstiltakene som evalueres? Her er det også viktig å synliggjøre hva som ligger til grunn for at tiltakene ble etablert.*
- 2) *Hva kjennetegner målgruppen for kvalifiseringstiltakene? Det vil være viktig å vise hvem tiltakene er beregnet for og hvem de ikke er beregnet for.*
- 3) *Hvordan er kvalifiseringstiltakene finansiert? Her er det viktig å vise hvem som sitter med kostnadene, hvilke aktører som bidrar i arbeidet og på hvilken måte de bidrar. Det er også interessant å vurdere eventuelle grenseflater mellom kommunale, fylkeskommunale og statlige aktører.*
- 4) *Hvilke effekter har tiltakene har for ungdommene som har mottatt hjelp? I hvilken grad har tiltakene ført til at ungdom har kommet i opplæring og/eller arbeid? Her er det viktig å kunne påvise sammenhenger mellom tiltakene og ungdommenes nå-situasjon. Det er også viktig å vurdere om alternative kvalifiseringstiltak utenfor skolen kan være et hensiktsmessig middel for å bidra til at flere på sikt fullfører videregående opplæring.*
- 5) *I hvilken grad kan tiltakene betraktes som lønnsomme i et samfunnsøkonomisk perspektiv? Her er det viktig å prøve å påvise om tiltakene reduserer sannsynlighet for fremtidige behov for offentlige ytelser.*
- 6) *Hvilke arbeidsformer ser ut til å ha gode resultater i arbeid med marginalisert ungdom? Hvilke suksessfaktorer og kritiske faktorer kan identifiseres?*

I tråd med departementets ønsker har vi også inkludert en oversikt over tiltak basert på innsamling av kjente tiltak fra Oppfølgingstjenesten i landets fylkeskommuner, og lagt mindre vekt på innsamling av kvalitative data om tiltaksdeltakere. Bakgrunnen for dette var den manglende oversikt over

alternative kvalifiseringstiltak rettet mot ungdom i målgruppa og at Nordlandsforsknings prosjekt innenfor samme satsing samlet inn intervjudata om hvordan ungdom utenfor skole og arbeidsliv opplever egen situasjon og selv vurderer som nyttig hjelp. Dette prosjektets oppdrag og design er dermed bredspektret, og består av følgende elementer:

- 1) En **oversikt** over ulike typer alternative kvalifiseringstiltak for marginalisert ungdom, basert på a) rapportering fra Oppfølgingstjenesten i landets fylkeskommuner og b) en særskilt datainnsamling for Oslo kommune med henvendelser til ulike instanser og aktører, også lokalt på bydelsnivå (lokale OT-kontakter, NAV, SaLTo-koordinatører, rådgivere ved videregående skoler, tiltaksarrangører m.v.).
- 2) En **kartlegging** av kjennetegn ved fem ulike alternative kvalifiseringstiltak, basert på dokumentanalyse av sentrale dokumenter fra tiltakene og gjennom intervjuer med sentrale aktører i tiltakene.
- 3) En **resultatevaluering** som bygger på a) sammenlikning av før- og ettersituasjonen for de deltagende ungdommene basert på de utvalgte tiltakenes egne registre, b) en etterundersøkelse til ungdommene 1-3 år etter at de er gått ut av tiltakene, basert på en telefonsurvey og en kvalitativ intervjustudie av et utvalg ungdommer i ulike situasjoner.
- 4) En **analyse av tiltakenes innvirkning på ungdommenes livsforløp**, en analyse som sammenholder kjennetegn ved tiltakene med effekter og vurderinger av hvilke trekk ved tiltakene som var sentrale i resultatoppnåelsen.
- 5) En **estimering av samfunnsøkonomiske gevinster** i form av redusert behov for oppfølging og offentlige ytelser.

1.6 Rapportens oppbygning

Etter en beskrivelse av data og metoder (kapittel 2) presenterer vi resultatene fra forskningsprosjektet i følgende kapitler:

Kapittel 3 presenterer oversikten over innrapporterte alternative kvalifiseringstiltak. Først gis en generell beskrivelse basert på datainnsamlingen fra Opplysningstjenesten i fylkeskommunene og Oslo kommune, mens siste del av kapitlet oppsummerer hovedkjennetegn ved ulike typer alternative kvalifiseringstiltak. I eget vedlegg følger skjemaer for samtlige tiltak som ble innrapportert, sortert fylkesvis.

Kapittel 4 tar for seg kartleggingen av de fem utvalgte tiltakene i evalueringen. Sentrale kjennetegn ved hver av de fem tiltakene belyses: organisering, finansiering, størrelse, målgruppe, målsetting, aktiviteter og kvalifisering, deltakere, arbeidsmetodikk, oppfølging og kortsiktige resultater, og deretter sammenliknes tiltakene med hverandre for å belyse likheter og forskjeller mellom dem.

I kapittel 5 retter vi fokus mot tidligere deltakere i de fem alternative kvalifiseringstiltakene. Basert på data fra spørreundersøkelsen og de kvalitative intervjuene beskriver vi ungdommenes situasjon

og aktivitet før deltakelse, bakgrunn for å delta og veier inn i tiltak. Vi ser også nærmere på hva de tidligere deltakerne gjør etter avsluttet tiltak; i hvilken grad de er i ordinært arbeid eller utdanningsløp – eller andre former for aktiviteter.

I kapittel 6 presenteres funn fra survey- og intervju materialet når det gjelder de tidligere deltakernes erfaringer fra tiltakene og hva slags oppfølging og utbytte de opplever å ha fått. Gjennom intervjuene utdyper ungdommene hva de synes var særlig bra, viktig og betydningsfullt ved tiltakene – og hva de savnet eller kunne ønske hadde vært annerledes.

Kapittel 7 handler om samfunnsøkonomiske gevinster av tiltakene, og til slutt, i kapittel 8, sammenstiller vi måloppnåelse og resultater av tiltakene som framkommer i undersøkelsen. Her identifiserer og drøfter vi også sentrale suksessfaktorer og utfordringer, og peker på behov for videre datainnsamling, dokumentasjon og forskning.

Kapittel 2: Data og metoder

I dette kapittelet gjør vi rede for data og metoder i forbindelse med kartleggingen og resultat-evalueringen av de fem alternative kvalifiseringstiltakene som inngår i studien. Framgangsmåte og datatilfang for oversiktene over alternative kvalifiseringstiltak fra Oppfølgingstjenesten i fylkeskommunene generelt og fra Oslo kommune spesielt, beskrives i forbindelse med presentasjonen av disse, i kapittel 3.

2.1 Utvalg av tiltak

De fem alternative kvalifiseringstiltakene ble valgt ut på bakgrunn av beskrivelser av de innrapporterte tiltakene fra OT i fylkeskommunene, samt forslag fra Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. Utvalgsriteriene ble fastsatt i samarbeid med oppdragsgiver, som ønsket at utvalget skulle representere variasjon med tanke på faktorer som geografisk lokalisering, forankring, finansiering og innretning i betydningen ulike former for kvalifisering samt ulik grad av arbeidsretting. Mange tiltak i dette feltet er prosjektorganisert, som prøveordninger og/eller med ad-hoc-preg og uforutsigbar finansiering (Rambøll 2009). I dette prosjektet har vi imidlertid konsentrert oss om tiltak som hadde vært i drift en stund, og for å kunne følge forløp til deltakere i en viss tid etter avsluttet tiltak, satte vi som kriterium at tiltaket senest måtte ha hatt sitt første kull skoleåret 2006/07. Videre måtte de utvalgte tiltakene ha registrert opplysninger om deltakernes situasjon rett før og rett etter deltakelse, samt mulighet til å komme i kontakt med tidligere deltakere. Et ytterligere kriterium var at tiltaket skulle tilby et opplegg med minst seks måneders varighet. Foreliggende gjennomganger av erfaringer og tilbakemeldinger fra ulike aktører i arbeid med unge utenfor skole og arbeidsliv⁶ beskriver sammenfallende følgende grunnleggende kriterier for å lykkes: tett oppfølging, individuell kartlegging og tilpasning samt samarbeid med andre relevante instanser. Vi valgte derfor å ha som utvalgsriterium at tiltakene selv oppga å praktisere dette.

2.2 Datainnsamling fra de utvalgte tiltakene.

Datainnsamlingen fra de fem utvalgte tiltakene ble gjennomført vinteren/våren 2009-2010. Det lå ikke innenfor rammene av prosjektet å følge og observere arbeidsmåter og praksis i tiltakene, og funnene i denne rapporten baserer seg derfor på selvrapporterte data fra tiltakene og tidligere deltakere. Datagrunnlaget omfatter telefonintervjuer med ansatte ved tiltakene, gjennomgang av dokumenter (som styringsdokumenter, årsrapporter osv.), opplysninger om tiltakenes økonomi samt innhenting av tiltakenes egne registrerte opplysninger om deltakerne fra skoleårene 2006/07, 2007/08 og 2008/09. Opplysninger om økonomi og tidligere deltakere ble innrapportert i egne skjemaer. Når det gjelder intervjuene med tiltakspersonale ble det gjennomført to-fire av disse per tiltak, avhengig av tiltakenes størrelse. Ved siden av lederne av tiltakene gjennomførte vi også intervjuer med sosialfaglige og faglige veiledere/lærere (intervjuguiden i eget vedlegg). I tillegg gjennomførte vi en telefonsurvey samt telefonintervjuer blant tidligere deltakere i tiltakene.

⁶ Buland og Havn 2007, Kristiansen 2009, Rambøll 2009, Thrana m.fl. 2009, BLD 2009 a og b, samt referansegruppe for herværende prosjekt med relevante aktører i praksisfeltet.

2.3 Telefonsurvey til tidligere deltakere i de fem tiltakene

Vi har gjennomført en telefonsurvey blant tidligere deltakere i de fem tiltakene som avsluttet sin deltakelse for ett til tre år siden (kullene 2006/07, 2007/08, 2008/09). Formålet med surveyen var å få data om blant annet deltakernes før- og ettersituasjon, videre forløp, utbytte og oppfølging, mottak av stønader m.v. Spørreskjemaet besto av 20 spørsmål (Vedlegg 1). Vi valgte å foreta en telefonsurvey framfor å sende ut spørreskjema i posten både på grunn av tilgjengelighet og hvilken kontaktinformasjon vi hadde. Dessuten tilsa informasjon vi hadde på forhånd om målgruppen at en del har lese- og skrivevansker. En siste grunn var at vi ville stille små krav til hvor mye tid og krefter ungdommene skulle "investere" i undersøkelsen for dermed å gjøre barrierene for å delta minst mulig.

2.3.1 Gjennomføring og frafall

Tabell 2.1 under viser en oversikt over antall deltakere i de fem tiltakene totalt, og frafall i ulike faser av rekruttering av respondenter. Bruttoutvalget av deltakere (brutto ringelister) er framkommet ved at ansatte ved tiltakene har henvendt seg til tidligere deltakere fra de aktuelle kullene, med informasjon om prosjektet og forespørsel om de kunne tenke seg å delta i telefonsurveyen. Denne prosedyren med tiltakspersonale som førstegangskontakt ble pålagt oss av NSD (Personvernombudet for forskning). AFI samlet opp og videresendte telefonnumre til de som samtykket til Respons Analyse, som gjennomførte surveyen. I tillegg til det aktive samtykket i forbindelse med førstegangskontakten, var det også en forutsetning fra NSD at vi la inn to runder til med samtykke: en passiv og en aktiv. Vi sendte ut en sms til alle i bruttoutvalget med skriftlig informasjon om undersøkelsen samt en ekstra mulighet til å reservere seg. De fikk en frist på to dager på å besvare sms-en, dersom de ikke ville delta likevel. I tillegg hadde deltakerne vi satt igjen med etter dette, mulighet til å reservere seg fra å være med i undersøkelsen når vi ringte. Vi ser at antallet respondenter har blitt redusert i alle disse tre rundene med sikring av samtykke. En annen type frafall var knyttet til at noen av telefonnumrene vi hadde fått var feil eller var midlertidig eller permanent ute av bruk.

Som det framgår av tabell 2.1, svarte totalt 54 at de ikke ville delta på sms. Vi satt altså igjen med 240 som vi kunne ringe til. Respons Analyse har beregnet svarprosenten både ut fra de mottatte listene før vi sendte ut sms, og de vi forsøkte å ringe til etter sms-runden. Velger vi den første måten å gjøre det på, får vi en svarprosent på 44, mens den siste gir en svarprosent på 54, som er relativt høy når det gjelder undersøkelser blant tilsvarende grupper av respondenter som det er vanskelig både å få tak i og sikre deltakelse fra. En annen måte å regne ut svarprosent på er å ta utgangspunkt i dem vi faktisk nådde på telefon. Det vil si at vi trekker fra de som nektet i sms-runden, de numrene som var feil eller ute av bruk og de tilfellene vi ikke klarte å nå respondenten. Svarprosenten blant dem vi faktisk snakket med per telefon ble 70 % (129 av 184). Det er imidlertid store forskjeller mellom de ulike tiltakene når det gjelder svarprosent. Utdanningsverkstedet har klart lavest svarprosent.

Tabell 2.1. Gjennomføring og frafall, antall.

Gjennomføring og frafall	Arbeidsinstituttet	Utdanningsverkstedet	Gateakademiet	Riverside	Droppstopp	Totalt
Brutto ringelister	123	75	58	28	10	294
- SMS-nekt	- 16	- 27	- 8	- 2	- 1	- 54
Brutto etter SMS-nekt	107	48	50	26	9	240
- Feil nr/Feil person	- 10	- 5	- 3	- 1	- 0	- 19
- nr ute av bruk	- 6	- 6	- 5	- 0	- 0	- 17
- Ubesvart/ikke mulig å nå i intervjuperioden	- 9	- 8	- 3	- 0	- 0	- 20
- Nekt	- 25	- 17	- 9	- 4	- 0	- 55
Antall intervju Netto	57	12	30	21	9	129
Totalt antall deltakere	272	107	98	88	29	594
Andel av deltakerne ved tiltaket totalt	21 %	11 %	31 %	24 %	31 %	22 %

2.3.2 Utvalg vs. populasjon (representativitet)

For alle tiltak, bortsett fra Utdanningsverkstedet, omfatter surveyen intervjuer med mellom 20 og drøyt 30 % av det totale antall tidligere deltakere (populasjon). Selv om svarprosenten er høy sammenliknet med det som er vanlig når det gjelder respondenter i tilsvarende type livssituasjon, er selve populasjonen så liten at frafall kan gjøre funnene usikre med tanke på hvor representative respondentene er for tiltakenes deltakere. Frafallet fra totalt antall deltakere til brutto ringelister består, ifølge tiltakspersonalet som gjennomførte førstegangskontakten med tidligere deltakere, av både deltakere de ikke fikk tak i (utilgjengelighet) og som reserverte seg fra å delta (nekt). Vi ser at frafallet fra bruttoutvalg til nettoutvalg skyldes ca. dobbelt så mange reservasjoner fra å delta som utilgjengelighet. Det er grunn til å anta at reservasjon representerer en type frafall som gir større systematisk skjevhet i utvalget enn det utilgjengelighet gir. I utgangspunktet er det rimelig å anta at de som har sagt ja til å delta er de som er mest fornøyd med tiltaket og/eller opplever at de nå er i en situasjon de selv er fornøyd med og har en opplevelse av å ha lykket eller "være på rett vei". På den annen side, kan det også være slik at de som tiltakene har fått tak i (tilgjengelighet), i større grad er deltakere som tiltakene har vært mye i kontakt med fordi de har hatt størst behov for oppfølging.

Vi har imidlertid mulighet til å vurdere representativiteten til surveydataene ved å sammenlikne utvalget med populasjon i forhold til faktorer som kjønn, hovedaktivitet rett før deltakelse i tiltak og hovedaktivitet rett etter deltakelse. Angående kjønns sammensetning er det stor grad av sammenfall mellom utvalget og populasjonen. I utvalget har vi 40 % jenter og 60 % gutter, mens det i

populasjonen er 43 % jenter og 57 % gutter. Det er også stor grad av sammenfall hvis vi ser på hovedaktivitet rett før deltakelse i tiltak. Dette framgår av Tabell 2.2.

Tabell 2.2. Hovedaktivitet rett før deltakelse

Aktivitet	Utvalg		Populasjon	
	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent
VGS ⁷	102	79%	438	74%
Ord.arb.	9	7%	4	
Annet tiltak	3	2%	30	5%
Mil.tj.	0		1	
Opph. inst.	0		22	4%
Helt ledig	9	7%	88	15%
Annet	6	5%	3	
Ukjent	0		8	1%
Total	129	100	594	100 (99)

Andelen som kommer fra videregående skole er så å si like stor. I utvalget er det imidlertid ingen deltakere som kommer fra opphold på institusjon og gruppene som kommer fra annet tiltak eller er helt ledige rett før deltakelse i tiltak er noe underrepresentert, mens deltakere som kommer fra ordinært arbeid er noe overrepresentert. Man kan anta at dette innebærer at det blant det totale antall deltakere i de fem tiltakene er en noe – men ikke vesentlig – større andel ungdommer som har startet en "marginaliseringskarriere" før deltakelse i tiltak og har større utfordringer sammenliknet med utvalget.

Tabell 2.3 viser fordelingen på aktiviteter rett etter deltakelse i tiltak, for henholdsvis utvalget og populasjonen:

Tabell 2.3. Hovedaktivitet rett etter deltakelse

Aktivitet rett etter deltakelse	Utvalg		Populasjon	
	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent
Fortsatt videregående opplæring	57	44,2%	337	56,7%
Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet	2	1,6%	n.a.	n.a.
Er i ordinært arbeid	19	14,7%	57	9,6%
Annet tiltak	13	10,1%	49	8,2%
Militærtjeneste	0		3	0,5%
Fødselspermisjon	0		9	1,5%
Opphold på institusjon	0		18	3,0%
Helt ledig/ingen aktivitet	11	8,5%	32	5,4%
Annet	16	12,4%	12	2,0%
Ikke sikker/ubesvart	11	8,5%	77	13,0%
Total	129	100%	594	100%

⁷ Denne kategorien består både av deltakere som kommer rett fra ungdomsskolen og som har påbegynt og avbrutt videregående opplæring. De som gikk i ungdomsskolen rett før deltakelse i tiltak, deltar ikke i tiltaket som alternativ til fullføring av grunnskolen, men som alternativ til første år i videregående opplæring.

I forhold til populasjonen har utvalget vårt en noe mindre andel som rett etter deltakelse i tiltak gikk til videregående opplæring, en høyere andel som gikk ut i ordinært arbeid, mens vi ikke har noen som har hatt opphold på institusjon. Samtidig har utvalget en høyere andel som er uten aktivitet rett etter tiltaket, sammenliknet med populasjonen. I skjemaene vi sendte til tiltakene for utfylling av registeropplysninger, tok vi utgangspunkt i tiltakenes innretning mot ungdom som ikke har fullført videregående opplæring, og inkluderte dermed ikke svaralternativ for påbegynt høyere utdanning. For populasjonen har vi dermed ikke informasjon om høyere utdanning. Vi ser imidlertid at bare noen svært få i utvalget (2 respondenter/1,6 %) oppgir at de har gått rett til høyere utdanning etter avsluttet tiltak. Vi legger til grunn at de individer i populasjonen som gikk rett til høyere utdanning er ført opp i kategorien "annet".

Oppsummert kan utvalget kan med andre ord sies å være representativt både med tanke på kjønn og til en viss grad hva deltakerne kom fra før og gikk til etter tiltaket. Det er likevel noen forskjeller mellom aktivitet før og etter, for eksempel hva angår personer som har hatt opphold på institusjon. Det er også, som nevnt, en overrepresentasjon av deltakere som kommer fra ordinært arbeid og en underrepresentasjon av deltakere som kommer fra annet tiltak eller fra ledighet. Dersom vi leser både før- og rett ettersituasjon som uttrykk for deltakernes grad av marginalisering og utfordringer, ser det ut til at med tanke på *før-situasjon* er noen marginaliseringsfaktorer (opphold på institusjon og lengre tid utenfor skole/jobb) er noe underrepresentert i utvalget, mens fordelingen på *etter-situasjon* gir et sammensatt bilde: Utvalget har høyere andel som avbryter et marginaliseringsforløp ved at de går ut i ordinært arbeid – men samtidig har utvalget en lavere andel som fortsetter i videregående opplæring og høyere andel helt ledige sammenliknet med populasjonen. Det er dermed ingen entydige forskjeller mellom utvalg og populasjon når det gjelder grad av avbrutt vs. fortsatt marginalisering generelt. Vi kan imidlertid være grunn til å anta at svarene i surveyen er noe mer representative for gruppene av deltakere som går rett ut i ordinært arbeid eller som står uten aktivitet etter avsluttet tiltak, men noe mindre representative for deltakere som går rett over i fortsatt videregående opplæring.

2.3.3 Signifikans

For å kunne si noe om hvorvidt observerte forskjeller eller sammenhenger er statistisk signifikante har vi ved hjelp av kji-kvadrattest regnet ut probabilitetsverdien (p-verdi). P-verdi sier noe om hvor sannsynlig det er å observere forskjeller mellom grupper som egentlig er like, det vil si om vi observerer en tilfeldig forskjell. Dersom p-verdien er lav er sannsynligheten for at forskjellen er tilfeldig liten, og motsatt, dersom p-verdien er høy, er sannsynligheten for at forskjellen er tilfeldig høy. Selv om p-verdien er et kontinuerlig mål på en skala mellom 0 og 1 angis den ofte som en dikotom størrelse; signifikant eller ikke-signifikant. Vi har, i tråd med Løvås (2000), valgt 0,05 som grense. Vi har valgt å ikke oppgi p-verdi på alle tabeller, og ved prosentuering av grupper som er mindre enn SSBs anbefalte 20 personer gjør vi oppmerksom på det. Dette gjelder spesielt prosentueringer innad i tiltakene Utdanningsverkstedet (12 respondenter) og Droppstopp (9 respondenter) samt blant minoritetsungdom (19 respondenter).

2.3.4 Beskrivelse av utvalget

Utvalget består av 129 respondenter fordelt på fem tiltak. Tabell 2.4 viser fordelingen av respondentene på de ulike tiltakene.

Tabell 2.4. Antall og andel respondenter fra de ulike tiltakene

Tiltak	Antall (N)	Prosent
Gateakademiet	30	23,3%
Utdanningsverkstedet	12	9,3%
Riverside	21	16,3%
Arbeidsinstituttet	57	44,2%
Droppstopp	9	7,0%
Total	129	100%

Som det framgår av tabell 2.4 har 44,2 % av respondentene i utvalget vært deltakere ved Arbeidsinstituttet, 23,3 % ved Gateakademiet, 16,3 % ved Riverside og bare 7 % ved Droppstopp.

Av de 129 respondentene er ca. 40 % jenter og 60 % gutter, og kjønns sammensetningen på de ulike tiltakene ser slik ut i utvalget (tabell 2.5):

Tabell 2.5. Kjønns sammensetning per tiltak i utvalget

Tiltak	Kvinner		Menn	
	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent
Gateakademiet	17	56,7%	13	43,3%
Utdanningsverkstedet	8	66,7%	4	33,3%
Riverside	5	23,8%	16	76,2%
Arbeidsinstituttet	17	29,8%	40	70,2%
Droppstopp	5	55,6%	4	44,4%
Total	52	40,3%	77	59,7%

Siden det er flere gutter enn jenter i populasjonen og i utvalget (fordelt 60/40 %), burde man forvente en gjenspeiling av det på tiltakene hvis vi forutsetter samme kjønnsfordeling. Som vi ser av tabell 2.5 er det færre gutter enn jenter som deltar på Gateakademiet og Droppstopp og betraktelig færre gutter på Utdanningsverkstedet. Riverside og Arbeidsinstituttet er mannsdominerte (over 70 % gutter). Siden det er flere gutter enn jenter i utvalget kan en slik framstilling medføre at tendensene ikke kommer helt tydelig fram. Det kan av denne grunn være berettiget med noen refleksjoner rundt fordelingen på tiltak.

Dersom vi snur prosenteringen til å gjelde innad blant gutter og jenter kan vi se hvordan henholdsvis jentene og guttene fordeler seg på de ulike tiltakene. Blant jentene i utvalget går flest på Gateakademiet og Arbeidsinstituttet. Sistnevnte er kanskje noe overraskende gitt den tilsynelatende dominansen av gutter innad på tiltaket. Dette er grunnet at det er færre jenter enn gutter i utgangspunktet og at det er relativt få respondenter på hvert tiltak. Utdanningsverkstedet utmerker seg også når man ser hvordan våre kvinnelige respondenter er fordelt på tiltakene sammenliknet med gutter (15,4 % av jentene i utvalget har valgt å gå på Utdanningsverkstedet, men bare 5,2 % av guttene). Blant de mannlige respondentene utpeker Arbeidsinstituttet seg med nesten 52 % av alle guttene i utvalget. Dernest følger Riverside, med en mye høyere andel av gutter som har valgt enn jenter, og deretter Gateakademiet. Dette betyr at vi i det videre for eksempel ikke kan forutsette at det jenter svarer i undersøkelsen er basert på erfaringer fra Gateakademiet, mens erfaringer fra Arbeidsinstituttet er 'mannlige'.

Tabell 2.6 viser kjønns sammensetningen på de ulike tiltakene i populasjonen.

Tabell 2.6. Kjønns sammensetning per tiltak i populasjonen

Tiltak	Kvinner		Menn	
	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent
Gateakademiet	64	65,3%	34	34,7%
Utdanningsverkstedet	42	39,3%	65	60,7%
Riverside	32	34,0%	62	66,0%
Arbeidsinstituttet	106	39,6%	162	60,4%
Droppstopp	12	52,2%	11	47,8%
Total	256	43,4%	334	56,6%

Totalt sett er jenter litt underrepresenterte i utvalget vårt. Det er også flere gutter enn jenter i populasjonen, men det er jevnere fordelt enn utvalget vårt. Ser vi på tiltaket er gutter fra Gateakademiet overrepresentert i utvalget vårt. I populasjonen er Gateakademiet svært kvinnedominert (med 73,6 %), mens i utvalget er det nesten i balanse (56,7 % jenter). Utvalget vårt har på den andre siden en overrepresentasjon av kvinnelige deltakere ved Utdanningsverkstedet, men en underrepresentering ved Arbeidsinstituttet.

Ungdommene i utvalget har en aldersspredning fra 17 til 32 år i 2010, med brorparten i aldersgruppa 17-21 år (86,8 % av utvalget). Fordelingen er framstilt i Tabell 2.7.

Tabell 2.7. Aldersspredning

Alder	Antall (N)	Prosent	Kumulativ prosent
17	12	9,3%	9,3%
18	34	26,4%	35,7%
19	33	25,6%	61,2%
20	19	14,7%	76,0%
21	14	10,9%	86,8%
22	3	2,3%	89,1%
23	6	4,7%	93,8%
24	3	2,3%	96,1%
25	3	2,3%	98,4%
26	1	0,8%	99,2%
32	1	0,8%	100,0%
Total	129	100%	

Med andre ord er hovedtyngden av utvalget innenfor prosjektets målgruppe, som er ungdom mellom 16 og 19 år. Det store flertallet (96,1 %) er dermed også omfattet av ungdomsretten som gir ungdom i alderen 16-24 år rett til videregående opplæring. Aldersspredningen er ikke uventet ettersom alle tiltakene, kanskje med unntak av Riverside, er orientert mot kvalifisering av ungdom mot skole, utdanning og arbeidsliv. Riverside er dermed tiltaket med høyest andel eldre deltakere (33 % mellom 23 og 32 år). Til sammenlikning er det ingen respondenter i denne aldersgruppa ved Arbeidsinstituttet og Droppstopp. Arbeidsinstituttet og Utdanningsverkstedet skiller seg ut ved å ha flest i den yngste aldersgruppa (17 og 18 år), med henholdsvis 43,9 % og 42 %.

I registeropplysningene til de fem tiltakene oppgis ikke etnisk bakgrunn. I og med at etnisk bakgrunn/majoritets- vs minoritetsbakgrunn har betydning både når det gjelder skoleavbrudd og marginalisering, inkluderte vi i surveyen spørsmål til respondentene om hvilket land de var født i, samt i hvilket land deres foreldre var født. Tabell 2.8 viser fødelandet til respondentene.

Tabell 2.8. Fødeland

Fødeland	Antall (N)	Prosent
Født i Norge eller landgruppe 1 ⁸	117	90,7%
Født i landgruppe 2 ⁹	11	8,5%
Vet ikke	1	0,8%
Total	129	100%

Vi har lagt til grunn SSBs definisjoner når det gjelder fødeland og innvandringsbakgrunn. I det følgende vil vi omtale de som selv er født eller har to foreldre som er født i landgruppe 2 som ungdom med minoritetsbakgrunn og de som selv er født og har foreldre født i Norge eller landgruppe 1 som ungdom med majoritetsbakgrunn.

Tabell 2.9. Innvandringsbakgrunn

	Antall (N)	Prosent
Innvandrer fra landgruppe 2	11	8,5 %
Norskfødt med innvanderforeldre fra landgruppe 2	8	6,2 %
Total, Minoritetsbakgrunn	19	14,7 %
Majoritetsbakgrunn	109	84,5 %
Vet ikke	1	0,8%
Total	129	100%

Som det framgår av tabell 2.9 er 8,5 % av respondentene selv født i landgruppe 2, mens 6,2 % er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre fra landgruppe 2. 14,7 % av respondentene i utvalget kan slik sett karakteriseres som ungdom med minoritetsbakgrunn. 63 % av respondentene i utvalget har både mor og far som er født i Norge. Tabell 2.10 viser fordelingen av minoritets- og majoritetsbakgrunn blant respondenter i utvalget fra de ulike tiltakene:

⁸ Landgruppe 1: EU/EFTA-land, Nord-Amerika, Australia eller New Zealand.

⁹ Landgruppe 2: Europa utenom EU/EFTA (Albania, Bosnia-Hercegovina, Hviterussland, Kosovo, Kroatia, Makedonia og Moldova), Asia (inkludert Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Oseania.

Tabell 2.10. Innvandringsbakgrunn etter tiltak

	Majoritetsbakgrunn		Minoritetsbakgrunn		Vet ikke		Total	
	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent
Gateakademiet	30	100%	0		0		30	100%
Utdanningsverkstedet	12	100%	0		0		12	100%
Riverside	10	47,6%	10	47,6%	1	4,8%	21	100%
Arbeidsinstituttet	51	89,5%	6	10,5%	0		57	100%
Droppstopp	6	66,7%	3	33,3%	0		9	100%
Total	109	84,5%	19	14,7%	1	0,8%	129	100%

Vi ser her at i vårt utvalg har vi ingen respondenter med minoritetsbakgrunn fra Gateakademiet og Utdanningsverkstedet. Riverside skiller seg ut med like mange med minoritets- som majoritetsbakgrunn, mens fra Droppstopp har vi én tredjedel med minoritetsbakgrunn i utvalget.

2.5 Kvalitative intervjuer med tidligere deltakere i de fem tiltakene

På bakgrunn av data fra surveyen gjennomførte vi en utdypende studie basert på kvalitative telefonintervjuer med et utvalg ungdommer i ulike situasjoner og med ulike forløp bak seg. Telefonintervjuer gir ikke samme muligheter for å etablere fortrolighet som ansikt-til-ansikt-intervjuer. Imidlertid viser tidligere erfaringer at det kan være utfordrende å få avtalt – og gjennomført – møter med ungdommer i målgruppa (f.eks. Thrana m.fl. 2009), og i tillegg til tilgjengelighetsfaktoren, kan en telefonsamtale oppleves som mindre krevende når det gjelder krav til "investering" fra ungdommens side. Dessuten var hensikten med intervjuene i denne undersøkelsen ikke data med vekt på personlige og sensitive opplysninger, som kan kreve større grad av etablering av fortrolighet i intervjusituasjonen for å få tilgang til, men har hovedvekt på tiltakene ungdommene har gjennomført. Nærmere bestemt var hovedformålet med de kvalitative telefonintervjuene med tidligere deltakere i tiltakene å samle inn utfyllende data om tiltakene fra et brukerperspektiv: utdype ungdommenes erfaringer, opplevelser og vurderinger av tiltaket og hva slags innhold og arbeidsformer de opplever er viktig for dem. Hva har vært særlig bra og betydningsfullt – og hva savnet de eller skulle de ønske hadde vært annerledes? (Vedlegg 2). I intervjuene fokuserte vi altså på deres erfaringer med og vurdering av tiltakene de har deltatt i. Denne prioriteringen er i tråd med oppdragsgivers ønske, i og med at det innenfor forskningsarbeidet knyttet til "Unge utenfor" allerede foreligger en studie som primært går inn i fortellinger fra ungdom i målgruppa om egne hverdagsliv, historier og situasjon (Thrana m.fl. 2010), mens herværende studie er ment å fungere komplementært, med hovedfokus på tiltak.

Svært mange, 116 av de 129 som deltok i telefonsurveyen, samtykket i å bli oppringt for et utdypende intervju. Vi valgte å avgrense utvalget til ungdommer fra det siste årskullet, det vil si de som hadde deltatt i skoleåret 2008/2009. Dette gjorde vi av to grunner: For det første er ikke de fem tiltakene statiske, men har utviklet seg og justert elementer underveis i løpet av perioden 2006-2009. For det andre ville vi at informantene skulle ha erfaringene fra tiltaket relativt friskt i minne, for så langt som mulig unngå "feilkilder" i rapporteringen, for eksempel knyttet til retrospektiv vurdering av hendelser, erfaringer og opplevelser. Ulempen med denne strategien er at vi ikke får utdypende fortellinger om forløp etter tiltaket blant ungdommer som var deltakere de to første årene. Siden det er tiltakene som er fokus her, har vi imidlertid prioritert å få ferskest mulig data om erfaringer med og vurderinger av tiltakene. Videre ønsket vi et strategisk utvalg som representerte variasjon i

erfaringer og nå-situasjon. Vi har intervjuet til sammen 15 ungdommer, tre fra hvert tiltak. Fra hvert av tiltakene valgte vi ut deltakere med ulik nå-situasjon. I utgangspunktet ville vi ha informanter som hadde oppgitt henholdsvis ordinært arbeid, videregående opplæring og helt ledig/annet tiltak. I praksis var det ikke mulig å få alle tre kategoriene representert ved alle tiltakene, men fra hvert tiltak er både ungdommer som er i en "positiv" situasjon og tidligere deltakere som verken er i arbeid og skole representert. Til sammen har vi intervjuet åtte ungdommer som er i fortsatt videregående opplæring, tre som er i jobb, to som hadde fått tilbud gjennom NAV som innebærer aktivisering i form av arbeid med dyr, og to som er helt ledige. I intervjuutvalget er det ni gutter og seks jenter, tre ungdommer med minoritetsbakgrunn og 12 norskfødte med norskfødte foreldre. Aldersspennet er på 18-23 år, men bare tre av informantene er 20 år eller eldre.

Kapittel 3: Oversikt over alternative kvalifiseringstiltak

Datainnsamlingen til oversikten over alternative kvalifiseringstiltak ble gjennomført høsten 2009, og var basert på telefonsamtaler Oppfølgingstjenesten (OT) i alle landets fylker og skjema for beskrivelse av tiltak, som enten ble utfylt av ansatte i fylkesadministrasjonen eller lokale OT-koordinatorer. Vi gjennomførte også en utvidet undersøkelse i Oslo, der vi henvendte oss til en bredere vifte av forskjellige andre typer aktører som også arbeider med unge utenfor skole og arbeidsliv. I dette kapittelet rapporterer vi fra disse to datainnsamlingene. En oversikt over innrapporterte skjemaer med beskrivelser av tiltak, sortert fylkesvis, er eget vedlegg til denne rapporten.

3.1 Varierende utbredelse, kjennskap til og forståelser av alternative kvalifiseringstiltak

I forbindelse med kartleggingene ba vi de ulike aktørene om å rapportere inn tiltak rettet mot unge mellom 16-19 år som verken benytter seg av sin rett til videregående opplæring eller er i ordinært, betalt arbeid. Betegnelsen "alternativ" ble spesifisert som tilrettelagte tiltak som ikke er en del av tilbudet innen videregående skole, som for eksempel spesialundervisning eller lærekandidatordninger. Hensikten med tiltaket skulle være å gi deltakerne formelle eller uformelle ferdigheter – derav begrepet "kvalifisering" – med sikte på å bidra til at deltakerne kommer ut i jobb eller fortsetter videregående opplæring. Denne definisjonen åpner for forskjellige tolkninger, for hvilke type ferdigheter kan bidra til at ungdom som har avbrutt videregående opplæring kan få seg en jobb eller fullføre videregående opplæring? I kartleggingene ble det rapportert inn tiltak som gir en klart definert og gjerne dokumentert kompetanse, som for eksempel undervisning i fag fra videregående skole, eller praktiske og yrkesrettede ferdigheter i alt fra webdesign til truckkjøring og bilmekanikk. Andre sendte også inn eksempler på det som ofte kalles "lavterskel"-tilbud, som satser på å trene deltakere i sosiale ferdigheter som det å møte tidsnok til en avtale eller holde en "normal" samtale i en lunsjpause.

Totalt fikk vi svar fra 17 fylker, samt Svalbard, og vi mottok til sammen rundt 70 skjemaer som beskriver ulike tiltak. I tillegg fikk vi tilsendt navn på enda flere tiltak fra OT i noen fylker som sa at de verken hadde tid eller folk nok til å fylle ut våre skjemaer. Antall innsendte skjemaer varierte stort mellom fylkene – fra 0 i noen til 13 i andre. I Oslo hvor vi henvendte oss andre instanser og aktører i tillegg til oppfølgingstjenesten, fikk vi inn skjemaer 25 tiltak i Oslo og tips om ytterligere syv.

Årsakene til disse variasjonene er flere, hvorav den første er åpenbar: Antall alternative kvalifiseringstiltak i ulike fylker varierer med forskjeller mellom fylkene når det gjelder omfang og typer av både utfordringer og satsinger overfor ungdom utenfor skole og arbeidsliv. Men i tillegg skyldes også variasjonene andre faktorer, som at begrepet "alternative kvalifiseringstiltak" åpner for flere tolkninger. Mens noen OT-koordinatorer formidlet at de hadde mange aktuelle tiltak i sitt område, rapporterte andre at de ikke har slike overhodet. Enkelte fylker oppga at oppfølgingstjenesten ikke bruker eksterne alternative kvalifiseringstiltak, men heller konsentrerer seg om å få ungdommer som slutter i videregående skole tilbake i formelle utdanningsløp. I noen fylker bruker OT primært sine egne kvalifiseringstiltak. Når de ikke har sendt inn skjemaer på tiltak i regi av andre

aktører, betyr ikke det nødvendigvis at alternative kvalifiseringstiltak ikke eksisterer i disse fylkene, men snarere at oppfølgingstjenesten i liten grad benytter seg av dem. Flere av OT-koordinatorene vi snakket med, fortalte oss at de opplever et svært stort arbeidspress og mener de har for få ressurser til å oppfylle sine oppgaver. Variasjonen mellom fylker i antall innrapporterte tiltak kan derfor også skyldes at det å besvare spørreskjemaene fra oss har blitt prioritert ulikt. En konklusjon er dermed at man vanskelig kan få en uttømmende oversikt over alternative kvalifiseringstiltak ved utelukkende å basere seg på kontakt med oppfølgingstjenesten.

3.2 Alternative kvalifiseringstiltak i Oslo

På bakgrunn av den ovennevnte variasjonen mellom fylkeskommunene, og tidligere undersøkelser som også finner at OT ikke nødvendigvis har full oversikt over aktuelle kvalifiseringstiltak i sine områder (for eksempel Thrana m.fl. 2009), gjennomførte vi en særlig datainnsamling i Oslo kommune, hvor vi gikk bredt ut til forskjellige typer aktører og instanser. Vi valgte Oslo kommune ut fra antakelsen om at det er denne kommunen som har det bredeste tilbudet av alternative kvalifiseringstiltak. Videre finner Rambøll i sin kartlegging av tiltak der NAV er involvert få tiltak i Oslo; de oppgir imidlertid at inntrykket fra kartleggingen er at det eksisterer en rekke tiltak på kommune- og bydelsnivå i Oslo, men at NAV i liten grad er involvert i disse (Rambøll 2009).

I det følgende beskriver vi framgangsmåten for denne "snøball"-kartleggingen fra Oslo kommune, hvordan oppfølgingstjenesten er organisert og hvilke andre aktører og instanser som omtales som mest sentrale i arbeidet med å følge opp og henvise ungdom i alderen 16-19 år utenfor jobb og skole til tiltak. Til slutt presenterer vi tilbakemeldinger fra aktører i feltet når det gjelder arbeidet overfor denne gruppa. Tiltakene i Oslo er satt inn i vedlegget med den samlede oversikten over alternative kvalifiseringstiltak.

3.2.1 Framgangsmåte

I Oslo gikk vi altså bredt ut for å få tips om flest mulige tiltak og eposthenvendelse ble sendt til følgende instanser og aktører: OT-kontakter, utekontakter, SaLTo-koordinatorer¹⁰, PP-tjenestens seks skolegrupper, rådgivere i videregående skole, barnevernet i bydelene, oppfølgingstjenesten sentralt (Utdanningsetaten) og tiltak som står oppført i oppfølgingstjenestens ressurshefte. I tillegg til konkrete tiltak, resulterte henvendelsene i tips om ressurspersoner og andre aktører med kjennskap til tiltak og prosjekter rettet mot målgruppa. Disse tipsene ble fulgt opp etter "snøballmetoden", og i forbindelse med denne oppfølgingen kom vi også i kontakt med relevante personer innenfor barnevernet, NAV, skoler, rusmiddelsetaten (uteseksjonen). I hovedsak fikk vi svar på våre henvendelser fra OT-kontakter, SaLTo-koordinatorer, tiltakshavere og uteteam, men i liten grad fra rådgivere i skolene, barnevernet, PP-tjenesten og NAV.

I løpet av datainnsamlingen ringte vi til alle OT-kontaktene i bydelene. Oppfølgingstjenesten ligger ikke som en egen organisasjonsenhet innenfor bydelene, men er organisert innenfor andre tjenester. Det ble fort tydelig at det var utfordringer med kontaklinformasjonen på Oslo kommunes internett-sider. Listene over OT-kontakter var ikke oppdaterte, noe som medførte at mange av telefonhenvendelsene ikke ble besvart eller vi kom i kontakt med folk som ikke jobbet med saksfeltet. Oslo kommunes ansvarlige for oppfølgingstjenesten i utdanningsetaten hadde heller ikke en oppdatert

¹⁰ SaLTo er samarbeidsmodellen til Oslo kommune og Oslo politidistrikt: Sammen Lager vi et Trygt Oslo. Det er tilsatt SaLTo-koordinatorer i hver bydel og barnevernskonsulenter ved hver politistasjon.

liste over OT-kontaktene i bydelene. Vi måtte altså i mange tilfeller lete oss fram til hvem som var OT-kontakt via henvendelse til andre aktører i bydelene, og det var gjerne gjennom NAV, utekontakt eller SaLTo-koordinatorene at vi fikk rett kontaktinformasjon til OT-kontakter.

Ved andre ringerunde kontaktet vi kun OT-kontaktene i bydelene. Denne gangen var hovedformålet å stille spørsmål om hvem i bydelen som var mest sentral og hadde mest oversikt over ungdomstiltak. Tema for samtalene med OT-kontaktene var:

- Organisering av OT-tjenesten i bydelene og hvem som var sentrale når det gjaldt kjennskap til aktuelle tiltak
- Tips om hvilke instanser som typisk henviste ungdom til tiltakene
- Oppfølging av den tidligere henvendelsen om kjennskap til kontakter/ressurspersoner/tiltakshavere og kvalifiseringstiltak for ungdom

Til sammen fikk vi skjema med beskrivelser av 25 tiltak fra 11 bydeler og tips om ytterligere syv. Vi har også fått inn flere generelle orienteringer om hvordan oppfølgingstjenesten og bydelene jobber med ungdom som faller utenfor jobb og skole, men som ikke kan klassifiseres som tiltak. Det er færre ungdomstiltak i de vestlige bydelene (og Nordstrand) enn i de østlige bydelene. Dette kan skyldes at bydelene får ulikt med ressurser til ungdomstiltak på bakgrunn av demografiske indikatorer som andel ungdom, andel med minoritetsbakgrunn og liknende (jfr kommunens kriteriesystem), men også ekstraordinære midler som Groruddalssatsingen som kun kan anvendes i bydeler som ligger i Groruddalen vil kunne utgjøre en forskjell her. Mange tiltak er imidlertid byomfattende, og kan tilbys ungdom uavhengig av hvilken bydel de er bosatt i. Oppfølgingstjenesten sentralt (Utdanningsetaten) har dessuten ansvar for praksisplassklasser og tre OT-tilbud ved Sogn, Hellerud og Bjørnholt videregående skoler, hvor ungdom i OTs målgruppe kan ta moduler og fag fra ulike programfag.

Annen oppfølging av ungdommene som nevnes er NAV-tiltak som arbeidspraksis, AMO-kurs, bistand i forbindelse med hospitering og lærlingeplass, arbeidsmarkedsbedrifter som ikke er rettet spesielt mot denne aldersgruppa, men som likevel kan ta inn denne aldersgruppa og ulike former for individuell oppfølging.

3.2.2 Organisering av OT-tjenesten

Oppfølgingstjenesten er en lovpålagt tjeneste i fylkeskommunene. Ungdom som ikke har fullført videregående skole har rett til veiledning fra oppfølgingstjenesten. De skal kunne bistå ungdommen med hjelp til å søke skoleplass, læreplass/opplæringsplass, arbeid eller arbeidspraksis. Dette gjelder til og med det året ungdommene fyller 21 år. Målet for oppfølgingstjenesten er å bidra til at flere kommer inn i det ordinære opplæringsløpet for å fullføre og bestå videregående skole. Oppfølgingstjenesten i Oslo er organisert etter en nettverksmodell, og består av rådgivere i grunn- og videregående skole, voksenopplæringscentre, OT-kontakter i bydeler og NAV, samt oppfølgings-tjenesten i Utdanningsadministrasjonen (OT sentralt). Hovedregelen er at ungdomsskoler har ansvar for å følge opp sine avgangselever som ikke har begynt i videregående skole, og videregående skoler har et oppfølgingsansvar for alle som er elever ved sin skole etter 01.10, og fram til de blir elever ved en annen videregående skole.¹¹ I tillegg er det opprettet lokale OT-kontakter i alle bydeler.

¹¹ Ressurshäfte for OT-kontakter i Oslo, Oslo kommune, Utdanningsetaten

<http://www.utdanningsetaten.oslo.kommune.no/getfile.php/utdanningsetaten%20%28UDE%29/Internett%20%28UDE%29/EFP/OT/Tilbud%20for%20ungdom.pdf>

Rådgiverne ved skolene skal sende oversikt over ungdom i OTs målgruppe til Utdanningsadministrasjonen (OT sentralt), som så sender bydelvise lister til de lokale OT-kontaktene. OT-kontaktene i bydelene skal sende tilbakemelding til OT-sentralt på disse listene, orientere relevante samarbeidspartnere om bydelens tilbud til ungdom i målgruppa og veilede ungdom.

Det er opp til hver enkelt bydel hvem som skal være lokal OT-kontakt, og det varierer hvordan bydelene organiserer sine oppfølgingstjenester og hvor i organisasjonsstrukturen oppfølgings-tjenesten er lagt. Noen bydeler har lagt OT-funksjonen under forebyggende arbeid i bydelen sammen med tjenester til barn, ungdom som helsestasjon, fritidsklubber, barnevern eller SaLTo. Oppfølgingstjenesten kan også være organisert under NAV. Av denne ulike organiseringen følger det også at det er ulikt hvem i de ulike bydelene som har mest kunnskap om kvalifiseringstiltak for ungdom. I noen tilfeller sitter OT-kontakten som en slags koordinator der arbeidsoppgavene i stor grad er kanalisert ut til et sentralt tiltak i bydelen. Da er det lederen for dette tiltaket som kan sitte med best oversikt. I flere bydeler jobbes det tverrfaglig slik at mange av aktørene som kommer i kontakt med ungdom i OTs målgruppe på ulike arenaer har god kjennskap til aktuelle tilbud og tiltak.

At oppfølgingstjenesten er så vidt ulikt organisert gjør det uoversiktlig for foreldre og elever som ønsker hjelp da det er forskjellige personer fra bydel til bydel som har oppgaven. En bydel formidlet at de hadde fått tilbakemelding fra brukere om at det var vanskelig å finne fram til rett person og instans med ansvar for relevante tiltak. Dette merket også vi når vi skulle finne fram til OT-kontaktene i bydelene. Det var vanskelig å orientere seg på bydelenes nettsider da organisasjonsstrukturen og tjenesteoversikten er forskjellig fra bydel til bydel og ettersom oppfølgingstjenesten ikke ligger i noen egen organisasjonsenhet. Det ligger heller ikke en egen lenke til oppfølgings-tjenesten på bydelenes sider. Listen over OT-kontakten på hjemmesidene til OT-sentralt (Utdannings-etaten) er ikke oppdatert, og ved telefonhenvendelse hit, fikk vi opplyst at de ikke sitter med oppdatert oversikt over lokale OT-kontakter, og man henvises til bydelene. Ofte visste ikke sentralbordet hvem som hadde dette ansvaret i de ulike bydelene, slik at vi ble satt over til personer som eventuelt kunne ha ansvaret for denne funksjonen, slik som utekontakten, SaLTo eller NAV. Det var heller ikke alltid lett å få tak i rett person i disse instansene, og det ble mange telefoner til ulike personer som ga tips om hvem som muligens kunne vite mer om hvem som var OT-kontakt. Det framstår dermed som at for brukere vil veien til OT-kontakten ofte måtte gå gjennom andre instanser og aktører som kan henvise dem videre. OT-kontaktene oppga at de som oftest kontakter dem om konkrete ungdommer er videregående skoler som ikke får tak i elever, NAV og barnevernet, og i noen grad også foreldre og fritidsklubber.

Variasjonen i organisering innebærer også at oppfølgingstjenesten jobber ulikt i de ulike bydelene. Arbeidet blir forskjellig både i metoder og omfang. I noen bydeler oppgir oppfølgingstjenesten at de tilbyr aktiviteter til ungdom og driver relasjonsbygging til all ungdom som treffes på utearenaer. Andre oppgir at de har samtaler med ungdom for å kartlegge interesser, ønsker og bakgrunn og finne ut sammen med den enkelte hva som skal til for å komme seg i jobb eller utdanning. Det kan innebære å hjelpe dem med å finne skoleplass eller arbeidspraksis enten gjennom egne kontakter (f.eks i barnehager eller SFO) eller gjennom rådgivere på skolene eller i NAV. Hvor OT-kontakten sitter kan også prege profilen på arbeidet. Sitter OT-kontakten i NAV kan oppfølgingen bli mer arbeidsrettet, mens ligger ansvaret hos uteteamet så kan OT-ansvaret dekke et bredere felt og andre metoder brukes. Flere OT-kontakter oppgir at de til en viss grad oppsøker ungdom, men at de i hovedsak følger opp ungdom de får henvist gjennom kartleggingssamtale og veiledning. Noen oppgir

at de i stor grad jobber i nettverk med relevante aktører som NAV, helsestasjon, barnevernet, barnehagene, SaLTo, politi, uteteam og skolene, mens andre igjen i mindre grad virker som de har oversikt over ansvarsområdet.

3.2.3 Andre sentrale instanser for oppfølging av ungdom utenfor skole og arbeidsliv

De instansene i Oslo utover OT som generelt oppgis å være sentrale i arbeidet med å følge opp ungdom i alderen 16-19 år utenfor opplæring og arbeidsliv og som kjenner til kvalifiseringstiltak for denne aldersgruppa - er NAV, SaLTo -koordinatorer, barnevernet og utekontakten. SaLTo skal forebygge og redusere barne- og ungdomskriminalitet, og å bidra til å skape trygge skoler og oppvekstmiljø. SaLTo samarbeider på tvers av bydelene og med politiet. SaLTo er kriminalitetsforebyggende, men handler også om arbeid og kvalifisering. Det er tilsatt SaLTo -koordinatorer i hver bydel og barnevernskonsulent ved hver politisjasjon. Utekontaktene i Oslo er rus- og kriminalitetsforebyggende tiltak som blant annet driver oppsøkende sosialt arbeid overfor ungdom som befinner seg i risikosoner eller som har utviklet problemer med rus eller kriminalitet. Utekontaktene patruljerer på dag- og kveldstid der ungdom ferdes og følger dem opp individuelt. OT-sentralt ved Utdanningsetaten har en samarbeidsavtale med NAV Arbeid, og NAV arbeid lokalt skal registrere og gi tilbud til ungdom i OTs målgruppe og melde fra til OT-sentralt om ungdom som begynner eller slutter i jobb, arbeidspraksis eller annet tiltak. NAV tilbyr kombinert skole og praksis/arbeid i samarbeid med oppfølgingstjenesten, for ungdom som ikke benytter seg av tilbudet om videregående opplæring. For å få tilgang til disse tiltakene må ungdommene søke via rådgiveren ved den skolen de sist gikk på. Det gis veiledning i valg av kurs og skoler og praktisk hjelp i søknadsskriving. I tillegg kan ungdommene få veiledning når det gjelder jobb og utdanning, eventuelt at de blir kanalisert inn i en jobb eller tiltaksplass. Kurs og Arbeidspraksis i regi av NAV blir ofte brukt som tiltak av oppfølgingstjenesten.

Andre instanser og aktører som ble nevnt var skolene, NAV sosial, forebyggende politi, og helsestasjon for ungdom, bydelspsykologer og minoritetsrådgivere. I enkelte tilfeller er det personer med ansvar for tiltak som fungerer som ressurspersoner og kan ha mer oversikt enn OT-kontakten selv, følger opp i forhold til arbeidsgivere og gjør mye "OT-arbeid".

3.2.4 Tilbakemelding fra aktører i feltet

For de fleste OT-kontaktene utgjør OT-ressursen bare en liten del av stillingen deres. Tilbakemeldingen fra mange OT-kontakter var at de har for liten tid til rådighet for OT-arbeidet. En OT-kontakt uttrykte seg slik:

Vi valgte å videreføre NN- prosjektet, men bare 5-10 % av min stilling for å følge opp dette er ikke nok.

Det var imidlertid stor variasjon i hvor stor innsats de ulike bydelene la i OT-arbeidet og måten de organiserte det på. Enkelte steder holdt OT-kontaktene seg til ansvaret de hadde for å ringe opp ungdom som hadde sluttet i videregående skole, mens i andre tilfeller var OT-tjenesten satt i sammenheng med arbeidet innenfor tiltak eller utekontakten for øvrig og det ble brukt mer ressurser på kartlegging og oppfølging.

Mange av instansene relevante for oppfølging av ungdom jobber hovedsaklig individuelt med ungdom, og flere bydeler har ingen tiltak som organiseres og drives av bydelen for unge i denne aldersgruppa. Bydelene benyttet seg da av byomfattende tiltak fulgte ellers opp ungdom på

individuell basis. Tilbudene varierer fra bydel til bydel, og er sårbare i forhold til uforutsigbar økonomi. Særlig tiltak som innebærer tett oppfølging av deltakerne oppfattes som kostbare tiltak, og det ble uttrykt at bydelene ikke kan forventes å finansiere denne typen kvalifiseringstiltak. Flere formidlet at det generelt er lite tilbud til denne gruppa ungdom.

Flere aktører i feltet var frustrerte over organiseringen og ansvarsfordelingen for oppfølgingsarbeidet som de mente var uoversiktlig og førte til at ungdom ikke blir fanget opp. De ble også gitt uttrykk for at mandatet for OT-arbeidet i bydelene var for uklart, at det burde komme sterkere føringer fra sentralt hold for hvordan OT-kontaktene i bydelene burde arbeide, og at erfaringer fra feltet i større grad burde samles inn, samordnes og brukes. Rådgiverne i skolene har ansvar for å holde oversikt over ungdom som faller ut av skolen og rapportere videre til bydelene via OT sentralt (Utdanningsetaten). OT-kontakter i bydelene var imidlertid oppgitt over at de fikk listene med oversikt over ungdom i OTs målgruppe svært sent. En av bydelene oppga at listen ikke var sendt over til OT-kontaktene pr. 5. januar 2010, et halvt år etter at skoleåret var begynt. Videre ble det påpekt at disse listene også var av dårlig kvalitet; de var ofte svært lange og inneholdt navn på ungdom som gikk på privatskoler eller som ikke hadde behov for oppfølging, slik at mye tid gikk til å ringe ungdom som ikke hadde behov for hjelp. De som trengte oppfølging, kom de ofte i kontakt med for sent til at ungdommene kunne rekke oppstart av alternative tilbud det skoleåret. OTTO-systemet med oversikt over navnene på ungdom som droppet ut har ikke bydelene tilgang til. Det ble videre uttrykt at det er et problem at det ikke finnes lovhemmel for å oppsøke denne gruppa. Søker ikke ungdommene selv hjelp vil de kunne bli gående uten oppfølging

3.2.5 Oppsummering

Informasjon om oppfølgingstjenesten i bydelene er ikke lett tilgjengelig. De listene som ligger på Oslo kommunes sider er ikke oppdaterte. Det å finne personen med ansvaret for oppfølgingstjenesten i bydelene blir dermed en detektivjobb som krever tid og ressurser. Utdanningsetaten sentralt hadde heller ikke oppdatert informasjon om hvem som var OT-kontakter i bydelene.

Tilbakemeldinger fra OT-kontaktene i bydelene peker i retning av at de ønsket et mer enhetlig system og sterkere føringer fra sentralt hold i forhold til hvordan oppfølgingstjenesten skal drives i bydelene. Det var også tilbakemeldinger som tydet på at brukerne opplevde det som vanskelig å finne fram til riktig instans for oppfølging. Feltet er også preget av relativt varierende måter å tolke og gjennomføre mandatet på fra bydel til bydel.

Gjennom rundene med informasjonsinnhenting ble det klart at i tillegg til OT, oppfattes aktører som NAV, SaLTo -koordinatorer, barnevernet og utekontakten om de mest sentrale på bydelsnivå i forhold til oppfølging av målgruppa og kjennskap til alternative kvalifiseringstiltak. Likevel varierer dette ettersom oppfølgingstjenesten var ulikt organisert i de ulike bydelene, varierer det imidlertid hvem som har best oversikt. Det varierte også hvor stor ressursinnsats de ulike aktørene la inn i oppfølging av ungdom i OTs målgruppe. Det var begrenset hvor mye ressurser som var satt av til OT-arbeid og spørsmål om prioriteringen av ressurser til oppfølgingsarbeid er også opp til hver enkelt bydel.

3.3 Hovedkjennetegn ved innrapporterte alternative kvalifiseringstiltak

Hva slags tiltak fant vi gjennom vår kartlegging, og hva er det som kjennetegner dem? Beskrivelsene i de innrapporterte skjemaene for 70 alternative kvalifiseringstiltak viser at de varierer i stor grad når det gjelder forankring og organisering, finansiering, omfang, arbeidsmåter og hva slags former for

kvalifisering som vektlegges. Samtalene våre med OT-ansvarlige i fylkene viste at svært mye av innsatsen rettet mot ungdom som slutter i videregående består av individuell veiledning eller innsats for å få den enkelte tilbake i skole, og eventuelt ut i jobb dersom dette ikke er mulig. Praksis plass gjennom NAV-kontor er et spesielt vanlig virkemiddel for skoletrøtt ungdom – et virkemiddel som blir stadig mer utbredt etter at tidligere Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kommunenes sentralforbund har inngikk en intensjonsavtale om tettere samarbeid mellom NAV og utdanningssystemet i 2007. Flere fylkeskommuner og bydeler har iverksatt særskilte satsinger på individuell oppfølging og formidling til andre kvalifiserende tiltak uten å arrangere slike kvalifiserende aktiviteter selv. I noen tilfeller tilbys ungdommer også alternativ opplæring internt i oppfølgingstjenesten. I og med at individuell veiledning, oppfølging til andre tiltak eller praksis plass via NAV *i seg selv* ikke er gruppebaserte kvalifiserende tiltak, har vi valgt å ikke ta disse med i den følgende listen over kjennetegn ved alternative kvalifiseringstiltak.

Forankring: Alternative kvalifiseringstiltak drives av både NAV, fylkeskommuner, kommuner, bydeler, frivillige organisasjoner og private stiftelser. Ofte varierer andre kjennetegn ved kvalifiseringstiltakene med forankringen av dem. NAV-tiltak er mer arbeidsrettede, fylkeskommunale tiltak er i større grad knyttet opp mot den videregående skolen og kommunale/bydelsvise tiltak bærer preg av å ha vært rettet mot mottakere av sosiale tjenester og med sosialfaglig innretning. Frivillige eller private kvalifiseringstiltak er det få av, og variasjonen er gjerne stor.

Finansiering: Finansieringsformen følger som regel tiltakets organisatoriske tilhørighet. Mange av de alternative kvalifiseringstiltakene fra vår kartlegging er enten preget av prosjektmidler eller tidsavgrenset finansiering fra kommuner, fylker og departementer. Alternative kvalifiseringstiltak for denne aldersgruppa har ennå i liten grad blitt institusjonalisert i rommet mellom den videregående skolen og NAVs arbeidsmarkedstiltak for voksne.

Omfang: De aller fleste alternative kvalifiseringstiltakene vi så i vår kartlegging er relativt små og har et sted mellom 10-20 deltakere. Unntakene er større kommunale eller fylkeskommunale prosjekter med 40-100 deltakere i det samme tilbudet. Tiltakenes omfang i tid varierer også med målsetting og arbeidsform. Arbeidstreningstiltak kan ofte være kortere og avsluttes raskt dersom en deltaker får seg en jobb, mens et opplæringstilbud som gir en bestemt type kompetanse har opptil ett års varighet. I mange av tiltakene av denne typen kommer deltakerne først inn på seinhøsten ettersom de slutter i videregående skole. Noen tiltak åpner også for at enkelte deltakere kan fortsette en ekstra omgang i påfølgende periode.

Arbeidsmåter: Mange av kvalifiseringstiltakene har felles at de tilbyr en kombinasjon av yrkesrettet opplæring og praksis i skjermet eller ordinær virksomhet – selv om noen tiltak er rene opplærings-tilbud, om enn med alternative former for undervisning. Et flertall av tiltakene oppgis å følge prinsipper om tett oppfølging, individuell kartlegging og tilpasning samt samarbeid med andre relevante aktører – som innenfor feltet regnes som sentrale faktorer for å oppnå gode resultater. De fleste legger stor vekt på den sosiale dimensjonen og gruppedynamikken i tiltaket, og selv om det er noen tiltak som ikke har ressurser til individuell oppfølging i ungdommenes møte med andre instanser av hjelpeapparatet – eller mener av prinsipp at slik oppfølging virker passiviserende – er dette utbredt i de alternative kvalifiseringstiltakene.

Kvalifikasjoner: Når det gjelder ulike former for kvalifisering, kan vi skille mellom tre hovedtyper: Tiltak som tilbyr kvalifisering rettet mot formell kompetanse relatert til ordinære fag innenfor

videregående opplæring, tiltak som vektlegger kvalifisering i form av uformell, men konkret kompetanseoppnåelse og ferdighetstrening – gjerne med utstedelse av kompetansebevis, og tiltak som primært retter seg mot arbeidstrening, aktivisering og sosial mestring. Det er ikke vanntette skott mellom disse formene for kvalifisering og mange tiltak kombinerer flere av dem.

Kapittel 4: Kartlegging av de fem utvalgte tiltakene

I det følgende presenteres funn fra kartleggingen av de fem følgende alternative kvalifiseringstiltak:

- Arbeidsinstituttet (Drammen og Ringerike)
- Droppstopp (Bergen)
- Gateakademiet (Kristiansand)
- Riverside (Oslo)
- Utdanningsverkstedet (Bodø)

Utvalgskriteriene innebærer at utvalget representerer variasjon i ulike typer tiltak, ikke varianter av samme type tiltak som direkte kan sammenliknes (se kapittel 2). Først beskrives tiltakene på noen sentrale punkter som organisering, finansiering, størrelse, målgruppe, målsetting, aktiviteter og kvalifisering, deltakere, arbeidsmetodikk og oppfølging. Deretter sammenliknes tiltakene med hverandre for å belyse likheter og forskjeller mellom dem. I den siste delen presenteres også kortsiktige resultater fra hvert av tiltakene, dvs. hva deltakere i perioden 2006-2009 gikk til rett etter avsluttet deltakelse.

4.1 Arbeidsinstituttet

Boks 4.1: Oversikt Arbeidsinstituttet, avdeling Drammen og Ringerike

Fylke/kommune	Tiltakseier	Etablert	Prosjektorganisert eller ordinær drift?
Buskerud (Drammen, Ringerike)	Buskerud fylkeskommune	1980	Ordinær drift
Antall plasser	Bemanning	Hvor lenge er deltakerne i tiltaket?	Finansiering
88 (56 i Drammen, 32 på Ringerike), fordelt på 10 verksteder (6 i Drammen, 4 på Ringerike)	28 årsverk (17,5 i Drammen, 10,5 i Buskerud)	Normalt ett år, men kan være kortere eller lengre tid.	Buskerud fylkeskommune, Kunnskapsdepartementet og egne inntekter.
Hvem er målgruppa for tiltaket?	<ul style="list-style-type: none"> - Ungdom som er usikre på hvilken linje de skal velge på videregående. - Ungdom som trenger hjelp til avklaring, modning, forberedelse til videregående eller arbeid. - Ungdom som sliter med sosio-emosjonelle eller psykiske problemer. 		
Hva er tiltakets konkrete målsetting(er)?	Avklaring, karriereveiledning og motivering primært rettet mot retur til videregående utdanning. I tillegg å hjelpe de som ikke ønsker å gå på skole ut i jobb.		
Hva slags ferdigheter/kvalifisering/kompetanse skal tiltaket gi deltakerne?	Gir i all hovedsak opplæring i valgfrie praktiske fag som også finnes i videregående skole samt arbeidspraksis. I tillegg får alle deltakere opplæring i teoretiske fag. Tiltaket legger også vekt på mestring og sosial kompetanse.		
Hvordan rekrutteres deltakerne til tiltaket?	Mange søker seg inn via felles opptak til videregående skole, andre rekrutteres via Oppfølgingstjenesten (OT) eller kommer inn etter vedtak om spesialundervisning.		
Har tiltaket en spesiell arbeidsmetodikk?	"Appreciative Inquiry."		
Hvordan foregår oppfølgingen av deltakerne (under og evt. etter tiltaket)?	Tett oppfølging i forhold til opplæringen i tiltaket og utfordringer utenfor (nær kontakt med foreldre og andre instanser som f.eks. barnevern eller behandlingstjenester). Ringer deltakere som ikke møter og henter i noen tilfeller hjemme. Sørger for tilpasninger for deltakere som går videre på videregående skole dersom nødvendig, og tilbyr oppfølging i begynnelsen av skoleåret.		
Hvilke andre instanser er involvert i arbeidet med deltakerne?	PP-tjeneste og Oppfølgingstjeneste, barnevern, habiliteringstjeneste, barne- og ungdomspsykiatri, NAV, videregående skoler, nærmiljøaktiviteter og bedrifter.		

4.1.1 Bakgrunn, organisering, finansiering og størrelse

Arbeidsinstituttet er det eldste av de tiltakene vi har sett på i dette prosjektet. Tiltaket ble etablert i 1980 i samarbeid mellom Aetat og skolestyrelsen i Buskerud fylkeskommune, for å gi personer som ikke kom seg oppover i det videregående skolesystemet en mulighet til å kvalifisere seg til arbeidslivet. Siden den gang har Arbeidsinstituttet endret seg flere angår hva angår organisatorisk forankring

og finansiering. I dag er Arbeidsinstituttet helt underlagt Buskerud fylkeskommune, og det finansieres i all hovedsak av fylkeskommunale midler. Arbeidsinstituttet har et totalbudsjett på 15.650.869,- Tidligere var NAV med på å finansiere en del av budsjettet, men de trakk seg helt ut i 2010. I tillegg finansierer Kunnskapsdepartementet en del av et metodeutviklingsarbeid ved Arbeidsinstituttet i et prosjekt som varer fram til 2012. Arbeidsinstituttet har også noen inntekter fra salg av egne produkter. Siden tiltaket driver med produksjon i verkstedene har det imidlertid en del utgifter knyttet til produksjonsutstyr m.v. I likhet med flere av de andre tiltakene i denne undersøkelsen påpeker Arbeidsinstituttet at det stadig er usikkerhet rundt finansieringen, og at dette gjør det vanskelig å planlegge arbeidet med målgruppa.

Arbeidsinstituttet det største av de tiltakene som er med i denne undersøkelsen. Tiltaket har i dag avdelinger i Drammen, Kongsberg, Ringerike og Midt fylket (Åmot). Totalt går et sted mellom 170 til 200 deltakere på Arbeidsinstituttets avdelinger i løpet av et skoleår. I og med at Arbeidsinstituttet i Buskerud er så stort har vi valgt ut to av avdelingene, Drammen og Ringerike, til denne studien. Disse har til sammen 88 plasser (det kan til tider være flere deltakere enn det er plasser) og 28 årsverk. Kompetansen til de ansatte er variert og tiltaket har både ansatte med sosialfaglig bakgrunn, lærerutdannelse med spesialpedagogisk kompetanse, og andre med utdannelse og yrkeserfaring innen verkstedfagene det undervises i. Tiltaket har lite utskiftning av ansatte.

4.1.2 Målgruppe og målsetting

Målgruppa til Arbeidsinstituttet er:

- Ungdom som er usikre på hvilken linje de skal velge på videregående skole, og som derfor kan bruke et år til å prøve seg ut på Arbeidsinstituttet.
- Ungdom som trenger hjelp til avklaring, modning og forberedelse til videregående skole eller arbeid.
- Ungdom som sliter med sosio-emosjonelle eller psykiske problemer.

Målsettingen med Arbeidsinstituttets aktiviteter er at de ungdommene som går der skal klare å fullføre videregående skole etter avsluttet tiltak – dette kan eventuelt være å fullføre videregående med lavere kompetanse (som for eksempel gjennom lærekandidat-ordningen). Arbeidsinstituttet har lagt seg tett opp til Kunnskapsløftet. Det betyr at det legger vekt på betydningen av å oppnå fullført videregående opplæring og formalisert kunnskap som forutsetning for å klare seg i kunnskaps-samfunnet. Tiltaket legger også vekt på å styrke grunnleggende ferdigheter (lese- og skriveferdigheter, regneferdigheter o.l.) I tilfeller der Arbeidsinstituttets deltakere ikke ønsker å fortsette med videregående opplæring, kan målsettingen likevel være at vedkommende skal få seg en jobb. Selv om den primære målsettingen er at deltakerne vender tilbake til og fullfører videregående opplæring, formidler ansatte ved Arbeidsinstituttet at det viktigste på sikt er at ungdommene får en jobb de kan leve av og trives i. Ifølge de ansatte har også Arbeidsinstituttet en forebyggende funksjon ved å bidra til å holde ungdommer borte fra kriminalitet og rus.

4.1.3 Aktiviteter og kvalifisering

Arbeidsinstituttet tilbyr en kombinasjon av praktiske verksted, opplæring i teorifag, utplassering i bedrift og sosiale aktiviteter. Alle deltakere ved Arbeidsinstituttet velger et verksted som de ønsker å delta på. Ved avdelingen i Drammen kan deltakerne velge mellom formgivning, håndverk og design, kantine/catering, salg/service, mekanisk verksted og snekkerverksted. Ved avdelingen i Ringerike er tilbudet noe annerledes og omfatter bil og sveis, bygg og trearbeid, kantinekurs og mediekurs. Felles

for alle deltakerne er at de må gjennom et pedagogisk verksted som tar for seg lærestoff i fag innenfor videregående opplæring som norsk, matematikk, samfunnsfag og engelsk valgfag. Hensikten med kvalifisering i praktiske verksted er primært avklaring – at deltakerne skal finne ut av hvilken linje de skal velge når de fortsetter i videregående skole – og hensikten med de teoretiske fagene er opplæring i basisferdigheter som er nødvendige for å kunne mestre fortsatt videregående skole.

Opplæringen ved tiltaket foregår i all hovedsak på verkstedene. Deltakerne spiser frokost på verkstedet, og lunsj i felles kantine sammen med lærerne. Arbeidsinstituttet har ikke lærerværelse og legger stor vekt på den daglige kontakten mellom ungdom og voksne. Én gang i uka arrangeres det felles fysisk aktivitet. Kontakt med arbeidslivet organiseres av verkstedsinstruktørene, som for eksempel arrangerer bedriftsbesøk for sine deltakere, eller er ansvarlig for anskaffelse av praksisplass og oppfølging av enkeltungdommer som er utplassert i bedrift. Svært mange av deltakerne på Arbeidsinstituttet er utplassert i en bedrift som både kan være privat og offentlig i løpet av året, og noen får også dokumentert deler av sin videregående opplæring i bedrift.

Arbeidsinstituttet har valgt å legge seg tett opp til deler av læreplanene i den videregående skolen når det gjelder innhold på verkstedene, i yrkesfag som bygg- og anleggsteknikk, teknikk og industriell produksjon, restaurant og samferdsel og service. Instruktørene på de yrkesfaglige verkstedene jobber systematisk i forhold til sosialfaglige og yrkesfaglige kompetansemål nedfelt i årsplaner. De faglige kompetansemålene er igjen spesifisert i læringsmål på enkeltområder. Instruktørene fører logg over hva deltakerne gjør på verkstedet. Ved årets slutt får deltakerne med seg en beskrivelse av hva de har vært med på i verkstedene og gjort mens de var utplassert i bedrift. For noen av deltakerne kombineres også deltakelse i Arbeidsinstituttet med å gå på skole noen dager i uken. I enkelte tilfeller – når deltakere har gått på Arbeidsinstituttet som et spesialpedagogisk tiltak – kan dokumentasjon legges til grunn for karaktersetning i videregående skole. Kompetansebeviset kan også brukes i forhold til arbeidslivet.

4.1.4 Deltakere og rekruttering

Deltakere ved Arbeidsinstituttet har enten status som kursdeltaker eller elev. Kursdeltakere er enten ungdommer som har søkt seg inn på Arbeidsinstituttet etter endt ungdomsskole, eller ungdommer som har avbrutt videregående opplæring. De som har status som elever er på Arbeidsinstituttet som en del av et spesialpedagogisk tilbud, og får hele eller deler av sin spesialundervisning der. Deltakere med elevstatus utgjør et mindretall av ungdommene på Arbeidsinstituttet. Andelen med slik status har imidlertid økt noe de siste årene som følge av et utviklingsarbeid i Buskerud fylkeskommune for å forebygge frafall i videregående skole. De siste to årene har andelen deltakere med elevstatus utgjort omtrent én tredjedel av alle deltakerne i Arbeidsinstituttet i sin helhet.

Rekrutteringen av deltakere til Arbeidsinstituttet foregår i all hovedsak gjennom tre kanaler, og det er kontinuerlig inntak gjennom året. For det første kan potensielle deltakere søke seg inn via felles opptak til videregående skole etter 10. klasse. For det andre er det mulig å komme inn via Oppfølgingstjenesten (OT) etter/i forbindelse med avbrutt videregående opplæring. Kursdeltakere ved Arbeidsinstituttet bruker tiltaket som et vente- eller hvileår, uten at dette trekkes fra deres femårige rett til videregående opplæring. En tredje kanal er lærere eller rådgivere i videregående skole som kan bidra til at Arbeidsinstituttet blir en del av et spesialpedagogisk tilbud for en enkeltelev. I slike tilfeller bruker deltakerne av sin femårige rett til videregående skole. Dette krever

sakkyndig uttalelse fra PP-tjenesten. Ansatte ved Arbeidsinstituttet forteller at også ungdommer som har hørt om Arbeidsinstituttet via venner og bekjente, kontakter dem personlig om mulighetene for å gå der. I slike tilfeller ber gjerne Arbeidsinstituttet ungdommene å ta kontakt med OT, og organiserer innpass på tiltaket i samarbeid med dem. Tidlig intervensjon og samarbeid med rådgivere og lærere i ungdomsskolen blir trukket fram som svært viktig, ettersom det er mulig å slippe å "gå på trynet i videregående" og unngå "nederlaget med å slutte i skolen" som en av de ansatte fortalte.

Svært mange av de som ikke begynner eller slutter i videregående skole i Buskerud, og som ikke får seg en jobb eller en annen aktivitet, kommer til Arbeidsinstituttet. De fleste deltakerne i tiltaket er valgusikre eller skoleleie ungdom som har lyst til å gjøre noe annet enn å gå på skolen. En av de ansatte ved Arbeidsinstituttet formidlet imidlertid at de opplever at videregående skoler i distriktet har blitt bedre til å holde på elever, noe som gjør at en større andel av de som søkes til Arbeidsinstituttet har større utfordringer i dag enn hva som var tilfellet tidligere. Flere av deltakerne har sosiale eller psykiske utfordringer, og ei stor gruppe er i kontakt med barnevernet eller barne- og ungdomspsykiatrien. I tillegg la de ansatte vi snakket vekt på at flere har lese- og skrivevansker, og har hatt negative erfaringer med teoretiske fag i skolen og følt seg tilsidesatt og mobbet av både lærere og elever.

Arbeidsinstituttet har, som eneste tiltak i dette forskningsprosjektet, gjort en tallmessig oppsummering av noen av de utfordringene deltakerne ved tiltaket har. I skoleårene 04/05 og 05/06 hadde i gjennomsnitt 14 % av deltakerne lese- og skrivevansker og 14,5 % "generelle vansker". 23 % hadde en diagnose som Tourettes syndrom, ADHD eller Aspergers syndrom, mens 3 % hadde fysiske vansker. Så mange som 42 % hadde enten kontakt med barnevern eller barne- og ungdomspsykiatri, eller ble vurdert av ansatte til å ha behov for oppfølging fra disse instansene. 35 % ble vurdert til å ha et "normalt" oppfølgingsbehov fra Arbeidsinstituttet, dvs. primært karriereveiledning og faglig oppfølging i verksteder og i bedrift. Ifølge tiltakets egne registeropplysninger var det flere gutter enn jenter blant deltakerne i perioden 2006-2009, henholdsvis 60 % og 40 %.

4.1.5 Arbeidsmetodikk og oppfølging

I sine beskrivelser av deltakerne er imidlertid de ansatte vi intervjuet opptatt av å vektlegge de positive egenskapene til ungdommene, og som en av de ansatte sa har deltakerne "masse ressurser." Denne vektleggingen av deltakernes potensialer henger sammen med den tydelige arbeidsmetodikken ved Arbeidsinstituttet, som på engelsk heter *appreciative inquiry* og på norsk gjerne kalles anerkjennende undersøkelse. I stedet for å se etter problemer som skal løses, forsøker ansatte og deltakere å se etter positive egenskaper ved situasjoner og enkeltpersoner for så å kunne bygge videre på dem. De ansatte gjennomgår selv et trenings- og utviklingsopplegg der de blant annet øver seg på å stille spørsmål til ungdommer og andre ansatte der de søker etter styrker hos hverandre. Metodikken er satt i system i jevnlige samtaler mellom ansatte og deltakere og ved at deltakerne tegner egne veikart (en form for visuell karriereplanlegging). Veikartet sier hvor deltakeren skal være om 4-5 år og hvordan hun eller han skal komme seg dit. De ansatte mener at denne metodikken er svært viktig, i og med at deltakerne kan ha lav selvtilitt i forhold til egne evner. Som en av dem vi intervjuet sa, har ungdommene "hatt PP-tjenesten og lærer over seg i all tid og de vet alt om hva de ikke kan."

Oppfølgingen deltakerne får varierer med deltakernes behov. Alle har en fast kontaktperson ved tiltaket som har ansvaret for jevnlige samtaler om blant annet progresjon i forhold til veikart – dette

er gjerne instruktøren på verkstedet ungdommen tilhører – men i tillegg har de to avdelingene av Arbeidsinstituttet vi har sett på både yrkesveiledere og sosialfaglige rådgivere som engasjeres når det er behov for mer oppfølging. Dette kan være i forhold til eksterne instanser som PP-tjeneste, OT, barnevern, barne- og ungdomspsykiatri (Bup), NAV eller politi. Dersom det er ansvarsgrupper bestående forskjellige offentlige instanser rundt enkelt deltakere, sitter gjerne sosialfaglig ansvarlig i disse. Arbeidsinstituttet tar også selv initiativ for å opprette ansvarsgrupper. Foreldrene trekkes inn i hva som skjer i tiltaket, og ringes blant annet opp av ansatte som forteller om det positive som skjer på Arbeidsinstituttet. Ungdommer som ikke møter om morgenen uten beskjed blir ringt opp, og til tider blir noen hentet hjemme dersom de har store problemer med å komme seg til Arbeidsinstituttet på egen hånd.

Ungdommene blir også fulgt opp i forhold til hva de skal gjøre etter at tiltaket er ferdig. Arbeidsinstituttet har personer som driver karriereveiledning, og i tillegg jobbes det en hel del i forhold til ungdommenes skolesøking. Ved siden av loggen som beskriver hva deltakerne har lært på verkstedene, skriver også Arbeidsinstituttet en rapport som inkluderer tanker om ungdommens behov og anbefalinger om videre tilrettelegging i skoleløpet. Sosialfaglig rådgiver tar kontakt med rådgivere på den videregående skolen, og har som regel overføringsmøter for å gjøre overgangen enkel. Dersom ungdommen selv ønsker blir noen av de ansatte alltid med til den videregående skolen når hun eller han skal begynne der.

4.1.6 Samarbeid med andre instanser

Samarbeidet med andre instanser foregår både før, under og etter tiltaket. I rekrutteringsfasen samarbeider Arbeidsinstituttet både med ungdoms- og videregående skoler, samt PP-tjeneste og OT, med samtaler om hvem som kan ha nytte av deltakelse i tiltaket. Under selve tiltaket tar samarbeidet med andre instanser form av oppfølging og samtaler med rådgivere, PP-tjeneste, OT, barnevern, politi, barne- og ungdomspsykiatri osv. Etter tiltakets slutt jobbes det med å lette overgangen inn i videregående skole i form av samarbeid med skolens rådgivere. Ved siden av dette samarbeider Arbeidsinstituttet med bedriftene hvor deltakerne er utplassert eller får deler av sin videregående opplæring i bedrift (sistnevnte kan gjelde de som har elevstatus ved tiltaket), og har kontakt med andre som organiserer aktiviteter i nærmiljøet rundt avdelingene til Arbeidsinstituttet som ungdommene kan dra nytte av.

4.1.7 Egen vurdering av styrker og svakheter

Vi spurte de ansatte vi intervjuet om hva de anser for å være styrker og svakheter ved sitt tiltak. Når det gjelder styrker trakk de ansatte blant annet fram Arbeidsinstituttets eksistens – at Buskerud fylkeskommune gir et alternativt tilbud til ungdom som strever eller ikke vet hva de vil – som et av de viktigste aspektene sammenliknet med andre fylker som ikke har tilsvarende tilbud. For noen kan dette bety det "lille dyttet som skal til for å komme over kneika." Et annet sentralt moment var Arbeidsinstituttets tydelige og styrkebaserte arbeidsmetodikk. "Ungdommene blir positivt mottatt fra første dag," som en av de ansatte sa. Andre ting som ble trukket fram var opplæring i små grupper, muligheter til å prøve seg ut i arbeidslivet – som i tillegg til å bidra til økt innsikt om egne interessert, kan bidra til at noen får fast stilling, deltidsjobb eller sommerjobb – og det gode miljøet ved Arbeidsinstituttet. Her kan for eksempel elever som har følt seg alene oppleve at det også er andre med lese- og skrivevansker, uten å bli mobbet for det. Den tette kontakten med voksne som følge av små elevgrupper og fraværet av eget læreværelse, ble også sett som en styrke fordi det gjør at deltakerne føler seg likeverdige med de voksne.

De ansatte var mer sparsommelige med å trekke fram negative aspekter, men noe som ble poenget var at man ikke har nådd målsetningen om å jobbe så systematisk i forhold til oppfølging eller arbeidsmetodikk som man ønsker. Det er for eksempel en målsetning om at alle deltakerne skal ha laget et veikart innen tre uker etter at de har begynt i tiltaket, slik at avklaringsprosessen settes raskt i gang. I praksis klarer ikke tiltaket dette med alle. Det ble nevnt at instruktører ikke har nok tid til å skrive rapporter eller være så mye i kontakt med bedrifter der deltakere har utplassering eller opplæring som man ønsker, og at kontakten med rådgivere i skolen og PP-tjenesten ikke er så tett som det som kanskje er ideelt.

4.1.8 Egenevaluering av resultater

Vi spurte også de ansatte ved tiltakene om hvordan det gikk med deres deltakere etter tiltakets slutt, og fra Arbeidsinstituttet fikk vi vite at de aller fleste begynner i videregående skole, som lærlinger eller lære kandidater, og at noen også går over i jobb. Det ble lagt vekt på disse kortsiktige resultatene krever stor innsats i forhold til oppfølging og det å finne alternative opplæringsløp. Arbeidsinstituttet er det eneste tiltaket som kartlegger tidligere deltakeres livssituasjon, og ringer hvert år rundt til ungdommer tre år etter at de var ferdige i tiltaket. Gjennomsnittet av de tre siste kartleggingene viser at 40 % av de tidligere deltakerne var i arbeid, 33 % var i videregående eller høyere utdanning, 12 % var i andre tiltak og 6 % var helt ledige.

4.2 Droppstopp

Boks 4.2: Oversikt Droppstopp

Fylke/kommune	Tiltakseier	Etablert	Prosjektorganisert eller ordinær drift?
Hordaland/Bergen	Kirkens Bymisjon	2005	Ordinær drift
Antall plasser	Bemanning	Hvor lenge er deltakerne i tiltaket?	Finansiering
6	1,4 årsverk (4 ansatte)	Varierer mye, fra noen uker til flere år.	Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement et, Bergen kommune og egne innsamlede midler fra Kirkens Bymisjon
Hvem er målgruppa for tiltaket?	Ungdom som står i fare for å falle ut fra videregående skole eller allerede har falt ut.		
Hva er tiltakets konkrete målsetting(er)?	Hjelpe deltakerne over i videregående utdanning eller komme i arbeid eller annen aktivitet. Et delmål er å unngå sosial isolasjon.		
Hva slags ferdigheter/kvalifisering/kompetanse skal tiltaket gi deltakerne?	Basert på deltakernes egne ønsker. Kan variere mellom å lese på fag fra videregående skole, til å lære seg å spille gitar.		
Hvordan rekrutteres deltakerne til tiltaket?	Rekrutteres via Oppfølgingstjenesten (OT), helsesøstre, barnevernet og Kirkens Bymisjons eget ungdomstiltak V13.		
Har tiltaket en spesiell arbeidsmetodikk?	Er basert på en systemisk tilnærming der det jobbes med helheten i deltakernes situasjon. Involverer blant annet kontakt med hjemmet.		
Hvordan foregår oppfølgingen av deltakerne (under og evt. etter tiltaket)?	Varierende grad av oppfølging i tiltaket. Ofte mye kontakt med foreldre eller foresatte.		
Hvilke andre instanser er involvert i arbeidet med deltakerne?	Samarbeider mest med barnevernet, og ønsker å være med i ansvarsgrupper der dette er mulig.		

4.2.1 Bakgrunn, organisering, finansiering, størrelse og kompetanse

Droppstopp er en del av ungdomsarbeidet til Kirkens Bymisjon i Bergen. Tiltaket er del av et større forebyggende ungdomstiltak som heter V13 – som blant annet tilbyr fritidstilbud på kveldstid og i helger, en ukentlig alternativ skoledag for ungdomsskoleelever, og ekstra oppfølging til enkelt-ungdommer – som for eksempel i forholdet til foreldre og lærere. Staben på V13 består av sosionomer, pedagoger og familierapeuter (hvorav flere også jobber i Droppstopp). Det har som målsetting både å være et bindeledd mellom ungdom, familier og det offentlige hjelpeapparatet, så vel som et frivillig supplement til det offentlige. Droppstopp ble igangsatt i 2005 som et tiltak for å hjelpe elever som slet på ungdomsskolen og i overgangen til videregående skole. Senere har

målgruppa for tiltaket endret seg til å omfatte de som enten står i fare for å slutte, eller som allerede har sluttet, i videregående skole.

Organisatorisk er Droppstopp underlagt V13 og Kirkens Bymisjon i Bergen, og dermed det eneste tiltaket i dette forskningsprosjektet som er i regi av en frivillig organisasjon. Droppstopp er også det minste av tiltakene i dette prosjektet med tanke på antall deltakere. Tiltaket opererer med en maksimumsgrense på seks deltakere samtidig, og i løpet av skoleåret 2008/2009 hadde det ni deltakere. Antall årsverk knyttet til tiltaket er 1,4 fordelt på fire ansatte. Av disse er to lærere, én er sosionom og én er barnevernspedagog. I tillegg har frivillige og studenter bidratt til Droppstopp på ulike måter. En som tidligere hadde praksisplass ved tiltaket har for eksempel hjulpet til med kontakt med aktuelle arbeidsplasser hvor deltakere kan ha egne praksisplasser. Tiltakets totalbudsjett var i 2009 827.059,-. Dette går i all hovedsak til å dekke lønnsutgifter. Størstedelen av Droppstopps virksomhet er finansiert av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, men en del av midlene kommer også fra Kirkens Bymisjons egne innsamlede midler og tilskudd fra Bergen kommune.

4.2.2 Målgruppe og målsetting

Målgruppa for Droppstopp er som allerede nevnt ungdom som har avbrutt, eller som står i fare for å avbryte, videregående skole. I intervjuene med ansatte ved tiltaket ble målgruppa i tillegg definert som "unge som sliter," eller ungdom som slenger i Bergen sentrum uten andre aktivitetstilbud. Et sentralt mål er å fange opp ungdom i risikozonen for rus og kriminalitet, samt å forebygge sosial isolasjon (å unngå at ungdom stenger seg inne hjemme). Flere av deltakerne som har vært i Droppstopp de siste årene, har hatt problemer med å komme seg opp om morgenen – noe som også leder til konflikter i hjemmet.

Ambisjonene til deltakerne i Droppstopp varierer også mye, og målsettingene justeres jevnlig og tilpasses de deltakerne som til enhver tid er inne i tiltaket. Deltakere som har ambisjoner om passive stønadskarrierer, motiveres for eksempel til å drive med en eller annen aktivitet. Andre kan på den andre siden motiveres til videre skolegang. Selv om det er et overordnet ønske at ungdommene skal fortsette i videregående skole, er det – som en av de ansatte sa – "ikke alltid sikkert at deltakerne vi har inne kan ta en normal utdanning." I så tilfeller blir målsettingen ofte å finne en annen aktivitet, som for eksempel kan være en jobb. Droppstopp har imidlertid erfart at det er vanskelig å motivere sine deltakere til å stå i en praksisplass på grunn lave individstønadssatser hos NAV, og at det derfor er bedre å først ta siktemål mot en videregående utdanning som kan legge grunnlaget for en bedre betalt jobb senere.

4.2.3 Aktiviteter og kvalifisering

Det er ikke bare målsettingene som tilpasses deltakerne på Droppstopp, men også aktivitetene. Tiltaket tilbyr aktiviteter for sine deltakere to dager i uken, hvorav den ene teoridag (onsdag) og den andre er aktivitetsdag (torsdag). Teoridagen består av aktiviteter på V13 som kan inkludere jobbing med fag, kunst og musikk, lesing til førerprøve eller annet, mens aktivitetsdagen består av fysiske aktiviteter utenfor huset. Dette kan være idrettsaktiviteter (curling, klatring, bordtennis, fotball, turn, landhockey) eller andre fritidsaktiviteter som turgåing eller fotografering. Dagene begynner med felles frokost, og deltakerne får også lunsj på tiltaket. Deltakerne går hjem ved 14-tiden.

Når det gjelder teoridagen har Droppstopp stadig beveget seg bort fra skolefaglig innhold – som å jobbe med matematikk, naturfag eller norsk – og gått mer over til mer kreative aktiviteter. En av lærerne vi intervjuet fortalte at en av følgene av dette, er at han har fått mer bruk for den

pedagogiske biten av sin utdanning enn den rent faglige. Begrunnelsen for denne vendingen er på den ene siden at det er viktig å ha aktiviteter som gjør at deltakerne ønsker å være i tiltaket. Ofte er bakgrunnen for avbrutt videregående opplæring blant deltakerne i Droppstopp, negative skoleerfaringer knyttet til innhold og aktiviteter de har opplevd å ikke mestre eller ha lite interesse av. En annen begrunnelse handler om at de ønsker å konsentrere seg om målsettinger knyttet til å motvirke sosial isolasjon og tilby et trygt og "normalt" sosialt miljø til ungdom som mangler dette. Dette gir ifølge de ansatte trening i sosiale koder som er et svært viktig element i det å forberede ungdommene på å begynne på en ny skole eller en ny klasse. I og med at Droppstopp ikke er et kvalifiseringstiltak i samme utstrekning som de andre tiltakene i denne studien får ikke deltakerne med seg et kompetansebevis, men heller et diplom for gjennomført deltakelse når tiltaket slutter.

4.2.4 Deltakere og rekruttering

Selv om deltakerne ved Droppstopp er svært forskjellige, kan de deles inn i tre hovedgrupper. Den ene gruppa består av de som kommer fra ungdomsskolen, og er så skoleleie at de ikke ønsker å fortsette i videregående skole eller ønsker seg en pause. Den andre gruppa består av ungdom med psykiske utfordringer og diagnoser som ADHD eller Aspergers syndrom, som fører til at de sliter i skolen. Den tredje gruppa beskrives som ungdom som har "gått på en smell" i videregående. Ifølge en av de ansatte har de gjerne ikke taklet den friheten som videregående skole gir, fått problemer med å takle det å disponere egen tid, strukturere hverdagen, ta ansvar for egen læring, og gjerne havnet i et dårlig miljø på den skolen hvor de gikk. Ifølge Droppstopps egne registeropplysninger for deltakere i perioden 2006-2009 varierte kjønns sammensetningen fra år til år. Det var flest gutter blant deltakerne i de to første kullene, mens de i skoleåret 2008/09 oppgir at sju jenter og to gutter deltok. For perioden samlet er kjønnsfordelingen jevn.

Deltakerne rekrutteres både via V13, Oppfølgingstjenesten (OT), helsesøstre i videregående skoler og barnevernet. Fra V13 kommer gjerne ungdommer som tidligere har vært innom alternativ skoledaggruppa for ungdomsskoleelever, eller personer de ansatte møter på kveldstid eller i helgene. Det har tatt Droppstopp flere år å bygge opp stabil kontakt med OT, men nå har OT-kontakter begynt å henvende seg til tiltaket på eget initiativ når de tror at noen elever kan ha godt av tilbudet. Ifølge daglig leder er det særlig i forhold til elever med sammensatte problemer at OT henvender seg til Droppstopp.

4.2.5 Arbeidsmetodikk og oppfølging

Droppstopp betegner sin arbeidsmetodikk som *systemisk tilnærming*. De ansatte beskriver dette som å ha fokus på helheten i ungdommenes livssituasjon. Blant annet innebærer dette å se på hvordan deltakerne har det hjemme, om det for eksempel er frustrasjoner og konflikter i forholdet mellom ungdommen og foresatte. De ansatte forteller at nettopp dette er utbredt blant deltakerne, og at de derfor legger stor vekt på dialog med de foresatte. I noen tilfeller tilbyr de også samtaleterapi. Tanken bak denne metodikken er at man med en slik tilnærming bedre kan tilrettelegge tilbudet til den enkelte. Det innebærer for eksempel at dersom en deltaker ikke klarer å møte på Droppstopp kl. 09:00 på grunn av utfordringer utenfor tiltaket, kan man lage en individuell avtale om oppmøte kl. 11:00 eller liknende.

Oppfølgingen i forhold til både foreldre og andre instanser varierer også med deltakernes ønsker og behov – fra ingen eller liten oppfølging, til stor grad av oppfølging. Noen av deltakerne ønsker for eksempel ikke at ansatte på Droppstopp har kontakt med foreldrene, mens de i andre tilfeller er et

nært samarbeid mellom tiltak, ungdom, foreldre, helsesøster og barnevern. En viktig del av oppfølgingen fra tiltakets side er at ansatte ringer rundt til deltakerne for å få dem til å møte opp. Oppfølging i forhold til hva deltakerne skal gjøre etter tiltakets slutt, står også sentralt. Dette innebærer å samarbeide tett med deltakerne for å finne ut hva slags opplæring eller aktivitet de ønsker videre og veilede i forhold til mulige valg. De ansatte har nær kontakt med videregående skole, og reiser blant annet på besøk til ulike skoler for å se hva som kan passe for deltakerne.

4.2.6 Samarbeid med andre instanser

Droppstopp samarbeider først og fremst med OT om rekruttering av deltakere, og barnevern og helsesøstre ved siden av ungdommenes foreldre/foresatte. Ved siden av oppfølgingen beskrevet over, sitter de også noen ganger i ansvarsgrupper rundt ungdommene, der ulike hjelpeinstanser koordinerer sitt arbeid med ungdommen.

4.2.7 Egen vurdering av styrker og svakheter

Når det gjelder tiltakets styrker la de ansatte blant annet vekt på at Droppstopp er en arena hvor ungdommene opplever å bli tatt seriøst, hvor de kan luften sin frustrasjon over skolen eller andre ting som skjer i livet. Det er et sted hvor voksne har tid til å prate med dem, og hvor de har mulighet til å drive med aktiviteter som de har interesse for og mestrer. Som en av de ansatte sa, "selv om dette bare er å lære noen grep på gitar kan det hende at han vokser på det, og hvem vet, kanskje det blir livet hans senere." Andre styrker som ble trukket fram er at Droppstopp er en sosial arena hvor ungdommene må forholde seg til både voksne og andre jevnaldrende som er forskjellige fra dem selv. De opplever også at de er gode til å rettlede ungdom på rett vei.

Av svakheter ble det nevnt at det er vanskelig å få til en god oppfølging med kun to dagers aktivitetstilbud i uka, og at tiltaket ennå ikke har faste møter med skoler og OT ordentlig på plass selv om kontakten med disse har bedret seg merkbart siden oppstarten. Ansatte nevner også at det er en utfordring å tilpasse målsettinger og aktiviteter til ei svært variert gruppe av deltakere, med ulike typer av behov og ambisjoner.

4.2.8 Egenevaluering av resultater

Droppstopp har ikke kartlagt deltakernes videre vei etter avsluttet tiltak, men har et generelt inntrykk av at de fleste "har gått videre på et vis" til skole eller ut i jobb. Noen har imidlertid latt være å holde kontakt med Kirkens Bymisjon og V13, og de kjenner til at flere tidligere deltakere har "droppet ut av alt og gått feil vei", slik en av de ansatte uttrykte det.

4.3 Gateakademiet

Boks 4.3: Oversikt Gateakademiet

Fylke/kommune	Tiltakseier	Etablert	Prosjektorganisert eller ordinær drift?
Vest-Agder/Kristiansand	Kristiansand kommune	2000	Ordinær drift
Antall plasser	Bemanning	Hvor lenge er deltakerne i tiltaket?	Finansiering
26, fordelt på 4 verksteder	6 årsverk (7 ansatte)	Rundt ett skoleår. De fleste deltakere begynner på høsthalvåret.	Kristiansand kommune
Hvem er målgruppa for tiltaket?	Ungdom som står uten tilbud om videregående opplæring eller arbeid.		
Hva er tiltakets konkrete målsetting(er)?	Være en avklaringsarena for ungdom som ønsker å finne ut av hva de ønsker å gjøre i framtiden. Tilby alternativ opplæring med fokus på kultur.		
Hva slags ferdigheter/kvalifisering/kompetanse skal tiltaket gi deltakerne?	Opplæring i estetiske fag som film, foto, trykk, formgivning og design, lyd og musikkproduksjon. Tiltaket legger også vekt på mestring og sosial kompetanse.		
Hvordan rekrutteres deltakerne til tiltaket?	Gjennom Oppfølgingstjenesten (OT) eller NAVs Ungetat.		
Har tiltaket en spesiell arbeidsmetodikk?	Er basert på konsekvenspedagogikk.		
Hvordan foregår oppfølgingen av deltakerne (under og evt. etter tiltaket)?	Har svært tett oppfølging i forhold til oppmøte og faglig utvikling på verkstedene. Arbeider for at deltakere skal ta ansvar for egen livssituasjon, og har et pedagogisk ønske om å ikke "klientifisere" deltakerne med for tett oppfølging utenfor tiltaket.		
Hvilke andre instanser er involvert i arbeidet med deltakerne?	Har jevnlig kontakt med OT og andre aktører rundt ungdommene. Tiltaket hjelper til med å henvise til andre deler av hjelpeapparatet dersom de ser behov for det.		

4.3.1 Bakgrunn, organisering, finansiering og størrelse

Gateakademiet ble opprettet i 2000 på bakgrunn av et initiativ fra ei ungdomsteatergruppe som ønsket seg et alternativt kvalifiseringstilbud i Kristiansand. I begynnelsen var tiltaket et prosjekt som ble finansiert av flere instanser statlige, regionale og lokale instanser. Fra 2004 ble tiltaket fullfinansiert av Kristiansand kommune og er i dag organisatorisk underlagt kultursektoren. Tiltaket er en del av Samsen kulturhus som tilbyr lokaler til ungdomsforeninger, kulturverksteder, sportsaktiviteter, motoraktivitet og diverse arrangementer til ungdom i aldersgruppa 15-25 år. Gateakademiet har totalt 26 plasser til rådighet fordelt på fire verksteder, og seks årsverk fordelt på syv ansatte. Alle verkstedsveilederne har utdanning innen sine fag og sosialfaglig koordinator har pedagogisk utdanning. I 2009 var budsjettet på 3.188.000,-. Dette brukes i all hovedsak til å dekke lønnskostnader og drift.

4.3.2 Målgruppe og målsetting

Målgruppa til Gateakademiet er ungdom mellom 16-25 år som står uten ønsket tilbud om utdanning eller arbeid, og målsettingen med tiltaket er å være et avklaringstilbud for disse. Avklaring er her spesifisert som å finne ut av hva man vil av primært utdanning og jobb for framtiden. Innebefattet i denne hovedmålsettingen er også målet om å være et alternativt opplæringstilbud i kreative fag.

4.3.3 Aktiviteter og kvalifisering

Deltakerne hos Gateakademiet kan delta på ett av fire forskjellige verksteder. Disse er idé og trykk, foto og film, form og design og musikk- og lydproduksjon. Her lærer de ferdigheter og teknikker innen hvert av disse "fagene" ut fra eget nivå og ferdigheter, og gis muligheten til å lage egne kreative uttrykk på det verkstedet de deltar i. Selv om det kun er mulig å gå på et av disse verkstedene av gangen, finnes det en mulighet til å søke seg over til et annet verksted. For hvert av verkstedene er det en overordnet fagplan som beskriver ulike læringsområder, der det står hva slags kunnskap som viderefremmes og hvordan man kan lære seg denne. Selve læreprosessen er imidlertid knyttet til hver deltaker, som i samarbeid med verkstedsveilederen formulerer en individuell opplæringsplan (IOP) som oppdateres hver måned. IOP-en setter opp enkelt deltakerens mål for hva hun eller han skal lære seg i den inneværende måneden. Opplæringen ved Gateakademiet foregår ikke gjennom tavleundervisning, men gjennom et mester-lærling forhold der deltakerne lærer gjennom observasjon, imitasjon og individuell veiledning.

Deltakerne spiser frokost og lunsj hver dag sammen med ansatte ved Gateakademiet. De ansatte vi snakket med anser dette som viktig i og med at noen deltakere har problemer med å takle sosiale settinger. I tillegg vektlegger ansatte at det skaper rom for gode dialoger og refleksjoner hos den enkelte. For enkelte er måltidene også viktige fordi de ellers ikke ville spist ordentlig i løpet av dagen. Hver sjette mandag har ansatte og deltakere en "blåmandag" med felles aktiviteter, som for eksempel bowling eller volleyball.

Deltakerne får med seg et kompetansebevis ved tiltakets slutt. Dette beskriver hva de har lært på verkstedet, samt deres positive, personlige egenskaper. Ansatte vurderer det slik at ungdommene som har deltatt i Gateakademiet bruker hva de har lært i verkstedene i ulik grad. Noen har nytte av kvalifiseringen i forbindelse med fortsatt videregående opplæring, eller høyere utdanning innenfor kreative fag. Andre har også fått seg jobb i et trykkeri eller i virksomheter som driver med musikkproduksjon. I slike tilfeller har kompetansebeviset vært nyttig som en dokumentasjon av tilleggs relevante kunnskaper og ferdigheter. Andre igjen bruker kanskje hva de har lært på Gateakademiet som en hobby, og har gjennom sin deltakelse i tiltaket funnet en interesse som de kan dyrke på fritiden. En av de ansatte vi intervjuet fortalte at kompetansebeviset generelt er svært viktig som et bevis på at man faktisk kan noe, i og med at mange sliter med lav selvtillit i forhold til egne evner. I tillegg vektlegger tiltaket den sosiale kompetansen man får ved å gå et år på Gateakademiet, der man må forholde seg til både voksne og andre jevnaldrende.

4.3.4 Deltakere og rekruttering

Gateakademiet er det eneste tiltaket som oppgir å ha en større andel jenter enn gutter blant deltakerne, henholdsvis 65 % og 35 % for perioden 2006-2009. Siden 2003 har deltakergruppa i Gateakademiet endret seg fra ungdom med "tung problembelastning" til ungdom med mindre eller moderate problemer og utfordringer (jfr. også Carlsson 2003). De ansatte beskriver sine deltakere som positive og læringsvillige. Mange har slitt med teorifag gjennom skoleløpet eller har andre negative skoleerfaringer fra før. Likevel har mange av deltakerne et ønske om å fortsette i den

videregående skolen, men har kommet inn på sitt andre eller tredje valg – linjer som de egentlig ikke ønsker å gå på – og dermed sluttet. Flere av deltakerne har imidlertid kontakt med andre deler av hjelpeapparatet som barne- og ungdomspsykiatri (Bup) og barnevern, og noen sliter med det en av de ansatte beskrev som "innagering": sosial angst, søvnproblemer og vanskeligheter med å uttrykke egne ønsker.

Rekruttering til Gateakademiet foregår via Oppfølgingstjenesten (OT) eller NAVs ungetat. Dersom noen ungdommer henvender seg til tiltaket direkte, blir de henvist til å søke via OT. De som ønsker å komme til Gateakademiet blir plassert på en venteliste, og når det blir en ledig plass blir de tilbudt en prøveuke. Bakgrunnen for prøveuka er at deltakerne skal finne ut om de virkelig ønsker å være på tiltaket, og for at de ansatte skal se om den potensielle deltakeren viser initiativ og interesse for å delta. Noen får takker nei til tilbudet i løpet av prøveuka, og noen svært få får avslag fra Gateakademiet hvis de ikke viser tilstrekkelig interesse for å gå der.

I utgangspunktet har Gateakademiet ingen begrensninger i forhold til hvem som kan bli deltakere hos dem og ikke, så lenge de passer inn i målgruppeprofilen. Dette henger også sammen med filosofien som ligger bak tiltaket: At alle kan handle annerledes i morgen enn hva de gjør i dag, og derfor har mulighet til å endre handlingsmønstre. Dette betyr at det er førstemann-til-mølla-prinsippet som gjelder for inntak til Gateakademiet. Likevel forteller de ansatte at det gjøres noen prioriteringer når det gjelder hvem som får tilbud om en prøveuke. Dette gjelder hovedsakelig gruppesammensetning (kjønnsbalanse) på verkstedene.

4.3.5 Arbeidsmetodikk og oppfølging

I likhet med Arbeidsinstituttet vektlegger Gateakademiet sterkt sin metodiske tilnærming. Tiltaket er basert på konsekvenspedagogisk tankegang som beskrives på følgende måte: "At mennesket har en fri vilje, betyr også at hver og en også har en fri vilje til forandring. Dette prøver vi å legge tilrette for gjennom et fordomsfritt møte med den enkelte. Ingen er født vanskelige å samarbeide med. Vi moraliserer ikke, men vi er tydelig på hva vi forventer og krever." I Gateakademiet betyr konsekvenspedagogikk også at det praktiseres tydelige og stramme rutiner knyttet til fravær (for høyt fravær kan lede til to måneders utestenging), og at de tilstreber å legge vekt på å ta deltakerne på ordet når det gjelder deres ambisjoner.

Konsekvenspedagogikken påvirker også graden og typen av oppfølging fra Gateakademiets side. Tiltaket oppgir selv at de ikke ønsker å gi en form for oppfølging som kan bidra til å umyndiggjøre den enkelte. På den ene siden har deltakerne svært tydelige krav og forventninger til elevenes oppmøte, interesse for undervisningen, samarbeid og utvising av respekt for seg selv og andre. I forhold til å unngå "klientifisering" tenker tiltaket på den andre siden at elevene kan finne veien til NAV selv, søke på videregående skole, jobb osv. Likevel kan det hende at sosialfaglig koordinator er med på ansvarsgruppemøter rundt den enkelte deltaker, eller samarbeider med andre instanser som er involvert i livet til ungdommene. I intervju med oss fortalte tidligere sosialfaglig koordinator (i skrivende øyeblikk i permisjon) at mange av deltakerne ønsket å ha med en representant fra tiltaket på møter med andre instanser, fordi Gateakademiet får fram positive sider ved ungdommene. I de tilfeller der en får informasjon som tyder på at ungdommen har behov for bistand de ikke kan få i Gateakademiet, som for eksempel psykiatrisk behandling, hjelper de ungdommene med å komme i kontakt med relevante instanser.

I overgangsfasen til ny skole, jobb eller liknende er Gateakademiet involvert i søknadsprosessen og samtaler med OT eller NAVs ungetat om veien videre. Gateakademiet praktiserer imidlertid ingen oppfølging etter at deltakerne er ferdig med tiltaket.

4.3.6 Samarbeid med andre instanser

Som allerede nevnt har mange av deltakerne er i kontakt med andre deler av det offentlige apparatet, som for eksempel psykiatri, rusbehandling, politi og barnevern. Dette samarbeidet tar som oftest form av at de ulike aktørene møter hverandre og holder hverandre oppdatert om ungdommenes situasjon. Gateakademiet anser dette for å være nyttig i sitt arbeid med den enkelte. Den sosialfaglig koordinatoren utdypet betydningen av å ha fokus på helheten, og også kjenne til ungdommenes situasjon i familien og sosiale arenaer utenfor Gateakademiet, på følgende måte: "Noen kan for eksempel være veldig ryddige og ordentlige hos oss, men kan gjøre ting på fritiden som er straffbart. Andre kan slite hjemme og i tillegg ha kontakt med barnevernet. Vi kan dra nytte av dette fordi vi blir oppmerksomme på hvorfor ungdommene reagerer som de gjør, hvilke mål de kan sette seg osv. Noen kan for eksempel være ukonsentrerte her hvis de blir hevet ut hjemme og bor litt her og der."

4.3.7 Egen vurdering av styrker og svakheter

Når det gjelder styrker nevnte de ansatte at en av de fremste styrkene var at ungdommene følte at de ble tatt seriøst ved Gateakademiet. I tillegg ble den konsekvenspedagogiske orienteringen som gjennomsyrrer hele tiltaket trukket fram. De ansatte er samstemte om metodikken og unngår "privatpraksis" på de enkelte verkstedene, noe som gjør tiltaket til et trygt sted å være for både deltakere og ansatte. En annen styrke som ble nevnt var at Gateakademiet er underlagt kultursektoren i kommunen og slipper å forholde seg til nasjonale retningslinjer og styringsdokumenter eller krav om flere teorifag. Derfor har de kunnet beholde den profilen de mener er best selv. Forholdet mellom antall deltakere og ansatte – og størrelsen på den samlede deltakergruppa ble også trukket fram som en styrke, fordi det gjør det mulig å ha oversikt og kjennskap til den enkeltes behov.

Samtidig kan det å være et relativt lite tiltak også være en svakhet, fordi det er sårbart når ansatte slutter. Det kan være en utfordring å finne nye ansatte med kompetanse i konsekvenspedagogikk, så på et vis kan vektleggingen av denne metodikken være en ulempe. Av svakheter ble det trukket fram at Gateakademiet godt kunne ha flere økonomiske ressurser, og dermed skapt et større og mer variert tilbud.

4.3.8 Egenevaluering av resultater

Ifølge Gateakademiets egen registrering går de fleste deltakerne videre til videregående skole, men tiltaket har ingen statistikk i forhold til hvor mange som senere faller ut av skolen igjen. De ansatte har et generelt inntrykk av at de fleste går videre med utdanning eller jobb, og at kun et fåtall befinner seg uten tilbud etter avsluttet tiltak. Det ble også understreket at det å fullføre videregående skole ikke behøver å være en forutsetning for å kunne få et godt liv, og at tiltaket har eksempler på flere deltakere som holder på med interessante private utdannelser (kunstakademi) eller har godt betalte jobber (eiendomsmekler) uten å ha fullført formell videregående opplæring. På den andre siden kjenner de ansatte til tidligere deltakere som fremdeles sliter med tunge psykiske problemer eller vanskeligheter i hjemmet, er på institusjon eller befinner seg i risikozonen når det gjelder helse eller kriminalitet.

4.4 Riverside

Boks 4.4: Oversikt Riverside

Fylke/kommune	Tiltakseier	Etablert	Prosjektorganisert eller ordinær drift?
Oslo	Bydel Gamle Oslo	1999	Ordinær drift
Antall plasser	Bemanning	Hvor lenge er deltakerne i tiltaket?	Finansiering
30, fordelt på 4 kurs	5,5 årsverk (7ansatte)	Fra 3 måneder til et halvt år (mulig å delta i opptil 10 måneder)	Oslo kommune, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Bydel Gamle Oslo, private stiftelser og legater
Hvem er målgruppa for tiltaket?	Ungdom som avbryter videregående skole.		
Hva er tiltakets konkrete målsetting(er)?	Tiltaket er forebyggende og skal hjelpe ungdom som verken er i jobb eller videregående skole. Tilbyr et sted å være og aktiviteter på dagtid. Tiltaket legger stor vekt på være et alternativ til å "henge" i byen, og å være en arena der ungdommer opplever mestring.		
Hva slags ferdigheter/kvalifisering/kompetanse skal tiltaket gi deltakerne?	Tilbyr opplæring i fire kurs: video og film, webdesign, IKT-drift og catering.		
Hvordan rekrutteres deltakerne til tiltaket?	Via "jungeltelegraf", rådgivere i videregående skole, barnevernet, NAV og tiltakets egen oppsøkende virksomhet.		
Har tiltaket en spesiell arbeidsmetodikk?	Er basert på "empowerment" eller hjelp-til-selvhelp. Arbeider også med å forsterke ferdigheter og positive ressurser, øke selvtillit og sosialisering i et arbeidsmiljø.		
Hvordan foregår oppfølgingen av deltakerne (under og evt. etter tiltaket)?	Tett oppfølging underveis i forhold til bolig og framtidig jobb eller skolegang. Tiltaket er også noen ganger involvert i ansvarsgrupper, og har kommunikasjon med NAV.		
Hvilke andre instanser er involvert i arbeidet med deltakerne?	NAV gir individstønad til deltakerne i tiltaket. Barnevern og politi kan også vært involvert.		

4.4.1 Bakgrunn, organisering, finansiering og størrelse

Ungdomshuset Riverside ble etablert i bydel Gamle Oslo i 1999 som et nærmiljøtiltak for ungdom som vanket i Oslo sentrum. Riversidehuset er delt i tre etasjer, hvorav første etasje huser en internettkafé som er åpen for alle unge og tredje etasje tilhører det administrative personalet. I andre etasje finner man Riversides praksisplasser, som er det alternative kvalifiseringstilbudet vi har inkludert i dette forskningsprosjektet. Tidligere var noen av disse praksisplassene lokalisert i eksterne bedrifter, men på grunn av blant annet problemer med oppmøte fra deltakernes side fant Riverside ut at det var mer formålstjenlig å gjøre om plassene til et rent kurstilbud. Tiltaket finansieres i all

hovedsak av Oslo kommune, men er organisatorisk underlagt bydel Gamle Oslo. Totalt har Riverside 12 ansatte og betjener et høyt antall ungdommer, mens praksisplasstilbudet består av 5,5 årsverk fordelt på syv ansatte. De ansatte er igjen delt inn i kursledere, oppfølgingsteam og administrasjon. Kurslederne (4 personer) har utdanning innen de fagene de underviser i, mens de som jobber i oppfølgingsteamet vanligvis har sosialfaglig bakgrunn, noe som også gjelder de administrativt ansatte. I 2009 var totalbudsjettet knyttet til praksisplassene på 2.330.000,- Disse pengene dekket i all hovedsak lønnskostnader og leie av lokaler.

4.4.2 Målgruppe og målsetting

Målgruppa for praksisplassene ved Riverside er ungdom som avbryter videregående skole. Tiltaket har ikke rettet seg inn mot ungdommer som har en spesiell type problematikk, men i praksis er deltakerne ungdommer fra familier med lav inntekt og innvandrerbakgrunn. Dette henger først og fremst sammen med at tiltaket er plassert på Oslo østkant. Det er ikke et mål i seg selv at deltakerne skal ha innvandrerbakgrunn. Målsettingen med Riverside er først og fremst å være et forebyggende tiltak hvor ungdom kan ha et sted å være, og drive med positive aktiviteter på dagtid. Som en av de ansatte fortalte er tiltaket bredt definert. Man ønsker ganske enkelt "å hjelpe unge som står i en vanskelig situasjon." Tiltaket jobber samtidig for at ungdommene skal kunne komme tilbake til skole eller ut i jobb etter tiltakets slutt, men ettersom praksistilbudet ved Riverside er et forebyggende tiltak er ikke dette den viktigste årsaken til tiltakets eksistens. De ansatte gir uttrykk for at det ikke er den formelle kvalifiseringen som er det viktigste deltakerne sitter igjen med etter å ha gått på Riverside, men snarere rutiner knyttet til oppmøte, kunnskap om forventninger i skole og arbeidsliv, motivasjon til å fortsette i skole eller jobb og evne til å ta fornuftige valg for egen framtid.

4.4.3 Aktiviteter og kvalifisering

Praksisplasstilbudet på Riverside består av fire forskjellige kurs: IKT-drift, web, video og catering. Kursene består i all hovedsak av opplæring i "klasserom" hvor deltakerne får individuelt tilpassede oppgaver. IKT-, web- og cateringkurset gjør praktiske oppgaver for Riversidehuset, som oppdatering av websider, design av brosjyrer, drift av datanettverk og tilberedning av lunsj. Cateringkurset har i tillegg oppdrag for Oslo kommune og privatpersoner.

Deltakerne på kursene er formelt knyttet til en praksisplass og mottar individstønning fra NAV for sin deltakelse. Normalt har hver deltaker sin praksisplass fra tre måneder til et halvt år, men det hender at noen slutter tidligere. Hver deltaker utarbeider en individuell opplæringsplan (IOP) i samarbeid med sin kursleder, og undervisningen er gjerne knyttet til praktiske oppgaver som skal fullføres i løpet av et kort tidsrom som én eller flere dager. De ansatte vektlegger at de praktiske oppgavene ikke skal være for vanskelige for deltakerne, og at det viktigste er å drive opplæringen på en slik måte at den enkelte føler at hun eller han mestrer læringsoppgavene. Derfor legger kurslederne gjerne en lav terskel i forhold til læringsmål. De av deltakerne som kan mye fra tidligere, eller lærer raskt, blir gjerne brukt til å hjelpe de andre deltakerne. I utgangspunktet er kursene et fulltidstilbud, men noen kombinerer praksisplass på Riverside med noen dager i uka på videregående skole.

Kursene leder ikke til noen form for formell kvalifisering, med unntak av datakortet som kan tas på IKT-kurset (i praksis tar de fleste kun deler av datakortet). Alle deltakere får imidlertid med seg et bevis på hva de har lært på sitt kurs. Så vidt de ansatte på Riverside kjenner til, benytter deltakerne seg av kvalifisering de fikk i varierende grad. Når det gjelder for eksempel deltakere på IKT-kurset fortsetter noen med fag på videregående som er knyttet til hva de lærte på Riverside, noen har fått

IT-jobber, andre hjelper familier og venner med sine datamaskiner og noen bruker ikke denne kompetansen i det hele tatt.

4.4.4 Deltakere og rekruttering

Det har vært en klart større andel gutter enn jenter blant Riversides deltakere i årene 2006-2009, og kjønns sammensetningen for perioden samlet er henholdsvis 66 % og 34 %. De ansatte forteller at det er store faglige og sosiale variasjoner mellom deltakerne. Som en av de ansatte fortalte, "har noen det greit, mens andre har store problemer." Videre forteller de ansatte vi intervjuet at mange til tider kan virke umotiverte og slappe, og at det er en stor utfordring å motivere dem til å engasjere seg i kurset. Flere har urealistisk høye forventninger til voksenlivet når det gjelder muligheter på utdannings- og arbeidsmarkedet, egen bolig og liknende, mens andre ikke har høyere ambisjoner enn en sosialklienttilværelse. De fleste mangler voksne ressurspersoner rundt seg, og noen sliter også med sosial isolasjon og vet ikke hvordan de skal forholde seg til sosiale koder i skole- og jobbsammenhenger. I tillegg har en del deltakere utfordringer knyttet til søvnvansker, psykiske lidelser, tidligere kriminalitet o.l. Riverside tar vanligvis ikke inn ungdommer med store rus- eller psykiske problemer.

Det finnes flere eksempler på ungdom som har klart seg svært godt etter å ha hatt en praksisplass på Riverside, men de ansatte forteller at de er varsomme med å ta inn deltakere som mest sannsynlig vil klare seg godt på egen hånd eller med andre tilbud. "Det er veldig behagelig å være på Riverside," fortalte en av de ansatte, "og vi kan derfor gjøre noen en bjørnetjeneste ved å ta dem inn her." Dette henger sammen med at Riverside er et lavterskeltilbud. Det tilbyr en kvalifisering med lave krav slik at deltakerne skal oppleve å mestre kursene, noe som kan innebære svært få utfordringer for andre med et høyere faglig nivå og større grad av faglig motivasjon i utgangspunktet.

Rekrutteringen til Riverside skjer via flere kanaler. Disse er "jungeltelegrafene" blant ungdommer i Oslo, Riversides egen oppsøkende virksomhet, ungdom som ansatte kommer i kontakt med i internettkafeen i Riversidehuset, og kontakt med rådgivere i skoler og saksbehandlere i NAV. Riverside informerer jevnlig om sin virksomhet til relevante etater i Oslo kommune, skoler, NAV og andre samarbeidspartnere som barnevern og politi. For å få en plass må man først gjennom et intervju med noen av de ansatte ved Riverside, før disse eventuelt så tar kontakt med NAV og ordner en praksisplass på et av kursene. Det er i utgangspunktet førstemann-til-mølla-prinsippet som gjelder for inntak av nye deltakere.

4.4.5 Arbeidsmetodikk og oppfølging

Metodikken på kursene består av mye 1:1-undervisning, samt å lage oppgaver som er tilpasset den enkeltes nivå. Metodikken i den sosiale oppfølgingen betegnes av de ansatte som "empowerment" eller *hjelp-til-selvhelp*. I praksis betyr dette at deltakerne oppmuntres til å gjøre ting med minst mulig hjelp fra de ansatte, som for eksempel det å ringe en arbeidsgiver eller huseier selv. De ansatte kan imidlertid hjelpe til med å øve på jobbintervju eller gi opplæring i hvordan det kan lønne seg å henvende seg til en huseier.

Metodikken og oppfølgingen er imidlertid ikke enhetlig ved tiltaket, noe som henger sammen med at ungdommene har svært ulike typer utfordringer og oppfølgingsbehov. Noen trenger ingen oppfølging, andre vil ikke ha det, og noen har mye kontakt med andre offentlige instanser. For mange er imidlertid den sosiale oppfølgingen nødvendig for å ha engasjement og krefter til å lære på kurset. Ungdomsteamet må ofte engasjere seg i spørsmål knyttet til bolig, tidligere kriminelle handlinger,

sosialhjelp eller andre behandlingstilbud knyttet til psykiatri eller voldsproblematikk. Som en ansatt sa må "80 % av det sosiale være på plass før de begynner å lære." I tillegg følger oppfølgingsteamet opp i overgangsfasen til skole eller jobb ved å snakke med rådgivere på skoler, reise på skolebesøk til de som har blitt elever eller hjelpe til med jobbsøking.

4.4.6 Samarbeid med andre instanser

NAV er en sentral samarbeidspartner med Riverside fordi de gir individstønad til personer som har praksisplass på huset. Likevel oppgir de ansatte ved tiltaket at NAV i liten grad engasjerer seg i framtiden til ungdommene. Det forekommer at personell fra Riverside sitter i ansvarsgrupper for ungdommer som er tilknyttet barnevernet. Ved siden av dette deltar Riverside i samarbeidsfora med politi, kommunale etater, frivillige organisasjoner m.fl. De ansatte oppgir at det som regel er svært vanskelig å samarbeide med foreldre til ungdommer som har praksisplass ved Riverside fordi de har et dårlig forhold til ungdommen eller er lite engasjerte i deres liv – eventuelt at ungdommene selv ikke er interessert i det. I de få tilfellene hvor et slikt samarbeid er på plass er imidlertid foreldrene som regel svært engasjerte.

4.4.7 Egen vurdering av styrker og svakheter

De ansatte trekker fram at den viktigste styrken ved Riverside er at praksisplassene er knyttet til et ungdomshus i Oslo sentrum, og at de som har deltar praksisplasstilbudet samtidig kan nyte godt av andre tilbud og tiltak ved Riverside-huset. De kan for eksempel være i kafeen i 1. etasje etter at kursdagen er over, være med på sosiale aktiviteter som holdes i Riverside-regi eller få hjelp av ungdomsteamet på huset til andre tider av døgnet enn på dagtid. I tillegg ble det trukket fram at kursgruppene er av en slik størrelse at det er mulig å gi et individuelt tilpasset tilbud til ungdommene, og at man har tid til å bli kjent med alle deltakerne.

Av svakheter ble det den svært ustabile økonomiske situasjonen til Riverside trukket fram – at man ikke vet fra et år til et annet hvor mye penger man har til rådighet. Dette tar mye tid og energi fra ansatte. Riversides beliggenhet kan også være en svakhet, i og med at svært belastede rusmiljøer har sitt tilholdssted i samme område. I tillegg ble det poengtert at det pedagogiske tilbudet kunne blitt styrket ved å få inn en ansatt med spesialpedagogisk kompetanse som kunne hjelpe kurslederne i forhold til tilrettelegging av opplæringen for ungdom med spesielle behov, samt at utstyret som brukes i opplæringen burde vært mer moderne. Samarbeidet med NAV ble også trukket fram som mangelfullt – ansatte opplever at saksbehandlere i liten grad er engasjert i ungdommene på Riverside. I tillegg ønsker man seg avtaler med bedrifter som er villige til å overta deltakerne etter kurset slutt slik at de kunne prøve seg ut i ordinære jobber.

4.4.8 Egenevaluering av resultater

Når det gjelder resultater er de ansatte opptatt av det er vanskelig å måle effekten av forebyggende arbeid. Riverside er først og fremst ment som en beskyttelse mot andre risikofaktorer, og skal være et alternativ til å "henge" i Oslo sentrum, og det er derfor vanskelig å si noe om resultatene av dette. De ansatte forteller imidlertid at de fleste deltakerne går videre til skole eller jobb, og har en rekke eksempler på at ungdommer direkte har hatt nytte av kvalifiseringen på catering- og IKT-kurset i jobbsammenheng. Alle deltakere som er på Riverside må søke om videre skoleplass eller jobb ved tiltakets slutt, og Riverside hjelper til i forhold til kartlegging av evner og behov og å legge opp til et tilbud videre.

4.5 Utdanningsverkstedet

Boks 4.5: Oversikt Utdanningsverkstedet

Fylke/kommune	Tiltakseier	Etablert	Prosjektorganisert eller ordinær drift?
Nordland/Bodø	Bodø videregående skole	2005	Ordinær drift
Antall plasser	Bemanning	Hvor lenge er deltakerne i tiltaket?	Finansiering
Ca. 30	2 årsverk	Normalt ett skoleår. Deltakerne begynner på høsthalvåret.	Nordland fylkeskommune Bodø videregående skole
Hvem er målgruppa for tiltaket?	Ungdom som har sluttet i videregående skole eller ikke sagt ja til skoleplass. Elever som sliter i enkeltfag kan også delta.		
Hva er tiltakets konkrete målsetting(er)?	Være et tilbud for ungdom som tar et fri- eller venteår fra videregående skole. Beholde kontakten med skolen og gi en form for kompetanse.		
Hva slags ferdigheter/kvalifisering/kompetanse skal tiltaket gi deltakerne?	Kombinasjon av opplæring i teoretiske fag på videregående skole, samt opplæring i praktiske ferdigheter som styling eller truckføring. Bistår også med arbeidspraksis og mulighet til å ta eksamen som privatist eller elev.		
Hvordan rekrutteres deltakerne til tiltaket?	Gjennom Oppfølgingstjenesten (OT) og skolens såkalte "S-team" (se forklaring under).		
Har tiltaket en spesiell arbeidsmetodikk?	Nei.		
Hvordan foregår oppfølgingen av deltakerne (under og evt. etter tiltaket)?	Enkelt deltakere følges opp i forhold til andre hjelpeinstanser som NAV, barne- og ungdomspsykiatri (BUP), helsesøster, barnevern, politi o.l. NAV står for oppfølging i praksisplass.		
Hvilke andre instanser er involvert i arbeidet med deltakerne?	NAV skaffer praksisplasser til deltakerne. Ellers samarbeider tiltaket med barnevern, BUP, politi og PP-tjenesten.		

4.5.1 Bakgrunn, organisering, finansiering og størrelse

Da Nordland fylke valgte å legge ned sine APO-tilbud (Arbeid-Produksjon-Opplæring) ved de videregående skolene i 2005, opprettet Bodø videregående skole Utdanningsverkstedet for å kunne videreføre et tilsvarende tilbud. Tiltaket finansieres av midler til Oppfølgingstjenesten (OT) fra Nordland fylkeskommune. Det er OT ved skolene som selv bestemmer hvordan de skal bruke sine tiltaksmidler, og det finnes to andre skoler i fylket som har valgt å etablere egne utdanningsverksteder. Utdanningsverkstedet er det tiltaket vi har sett på som har færrest ansatte-årsverk per deltaker (2 årsverk). Dette inkluderer alle lærer- og administrative ressurser i Utdanningsverkstedet. Tiltaket operer ikke med et fast antall plasser, men har ca. 30 deltakere i året. Leder for Utdanningsverkstedet har bakgrunn som vernepleier, og lærerne knyttet til tiltaket har som oftest vanlig

lærerutdanning (varierer fra år til år). I 2009 hadde tiltaket et budsjett på 789.000,-. Dette gikk til å dekke lønnskostnader og noe utstyr.

4.5.2 Målgruppe og målsetting

Målgruppa for Utdanningsverkstedet er alle med rett til videregående opplæring, men som ikke har takket ja til skoleplass eller som har sluttet i løpet av skoleåret. Målsettingen er at alle som befinner seg i denne situasjonen i skolekretsen skal kunne få et tilbud og oppnå en form for kompetanse – enten det er i teoretiske fag eller praktiske fag og aktiviteter – i løpet av sitt vente- eller friår. Det er også et poeng at ungdommene skal kunne beholde kontakten med skolen, selv om dette bare gjelder noen timer i uka, for å gjøre det lettere å komme tilbake etter at perioden ved Utdanningsverkstedet er over. Hovedmålsettingen er dermed å føre ungdom tilbake til videregående opplæring.

4.5.3 Aktiviteter og kvalifisering

Utdanningsverkstedet tilbyr undervisning og opplæring i følgende teoretiske fag: Matematikk, naturfag, engelsk, norsk, samt engelsk og norsk for minoritetsspråklige. Av praktiske fag og aktiviteter tilbyr Utdanningsverkstedets styling- og truckførerkurs, samt trafikalt grunnkurs. I tillegg får alle deltakerne mulighet til å få en praksisplass i en bedrift noen dager i uka via NAV. Noen har også mulighet til å være deltakere på Utdanningsverkstedet uten å ta teoretiske fag, og i stedet kun være ute i en ekstern praksisplass.

Deltakere i Utdanningsverkstedet kan enten ha status som elever eller privatister. De som er elever begynner før 1. oktober og har mer enn 14 timer undervisning i teoretiske eller praktiske fag i uka. De som er tatt inn i tiltaket etter 1. oktober er privatister, men får undervisning i Utdanningsverkstedet med sikte på å ta eksamen i teoretiske fag ved slutten av skoleåret. Det vanligste for privatister er å ha 8 timer undervisning til sammen i uka, med en kombinasjon av praktiske og teoretiske fag, samt praksis på en arbeidsplass. Kvalifiseringen ved Utdanningsverkstedet dokumenteres via karakterer på eksamen, og i form av et bevis som beskriver hva deltakerne har fått opplæring i. Det er ikke mulig å få karakter på de praktiske kursene, men deltakerne kan ha nytte av opplæringen ved at de stiller mer forberedt til fortsatt videregående skole. De som har gått på stylingkurset kan for eksempel dra nytte av dette dersom de senere velger frisørfag.

4.5.4 Deltakere og rekruttering

Deltakerne på Utdanningsverkstedet beskrives av de ansatte som i all hovedsak "normal" ungdom uten særskilte behov og utfordringer, selv om en del trenger ekstra oppfølging i forbindelse med rus- og atferdsproblemer, kriminalitet eller fra barnevernet. Svært mange av deltakerne er skoleleie og sliter med enkelte teoretiske fag. Noen har kommet inn på linjer som de egentlig ikke ønsker, eller opplever at de har valgt feil. Samtidig har en relativt stor andel rapporter fra PP-tjenesten knyttet til lærevansker, og noen har vært innom barne- og ungdomspsykiatri på grunn av problemer som isolasjon og sosial angst (som en av de ansatte sågar fortalte, gjelder dette "skremmende mange"). Ofte kan utfordringene komme i kombinasjon, som for eksempel rus, psykiatri og problematiske hjemmeforhold. De ansatte ved Utdanningsverkstedet forteller også at foreldrene sjeldent engasjerer seg i ungdommenes opplærings situasjon – sist gang tiltaket sendte ut 50 foreldrebrev, var det bare syv som svarte.

Rekrutteringen til Utdanningsverkstedet skjer gjennom OT (som er lokalisert på Bodø videregående skole) og skolens "S-team." Sistnevnte er ei gruppe på skolen som behandler bekymringssaker knyttet til enkeltelever, og består av representanter fra skoleavdelingen, rådgiver og elevtjenesten

(rådgivere, PP-tjeneste, helsesøster osv.). OT kjenner derfor til en del av deltakerne allerede før de kommer inn i Utdanningsverkstedet. De vet for eksempel at ungdommene har slitt med svak motivasjon og dårligere karakterer på ungdomsskolen og på videregående. Rekrutteringen skjer praktisk ved at OT-rådgiveren tar kontakt med ungdommen som ikke har søkt seg inn på skolen eller sluttet. I løpet av ett til to møter mellom OT-rådgiver og ungdommen lager de en rapport om hva ungdommen skal gjøre videre, og noen ganger gjøres det ulike karriereveiledningstester for å hjelpe ungdommen på vei. De yngste skoleavhopperne tilbys som oftest Utdanningsverkstedet i kombinasjon med arbeidspraksis, mens de som er eldre – og som har slitt lenge med videregående skole og kan ha flere forsøk og avbrudd bak seg – gjerne tilbys oppfølging via NAV som arbeidspraksis eller kvalifiseringsprogram uten å ta fag i Utdanningsverkstedet.

I utgangspunktet er det ingen som nektes å gå på Utdanningsverkstedet dersom de ønsker det. Hvis det er tung rus og psykiatri inne i bildet, ønsker gjerne ikke disse ungdommene selv å være med i tiltaket. Av de som får tilbud om å være med i tiltaket, er det kun en veldig liten andel som takker nei. Ifølge tiltakets egne registeropplysninger er andelen gutter og jenter blant deltakerne henholdsvis 69 % og 31 % i perioden 2006-2009, med klart flertall av mannlige deltakere alle år.

4.5.5 Arbeidsmetodikk og oppfølging

Utdanningsverkstedet oppgir selv å ikke følge en spesiell arbeidsmetodikk bortsett fra opplæring i mindre grupper. Fra OT og NAVs side kan enkeltdeltakere ha relativt tett oppfølging dersom de har behov for dette. Det er lederen for Utdanningsverkstedet som er rådgiver og kontaktlærer for deltakerne i tiltaket, men både OT-rådgiver og leder for Utdanningsverkstedet sitter i blant annet ansvarsgrupper rundt enkeltungdommer og er ellers involvert i samarbeidsfora med andre instanser rundt ungdommene. De har kontakt med barne- og ungdomspsykiatriske tjenester og samarbeider med PP-tjenesten (som også er lokalisert på Bodø videregående skole) i forhold til de med utfordringer som for eksempel ADHD/ADD. Foreldre som ønsker kontakt med OT blir innkalt til samtaler både før ungdommen begynner på Utdanningsverkstedet og underveis når tidsfrister for søking til videregående skole nærmer seg.

De ansatte betegner også fraværsføring som en del av oppfølgingen, og de som står i fare for å miste tilbudet får beskjed om dette. En av de ansatte fortalte at det var svært viktig å følge med på fraværet og passe på enkeltungdommene, fordi foreldrene ofte ikke gjør dette selv. Ved siden av innsøking på videregående skole, følger også Utdanningsverkstedet og OT opp deltakerne inn i det nye skoleåret gjennom samtaler med rådgivere ved de aktuelle skolene om elevens evner og utfordringer.

4.5.6 Samarbeid med andre instanser

NAV er en sentral samarbeidspartner for Utdanningsverkstedet, og OT har en avtale med NAV om at de skal tilby praksisplasser til sine ungdommer. NAV registrerer primært praksisplassene, utbetaler individstønnad til de av deltakerne som har krav på det, og ordner det praktiske med arbeidsgiver etter at ungdommen selv eller OT har funnet praksisplassen. Utdanningsverkstedet og OT sitter som allerede nevnt i ansvarsgrupper rundt ungdommer som har dette. Andre involverte instanser kan som nevnt være barnevern, Bup eller politi. I Bodø finnes det også et organ som kalles *Felles ansvar* opprettet av politi og Salten regionråd, der ulike aktører samarbeider om å lage aktivitetsavtaler for ungdom som har utført kriminelle handlinger – i stedet for å dette føres på ungdommens rulleblad.

4.5.7 Egen vurdering av styrker og svakheter

En av de viktigste styrkene de ansatte ved Utdanningsverkstedet trakk fram, var at deltakerne får mulighet til å gjøre seg ferdig med fag som de har slitt med på videregående – da spesielt matematikk, som deltakerne ofte får gode resultater i når de kan konsentrere seg nesten utelukkende om dette faget. Å takle disse teoretiske fagene gir en mestringsfølelse og forbedret selvtillit i møte med videregående skole på ny. Ikke minst gir det også mulighet til å la være å ta disse fagene når man igjen begynner på videregående. En annen styrke som ble trukket fram var at opplegget er fleksibelt, og at det er mulig å finne kombinasjoner av fag, praktiske kurs og arbeidspraksis som er tilpasset den enkelte.

På den andre siden fortalte de ansatte at det er en utfordring å avgjøre hvilke kurs og tilbud som kan interessere ungdommene. De ansatte skulle også ønske at Utdanningsverkstedet hadde bedre lokaler på skolen, per i dag holder de til i ei brakke, og at de hadde mulighet til å skape en større grad av fellesskapsfølelse blant deltakerne ved for eksempel å servere felles frokost eller lunsj noen ganger i uka. Til slutt ble det også trukket fram at ikke alle lærerne ved Utdanningsverkstedet hadde like god kunnskap om tilrettelegging og alternativ pedagogikk som kan være nødvendig for å undervise denne målgruppa.

4.5.8 Egenevaluering av resultater

Ifølge de ansatte begynner de aller fleste deltakerne i videregående skole etter tiltakets slutt, enten med VG1 kurs eller som lærekandidater. Noen veldig få kommer seg ikke inn i videregående skole igjen, og går over i andre tiltak eller fortsetter ett år til i Utdanningsverkstedet. Når den gjelder de langsiktige løpene til deltakerne, vet ikke de ansatte hvordan det går med ungdommene. OT-rådgiveren kan fortelle at de møter noen av dem igjen senere når det er fare for nytt avbrudd, eller i andre samarbeidsfora der for eksempel NAV også deltar.

4.6 Sammenlikning av tiltakene

Alle tiltakene har til felles at de ønsker å gi et tilbud til unge som ikke begynner eller slutter i videregående skole, men forskjellene mellom dem er til dels ganske store når det gjelder type kvalifisering, målsettinger, ressurser, deltakere og oppfølging. I første del av dette kapittelet har vi sett på tiltakene hver for seg. I den følgende delen skal vi se på tiltakene i forhold til hverandre. Her er det igjen viktig å poengtere at tiltakene er så forskjelligartede at dette ikke dreier seg om en direkte sammenlikning mellom dem. I stedet gir sammenlikningen mulighet til å se *særtrekk* og *fellestrekk* ved tiltakene, som er nyttig for den videre drøftingen av arbeidet med denne målgruppa.

4.6.1 Kvalifisering

Alle tiltakene tilbyr en form for kvalifisering for ungdommene i sin målgruppe. Arbeidsinstituttet gir sine deltakere opplæring i praktiske og teoretiske fag som man finner igjen på videregående skole, Gateakademiet tilbyr opplæring i kreative fag, Riverside har kurs i IT-relaterte fag, samt catering og video, og på Utdanningsverkstedet har deltakerne mulighet til å ta eksamen i fag innenfor ordinær videregående opplæring samt å få dokumentert sin kompetanse i praktiske ferdigheter som styling eller truckførerbevis. Disse fire tiltakene gir sine deltakere et kompetansebevis som kan være nyttig i forhold til arbeidsgivere eller videre skolegang, og opplæringen kan bidra til at de stiller mer forberedt hvis de kommer inn på tilsvarende fag i den videregående skolen. Unntaket i denne studien er Droppstopp som i større grad tilbyr aktiviteter basert på deltakernes individuelle ønsker enn et gruppebaserte kvalifiseringstilbud – en profil de forteller at de ytterligere vil forsterke i tiden som kommer. Droppstopp gir heller ikke sine deltakere et kompetansebevis, men et diplom ved tiltakets slutt.

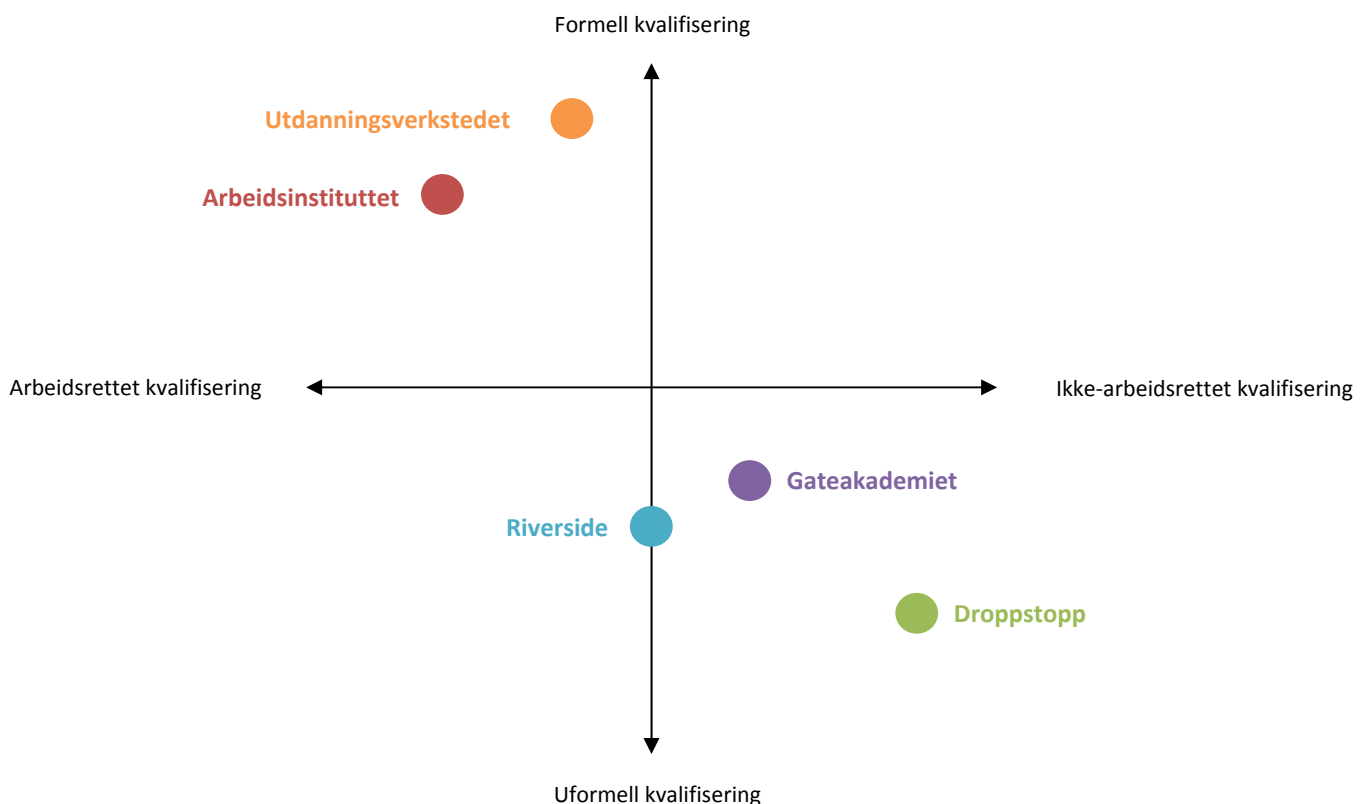
Det finnes imidlertid andre forskjeller når det gjelder typen av kvalifisering. I figur 3.1 har vi plassert tiltakene langs to akser etter hvilken grad de tilbyr formell og arbeidsrettet kompetanse. Med formell kompetanse menes kompetanse relatert til fag innenfor ordinær videregående opplæring, og ytterst på denne skalaen finner vi skolen som gir formaliserte kunnskaper gjennom studiekompetanse, fag- og svennebrev. Med arbeidsrettet kompetanse mener vi kunnskaper og ferdigheter som er knyttet til spesifikke yrker/arbeidsoppgaver. Dette kan for eksempel være kjennskap til bilmekanikk, drift av IT-nettverk, catering, lyd믹sing og en rekke andre kunnskaper/ferdigheter. Her er det viktig å merke at alle tiltakene jobber med faktorer som kan være *indirekte* kvalifiserende til både arbeidsliv og videre skolegang – sosial kompetanse, trening på oppmøte og mestringsfølelse er eksempler på dette – men i denne figuren har vi valgt å fokusere på det som er beregnet som *direkte* kvalifiserende i tiltaket.

Når det gjelder aksene formell-uformell kompetanse har vi plassert Utdanningsverkstedet og Arbeidsinstituttet høyt opp. Utdanningsverkstedets aktiviteter leder gjerne til eksamen og karakter i fag på videregående skole og må derfor sies å tilby formelle kvalifikasjoner. Arbeidsinstituttet har lagt seg tett opp til læreplanene på videregående opplæring og deres verksteder tilsvarer linjer man finner i videregående skole. I tillegg må alle deltakerne innom lærestoff man finner i teoretiske fag som matematikk, norsk, samfunnsfag og tilbys også mulighet til å ta engelsk. Lengre ned på aksene finner vi Riverside, Gateakademiet og Droppstopp som tilbyr mer uformell kvalifisering. Deltakernes læring hos Riverside og Gateakademiet dokumenteres riktignok i kompetansebevis, men disse er ikke direkte knyttet til fag innenfor videregående opplæring selv om deler av kursinnhold kan overlappe med pensum innenfor ulike yrkesfag. De som deltar på IKT-kurset på Riverside kan imidlertid ta

datakortet i løpet av tiltaket, et kort som er et standardisert bevis på datakunnskaper. Selv om Droppstopp i liten grad har aktiviteter som gir deltakerne formaliserte kvalifikasjoner, har de hatt eksempler på ungdommer som leser på fag i videregående skole og tar eksamen mens de er i tiltaket.

På aksene arbeidsrettet-ikke arbeidsrettet kvalifisering ser vi at Arbeidsinstituttet, Utdanningsverkstedet og Riverside tilbyr kvalifisering som er mest arbeidsrettet. Arbeidsinstituttet har verksteder med opplæring i praktiske ferdigheter som etterspørres i arbeidslivet, og som forbereder deltakere til yrkesrettede linjer i videregående skole. I tillegg har svært mange deltakere på Arbeidsinstituttet utplassering i bedrift i løpet av tiltaket, hvor de får sjanse til å prøve seg ut i arbeidslivet og knyttet kontakter som kan føre til senere fast arbeid, deltids- eller sommerjobb. Utdanningsverkstedet har også utbredt bruk av praksis på ordinære arbeidsplasser, og selv om de fagene som tilbys i stor grad er teoretiske, har deltakere også mulighet til å ta truckførerbevis og stylingkurs. Riverside har opplæring i kompetanse som det er etterspørsel etter i arbeidslivet, og flere har også opplevd å komme ut i relevante yrker etter å ha gjennomført tiltaket. Gateakademiet, som er plassert på andre delen av skalaen, tilbyr kurs innenfor kreative fag hvor det er vanskelig å få jobb og deltakerne er heller ikke utplassert i bedrift. Droppstopp har etter hvert gått bort fra å bruke eksterne praksisplasser, og må sies å ha aktiviteter som i liten grad gir kvalifikasjoner som er direkte arbeidsrettet.

Figur 4.1: Type kvalifisering ved tiltakene



I intervjuene med personale ved samtlige tiltak understrekes imidlertid betydningen av økt mestringfølelse og selvtillit framfor spesifikke former for kvalifisering. Alle tiltakene oppga at lav faglig selvtillit og liten tro på egne evner var et felles problem for de fleste deltakerne, og at det å bygge opp mestringfølelse knyttet til faglige eller andre praktiske aktiviteter er viktigere enn om

deltakerne fikk med seg arbeidsrettet og/eller formalisert kompetanse fra tiltaket eller ikke. Fokus på å øke deltakernes sosiale kompetanse ble også trukket fram som et sentralt arbeidsområde i alle tiltak unntatt Utdanningsverkstedet. Til grunn for vektleggingen av sosial kompetanse ligger oppfatningen om at mange av deltakerne mangler en forståelse for sosiale koder og hvordan man bør "oppføre seg" i skole- eller arbeidssammenheng, og at det å lære seg en slik sosial kompetanse er viktig for å reintegreres i videregående skole eller arbeidsliv. De viktigste grunnene Utdanningsverkstedet at oppgir til at de ikke jobber så aktivt i forhold til sosial kompetanse er at deltakerne fysisk er i tiltaket til veldig ulike tider, at de ikke har egnede lokaler eller økonomiske ressurser til dette. De ansatte selv uttrykte et savn etter ordninger som felles lunsj med deltakerne eller felles turer utenfor Bodø videregående skole. Nå kan det innvendes at deltakerne i Utdanningsverksted også indirekte øker deltakernes sosiale kompetanse i forbindelse med oppmøte til timer og utplassering i bedrift, men sammenliknet med de andre tiltakene i denne studien blir ikke arbeid med sosial kompetanse eksplisitt vektlagt her i like stor grad.

Når det gjelder de tiltakene som tilbyr praktiske og yrkesrettede ferdigheter og kompetanse, forteller personalet at dette er nyttig og relevant for en del deltakere som forberedelse til fortsatt videregående opplæring, utdanning eller i jobbsammenheng. Likevel understreker de at de vurderer utbyttet av disse aktivitetene i form av utprøving, avklaring og mestring som viktigere enn i hvilken grad de er direkte kvalifiserende for ordinært arbeid eller videregående opplæring. Utdanningsverkstedet var det eneste tiltaket som pekte på kvalifisering i teoretiske skolefag som sentralt, ved at deltakere som fortsetter i videregående skole kan "gjøre unna" fag som matematikk, norsk, naturfag eller engelsk i løpet av et venteår, og dermed ha færre fag igjen å fullføre i det videre ordinære skoleløpet.

4.6.2 Målsettinger

Til tross for at tiltakene har overlappende målgrupper – unge som står utenfor videregående skole og arbeid – viser tabell 4.1 under hvordan tiltakenes hovedmålsettinger overfor målgruppa er noe forskjellige. Tabellen er basert på hva de ansatte i intervjuer har vektlagt som tiltakets målsettinger, samt hva som finnes i dokumenter som forklarer grunnlaget for tiltaket.

Én forskjell er i hvilken grad tiltakene *vektlegger* avklaring vs. forebyggende arbeid overfor ungdom i risikosoner. Dette er ikke det samme som å si at avklaring og forebygging er gjensidige utelukkende kategorier – alle tiltakene i denne studien har aspekter av begge deler, og forebygging av for eksempel rusproblemer, tilknytning til risikomiljøer og utvikling av sosial isolasjon er ofte en indirekte effekt av å være i selve tiltaket. Arbeidsinstituttet, Gateakademiet og Utdanningsverkstedet er tiltak som tilbyr ungdom som har et vente- eller hvileår i sin videregående skolekarriere en mulighet til å finne ut av hva de ønsker å gjøre videre. Droppstopp og Riverside legger tydelig vekt på å tilby positive aktiviteter som et *alternativ* til å oppsøke risikomiljøer, motvirke sosial isolasjon og ha en høy grad av sosialfaglig oppfølging for å bistå deltakerne når det gjelder utfordringer utenfor tiltaket. I tillegg skiller Arbeidsinstituttet og Utdanningsverkstedet seg ut med at de har det tydeligste fokuset på å forberede deltakerne til fortsatt videregående opplæring, mens Droppstopp og Riverside har som mål at deltakerne skal fortsette i enten videregående opplæring, jobb eller en annen meningsfylt aktivitet. Gateakademiet på sin side er mest opptatt av å være en avklaringsarena for sine deltakere, og ser i mindre grad ut til å legge føringer på hva deltakerne skal gjøre etter avsluttet tiltak. Når det er sagt legger tiltaket tydelig opp til at man skal søke seg inn i videregående skole, eller finne seg en jobb når tiltaket nærmer seg slutten.

Skottene mellom avklaringstiltakene og de forebyggende tiltakene er altså ikke vanntette. Droppestopp og Riverside er opptatt av at deltakerne skal finne ut av hva de ønsker å gjøre videre, og både Arbeidsinstituttet, Utdanningsverkstedet og Gateakademiet gir sosialfaglig oppfølging, de ser også at de har en oppgave i å motvirke sosial isolasjon og kriminalitet og gi deltakerne sine trygghet og sosial kompetanse. Tabell 4.1 fokuserer på tiltakenes hovedmålsettinger, og viser ikke hvordan tiltakene kan ha sekundære målsettinger med sitt arbeid. Selv om retur til videregående opplæring er det sentrale mål for både Arbeidsinstituttet og Utdanningsverkstedet, gir de ansatte også i disse tiltakene uttrykk for at ikke alle deltakerne ønsker å fortsette i skole og at jobb da kan være et bedre valg.

Tabell 4.1: Tiltakenes hovedmålsettinger

	Arbeidsinstituttet	Droppestopp	Gateakademiet	Riverside	Utdanningsverkstedet
Tilbake til videregående opplæring	✓	✓	✓	✓	✓
Ut i jobb		✓	✓	✓	
Ut i meningsfylt aktivitet		✓		✓	
Være avklaringsarena	✓		✓		✓
Tilby alternativ opplæring	✓		✓		✓
Gi bedre selvtillit	✓	✓	✓	✓	✓
Motvirke sosial isolasjon		✓		✓	
Motvirke kriminalitet				✓	
Hjelpe familier		✓			

4.6.3 Deltakere

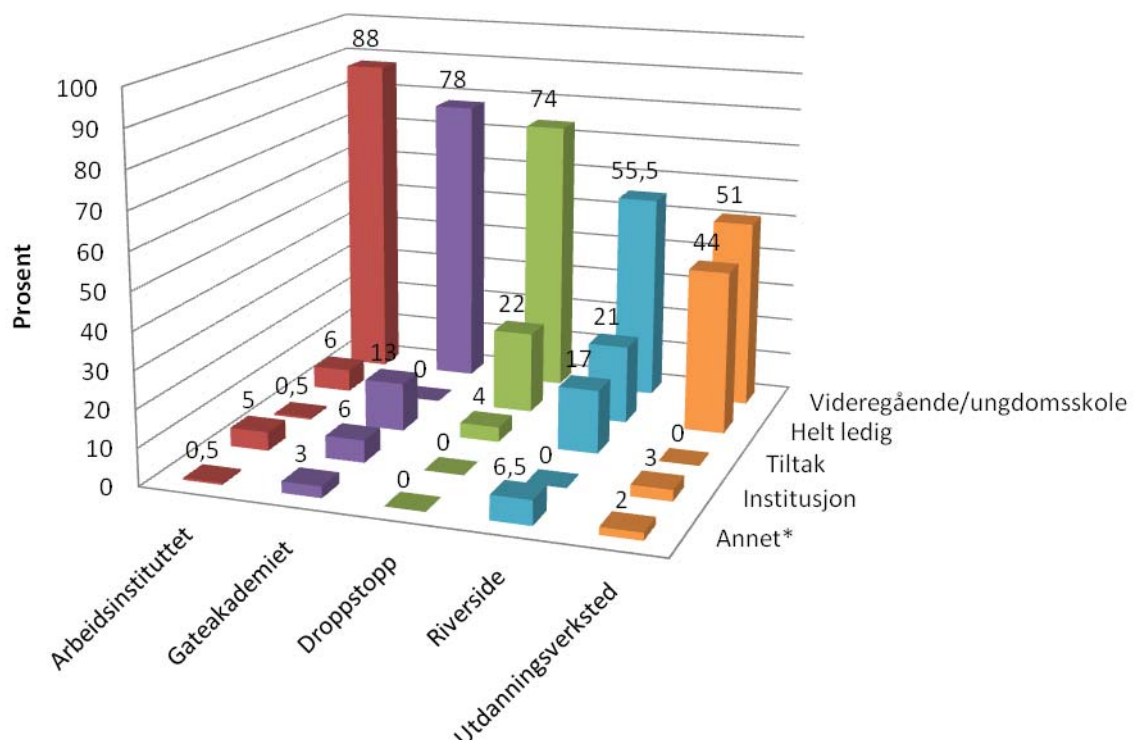
Vi har to kilder når det gjelder sammenlikning av de fem tiltakenes deltakergrupper: tiltakenes registeropplysninger om deltakernes aktivitet rett før de begynte i tiltaket og de ansattes beskrivelser av deltakernes bakgrunn, situasjon, utfordringer og behov. Figur 4.2 gir en framstilling av tiltakenes rapportering av deltakernes aktivitet rett før de begynte i tiltak. Kort oppsummert kommer de fleste deltakerne i alle de fem tiltakene rett fra ungdoms- eller videregående skole. For de fleste tiltakenes del er deltakerne personer som har sluttet i videregående skole, mens Arbeidsinstituttet skiller seg ut ved at litt over 30 % av deltakerne kom rett fra ungdomsskolen. Dette henger sammen med

Arbeidsinstituttets spesielle inntaksprosedyre hvor deltakerne kan søke seg inn på tiltaket som en del av felles opptak til videregående skole.

Utdanningsverkstedet skiller seg på sin side ut ved at hele 44 % er registrert med statusen *helt ledig* før de kom inn i tiltaket. Helt ledig betyr deltakerne ikke hadde noen form for tilbud i løpet av det siste skolehalvåret før de begynte i tiltaket. At Utdanningsverkstedet har så mange "helt ledige" sier nok mer om inntaksprosedyrene til tiltaket og systemet rundt ungdommene, enn de problemene ungdommene eventuelt sliter med. Det er for eksempel sannsynlig at mange av dem som kom inn i tiltaket sluttet først sent på høsten det foregående skolehalvår, og dermed ikke fikk noe nytt tilbud før i det påfølgende skolehalvåret. Utdanningsverkstedets egen beskrivelse av sine deltakere tyder heller ikke på at de har noe særlig tyngre deltakergruppe enn de andre tiltakene – snarere tvert om.

Kategorien *institusjon* eller *andre tiltak* sier nok mer om de utfordringene deltakerne står overfor, men også her ser vi at tiltakene har relativt få ungdommer som kommer fra disse kategoriene. Unntaket er Riverside hvor 17 % av ungdommene kommer fra andre tiltak og Gateakademiet hvor 13 % av deltakerne gjør det. I alle tiltakene er det relativt få som kommer fra opphold på behandlings- eller soningsinstitusjoner. Mens Riverside ikke har registrert noen i denne kategorien, har Gateakademiet oppført seks deltakere fra perioden 2006-2009 som kom fra institusjonsopphold, Arbeidsinstituttet har oppført 13 og Utdanningsverkstedet 3.

Figur 4.2: Hvor kommer deltakerne fra? (Tiltakenes registeropplysninger 2006-2009)

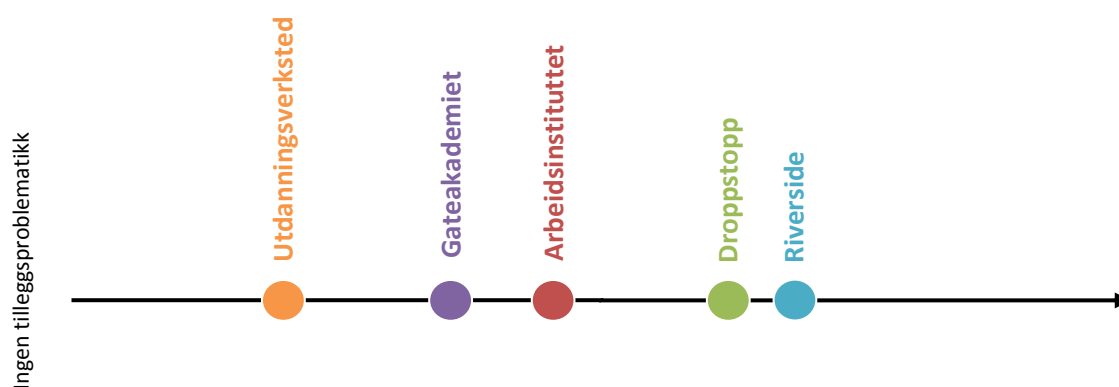


* Annet står her for ordinært arbeid, militærtjeneste, fødselspermisjon, ukjent eller kategorien annet. Det er så få respondenter i hver av disse kategoriene at vi har valgt å slå dem sammen.

Når det gjelder tiltakenes egne beskrivelser av sine deltakere, har alle tiltakene til felles at en god del av deltakerne har annen problematikk i tillegg til det å være skoleleie. Uten unntak oppgir alle tiltakene utfordringer knyttet til sosial isolasjon, atferdsdiagnoser som ADHD/ADD eller Aspergers syndrom, kontakt med barnevernet på grunn av forhold i hjemmet, lese- og skrivevansker, tilhørighet eller mulig rekruttering til risikomiljøer eller kriminalitet. Derfor driver alle tiltak med oppfølgingsarbeid ved siden av det rent faglige som foregår i tiltaket, eller eventuelt praksisplass i bedrift. Spørsmålet er altså ikke *om* tiltakene jobber i forhold til den type problematikk, men *hvor stor andel av elevene* som sliter med tilleggsproblemer som gjør det vanskelig å fortsette i videregående skole eller fungere i ordinært arbeid. Bortsett fra Arbeidsinstituttet, som har kartlagt behovene til deltakerne sine og funnet ut ca. 35 % av deltakerne har et "normalt" oppfølgingsbehov, er det ingen av tiltakene som har kvantifiserte oversikter over utfordringene til sine deltakere. I tillegg forteller flere av tiltakene at også deltakere uten tilleggsproblematikk eller kontakt med andre offentlige instanser i liten grad følges opp fra foreldre eller foresattes side, og at en del av den oppfølgingen som foregår på tiltakene er et substitutt for den "normale" foreldrerollen.

I figur 4.3 har vi likevel laget en representasjon av graden av tilleggsproblematikk blant tiltakenes deltakere, basert på egne beskrivelser fra de ansatte.¹² Denne tar opp i seg hva tiltakene har sagt om hvor mange som har tilleggsproblematikk og hvor tung denne tilleggsproblematikken er. Figuren viser ikke overraskende at de tiltakene som er av forebyggende karakter også oppgir å ha de "tyngste" deltakergruppene, mens Utdanningsverkstedet som ligger tettest opptil den videregående skole oppgir å ha den minste andelen av elever med tilleggsproblematikk. Her er det viktig å merke seg at det kan være en sammenheng mellom tiltakenes orientering og de ansattes utdannings- og erfaringsbakgrunn. Man kan for eksempel tenke seg at mer sosialfaglig forebyggende tiltak som Droppstopp og Riverside i større grad vektlegger de sosiale utfordringene til sine deltakere enn for eksempel Utdanningsverkstedet. Figuren under er altså først og fremst et uttrykk for hvordan tiltakspersonalet selv vurderer sine deltakergrupper.

Figur 4.3: Grad (andel og tyngde) av tilleggsproblematikk blant deltakerne (tiltakenes egne beskrivelser)



¹² For Arbeidsinstituttets del gjelder dette også en egen analyse av tilleggsproblematikk som de har gjort.

4.6.4 Oppfølging og ressurser

Alle de fem tiltakene oppgir at de praktiserer tett oppfølging av deltakerne både faglig og sosialt. Noen av tiltakene er imidlertid i større grad innrettet mot den sosiale oppfølgingen (Droppstopp og Riverside), men denne typen oppfølging forekommer i alle tiltakene. Tiltakene oppgir at graden av oppfølging varierer med ungdommenes individuelle behov. Alle tiltakene har deltakere som greier seg fint på egen hånd, og de har deltakere med stor grad av oppfølgingsbehov. Tabell 4.2 illustrerer i hvilken grad tiltakene oppgir å følge opp egne deltakere. Gateakademiet og Utdanningsverkstedet er plassert i kategorien "noen grad" av oppfølging. Utdanningsverkstedet fordi de har få ansatte til å følge opp den enkelte deltaker både i og utenfor tiltaket, og Gateakademiet fordi de har et prinsipp om at for mye oppfølging kan føre til klientifisering ungdommene: I ansvarsgrupper følger de for eksempel med som "medmenneske", "venn" eller "observatør" framfor en profesjonell oppfølger som også tar på seg ungdommens eget ansvar.

Når det gjelder oppfølging etter tiltakets slutt er det Arbeidsinstituttet som peker seg ut som tiltaket med tettest grad av oppfølging. Dette gjelder både i overgangen til en ny skole hvor tiltaket skriver en pedagogisk rapport og har samtaler med skolerådgivere om videre tilrettelegging, og det gjelder etter at en tidligere deltaker har begynt på en ny skole hvor ansatte fra Arbeidsinstituttet kan komme på besøk og ha videre samtaler dersom det er ønskelig. De aller fleste tiltakene har ordninger i overgangsfasene til ny skole eller andre tilbud, og ofte dreier dette seg om å ha samtaler med rådgivere ved videregående skole. Gateakademiet er det eneste tiltaket som oppgir at de ikke har noen videre oppfølging av deltakerne når innsøking til ny skole eller annet tilbud er gjennomført, mens de andre tiltakene oppgir å ha samtaler med rådgiver, andre tiltak osv. etter endt tiltak.¹³

Tabell 4.2: Grad av både faglig og sosial oppfølging av deltakerne

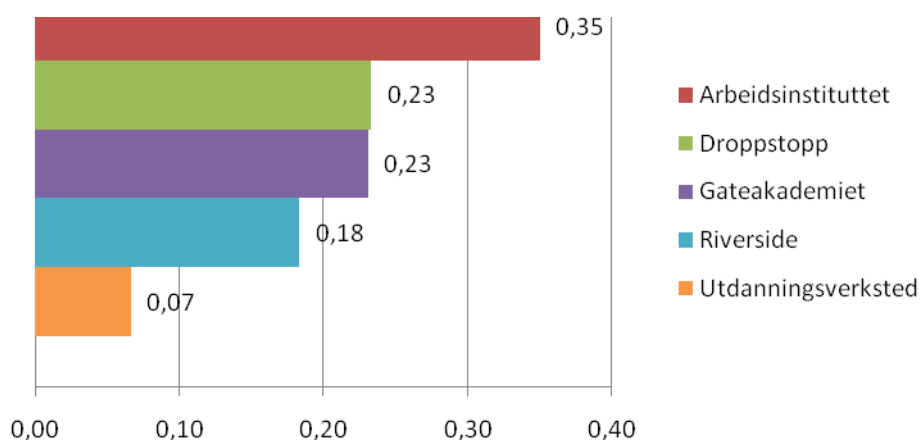
	Under tiltaket			Etter tiltaket		
	Liten grad	Noen grad	Stor grad	Liten grad	Noen grad	Stor grad
Arbeidsinstituttet			✓			✓
Droppstopp			✓		✓	
Gateakademiet		✓		✓		
Riverside			✓		✓	
Utdanningsverkstedet		✓			✓	

¹³ Det er verdt å merke seg at vi i dette forskningsprosjektet ikke har intervjuet ansatte i andre instanser som samarbeider med tiltakene, og derfor har vi ikke informasjon om graden av kjennskapet til tiltaket blant andre som jobber med samme målgruppe eller hvor godt andre oppfatter at tiltaket jobber med sine samarbeidspartnere. I vår fylkesvise kartlegging av alternative kvalifiseringstiltak fant vi imidlertid at nær sagt alle tiltakene vi studerte var godt kjent hos Oppfølgingsstjenesten (OT). Unntaket her er Droppstopp som ikke er kjent hos den sentrale OT-koordinatoren i Hordaland.

Graden av oppfølging av deltakerne har et pedagogisk element – Gateakademiet ønsker for eksempel ikke å klientifisere sine deltakere, og Riverside har et sterkt fokus på hjelp-til-selvhelp – og det henger også sammen med tiltakenes ressurser. Et mål på hvor store oppfølgingsressurser tiltakene har er hvor mange årsverk de har per deltaker.¹⁴ Som vi ser av figur 4.4 har Arbeidsinstituttet flest årsverk per deltaker (0,35), mens Utdanningsverkstedet har færrest årsverk med kun 0,07 ansatte per deltaker. Droppstopp, Gateakademiet og Riverside stiller likere når det gjelder andel årsverk per deltaker.

Disse tallene må imidlertid behandles med varsomhet. I og med at Utdanningsverkstedet er nært knyttet til Oppfølgingstjenesten (OT), brukes også ressurser derfra til oppfølging av enkelt deltakerne. I tillegg drar også Utdanningsverkstedet nytte av NAV som samarbeidspartner i forhold til å ta seg av mye av det praktiske i forbindelse med praksisplasser. Droppstopp på sin side har hatt en rekke frivillige som har jobbet for tiltaket, og er en del av et større ungdomstiltak som også kan understøtte arbeidet (kveldsaktiviteter, helgetilbud). Riversides deltakere kan også dra nytte av andre tilbud og fasiliteter på ungdomshuset, og et oppfølgingsteam som de også kan møte ellers på dag- og kveldstid. På tross av at tallene ikke er direkte sammenliknbare – for noen tiltak er for eksempel vaktmestertjenester og vask inkludert i stillingsbrøken – gir figuren under i all hovedsak et riktig inntrykk av forholdet mellom ansatte og deltakere ved tiltakene.

Figur 4.4: Årsverk per deltaker



4.6.5 Resultater

Til sist i dette kapittelet skal vi presentere de kortsiktige resultatene av tiltakenes arbeid, dvs. hva deltakerne går til rett etter endt tiltak. Vi har registeropplysninger fra tiltakene når det gjelder hva deltakerne fra de tre kullene 2006/07, 2007/08 og 2008/09 gjorde rett før de startet på tiltaket og hva de gikk til rett etter, og vil se de kortsiktige resultatene i lys av deltakernes før-situasjon. Vi ser imidlertid at mens alle tiltakene oppgir kjent aktivitet før deltakelse i tiltak for de aller fleste

¹⁴ Et annet mål kan være utgifter per deltaker, men i og med at tiltakene har forskjellige utgifter fordi de trenger forskjellig utstyr og fordi det er svært varierende i hvilken grad de betaler husleie, vask- og vaktmesterhjelp osv., vil en slik sammenlikning basert på utgifter per deltaker ikke gjenspeile ressurser brukt til oppfølging av deltakere.

deltakere, er det tre av tiltakene (Utdanningsverkstedet, Gateakademiet og Riverside) som har relativt høye andeler (mellom en femtedel og tredjedel) av deltakere de ikke kjenner etter-aktiviteten til.¹⁵ I det følgende blir tiltakenes data først presentert hver for seg, før vi gir en oppsummerende sammenlikning av de fem tiltakene. Det er viktig å ikke gjøre en feilaktig fortolkning av tabellene under når man sammenlikner kom-fra og gikk-til-kategorien. Som man kan se er det flere av tiltakene hvor en høyere andel kom fra videregående skole, enn de som gikk tilbake til videregående opplæring. Dette er ikke det samme som at færre var i videregående skole etter tiltakets slutt. Videregående opplæring i kom-fra-kategorien viser til hvor mange som *sluttet* eller *ikke begynte* i videregående skole, og som kanskje ville stått uten annet tilbud dersom ikke det alternative kvalifiseringstiltaket hadde eksistert.

Utdanningsverkstedet

Tabell 4.3. Hovedaktivitet før og etter tiltak blant deltakere ved Utdanningsverkstedet, registeropplysninger

	2006/2007		2007/2008				2008/2009				Totalt			
	Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:			
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M		
Videregående opplæring	5	6	12	17	11	20	14	23	8	5	9	4	55	79
Ordinært arbeid	0	1											1	0
Tiltak	0	0	1					1				1	0	3
Militærtjeneste	0	0		1				2		1			1	3
Fødselspermisjon	0	0									1		0	1
Opphold på institusjon	1	0			2		1				1		3	2
Helt ledig/ingen aktivitet	8	15			4	10			3	7			47	0
Ukjent			1	3			1	4					0	19
Annet													0	0
Totalt antall deltakere	36		47				24				107			

¹⁵ Som det framgår av tabellene, har ikke alle tiltakene registrert alle deltakere med ukjent etter-aktivitet i kolonnene for kull og kjønn. Totalantallet for deltakere med ukjent etter-aktivitet i kolonnen ytterst til høyre er derfor i noen tilfeller høyere enn summen av deltakere registrert med ukjent etter-aktivitet i hvert av de tre skoleårene.

I alle kullene er det mange som starter videregående opplæring etter endt tiltak. Det er en betydelig andel av hvert kull som kommer fra ledighet. Ingen går over i ledighet i noen av kullene. Andelen med ukjent etter-aktivitet er også relativt høy (18 %).

Droppstopp

Tabell 4.4. Hovedaktivitet før og etter tiltak blant deltakere ved Droppstopp, registeropplysninger

	2006/2007				2007/2008				2008/2009				Totalt	
	Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:	Antall som gikk til:
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M		
Videregående opplæring	3	4		1	1	4		2	5	1	3	1	18	7
Ordinært arbeid				2				1			2		0	5
Tiltak			3				1	1					0	5
Militærtjeneste													0	0
Fødselspermisjon													0	0
Opphold på institusjon				1									0	1
Helt ledig/ingen aktivitet		1			1		1		2	1	2	1	5	4
Ukjent				1									0	1
Annet													0	0
Totalt antall deltakere	8				6				9				23	

Med et så lite antall deltakere som hos Droppstopp er det vanskelig å sammenlikne andeler. Vi ser imidlertid at det er en ganske jevn fordeling på etter-aktivitetene videregående opplæring, ordinært arbeid, tiltak og ledighet.

Gateakademiet

Tabell 4.5. Hovedaktivitet før og etter tiltak blant deltakere ved Gateakademiet, registeropplysninger

	2006/2007				2007/2008				2008/2009				Totalt	
	Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:	Antall som gikk til:
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M		
Videregående opplæring	15	5	8	4	16	8	13	3	19	13	18	1	76	47
Ordinært arbeid				3			2	4				3	0	12
Tiltak	6	1	6		2	2	2		2				13	8
Militærtjeneste													0	0
Fødselspermisjon			2										0	2
Opphold på institusjon	1	3	1		1			1	1				6	2
Helt ledig/ingen aktivitet													0	0
Ukjent													0	26
Annet			1		1	2							3	1
Totalt antall deltakere	31				32				35				98	

De fleste deltakerne i Arbeidsinstituttet går til videregående skole etter endt tiltak. Som vi ser er det ingen som kommer inn i tiltaket fra ordinært arbeid, men et relativt betydelig antall som går til det etter endt tiltak. Det er også relativt mange som kommer fra andre tiltak. Gateakademiet har den høyeste andelen med ukjent etter-aktivitet (27 %).

Arbeidsinstituttet

Tabell 4.6. Hovedaktivitet før og etter tiltak blant deltakere ved Arbeidsinstituttet, registeropplysninger

	2006/2007				2007/2008				2008/2009				Totalt	
	Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:	Antall som gikk til:
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M		
Videregående opplæring	25	50	16	35	31	50	27	42	33	48	29	38	237	187
Ordinært arbeid			1	7	1		2	1			1	3	1	15
Tiltak			3	3	1		3	4			3	4	1	20
Militærtjeneste													0	0
Fødselspermisjon			2				2				1		0	5
Opphold på institusjon	3	1	1	3	2	4	2	2	3		1	2	13	11
Helt ledig/ingen aktivitet	3	6	6	7	1	1		3	3	2	4	2	16	22
Ukjent			2	2				3					4	9
Annet												3	0	3
Totalt antall deltakere	88				91				93				272	

De aller fleste deltakerne hos Arbeidsinstituttet går tilbake til videregående skole etter endt tiltak. Svært få deltakere fra Arbeidsinstituttet kommer fra både ordinært arbeid og tiltak, men visse andeler går til disse aktivitetene etter tiltakets slutt. Til tross for det høye antallet deltakere, er andelen med ukjent etter-aktivitet i dette tiltaket svært lav (drøyt 3 %).

Riverside

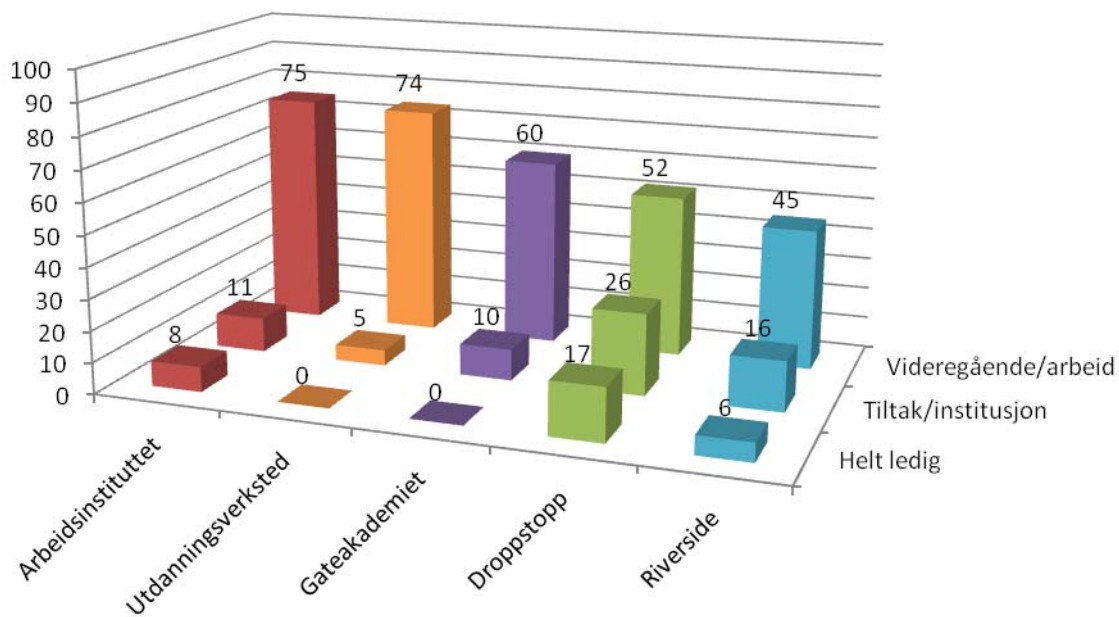
Tabell 4.7. Hovedaktivitet før og etter tiltak blant deltakere ved Riverside, registeropplysninger

	2006/2007				2007/2008				2008/2009				Totalt	
	Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:		Antall som gikk til:		Antall som kom fra:	Antall som gikk til:
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M		
Videregående opplæring	5	7	1	4	6	14		4	6	14		8	52	17
Ordinært arbeid			2	3			1	8	2		4	7	2	25
Tiltak	2	3	1	4	1	7	1	4	1	2	3		16	13
Militærtjeneste													0	0
Fødselspermisjon												1	0	1
Opphold på institusjon											1	1	0	2
Helt ledig/ingen aktivitet	5	5	2	1	1	4		1		5		2	20	6
Ukjent			2	2		1	6	6	3			2	4	22
Annet			2	1				3			1	1	0	8
Totalt antall deltakere	27				34				33				94	

Hos Riverside er det en stor andel som går til ordinært arbeid etter endt tiltak. Videre er det et betydelig antall som kommer fra et annet tiltak, og mange går over i et annet tiltak etter de sluttet på Riverside. På den andre siden er det betraktelig færre som går ut i ledighet etter endt tiltak enn det er som kommer fra å ikke ha noen aktivitet før tiltaket. Riverside har også en høy andel med ukjent etter-aktivitet (23 %).

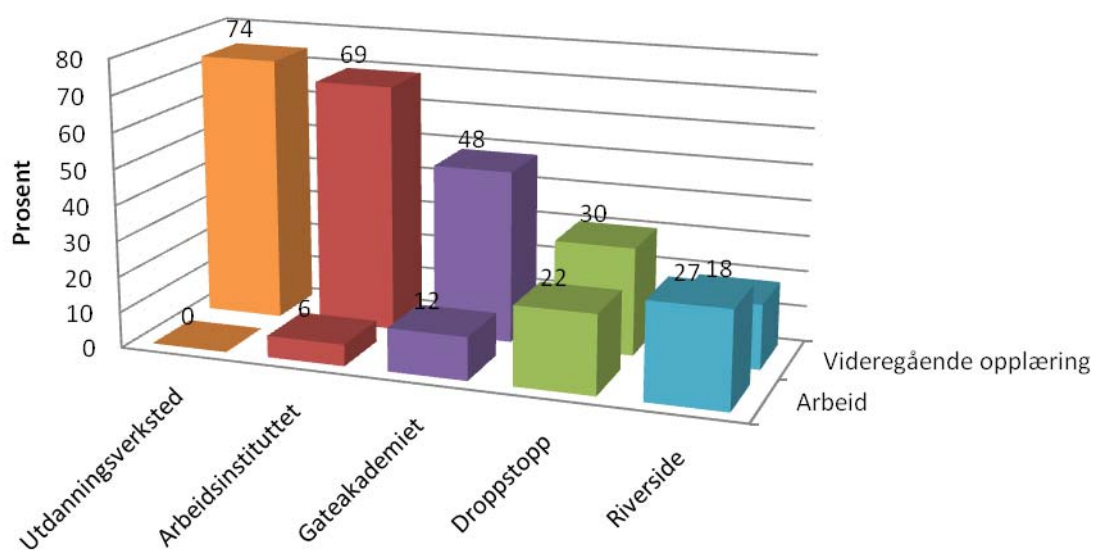
Tiltakenes egne registeropplysninger viser at samlet sett går 66 % av deltakerne i perioden 2006-2009 til ordinært arbeid eller videregående opplæring etter endt tiltak (henholdsvis 9,6 % og 56,7 %), mens 8 % går til annet tiltak og bare 5 % er helt ledige. Basert på tallene i tabellene over gir figur 4.5 en framstilling av deltakernes aktivitet rett etter avsluttet deltakelse i de fem ulike tiltakene:

Figur 4.5: Hvor går deltakerne til? (Tiltakenes registeropplysninger 2006-2009)



Her ser vi at ved Arbeidsinstituttet går flest deltakere over i utdanning/arbeid (75 %), mens Riverside har den laveste andelen deltakere i utdanning/arbeid (45 %). Dersom vi i tillegg legger til andelen deltakere som går over i et annet tilbud (tiltak eller institusjonsopphold), er alle tiltakenes andel av hvor mange som går til skole, jobb eller annen aktivitet 61 % eller høyere. Tiltakene har altså relativt små andeler deltakere som går over i kategorien helt ledig. Gateakademiet og Utdanningsverkstedet oppgir at ingen av deres deltakere i perioden 2006-2009 har gått ut i ledighet etter endt tiltak, mens dette gjelder for 17 % ved Droppstopp, 8 % av deltakerne på Arbeidsinstituttet og 7 % av deltakerne hos Riverside. Med tanke på at deltakerne i utgangspunktet stod uten skoleplass, jobb eller annet tilbud da de kom inn i tiltaket må dette sies å være en ganske liten andel. Igjen vil vi imidlertid minne om at noen av tiltakene har en høy prosentandel deltakere som de ikke vet hva gikk til etter avsluttet tiltaket (18 % ved Utdanningsverkstedet, 23 % ved Riverside og 27 % ved Gateakademiet).

Figur 4.6: Forholdet mellom hvor mange som går til videregående opplæring og arbeid (Tiltakenes registeropplysninger 2006-2009)



Figur 4.6 viser forholdet mellom hvor mange som går til utdanning og arbeid blant tiltakene. Droppstopp og Riverside peker seg ut som de tiltakene hvor ganske mange av deltakerne går over til en jobb etter tiltakets slutt, og ved Riverside er det flere som går til arbeid (27 %) enn tilbake til videregående opplæring (18 %). Ved Utdanningsverkstedet er det ingen som går ut i arbeid, mens ved Arbeidsinstituttet går 6 % og Gateakademiet går 12 % ut i ordinært arbeid etter endt tiltak.

Totalt viser registeropplysningene at alle tiltakene lykkes med sine uttalte hovedmålsetninger. Ved Utdanningsverkstedet og Arbeidsinstituttet, hvis hovedmålsetning er å få ungdommene tilbake til videregående skole, går henholdsvis 74 % og 69 % av deltakerne til videregående opplæring etter endt tiltak. Ved Gateakademiet, hvis hovedmålsetning er å få avklart framtidsplaner til sine deltakere, går 48 % til videregående opplæring etter endt tiltak og 12 % går over i arbeid. Mens ved Droppstopp og Riverside, hvis hovedmålsetning er at deltakerne går over i en eller annen meningsfylt aktivitet (som kan være skole, jobb eller andre tiltak), er det henholdsvis 74 % og 59 % som går over i et slikt tilbud. I neste kapittel skal vi se nærmere på hva funn fra spørreundersøkelsen og kvalitative intervjuer med tidligere deltakere viser når det gjelder deltakernes forløp også ett til tre år etter avsluttet tiltak.

Kapittel 5: Deltakere i alternative kvalifiseringstiltak: Bakgrunn og veier videre

I dette kapittelet retter vi fokus mot tidligere deltakere i de fem alternative kvalifiseringstiltakene. Basert på data fra spørreundersøkelsen og de kvalitative intervjuene beskriver vi ungdommenes situasjon og aktivitet før deltakelse, bakgrunn for å delta og veier inn i tiltak. Vi ser også nærmere på hva de tidligere deltakerne gjør etter avsluttet tiltak; i hvilken grad de er i ordinært arbeid eller utdanningsløp – eller andre former for aktiviteter. Survey materialet undersøkes også med tanke på om det er forskjeller i hva ungdommene gjør etterpå knyttet til faktorer som kjønn, alder og aktivitet før tiltak. Når det gjelder de som er i ordinært arbeid og de som er i – eller har fullført – videregående opplæring, viser vi hva de jobber med eller hvilken studieretning de har valgt. Vi presenterer også en oversikt over mottak av ulike økonomiske ytelser fra det offentlige blant respondentene. For det første kullet i undersøkelsen – de som deltok i tiltak i skoleåret 2006/07 – følger vi utviklingen i hva disse ungdommene gjør i de tre påfølgende årene etter deltakelse. I analysen av de kvalitative intervjuene med deltakere fra det siste kullet (2008/09) utforsker vi fortellinger om forskjellige veier videre det første året etter avsluttet tiltak.

5.1 Aktivitet før tiltak

Blant respondentene i utvalget oppgir 29,5 % at de kom til tiltaket rett fra ungdomsskolen, og 44,2 % fra avbrutt videregående opplæring. Til sammen utgjør disse 95 respondenter, eller nesten 74 % av utvalget. Andelene som kommer fra henholdsvis ordinært arbeid og ledighet er begge på 7 % (9 respondenter), og tallene for de andre kategoriene av før-aktivitet er enda mindre. Flertallet er dermed skolesluttere, eller ungdom som ikke har begynt i videregående opplæring rett etter avsluttet grunnskole. Tabell 5.1 gir en oversikt over fordelingen på ulike typer før-aktivitet, totalt og blant henholdsvis kvinnelige og mannlige respondenter.

Tabell 5.1. Aktivitet før tiltak, totalt og etter kjønn

Aktivitet før tiltak	Total		Kvinner		Menn	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Ungdomsskolen	38	29,5%	9	17,3%	29	37,7%
Avbrutt videregående opplæring	57	44,2%	28	53,8%	29	37,7%
Fullført videregående opplæring	7	5,4%	4	7,7%	3	3,9%
Ordinært arbeid	9	7,0%	3	5,8%	6	7,8%
Annet tiltak	3	2,3%	1	1,9%	2	2,6%
Helt ledig/ingen aktivitet	9	7,0%	4	7,7%	5	6,5%
Annet	6	4,7%	3	5,8%	3	3,9%
Total	129	100%	52	100%	77	100%

Når det gjelder kjønn, er det en langt høyere andel gutter enn jenter blant dem som kommer rett fra ungdomsskolen, mens det er en jevn kjønnsfordeling blant dem som kommer fra avbrutt videregående opplæring. Gitt at det er flere gutter enn jenter i utvalget er det imidlertid forholdsvis flere jenter som kommer fra avbrutt videregående opplæring. Vi ser av tabellen (5.1). at når vi prosentuerer slik at vi får fordelingen innad blant jentene og guttene i utvalget, understrekes

kjønnsforskjellen ytterligere: Blant jentene kommer over halvparten, 53,8 %, fra avbrutt videregående opplæring, mens en betraktelig lavere andel (17,3 %) kommer rett fra ungdomsskolen. Blant guttene er det like mange som kommer rett fra ungdomsskolen som fra avbrutt videregående opplæring. Dette kan være et uttrykk for at gruppa av gutter i utvalget i større grad enn jentene representerer ungdom som allerede mot slutten av grunnskolen ikke er motivert for videregående opplæring, ikke har gode nok karakterer til å komme inn på (ønsket) opplæringstilbud, er valgusikre og / eller har tilleggsutfordringer som gjør at de har blitt henvist til alternativt kvalifiseringstiltak istedenfor å gå rett over i videregående opplæring etter avsluttet grunnskole. Når det gjelder andeler på de andre kategoriene av før-aktivitet, er tallene så små at det gir liten mening å kommentere kjønnsforskjeller.

I utvalget er det til sammen 19 respondenter, 14,7 % av utvalget, med minoritetsbakgrunn. I den grad det er forskjeller i før-aktivitet mellom tidligere deltakere med majoritets- og minoritetsbakgrunn, er det ikke slik at respondentene med minoritetsbakgrunn skiller seg ut ved å representere større grad av tidlig frafall fra videregående opplæring. Tvert imot representerer denne gruppa ungdom som i mindre grad kommer til tiltak fra ungdomsskole og avbrutt videregående opplæring, og som i større grad kom fra fullført videregående opplæring og ordinært arbeid. Når antallet respondenter med minoritetsbakgrunn er så lavt, er det imidlertid ikke grunnlag for å trekke slutninger basert på forskjellene vi observerer mellom de to gruppene.

5.2 Fortellinger om før-situasjoner og grunner til avbrutt skoleløp

For å få en mer inngående forståelse av ungdommenes bakgrunn, erfaringer og vurderinger av tiltaket samt veien videre etter tiltak, gjennomførte vi kvalitative intervjuer med 15 ungdommer som deltok i kvalifiseringstiltak skoleåret 2008/2009. I det følgende presenterer vi først hvordan ungdommene som ble intervjuet selv beskriver egen situasjon og aktivitet før deltakelse, bakgrunn for å delta og veier inn i tiltak.

For én av ungdommene vi intervjuet var tiltaket praksisplass som del av et tilpasset praksisrettet videregående opplæringsløp. For de resterende 14 ungdommene representerte imidlertid tiltaket et alternativ utenfor videregående opplæring. For de fleste var det kort tid mellom avbrutt videregående opplæring og deltakelse i tiltaket. Enkelte hadde imidlertid lengre forløp bak seg, med gjentatte forsøk og avbrudd fra ulike studieretninger. På bakgrunn av intervjuene kan vi identifisere noen hovedtyper av oppgitte grunner til skoleavbrudd blant tidligere deltakere i de fem utvalgte tiltakene:

- Skolelei, lite motivert
- Feilvalg
- Egentlig motivert for å fullføre påbegynt videregående opplæring, men har for dårlige karakterer til å fortsette med det de ønsker, eller opplever manglende mestring av teoretiske fag underveis i det løpet de har valgt
- Sagt opp av lærebedrift
- Private enkelthendelser
- Særskilte tilleggsutfordringer i form av sykdom, dokumenterte lærevansker eller diagnoser

Det er glidende overganger framfor vannrette skott mellom de tre første kategoriene. Ved å skille dem fra hverandre får vi imidlertid fram tydelige forskjeller når det gjelder tidsaspektet: Noen av

ungdommene har egentlig hatt motivasjon for ordinær videregående opplæring, men opplever at et hittil greit skoleløp butter ved at de har valgt feil i forhold til egne interesser, eller manglende mestring av spesifikke teoretiske fag innenfor en yrkesfaglig studieretning. Andre vektlegger en mer generell skoletrøtthet og manglende motivasjon som har utviklet seg over tid – og da gjerne sammen med fravær, redusert faglig innsats og mestring i en nedadgående spiral. Noen av de som forteller om en vedvarende skoletrøtthet, beskriver også konflikter med skolen som del av sin "fracfalls-historie".

Som vi så i kapittel 1 viser tidligere studier at bortvalg fra videregående opplæring først og fremst er et yrkesfagfenomen (Markussen og Sandberg 2005). De fleste av ungdommene vi har intervjuet gikk på yrkesfaglige studieretninger da de avbrøt, og for de som fortsetter videregående skole etter avsluttet tiltak, er det med få unntak også yrkesfaglig studieretning de fortsetter med. Senere i dette kapittelet skal se at vi finner dette mønsteret også i spørreundersøkelsen: det store flertall av de som oppgir at de har fullført eller fortsatt videregående opplæring spesifiserer en yrkesfaglig studieretning. Når ungdommene i intervjuene beskriver egne vurderinger av årsaker til skoleavbrudd, ligger også deres refleksjoner tett opp til funn fra tidligere studier som peker på "teoriproblemet", svake skoleprestasjoner samt manglende tilpasset opplæring og mestring (Markussen m.fl. 2008, Markussen 2009, Thrana m.fl. 2009). Ungdommene i vår undersøkelse legger større vekt på konkrete utfordringer knyttet til mestring av teoretiske fag enn for eksempel at man i skole- eller læreresituasjonen opplever at realitetene i valgt studieretnings- eller yrkesvalg kolliderer med forestillinger ungdommene har hatt om livsstil og identitet, slik andre publikasjoner løfter fram (f.eks. Lødding 2009).

For noen få av ungdommene er det mer enkeltstående hendelser som har ført til skoleavbrudd, som en fastlåst konflikt med medelever som gjorde det vanskelig å fortsette på skolen de gikk på, eller flytting til en annen kant av landet, hvor det ikke var mulig å få skoleplass midt i året innenfor den studieretningen de hadde startet på hjemstedet. Én beskriver et greit yrkesfaglig skoleløp, men forteller at hun ble sagt opp av bedriften hun hadde lærlingplass på fordi hun glemte å si fra en gang hun var syk.

Noen av ungdommene forteller om særskilte tilleggsutfordringer i form av sykdom eller diagnoser som sosial angst, ADHD og dysleksi, noe som har medført konsentrasjonsvansker og henholdsvis inagring og utagring i skolesituasjonen. Her finner vi også ungdommer som vurderer seg selv som teoristerke og "egentlig ganske skoleflink", men hvor en opplever å ikke mestre de sosiale kravene som stilles til deltakelse i en ordinær skolesituasjon. Én forteller også eksplisitt om et tidligere rusproblem som medvirkende til avbrutt skolegang. Kontakt med barnevern, omsorgssvikt, vanskelig oppvekst og familiesituasjon trekkes fram som faktorer for "unge utenfor", både av personale ved tiltakene som er med i denne undersøkelsen og i studier av ungdom som har vært i en marginaliseringssituasjon over lengre tid (Olsen m.fl. 2009, Thrana m.fl. 2009). Ungdommene vi har intervjuet forteller i liten grad om denne typen erfaringer. Både slike forhold og andre særskilte tilleggsutfordringer kan imidlertid oppleves som vanskelige å snakke om i telefonintervjuer som ikke gir samme anledning til å etablere fortrolighet som i ansikt-til-ansikt-intervjuer, og designet i denne studien la ikke opp til innsamling av sensitive opplysninger om deltakernes situasjon (se kapittel 2). Vi kan derfor ikke utelukke at ulike tilleggsutfordringer er eller har vært en del av bildet for flere av informantene.

5.3 Veier inn i tiltak

Sammenfallende med tiltakspersonalets beskrivelser, oppgir ungdommene at de har fått kjennskap til – og fått formidlet kontakt med – tiltakene gjennom instanser som NAV, rådgiver på skolen, oppfølgingstjenesten, lærere, helsesøster, psykolog, annet ungdomstilbud i tilknytning til tiltaket eller i området, venner eller foreldre. Blant de som ble tipset om tiltaket av en hjelpeinstans, fikk noen bistand til å ta kontakt med tiltaket av disse, mens andre forteller at de "ordnet opp selv". I tilfeller der venner eller foreldre har tipset om tiltaket, har de enten tatt direkte kontakt med tiltaket på egen hånd, eller fått hjelp av rådgiver ved videregående skole til å opprette kontakt med og eventuelt søke dem inn ved tiltaket. Noen har også fått bistand fra rådgiver i påmeldingsprosessen i form av å bli fulgt til påmeldingssamtale. Løpene fra forslag til påmelding framstår som ukompliserte – overgangen er effektiv, rask og grei når ungdommene først har blitt tipset om tiltaket og henvendt seg til instans.

På spørsmål om det var andre tilbud, tiltak eller aktiviteter de kunne velge mellom eller vurderte aktuelle, svarer de aller fleste ungdommene at de verken hadde kjennskap til eller fikk presentert alternativer. Ifølge ungdommenes fortellinger, har de altså oppfattet tiltaket som det eneste alternativet til lediggang, for noen få et alternativ til en tilfeldig jobb. De fleste gir uttrykk for at de ikke selv orienterte seg om andre mulige aktiviteter, men forholdt seg til det forslaget de ble presentert for. Når ungdommene forteller at de bare har blitt presentert for ett alternativ, kan det skyldes at de ikke husker eventuelt andre forslag de har blitt forespeilet, selv om vi har valgt å konsentrere oss om informantene fra det siste kullet, hvor denne erfaringen ligger inntil to år tilbake i tid. Det kan også hende at de respektive instansene de var i kontakt med vurderte det aktuelle tiltaket som det eneste eller klart best egnede for akkurat den ungdommen, og ikke foreslo alternativer de regnet som mindre egnede, og som dermed kunne øke usikkerheten for ungdom i en allerede valgusikker situasjon. Man må imidlertid også ta høyde for at dette har vært det eneste tiltaket eller tilbudet rådgiver, OT og/eller NAV har hatt kjennskap til – enten fordi det mangler alternativer i nærområdet, eller fordi de ikke har full oversikt over ulike alternativer. Vår datainnsamling til oversikten over alternative kvalifiseringstiltak viste at OTs kjennskap til tiltak varierer mellom fylkene (se kapittel 3). Nordlandsforsknings rapport gir et bilde av ungdom i denne situasjonen som opplever mangel på tilbud og valgmuligheter i møter med disse instansene – på tvers av kommuner og regioner (Thrana mfl 2009), og i sin evaluering av "Satsing mot frafall", finner SINTEF at mange aktører oppfatter at tilbudet av alternative læringsarenaer er mangelfullt (Buland og Havn 2007).

5.4 Veier videre etter tiltak

5.4.1 Aktivitet våren 2010

Vi så i begynnelsen av dette kapitlet at 29,5 % av respondentene i utvalget kom til tiltak rett fra ungdomsskolen, 44,2 % kom fra avbrutt videregående opplæring, 7 % fra ordinært arbeid og 7 % var helt ledige før de begynte i tiltak. I det følgende tar vi for oss hva de tidligere deltakerne gjør etter avsluttet tiltak. I tabellen under (5.2) ser vi hvordan respondentene fordeler seg når det gjelder aktivitet første år etter avsluttet tiltak. Sammenliknet med tallene fra tiltakenes registre, gikk deltakerne i surveyen i noe mindre grad over i videregående opplæring, mens noe større andeler går over i ordinært arbeid, eller oppgir at de sto uten aktivitet påfølgende skoleår. Vi ser likevel at

hovedbildet er det samme: den klart vanligste etter-aktiviteten det første året etter tiltaket er å gå i videregående opplæring, fulgt av ordinært arbeid og tiltak.

Tabell 5.2. Aktivitet påfølgende skoleår

Aktivitet påfølgende skoleår	Antall (N)	Prosent
Fortsatt videregående opplæring	57	44,2%
Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet	2	1,6%
Er i ordinært arbeid	19	14,7%
Annet tiltak	13	10,1%
Helt ledig/ingen aktivitet	11	8,5%
Annet	16	12,4%
Ikke sikker/ubesvart	11	8,5%
Total	129	100 %

Neste tabell (5.3) viser hva respondentene svarte på spørsmålet "Hva gjør du nå?" og hvordan de fordeler seg når det gjelder nå-aktivitet våren 2010, som er ett til tre år etter avsluttet tiltak for henholdsvis deltakerkullene 2006/07, 2007/08, 2008/09¹⁶.

Tabell 5.3. Aktivitet våren 2010

Aktivitet våren 2010	Antall (N)	Prosent
Fortsatt videregående opplæring	47	36,4%
Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet	5	3,9%
Er i ordinært arbeid	22	17,0%
Annet tiltak	30	23,2%
Fødselspermisjon	2	1,6%
Helt ledig/ingen aktivitet	18	14,0%
Annet	5	3,9%
Total	129	100%

Vi ser her at våren 2010 gikk 36,4 % i videregående opplæring, 3,9 % hadde begynt utdanning ved høyskole/universitet og 14 % var helt ledige. De fem respondentene som har oppgitt "Annet"¹⁷ spesifiserer følgende: én var sykemeldt og mottok rehabiliteringspenger, én gikk på folkehøgskole, én ventet på svar på jobbsøknad, én deltok på jobbsøkerkurs og én var i militæret.

Ved å slå sammen kategoriene "Annet tiltak", "Helt ledig/ingen aktivitet" og "Annet" kan vi beregne andelen som ikke er i ordinært utdanningsløp eller jobb. Når vi holder utenfor de to som spesifiserer henholdsvis folkehøgskole og militæret, dreier dette seg om til sammen 51 respondenter, eller

¹⁶ For det siste kullet, 2008/09, er fordelingen på aktiviteter i begge tabellene basert på aktivitet våren 2010, i og med at surveyen ble gjennomført nesten ett år etter avsluttet tiltak for deltakerne i dette kullet.

¹⁷ I surveyen oppga 13 respondenter "Annet" på spørsmålet om aktivitet våren 2010, men åtte av dem spesifiserte aktiviteter som går inn under andre kategorier. Disse har vi flyttet fra "Annet" til de svarkategoriene som passer: Syv som spesifiserte at de fremdeles deltar i alternativt kvalifiseringstiltak er flyttet til kategorien "Annet tiltak", mens én respondent som spesifiserte "sykemeldt fra jobb" er flyttet til kategorien "Ordinært arbeid".

nesten 40 % av utvalget. Motsatt, slår vi sammen de som har fortsatt videregående opplæring, påbegynt utdanning ved høyskole/universitet og de som er i ordinært arbeid finner vi at 74 respondenter, 57,3 %, er i ordinært utdanningsløp eller jobb ett til tre år etter avsluttet tiltak.

I følgende krysstabell (5.4) gis en framstilling av forholdet mellom respondentenes aktivitet rett før de startet i tiltak og aktivitet ved intervju tidspunktet. Som vi har sett tidligere, kommer deltakerne i denne undersøkelsen i all hovedsak fra ungdomsskolen eller avbrutt videregående opplæring når de begynner i tiltak, og vi ser av denne tabellen at skolegang er den vanligste før-aktiviteten uansett nå-aktivitet, til tross for noe variasjon i hvor stor denne andelen er:

Tabell 5.4. Aktivitet våren 2010 etter aktivitet rett før deltakelse i tiltak, antall.

Aktivitet før tiltak	Aktivitet ved intervju tidspunkt (1-3 år etter tiltak)							Total
	Fortsatt videregående opplæring	Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet	Er i ordinært arbeid	Annet tiltak	Fødselspermisjon	Helt ledig/ingen aktivitet	Annet	
Ungdomsskolen	13	0	5	10	1	7	2	38
Avbrutt videregående opplæring	25	2	11	12	1	6	0	57
Fullført videregående opplæring	1	0	1	2	0	2	1	7
Ordinært arbeid	1	2	4	1	0	0	1	9
Annet tiltak	1	0	0	1	0	0	1	3
Helt ledig/ingen aktivitet	3	0	1	2	0	3	0	9
Annet	3	1	0	2	0	0	0	6
Total	47	5	22	30	2	18	5	129

p-verdi $\geq 0,05$ (Gjelder hele tabellen)

Av denne tabellen kan vi også lese hvordan respondentene fordeler seg på nå-aktiviteter, avhengig av hva de gjorde rett før deltakelse i tiltak. De tre vanligste forløpene i materialet er fra avbrutt til fortsatt videregående opplæring, fulgt av fra ungdomsskolen til videregående opplæring og fra avbrutt videregående opplæring til ordinært arbeid. Av tabellen framgår det noen forskjeller mellom dem som kom fra henholdsvis ungdomsskole og avbrutt videregående opplæring, selv om disse ikke er statistisk signifikante. Fortsatt videregående opplæring er den vanligste nå-aktiviteten blant de som kom fra avbrutt videregående opplæring. Dette gjelder for 25 (43 %) av disse respondentene, mens omtrent jevnt store grupper er i henholdsvis ordinært arbeid (11 respondenter, 19 %) og tiltak (12 respondenter, 21 %) på intervju tidspunktet og en noe mindre andel (6 respondenter, 10,5 %) er helt ledige. Blant de som kom rett fra ungdomsskolen, er det noe mindre vanlig å gå i videregående opplæring (13 respondenter, 34 %), mens denne gruppa har høyere andeler av tidligere deltakere som nå er i tiltak (10 respondenter, 26 %) og helt ledige (7 respondenter, 18 %). At en lavere andel av de som kom rett fra ungdomsskolen er i ordinært arbeid (5 respondenter, 13 %) er naturlig med tanke på at mange av disse på intervju tidspunktet fremdeles vil vurderes som for unge til ansettelse av mange arbeidsgivere. Men det ser altså også ut til at denne yngste gruppa deltakere i mindre grad vender tilbake til ordinært opplæringsløp etter å ha deltatt i et av de alternative kvalifiserings-

tiltakene. Dette kan være et uttrykk for at de som begynner i tiltak allerede rett etter avsluttet ungdomsskole representerer ei gruppe med større grad av utfordringer når det gjelder forutsetninger for, motivasjon og/eller tilgang til tilpassede tilbud innenfor ordinær videregående opplæring, og at sammenliknet med deltakere som kommer fra avbrutt videregående opplæring blir denne yngste gruppa i noe mindre grad "kvalifisert" til ordinært skoleløp etterpå. Når det gjelder grupper av respondenter med andre før-aktiviteter, er disse så små at det gir lite grunnlag for å sammenlikne prosentfordelinger. Vi ser imidlertid at de som er i ordinært arbeid eller helt ledige før tiltak i stor grad oppgir samme aktivitet ett til tre år etter avsluttet tiltak.

Vi har også sett på om det er forskjeller i nå-aktivitet mellom de som oppgir at de avbrøt sin deltakelse i tiltaket før det var avsluttet og de som fullførte. Av de 129 respondentene i utvalget er det 21 som oppgir at de avbrøt underveis. Å slutte i tiltaket underveis innebærer imidlertid ikke nødvendigvis marginalisering i form av ledighet; de fleste som oppgir at de avbrøt tiltaket underveis, er enten i videregående opplæring, arbeid eller annet tiltak i dag. Av de 21 i vårt utvalg som avbrøt var det kun tre (14,3 %) som var helt ledige/uten aktivitet våren 2010, og dette gjaldt for tilsvarende andel (14 %) blant dem som fullførte tiltaket. Det at deltakere slutter underveis kan like gjerne representere "suksess" som noe negativt; ifølge personale ved tiltakene, er avbrudd gjerne knyttet til at deltakere finner arbeid eller annen type aktivitet.

Følgende tabell (5.5) viser hva ungdommene gjorde på intervju tidspunktet etter hvilket av de fem alternative kvalifiseringstiltakene de har deltatt i. Fordi det er så stor variasjon i antall respondenter fra de ulike tiltakene, har vi valgt å prosentuerer for hvert tiltak separat.

Tabell 5.5. Aktivitet våren 2010 etter tiltak

	Gate-akademiet		Utdanningsverkstedet		Riverside		Arbeidsinstituttet		Dropp-Stopp		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Fortsatt videregående opplæring	9	30,0%	5	41,7%	8	38,1%	22	38,6%	3	33,3%	47	36,4%
Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet	2	6,7%	2	16,7%	1	4,8%	0		0		5	3,9%
Er i ordinært arbeid	6	20,0%	2	16,7%	3	14,3%	8	14,0%	3	33,3%	22	17,0%
Annet tiltak	5	16,7%	3	25,0%	6	28,6%	16	28,0%	0		30	23,2%
Fødselspermisjon	1	3,3%	0		0		1	1,8%	0		2	1,6%
Helt ledig/ingen aktivitet	6	20,0%	0		2	9,5%	7	12,3%	3	33,3%	18	14,0%
Annet	1	3,3%	0		1	4,8%	3	5,3%	0		5	3,9%
Total	30	100%	12	100%	21	100%	57	100%	9	100%	129	100%

p-verdi $\geq 0,05$ (Gjelder hele tabellen)

Vi ser at respondentene fra Utdanningsverkstedet, Riverside og Arbeidsinstituttet i noe større grad er i videregående opplæring, mens de fra Gateakademiet og Droppstopp i noe større grad oppgir helt ledig/ingen aktivitet. De største andelene som er i annet tiltak finner vi blant respondenter som har gått i Riverside og Arbeidsinstituttet, mens relativt jevnstore andeler oppgir at de er i ordinært arbeid. Det er imidlertid viktig å understreke at disse forskjellene er høyst usikre og man kan vanskelig trekke slutninger basert på sammenlikninger av tiltakene. Ikke bare har vi svært få respon-

denter fra to av tiltakene (Droppstopp og Utdanningsverkstedet, men eventuelle systematiske skjevheter i frafall i forbindelse med surveyen (se kapittel 2) kan tenkes å slå ekstra sterkt ut her.

Vi ønsket også å finne ut om det er kjønnsforskjeller når det gjelder ungdommenes nå-situasjon. Tabell 5.6 viser kjønnsfordelingen på de ulike aktivitetene:

Tabell 5.6. Aktivitet våren 2010 etter kjønn

	Kvinner		Menn		Total	
	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent
Fortsatt videregående opplæring	22	46,8 %	25	53,2 %	47	100 %
Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet	3	60,0 %	2	40,0 %	5	100 %
Er i ordinært arbeid	10	45,5 %	12	54,5 %	22	100 %
Annet tiltak	7	23,3 %	23	76,7 %	30	100 %
Fødselspermisjon	2	100,0 %	0		2	100 %
Helt ledig/ingen aktivitet	8	44,4 %	10	55,6 %	18	100 %
Annet	0		5	100,0 %	5	100 %
Total	52	40,3 %	77	59,7 %	129	100 %

p-verdi $\geq 0,05$ (Gjelder hele tabellen)

Vi ser her at kjønnsfordelingen er relativt jevn, så nær som ved tiltak og kategorien "Annet". Hvis vi snur prosentueringsretningen og ser på fordelingen blant henholdsvis jenter og gutter, finner vi at blant jentene i utvalget vårt går flesteparten i videregående opplæring (42,3 %), fulgt av ordinært arbeid (19,2 %) og ledighet (15,4 %). Blant guttene går også majoriteten i videregående opplæring, dog en mindre andel (32,5 %), mens tiltak er en nesten like vanlig nå-aktivitet (29,8 %). Som det framgår av tabellen er kjønnsforskjellene imidlertid ikke signifikante.

De tidligere deltakernes nå-aktivitet varierer også med alder. Dette er framstilt i Tabell 5.7.

Tabell 5.7. Aktivitet våren 2010 etter alder

	Fortsatt videregående opplæring		Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet		Er i ordinært arbeid		Annet tiltak		Fødselspermisjon		Helt ledig/ingen aktivitet		Annet		Total
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
17	10	83,3%	0		0		2	16,7%			0		0		12
18	21	61,8%	0		2	5,9%	5	14,7%			4	11,8%	2	5,9%	34
19	12	36,4%	1	3,0%	5	15,2%	9	27,3%			5	15,2%	1	3,0%	33
20	3	15,8%	1	5,3%	5	26,3%	3	15,8%	2	10,5%	4	21,1%	1	5,3%	19
21	1	7,1%	2	14,3%	5	35,7%	4	28,6%			2	14,3%	0		14
>21	0		1	5,9%	5	29,4%	7	41,2%			3	17,6%	1	5,9%	17
Total	47	36,4%	5	3,9%	22	17,0%	30	23,2%	2	1,6%	18	14,0%	5	3,9%	129

Som vi ser av denne tabellen (5.7) oppgir majoriteten av 17- og 18-åringene i utvalget at de per våren 2010 er i videregående opplæring, henholdsvis 83,3 % og 61,8 %. Naturlig nok øker både andelen i høyere utdanning og arbeid med alder. Det ser imidlertid også ut til at andelen som er i tiltak ett til tre år etter avsluttet deltakelse øker med alder. Det er altså hovedsakelig de yngste som går i videregående opplæring; til tross for at svært få av respondentene i utvalget oppgir å ha fullført videregående opplæring, er det å være i videregående opplæring et vesentlig mindre vanlig alternativ blant dem som er 19 år og eldre.

Når det gjelder deltakere med minoritets- og majoritetsbakgrunn følger fordeling på nå-aktivitet samme hovedmønster, og tatt i betraktning det lave antallet respondenter med minoritetsbakgrunn, er det lite grunnlag for å kommentere de små forskjellene vi finner.

5.4.2 Type jobb og studieretning

De respondentene som oppga ordinært arbeid eller fortsatt/fullført videregående opplæring per våren 2010 fikk også spørsmål om hva de jobbet med eller hvilke studieretning de tok. Når det gjelder de 21 respondentene som oppga at de var i ordinært arbeid, jobbet de fleste (13) innen salg-, service- og omsorgsykker. Resten oppga at de arbeidet innenfor ulike typer jobber som kontor- og kundeserviceyrker, fotograf, grafisk designer, innen luftfart, låsesmed, SFO og som håndverker med fagbrev. Bare to av de 21 respondentene som på intervju tidspunktet var i arbeid oppga at de har fullført videregående opplæring.

Blant respondentene oppgir 14 at de har fullført og 47 at de fortsatt er i videregående opplæring våren 2010. Til sammen er det altså 61 respondenter (47 %) som enten har fullført eller er i videregående opplæring, og følgende tabell (5.8) viser hvordan disse fordeler seg på ulike studieretninger:

Tabell 5.8. Studieretning blant de som har fullført eller er i videregående opplæring

Studieretning	Fullført VGS		Fortsatt VGS		Total	
	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent
<i>Studieforberedende studieretninger</i>						
Allmenne, økonomiske og administrative fag	4	28,6%	5	10,6%	9	14,8%
Musikk, dans og drama	0		1	2,1%	1	1,6%
Idrettsfag	0		1	2,1%	1	1,6%
<i>Yrkesfaglige studieretninger</i>						
Helse- og sosialfag	2	14,3%	7	14,9%	9	14,8%
Naturbruk	0		0		0	
Formgivningsfag	2	14,3%	5	10,6%	7	11,5%
Hotell- og næringsmiddelfag	0		3	6,4%	3	4,9%
Bygg, teknisk byggfag og trearbeidsfag	1	7,1%	6	12,8%	7	11,5%
Elektro	1	7,1%	0		1	1,6%
Kjemi-, prosess- og mekaniske fag	3	21,4%	6	12,8%	9	14,8%
Medier og kommunikasjon	0		5	10,6%	5	8,2%
Salg og service	1	7,1%	6	12,8%	7	11,5%
Ikke sikker/ubesvart	0		2	4,3%	2	3,3%
Total	14	100%	47	100%	61	100%

Blant respondentene som har fullført videregående opplæring har en knapp tredjedel tatt allmenne, økonomiske og administrative fag, mens to tredjedeler har fullført en yrkesfaglig studieretning. Blant respondentene som oppgir at de fortsatt er i videregående opplæring, går knapt 13 % på studieforberedende studieretning (allmenn, økonomisk og administrative fag samt musikk, dans og drama) mens 83 % tar yrkesfag (flestepå helse- og sosialfag, fulgt av bygg, teknisk byggfag og trearbeidsfag, kjemi-, prosess og mekaniske fag, samt salg og service). Hvis man ser de som har fullført og fortsatt videregående opplæring under ett ser vi at de tidligere deltakerne i all hovedsak har valgt yrkesfaglige studieretninger. På bakgrunn av studier som viser at skoleslutning og frafall primært er et yrkesfagsfenomen (f.eks. Markussen og Sandberg 2005, Falch og Nyhus 2009) er dette ikke overraskende. Det viser også at i likhet med ungdom som vender tilbake til videregående opplæring generelt, er det yrkesfaglige studieretninger som i hovedsak er mottakere av de tidlige deltakerne fra disse alternative kvalifiseringstiltakene som fortsetter videregående opplæring.

5.4.3 Økonomiske ytelser

Vi har også opplysninger om mottak av ulike former for offentlige økonomiske ytelser blant de tidligere deltakerne ett til tre år etter avsluttet tiltak. Tabell 5.9 viser de økonomiske ytelsene ungdommene i utvalget oppgir at de mottar. På dette spørsmålet var flere svaralternativer mulige, og summen av prosentene er dermed større enn 100 %.

Tabell 5.9. Mottak av økonomiske ytelser våren 2010

Stønader	Antall	Prosent
Studielån/stipend fra Lånekassen	33	25,6 %
Dagpenger	8	6,2 %
Kvalifiseringsstønad	3	2,3 %
Stønad for deltakelse i arbeidsrettede tiltak	10	7,8 %
Attføringspenger	8	6,2 %
Rehabiliteringspenger	6	4,7 %
Tidsbegrenset uførestønad	2	1,6 %
Uførepensjon	1	0,8 %
Sosialhjelp	21	16,3 %
Ingen form for økonomisk støtte fra det offentlige	44	34,1 %
Totalt antall svar	136	

Blant de 129 respondentene oppgir 44 (34,1 %) at de ikke mottar noen former for økonomiske ytelser, mens 85 (65,9 %) mottar det. Summen av antall mottatte ytelser er 92, og noen ungdommer mottar dermed mer enn én ytelse. 33 (25,5 %) av respondentene oppgir at de mottar studielån/stipend fra Lånekassen, og blant disse er det seks som også får andre former for ytelser: to får i tillegg dagpenger, to attføringspenger og to mottar sosialhjelp. I utvalget mottar til sammen 58 respondenter (45 %) andre stønader enn studielån/stipend.

5.4.4 Det første kullet: Utvikling de tre påfølgende år etter avsluttet tiltak

I det foregående har vi sett på ulike forhold knyttet til de tidlige deltakernes situasjon våren 2010. For de tre kullene representerer dette ulike tidspunkter i deres videre løp etter avsluttet tiltak, henholdsvis ett, to og tre år. Når det gjelder det første kullet, de som deltok i et av de fem kvalifiseringstiltakene i skoleåret 2006/07, kan vi imidlertid følge utviklingen i hvordan disse ungdommene fordeler seg på ulike aktiviteter i de tre påfølgende årene etter deltakelse. Tabell 5. 10 viser denne utviklingen:

Tabell 5.10. Aktivitet 2007-2010, kull 2006/2007

Aktivitet	2007/2008		2008/2009		Vår 2010	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Videregående opplæring	20	47,6%	14	33,3%	6	14,3%
Universitet/høgskole	0		1	2,4%	2	4,8%
Ordinært arbeid	9	21,4%	10	23,8%	11	26,2%
Annet tiltak	9	21,4%	3	7,1%	14	33,3%
Militærtjeneste	0		0		0	
Fødselspermisjon	0		1	2,4%	2	4,8%
Opphold på institusjon	0		0		0	
Helt ledig/ingen aktivitet	3	7,1%	6	14,3%	7	16,7%
Annet ¹⁸	2	16,7%	0		0	
Ikke oppgitt			9	21,4%		
Antall svar	43¹⁹		44²⁰		42	

Vi ser at det er ni respondenter som ikke har oppgitt aktivitet for 2008/09, og det innebærer at grunnlaget for å kommentere endringene mellom de to første og de to siste årene er noe usikkert. Ser vi på hele perioden, finner vi imidlertid at andelen i ordinært arbeid holder seg stabilt på en drøy femtedel over alle tre år, mens andelen som er i videregående opplæring synker og andelen i tiltak og ledighet øker. Slår vi sammen de som er i fortsatt videregående opplæring, påbegynt utdanning ved høgskole/universitet og de som er i ordinært arbeid finner vi at 29 respondenter, 69 %, er i ordinært utdanningsløp eller jobb første år etter avsluttet tiltak, mens dette gjelder for 19 (45,2 %) etter tre år. Motsatt ser vi at andelen utenfor utdanning og arbeid har økt fra 12 respondenter, eller 28,5 %, i 2007/2008 til 21 respondenter, eller 50 %, våren 2010.²¹

Bare fem av de 19 respondentene som gikk i videregående opplæring det første året etter tiltak svarer at de har fullført videregående. Etter tre år er fire av dem fortsatt i videregående opplæring. Det betyr altså at ti av de 19 har avbrutt opplæringen igjen uten å fullføre. Blant de 42 respondentene i dette første kullet er det også 17 som oppgir at de har vært deltakere ved samme tiltak i to av årene, og seks som oppgir at de har deltatt i tiltaket i alle tre årene. Som nevnt kan det være variasjoner mellom kullene som gjør at vi ikke kan slutte at dette første kullet er representativt for tidligere deltakere i tiltakene generelt. Men dersom utviklingen i dette kullet gir en pekepinn på tendenser som også vil gjelde for andre kull, kan det altså tyde på at mange av dem som går ut i

¹⁸ Disse to respondentene har spesifisert folkehøgskole og "innlagt på sykehus". I surveyen var det flere respondenter som oppga "Annet", men som har spesifisert aktiviteter som går inn under andre svarkategorier. Disse har vi flyttet til passende svarkategorier: For 2007/2008 er tre som spesifiserte alternativt kvalifiseringstiltak flyttet til "Annet tiltak", én som spesifiserte rørleggerlærling er flyttet til "Videregående opplæring" og én som spesifiserte "flyttet men gikk ut i ledighet" er lagt til i kategorien "Helt ledig/ingen aktivitet". Det var én respondent som oppga "Annet" i 2008/2009, og denne spesifiserte rørleggerlærling og ble flyttet til "Videregående opplæring". Én respondent oppga "Annet" i 2009/2010 og spesifiserte "sykemeldt fra jobb i butikk". Denne la vi til i kategorien "Ordinært arbeid".

¹⁹ N = 42, men det totale antall aktiviteter er 43 fordi det er én respondent som har oppgitt to aktiviteter i løpet av perioden (fortsatt videregående opplæring og ordinært arbeid). Prosent er beregnet av N (dvs. 42).

²⁰ N er fortsatt 42, men for 2008/2009 var det to som oppga to aktiviteter for tidsrommet 2008/2009 (helt ledig/annet tiltak og fortsatt videregående opplæring/ordinært arbeid). Prosent er beregnet av N (dvs. 42).

²¹ For å beregne andelen som er utenfor ordinært utdanningsløp og/eller jobb har vi slått sammen kategoriene "Annet tiltak", "Helt ledig/ingen aktivitet" og "Annet", men holder utenfor de to som spesifiserer hhv folkehøgskole og "innlagt på sykehus".

videregående opplæring etter tiltak avbryter igjen i løpet av de første tre påfølgende år, at flere står helt ledige og at flere deltar i det samme eller andre tiltak i ettertid.

5.5 Fortellinger om veien videre etter tiltak

Selv om majoriteten av de tidligere deltakerne både ifølge tiltakenes egne registre (kapittel 4) og i surveyen går over i enten opplæring eller jobb rett etter avsluttet tiltak, kan altså både nytt forsøk i videregående opplæring så vel som jobb representere arenaer med potensiell risiko for avbrudd, mistilpasning, opplevelse av manglende mestring, motivasjon og eksklusjon. I de kvalitative intervjuene ønsket vi å få utdypet ungdommenes møter med og opplevelse av mestring i de aktiviteter og arenaer de går over i. Da vi valgte ut tre tidligere deltakere fra hvert av de fem tiltakene til kvalitative intervjuer, la vi vekt på at utvalget skulle representere variasjon i nå-situasjon, for å kunne belyse forskjellige erfaringer og veier videre etter tiltak. Vi konsentrerte oss dessuten om deltakere fra det siste kullet (2008/09) for å få informanter med ferskest mulig erfaringer fra tiltakene (jfr. kapittel 2). På intervjutidspunktet, mai 2010, var det altså nesten et år siden de avsluttet deltakelse i tiltaket. Hvordan har det gått med dem det første året etter avsluttet tiltak? Hva slags type utfordringer har de eventuelt støtt på, og hva slags bistand har de oppsøkt og fått? Og hvordan ser de for seg de nærmeste årene? I det følgende presenterer vi disse ungdommenes fortellinger om eget forløp og framtidsutsikter.

Av de 15 ungdommene vi intervjuet fortalte åtte at de fortsatt var i videregående opplæring, tre var i jobb, to hadde fått tilbud gjennom NAV som innebærer aktivisering i form av arbeid med dyr, mens tre var helt ledige.

De som hadde gått til i videregående opplæring etter tiltak fortalte om ulike løp. Noen fortsatte på den studieretningen de avbrøt før de begynte i tiltak. Blant disse finner vi både ungdommer som egentlig hele tiden har ønsket å fullføre det de har valgt – men som mener de trengte et ”dytt” for å ”skjerpe seg” og bli motivert for innsats i enkeltfag de ikke hadde bestått, og ungdommer som opplever at de har valgt feil linje med tanke på egne interesser og framtidsplaner, men ga uttrykk for at de nå bare ”tar seg sammen” for å fullføre det de begynte på, for fortrest mulig å bli ferdige med videregående og ”komme seg videre”. Andre har i løpet av perioden i tiltaket funnet ut at de vil bytte studieretning, og har nå prøvd seg på en annen studieretning enn den de avbrøt før de begynte i tiltaket. Én av de som fortsatt var i videregående opplæring tok opp fag som privatist for å forbedre karakterer, ved siden av jobb i butikk.

En av informantene som var i jobb, fikk denne som resultat av bistand til jobbsøking i tiltaket. Den andre tok etter endt tiltak selv kontakt med en arbeidsplass som gir ham mulighet til å oppnå en yrkessertifisering som ikke tilbys innenfor andre opplæringsinstitusjoner. Felles for de fire ungdommene som enten gikk til ledighet eller et aktivitetstilbud via NAV, er at de fortalte om tilleggsutfordringer som innebærer at de har behov for særlige tilpasninger i en opplærings situasjon – og at de ikke vil klare å fungere i mange typer ordinært arbeid.

5.5.1 Fortsatt videregående opplæring: ”Tilbake på sporet” – eller ”bare bli ferdig”

Blant de som gikk til videregående opplæring, har vi både informanter som fortsatte med den studieretningen de gikk på da de avbrøt eller som har skiftet studieretning etter tiltaket. De aller

fleste har valgt en yrkesfaglig studieretning, hvorav noen få er i ferd med eller planlegger å ta påbygging for å oppnå generell studiekompetanse.

Både blant de som har skiftet og de som har fortsatt med opprinnelig valgt studieretning etter deltakelse i tiltaket finner vi ungdom som forteller om trivsel og mestring i sitt nye forsøk i videregående opplæring, med fag så vel som skolesituasjonen. Felles for disse er at de både har funnet seg til rette i opplæringen – og identifiserer seg med en spesifikk videreutdanning og / eller yrke som de kvalifiseres til gjennom fullføringen av valgt videregående opplæring/linje.

Jeg har fått lærlingplass i en bedrift der jeg har hatt praksis i seks måneder ved siden av skolen og begynner der til høsten. Jeg gleder meg masse! Er kjempefornøyd og syns de neste åra ser veldig bra ut! Jeg er litt spent på hvordan det blir med kundebehandling, ta imot og levere ut PC-er og spørre hva som er galt, for det har jeg ikke gjort før. Men jeg får kjempebra hjelp i bedriften, det er bare å spørre en kollega.

Gutt 19 år

Jeg vil ha meg en ordentlig utdanning og jobb. Og jeg har blitt kjempeinteressert i IKT, og vil studere det videre på høyskole. Har lært masse og er motivert for de programfagene. Men jeg må ta dem som privatist til neste år samtidig som jeg jobber for å tjene penger. Da må jeg sitte hjemme alene og lese. Men jeg tenker at jeg kanskje kan dra på tiltaket og få hjelp fra dem med pensum.

Gutt 19 år

Jeg går ferdig Barn og ungdom dette året nå. Neste år skal jeg ta allmennåret og så skal jeg studere til sosionom eller barnevernspedagog. Jeg har blitt så motivert og så mye mer moden nå sammenlikna med de første skoleåra, at jeg syns ikke det er noen utfordringer med å fullføre både videregående og studiene etterpå. Men det blir sikkert utfordrende å skulle jobbe med vanskeligstilte barn og unge når jeg kommer ut i arbeidslivet...

Jente 19 år

Like mange gir imidlertid uttrykk for at dette året på videregående bare har vært "greit nok", eller "ikke greit i det hele tatt". Man kan si at de har gjort et "bevisst feilvalg", de har ikke valgt linje etter interesser og ser ikke for seg at de skal søke seg til videre utdanning eller jobb innenfor den fagopplæringen de fullfører, men har valgt det de tenker er raskeste vei til gjennomføring. Noen ville gjerne ha byttet studieretning og fullført videregående opplæring i tråd med kompetanse og interesser de har utviklet gjennom deltakelse i tiltaket, men har ikke gode nok karakterer. Felles for denne gruppa ungdommer er at de ser på det å fullføre som en nødvendighet, og har rettet blikket mot livet etter videregående som motiverer dem til det de beskriver som å "holde ut" og "bare komme seg gjennom det".

Hva jeg synes om å gå på skole? Det er ikke noe kjekt, men du må gjøre det! Jeg gjør det fordi jeg må, egentlig, men jeg synes jo ikke det er noe kjekt.

Hvilke planer har du etter skolen?

Å bli noe. Ta noe videre utdanning. Jeg går på Barn og Ungdom. Men jeg vil ikke bli noe innen det, eller, jeg fant ut at det var ikke helt meg, så jeg vil kanskje gå dyrepleier eller noe slikt etterpå. Finne noe jeg interesserer meg for. Så jeg er ikke helt sikker på hva jeg vil.

Er det noen utfordringer du ser for deg annet enn at du er usikker på hva du vil?

*Ja, jeg er **nødt** til å ta opp den matteksamen... Så det er litt sånn utfordring. (...)*

Jente, 18 år

Det er helt greit å gå på skolen. Men jeg har ikke tenkt til å fortsette innen helse og sosial. Hadde hatt mest lyst til å fortsette med media og kommunikasjon, men det har jeg ikke karakterer til. Det er dumt å ikke kunne fortsette med det, for på tiltaket har jeg faktisk lært mer om ting de lærer på media og kommunikasjon enn de som kommer inn der. Så jeg hadde hatt mer lyst til å jobbe nå egentlig enn å gå helse og sosial. Men jeg må fullføre videregående hvis jeg skal komme meg dit jeg vil i framtida. På sikt har jeg lyst til å jobbe med film og prøve meg som manusforfatter. Vil bare fullføre og ta allmenn påbygging og komme meg videre. Det skal gå greit selv om jeg heller ville gjort noe annet.

Jente, 18 år

Blant de som fortsatte i videregående skole, har én av ungdommene avbrutt i løpet av det knappe året det har gått siden skolestart for ungdommene i intervjuutvalget. Han beskriver at han ble motivert til å skifte studieretning gjennom den arbeidspraksisen han hadde i tiltaket, men sluttet etter et halvt år fordi han opplevde opplæringen som mye mer teoriorientert enn han hadde forventet, og følte at han ikke fikk den oppfølgingen fra lærere som han hadde behov for:

Jeg begynte på helse og sosial. Det var hardt som faen (ler). Jeg er sikker på at det er like hardt som allmennfag. Det er jeg helt sikker på. Det var bare teori, lekser, teori, lekser. Og sånn "Nå skal du få en pusteoppgave" og da var det på 100 sider du måtte skrive, det er ikke noe pusteoppgave det.

Da han opplevde å møte utfordringer knyttet til motivasjon og mestring, søkte han ikke bistand hos rådgiver eller andre ved skolen – men bare bestemte seg for å slutte:

Nei, jeg bare sa – det er mange dårlige lærere der – så jeg bare sa: "Dette er en drittskole, og dere burde følge elevene bedre opp på helse og sosial". Det var noen lærere som var kjempeflinke med elevene, men andre var ikke det. Så jeg bare sa: "Jeg slutter på skolen. Ha det bra. Lykke til videre i livet, håper jeg ikke ser deg igjen.

For denne gutten fikk imidlertid bedriften der han hadde hatt utplassering under deltakelse i tiltak året før stor betydning. Der hadde han trivdes og fått tilbakemelding på at han hadde gjort et godt inntrykk, og han gikk rett dit og søkte om jobb da han valgte å slutte på skolen:

Jeg skulle egentlig bare observere i barnehagen da jeg hadde utplassering der. Men så ble det til at jeg gjorde alt det de vanlige ansatte gjorde. Så da jeg slutta på skolen igjen dro jeg til barnehagen og søkte jobb, leverte søknaden skriftlig. Og dagen etter ringte de meg opp og spurte om jeg kunne møte opp der. Så det gikk veldig fort. Nå har jeg jobbet der som vikar, men det er så mye å gjøre at det blir nesten som en full jobb.

Selv om han liker arbeidet svært godt, har han altså slått fra seg dette som et framtidig yrke, fordi han har erfart at han ikke mestret de teoretisk orienterte fagene han må ta på helse- og sosial for å kvalifisere seg til en fast jobb innenfor dette feltet. Han har nå bestemt seg for å fullføre den studieretningen han begynte på før han deltok i tiltaket. Til høsten skal han ta 2. året, i tillegg til å ta opp et teorifag han ennå ikke har på vitnemålet. Så følger to år som lærling fram til fagbrev, som han ser fram til fordi det er jobbing og ikke skole. Han beskriver imidlertid stengte muligheter for å gjøre det han har mest lyst til, og forteller om løpet framover mer som å bare bli ferdig enn som å fullføre videregående opplæring innenfor noe han ser for seg en framtid i:

Så nå skal jeg bare gjøre det ferdig, for nå orker jeg ikke mer skole, nå er jeg så drittlei skole. Så da har jeg i hvert fall en jobb. Så får jeg ta det videre derfra. Jeg har veldig lyst egentlig til å studere i England. Men med mine karakterer så går vel ikke det. Jeg ser mest fram til bare å bli ferdig, så jeg er helt ferdig utdanna [yrke]. Så hvem vet, kanskje jeg begynner på noe nytt etter det. Jeg vet ikke. Go with the flow”.

Selv om alle de som har fortsatt med videregående opplæring forteller at de er motivert for å fullføre, framstår situasjonen til flere som noe skjør og sårbar. Etter vår vurdering, basert på ungdommenes egne fortellinger, virker det som at et springende punkt er om de faktisk får den sosiale og pedagogiske oppfølgingen innenfor den ordinære videregående opplæringen som de trenger for opprettholde motivasjon, innsats og prestasjoner som kreves for å få ståkarakter - særlig i teorifag de tidligere har erfaring med ikke å mestre. Noen gir også uttrykk for at de har liten støtte i familien, og for dem vil en mer omfattende oppfølging antakelig ha betydning for videre forløp. Enkelte forteller at de får hjelp gjennom psykolog, noen at de fortsatt har god kontakt med personalet knyttet til tiltaket de har deltatt i eller andre ungdomstilbud, en spesiell lærer eller kolleger i lærlingbedriften, men enkelte står uten bistand fra voksne.

5.5.2 Funnet ”drømmejobben”

To av ungdommene, gutter på henholdsvis 18 og 20 år, har gått rett ut i jobb etter avsluttet tiltak. Begge beskriver det som at de har funnet ”drømmejobben”, innenfor felt de lenge har hatt interesse for. Begge avbrøt påbegynt opplæring på yrkesfaglige studieretninger, fordi de opplevde å ikke mestre teorifagene. Den ene begynte i tiltaket etter det første året på videregående, fordi han fikk så dårlige karakterer at han ikke kom videre på noe av det han kunne tenke seg. Den andre trivdes svært godt de to første årene, og gikk på den linja som er mest relevant med tanke på hans interesser, men møtte ”teoriveggen” halvveis ut i det tredje året som også skulle lede til studiekompetanse. Dette tredje skoleåret var derfor preget av ”mye og kompakt teori, med 11 timer norsk i uka”. For den ene gutten bød deltakelse i tiltaket på en direkte videre kvalifisering innenfor en interesse han har dyrket siden han var liten og lenge har visst at han vil jobbe med - og som han fikk ordinær opplæring i gjennom programfag de to første årene før han avbrøt videregående. Gjennom deltakelse i tiltaket fikk han også ”guts” og mulighet til å opparbeide seg en portefølje – som er det viktigste ansettelseskriteriet i den bransjen hvor han nå har fått jobb. Den andre gutten har også fått jobb innenfor et felt han har interessert seg for lenge, og hvor det å gå et drøyt års læretid hos en utøver av yrket foreløpig er den eneste måten å bli sertifisert på. Han er nå godt i gang med læretida, og når den er over, vil han jobbe noen år som utøver og på sikt vurderer han å starte opp for seg selv og etter hvert ta opp egne lærlinger. Begge anser det som uaktuelt å fullføre videregående utdanning i løpet av de nærmeste årene, og ser for seg en periode der de er trygge på å beholde jobben de har nå:

Jeg har jo fått en jobb som jeg trives veldig godt med. For meg er jo dette et mål som er oppnådd, å kunne jobbe som [yrke]. Jeg ser for meg at jeg kommer til å jobbe i dette firmaet i flere år framover. Det kan tenkes at jeg kommer til å fullføre videregående en gang, når jeg har jobba noen år og kanskje er lei av jobben. Da vil jeg vurdere å ta det. Jeg ser jo at det er lurt å ha studiekompetanse, og det kan også hende at jeg får lyst til å finne på noe annet senere.

Gutt 20 år

Jeg har ikke lyst til å fortsette med videregående akkurat nå for tida, nei. Nå har jeg egentlig oppnådd en av drømmene mine, og det er å jobbe med det jeg driver med nå, og så fotografering i tillegg på fritida. Jeg kunne egentlig ikke drevet med noe bedre akkurat nå!

Gutt 18 år

5.5.3 Uavklart nå-situasjon og usikker framtid

Fem av ungdommene vi har intervjuet, én fra hvert av tiltakene, beskriver en mer uavklart nå-situasjon og usikre framtidsutsikter sammenliknet med de andre. Dette er de samme ungdommene som selv nevner utfordringer utover det å være skolelei, "teorisvak" eller valgusikker. Det handler om spesifikke diagnoser som gjør det vanskelig å mestre vanlig skole og mange typer ordinært arbeid, eller mer sosialt betingede faktorer som identifisering med subkulturer preget av "anti-skole" eller "anti-A4-liv"-holdninger som noen av dem selv knytter til merkelapper som "uroilig", "sløv" og "jævelunge". Ungdommene i denne gruppa har til felles at de trenger særlig form for oppfølging for å finne fram til skole- eller jobbtillbud som både matcher interesser, forutsetninger og mestringsnivå, men det er forskjellige behov de gir uttrykk for, og det er vanskelig å kategorisere dem som én gruppe. I det følgende beskriver vi derfor kort noen hovedmomenter og typer av utfordringer i deres individuelle fortellinger:

En forteller at bydelen har gitt ham et tilbud om å jobbe med hunder, hver dag, og det trives han med. Han formidler tydelig at han verken kan eller vil være i en skolesituasjon eller ha en jobb hvor han må sitte mye stille – det klarer han ikke. Men utover det har han ingen tanker om hva han vil gjøre framover, det som skjer videre avhenger av hva bydelen tilbyr ham.

Ei jente som har bak seg en rekke skoleavbrudd etter forsøk på ulike linjer og en periode som rusavhengig, beskriver seg som egentlig "ganske skoleflink" og motivert for å fullføre videregående opplæring, men sliter med sosial angst som forhindrer henne fra å fullføre et opplæringsløp med mindre kravene til oppmøte kan være fleksible i forhold til "dagsformen" hennes. Hun har fullført en del fag gjennom deltakelse i et av tiltakene, og har også forsøkt å ta fag hun mangler som privatist, men har erfart at hun trenger oppfølging og veiledning fra lærere for å klare å fullføre teorifag. Hun har gjennom flere år mottatt behandling for sosial angst, men etter mange mislykkede forsøk i ordinære skole- og jobbsituasjoner, ser hun for seg at hvis hun skal mestre opplæring eller jobb, må det være mulig å tilpasse slik at hun kan unngå å forholde seg til mange mennesker. Ved hjelp av arbeidsavklaringspenger fra NAV har hun selv ordnet seg arbeid med dyr i en privat virksomhet i distriktet. Imidlertid vil denne virksomheten ikke ha råd til å lønne henne som ordinær ansatt, så hun frykter at NAV vil komme fram til at hun er arbeidsfør og kan ta en vanlig jobb, og at hun dermed mister dette arbeidet. Hun vil gjerne fortsette å jobbe med dyr, og aller helst utdanne seg til noe

innen dyrestell. NAV er åpne for å støtte deltakelse på kurs eller utdanning, men hun må selv finne fram til det, og sliter med å gjøre det alene:

Jeg skulle ønske jeg kunne få meg en utdanning, men jeg har liten tro på at det kommer til å gå. Man må jo ha en utdanning for å komme noen vei og få ordentlig jobb. Men det har ikke jeg, så da har jeg heller ikke så store muligheter. Nå har jeg helt droppa tanken på å fullføre videregående. Kanskje en gang i framtida, men da må det være veldig tilrettelagt sånn at jeg kan jobbe mye hjemmefra, men samtidig få god kontakt med og hjelp fra lærerne. Jeg tror ikke på at jeg kommer til å fikse å sitte i et klasserom igjen. Jeg ville veldig gjerne hatt en utdanning, for jeg var veldig flink og hadde gode karakterer på grunnskolen før jeg var så dum å begynte å ruse meg som 16-åring. Årene med rus har ødelagt veldig mye. Har ikke så god hukommelse og konsentrasjonsevne som før. Mye av det jeg lærte på ungdomsskolen har jeg glemt. Og det må man jo ha inne for å klare å ta de allmennfagene på videregående. Sånn sett er jeg i en vanskelig situasjon.

Jente 23 år

Ei annen jente som gir uttrykk for stor usikkerhet, både når det gjelder egen selvtillit og med tanke på valg videre, har gått ledig etter avsluttet tiltak. Gjennom deltakelse i tiltaket fikk hun dyrke og videreutvikle egen kompetanse og interesse for kunst, og sier at hun skulle gjerne gått der for alltid hvis det var mulig, men hun har gått der maksimalt av det som går an. Likevel framstår det som uaktuelt å fortsette på videregående, selv med formgivingsfag som hun er interessert i. Hun vurderer å jobbe til høsten, og vil gjerne jobbe med noe som har med kunst å gjøre. Hun forteller imidlertid at hun har spurt om jobb i alle virksomheter i distriktet som har med kunst å gjøre – uten å få napp. Hun sier at "jeg får bare se videre hva som dukker opp", og nevner et tips hun har fått om en type jobb som innebærer dekorering, men som ikke krever fagbrev eller utdanning.

En annen av ungdommene som er helt ledig, vet veldig godt at han har lyst til å jobbe som bilmekaniker, men ser ikke hvordan han skal kunne klare å oppnå fagbrev. Gjennom deltakelse i tiltaket har han gjennomført og dokumentert sikkerhetskurs man trenger for å jobbe på verksted, og har via private kontakter fått anledning til å jobbe litt med bilrelatert lønnet arbeid. Han har ADHD og dokumenterte særskilte lærevansker, og har to år igjen av opplæringsretten som han vil benytte seg av, selv om det ikke kommer til å lede til fullført videregående opplæring, fordi han ennå ikke har fullført førsteåret. Han skal begynne på skolen igjen til høsten, men vet ikke ennå hva han skal velge. Han synes han får god oppfølging fra rådgiver og personale i tiltaket han har vært deltaker i, men er svært usikker på hva han kan få tilbud om og hvordan framtida vil bli.

En annen av ungdommene forsøkte seg på skole igjen etter avsluttet tiltak, men droppet ut på ny. Han vil ikke si så mye om hvorfor han avbrøt denne gangen, men konflikt med lærere er en del av bildet, både i forbindelse med tidligere og dette avbruddet. Han har arbeidet litt i en ordinær servicejobb han fikk gjennom tiltaket, og er ellers aktiv i et utøvende kunstmiljø hvor han også tjener litt penger som utøver. Drømmen er å livnære seg som utøver og instruktør innen denne kunstformen, men han har ikke konkrete planer for utdanning eller strategi på veien dit:

Framover? Jeg vet ikke jeg, gifte meg, neida... Selvfølgelig lære mer, lære av andres erfaringer, få mer kunnskap om ting. Syns ikke det er aktuelt nå å fortsette på videregående. Akkurat nå tenker jeg bare å ta det som det kommer. [Utøve kunst] og tjene penger og holde meg oppe hele tiden. Det er det jeg tenker på nå. Og så skal jeg snart i militæret. Så nå venter jeg på at tiden skal gå og i mellomtiden skal jeg [instruere og utøve kunstformen] og tjene penger og nyte solen.

Gutt 19 år

Det siste sitatet gir en påminnelse om at ikke alle former for det å stå utenfor ordinær opplæring og arbeidsliv oppleves – eller framstilles – som problematisk av ungdom, slik vi drøftet i innledningskapittelet til denne rapporten. Selv om behovene og utfordringene disse ungdommene har er forskjellige, virker det imidlertid rimelig å anta at de trenger individuell, tett, skreddersydd og kanskje langvarig oppfølging for å redusere risikoen for at de entrer eller forsterker et marginaliseringsforløp, og at det krever mer eller andre former for oppfølging og tilbud enn det de har fått hittil.

5.6 Oppsummering

I dette kapitlet har vi presentert kvantitative og kvalitative analyser av survey- og intervjumateriale med vekt på ungdommenes bakgrunn og situasjon før de deltok i alternativt kvalifiseringstiltak – og veier videre etterpå. Vi finner at respondentene i surveyen i all hovedsak er ungdom som kom til tiltak etter ungdomsskolen eller avbrutt videregående opplæring, og dette sammenfaller med tallene fra tiltakenes egne registre. I utvalget vårt kommer de mannlige respondentene i høyere grad rett fra ungdomsskolen. Alle ungdommene i intervjumaterialet begynte i tiltak etter avbrutt videregående opplæring, med unntak av én som deltok i tiltaket som del av et tilpasset opplegg innenfor ordinær opplæring. For de fleste var det kort tid mellom avbrutt videregående og deltakelse i tiltaket, men enkelte forteller om gjentatte skoleavbrudd. I ungdommenes fortellinger finner vi følgende hovedtyper av grunner til skoleavbrudd: skolelei og lav motivasjon, feilvalg, svak mestring i teorifag og/eller for dårlige karakterer til å komme videre, oppsagt av lærebedrift, private enkelthendelser og særskilte tilleggsutfordringer. Sammenfallende med tidligere studier, er "teoriproblemet" også et generelt gjennomgangstema i fortellingene om skoleavbrudd. Fem av informantene beskriver selv tilleggsutfordringer i form av sykdom eller diagnoser som sosial angst, ADHD og dysleksi, mens enkelte også nevner rus og atferdsproblemer/mistilpasning i skolesituasjonen. Få forteller om forhold som vanskelig oppvekst og familiesituasjon, kontakt med barnevernet osv, som ellers er gjennomgående både i intervjuer med tiltakspersonale og i studier av marginalisert ungdom. Det kan imidlertid skyldes at designet og intervjusettingen i liten grad la opp til spørsmål om sensitive forhold.

Om veien inn i tiltak, beskriver ungdommene at de i liten grad opplevde at de hadde eller orienterte seg om ulike alternative tilbud å velge mellom. De har blitt tipset om tiltaket av forskjellige aktører, som NAV, rådgiver, oppfølgingstjenesten, lærer, helsesøster, psykolog, annet ungdomstilbud, venner eller foreldre. Ungdommene beskriver videre at det var greit å komme i kontakt med tiltakene, og at påmeldings- og inntaksprosessen var ukomplisert.

I surveyen finner vi, i likhet med tallene fra tiltakenes egne registre, at den klart vanligste aktiviteten første år etter tiltak er å gå i videregående opplæring, fulgt av ordinært arbeid og tiltak. Det er i hovedsak yrkesfaglige studieretninger som er mottakere av deltakere fra tiltakene. Vi finner også at våren 2010 – henholdsvis ett til tre år etter avsluttet tiltak for de tre ulike kullene som deltar i surveyen – er det en lavere andel som oppgir at de er i videregående opplæring, mens andelene som er i tiltak og helt ledig er høyere og andelen respondenter i ordinært arbeid er omtrent lik. Samlet sett er drøyt 57 % av respondentene i ordinært arbeid eller utdanningsløp våren 2010, mens 40 % av utvalget står utenfor ordinær opplæring eller arbeid. Når vi ser på forholdet mellom aktivitet rett før tiltak og ett til tre år etter tiltak, ser vi at skolegang er den vanligste før-aktiviteten uansett nå-aktivitet. De vanligste forløpene i materialet er å gå fra avbrutt til fortsatt videregående opplæring, fulgt av fra ungdomsskolen til videregående opplæring og fra avbrutt videregående opplæring til ordinært arbeid. Vi fulgte også utviklingen i hvordan respondentene fra det første kullet fordelte seg på ulike aktiviteter i de tre påfølgende årene etter deltakelse i tiltak. Mellom første og tredje år øker andelen utenfor ordinært arbeid og utdanningsløp fra 28,5 % til 50 %. Det kan være ulike typer av forhold som gjør at vi ikke kan slutte at respondentene i dette kullet er representativt for deltakere i tiltakene generelt. Hovedmønstre i dette kullet er imidlertid at over halvparten av de som går ut i videregående opplæring rett etter tiltak avbryter innen tre år uten å fullføre, og at andelene i tiltak og helt ledige øker.

I analysen av intervjuene med ungdommer fra det siste kullet (2008/09) beskriver vi tre hovedtyper av veier videre etter tiltak. To av informantene har funnet "drømmejobben", og beskriver at deltakelse i tiltak på ulike måter har hatt betydning for at de tok mot til seg og søkte disse jobbene. Ingen av dem planlegger å gå tilbake til videregående opplæring i nærmeste framtid. Åtte av de 15 ungdommene har fortsatt i videregående opplæring og noen av dem forteller om høy grad av trivsel, mestring, motivasjon og identifikasjon med opplæringen. Her finner vi imidlertid også ei gruppe ungdommer som omtaler løpet mot fullføring som at det gjelder å "holde ut" for å "bare bli ferdig". De motiverer seg ved å rette blikket mot livet etter videregående, og deres videre vei i videregående framstår som sårbar, og mer avhengig av at de får den sosiale og pedagogiske oppfølgingen de trenger for å bestå – særlig i teorifag de tidligere har erfaring med ikke å mestre. De fem ungdommene som beskriver de mest uavklarte nå-situasjoner og usikre framtidsutsikter er de som selv har fortalt at de har tilleggsutfordringer. De forteller om forskjellige behov og hindringer, men det virker rimelig å anta at de har til felles at de trenger ytterligere oppfølging framover, i form av sosial støtte, avklaring og kvalifisering, for å redusere risikoen for at de entrer eller forsterker et marginaliseringsforløp.

Kapittel 6: Deltakernes vurderinger og erfaringer

I dette kapitlet skal vi se nærmere på ungdommenes erfaringer med og vurdering av tiltakene. Analysen baserer seg på de tidligere deltakernes svar på spørsmål knyttet til utbytte og oppfølging, som ble stilt i både den kvantitative og den kvalitative delen av undersøkelsen. Kapitlet er strukturert slik at det starter med en analyse av de kvantitative dataene om utbytte, som suppleres med utdypende data fra intervjuene både om hvilke sider ved tiltakene informantene opplever har hatt størst betydning for dem – og hva de skulle ønske hadde vært bedre eller annerledes. Deretter analyseres kvantitative og kvalitative funn knyttet til hva slags oppfølging ungdommene oppgir å ha fått fra tiltaket - både underveis og etterpå.

6.1 Vurderinger av eget utbytte

I surveyen fikk respondentene spørsmål om hva som var det viktigste de fikk ut av å delta i tiltaket. I det første spørsmålet var det mulig å velge flere svaralternativer, og følgende tabell (6.1) viser hvor hyppig de ulike svaralternativene ble valgt og hvor stor andel av respondentene som oppga de forskjellige formene for utbytte²²:

Tabell 6.1. Utbytte

Utbytte	Antall (N)	Prosent
Finne ut hva jeg ønsker å gjøre videre i livet	24	18,6 %
Fikk økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole	45	34,9 %
Fikk hjelp og støtte til å lage struktur i hverdagen	13	10,1 %
Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å få jobb	23	17,8 %
Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående	25	19,4 %
Fikk direkte hjelp til å skaffe meg jobb	7	5,4 %
Annet	35	27,1 %
Hadde ikke særlig utbytte av tiltaket	7	5,4 %
Ikke sikker/ubesvart	1	0,8 %
Total	180	

Ut fra tabell 6.1 ser vi at så mange som 121 respondenter (93,7 %) oppgir at de har hatt utbytte av å delta i tiltak. Økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole nevnt er det utbyttet som desidert hyppigst blir nevnt, fulgt av det å få opplæring/utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående eller å få jobb, "Annet" og det å finne ut hva man ønsker å gjøre videre i livet. Kun syv respondenter (5,4 %) oppgir at de ikke hadde særlig utbytte av tiltaket. Av disse fullførte tre tiltaket mens fire avbrøt.

De respondentene som oppga flere former for utbytte fikk også oppfølgingsspørsmål om hvilket av disse som var det viktigste, og tabell 6.2 viser hvordan disse 34 respondentene fordelte seg på de ulike svaralternativene:

²² Prosentene er regnet ut fra antall respondenter (N = 129). Summen av prosentene blir derfor mer enn 100 %, og prosentfordelingen viser hvor stor andel av respondentene som har oppgitt de ulike formene for utbytte.

Tabell 6.2. Viktigste utbytte blant respondenter som oppga flere former for utbytte

Viktigste utbytte	Antall (N)	Prosent
Finne ut hva jeg ønsker å gjøre videre i livet	3	8,8%
Fikk økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole	13	38,2%
Fikk hjelp og støtte til å lage struktur i hverdagen	4	11,8%
Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å få jobb	3	8,8%
Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående	0	
Fikk direkte hjelp til å skaffe meg jobb	1	2,9%
Annet	5	14,7%
Ikke sikker/ubesvart	5	14,7%
Total	34	100%

Her ser vi at for de som har oppgitt flere svaralternativer på hvilket utbytte de hadde av tiltaket, er det å få økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole det desidert viktigste utbyttet med 38,2 %. Dette blir fulgt av 14,7 % som svarer "Annet". Det er verdt å merke seg at det ikke er noen som har oppgitt "Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående" som viktigste utbytte, til tross for at dette var et svaralternativ som forekom relativt hyppig i tabell 6.1. Ved å kombinere disse svarene med svarene til respondentene som kun har oppgitt ett svaralternativ kan vi redusere antall svaralternativer til ett per respondent. Ved å gjøre det får vi et bilde av hvilke former for utbytte som er oppfattet som viktigst blant våre respondenter totalt sett. Vi antar da at de som oppgir bare ett svaralternativ anser det som det viktigste. Vi får da følgende tabell (6.3):

Tabell 6.3. Eneste/viktigste utbytte

Eneste/viktigste utbytte	Antall (N)	Prosent
Finne ut hva jeg ønsker å gjøre videre i livet	13	10,1%
Fikk økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole	35	27,1%
Fikk hjelp og støtte til å lage struktur i hverdagen	10	7,8%
Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å få jobb	11	8,5 %
Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående	9	7,0%
Fikk direkte hjelp til å skaffe meg jobb	4	3,1%
Annet	34	26,4%
Hadde ikke særlig utbytte av tiltaket	7	5,4%
Ikke sikker/ubesvart	6	4,7%
Total	129	100%

Bildet som avtegnes er ganske likt, men andelen for økt selvtillit og motivasjon blir noe lavere, selv om dette også her er det svaralternativet som oppgis av den største andelen respondenter. Vi ser dessuten at andelen som oppgir "Annet" blir forholdsvis viktigere. Utbyttet som blir spesifisert av de som svarer "Annet" kan grovt sett deles i seks kategorier, presentert i rekkefølge etter hvor ofte de nevnes av respondentene:

- Faglig utbytte: lærerikt (spesielt praktisk som reparasjon og bruk av PC, men også teoretisk), utviklende (lærte å samarbeide med andre), erfaringsrikt (fikk oppleve hvordan det var å være i jobb), pedagogisk (lærer bedre i mindre grupper)
- Sosialt utbytte: mange nye venner, bra felleskap, fikk møtt andre i lik situasjon

- Hjelp og støtte: hjelp med det faglige (eksamen, lekser), hjelp med praktiske ting (leilighet og jobb) og "støtte fra de som jobber der".
- Hjelp med personlige utfordringer: personlige/familiære problemer, komme i gang etter depresjon, mer selvtillit, bedre konsentrasjon, tillit til voksne, ble introdusert for noe som vekket interesse.
- Aktivisering: "ha noe å gjøre", "greit sted å være", "ikke hjelp, men et friår"
- Mulighet til å slippe tidligere ut fra soning

Tabell 6.4 viser andelene av respondenter ved de ulike tiltakene som oppgir de forskjellige formene for utbytte. Vi viser svarene fra spørsmålet der flere svar var mulige, og summen av prosentene blir derfor mer enn 100 %. Prosentene er beregnet separat for hvert tiltak, ut fra antall respondenter fra hvert enkelt av dem.

Tabell 6.4. Utbytte etter tiltak

Utbytte	Gate-akademiet		Utdanningsverkstedet		Riverside		Arbeidsinstituttet		Dropstopp		Totalt	
	(N)	%	(N)	%	(N)	%	(N)	%	(N)	%	(N)	%
Finne ut hva jeg ønsker å gjøre videre i livet	6	20,0%	2	16,7%	2	9,5%	14	24,6%	0		24	18,6%
Fikk økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole	11	36,7%	2	16,7%	9	42,9%	19	33,3%	4	44,4%	45	34,9%
Fikk hjelp og støtte til å lage struktur i hverdagen	6	20,0%	1	8,3%	3	14,3%	1	1,8%	2	22,2%	13	10,1%
Fikk opplæring/ utdanning som gjør det lettere å få jobb	4	13,3%	0		4	19,0%	13	22,8%	2	22,2%	23	17,8%
Fikk opplæring/ utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående	3	10,0%	5	41,7%	4	19,0%	11	19,3%	2	22,2%	25	19,4%
Fikk direkte hjelp til å skaffe meg jobb	0		1	8,3%	2	9,5%	2	3,5%	2	22,2%	7	5,4%
Annet	8	26,7%	3	25%	7	33,3%	16	28,1%	1	11,1%	35	27,1%
Hadde ikke særlig utbytte av tiltaket	1	3,3%	1	8,3%	1	4,8%	3	5,3%	1	11,1%	7	5,4%
Ikke sikker/ Ubesvart	0		0		0		1	1,8%	0		1	0,8%

p-verdi $\geq 0,05$

Vi ser her at med så mange variabler blir tallene svært små, og gir lite grunnlag for sammenlikninger på tvers av tiltak. Det er likevel tydelig at ved alle tiltak, så nær som Utdanningsverkstedet, er det svaralternativet "Fikk økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole" det som oppgis hyppigst. Ved

Utdanningsverkstedet forekommer svaralternativet "Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående" desidert hyppigst (41,7 %). At Utdanningsverkstedet skiller seg ut, er for så vidt i tråd med deres hovedfokus på kvalifisering direkte rettet mot fortsatt videregående opplæring. Imidlertid er ingen av forskjellene statistisk signifikante, og det er dermed for høy sannsynlighet for at de observerte forskjellene er tilfeldige til at de kan brukes som grunnlag til å trekke konklusjoner om at de er knyttet til systematiske variasjoner mellom tiltakene.

Følgende tabell (6.5) viser hvor hyppig de forskjellige svaralternativene oppgis blant henholdsvis jenter og gutter, og andelene for hvert kjønn som oppgir de ulike formene for utbytte²³:

Tabell 6.5. Utbytte splittet på kjønn

Utbytte	Kvinner		Menn		P-verdi
	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent	
Finne ut hva jeg ønsker å gjøre videre i livet	11	21,2%	13	16,9%	$p \geq 0,05$
Fikk økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole	21	40,4%	24	31,2%	$p \geq 0,05$
Fikk hjelp og støtte til å lage struktur i hverdagen	4	7,7%	9	11,7%	$p \geq 0,05$
Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å få jobb	5	9,6%	18	23,4%	$p \leq 0,05$
Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående	10	19,2%	15	19,5%	$p \geq 0,05$
Fikk direkte hjelp til å skaffe meg jobb	3	5,8%	4	5,2%	$p \geq 0,05$
Annet	16	30,8%	19	24,7%	$p \geq 0,05$
Hadde ikke særlig utbytte av tiltaket	4	7,7%	3	3,9%	$p \geq 0,05$
Ikke sikker/ubesvart	0		1	1,3%	$p \geq 0,05$
Total	74		106		

Vi ser her at andelene som oppgir de forskjellige formene for utbytte er relativt jevnt. Andelen jenter som oppgir svaralternativet "Fikk økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole" er noe høyere sammenliknet med guttene, men den største, og eneste statistisk signifikante, kjønnsforskjellen er at guttene i betydelig større grad oppgir at de "Fikk opplæring/utdanning som gjør det lettere å få jobb" i tiltaket.

²³ Igjen er det totalt 180 svar, og summen av prosentene blir mer enn 100 % fordi de er beregnet ut fra antall respondenter (N = 129). Tabellen viser også signifikanstest for hvert av svaralternativene.

I de kvalitative intervjuene ba vi gjennom flere spørsmål med litt forskjellig vinkling ungdommene fortelle hva de opplevde å ha fått ut av å delta i tiltaket, og hvilke aspekter ved tiltaket som de vurderte hadde hatt størst betydning for dem. I det følgende viser vi først hvordan ungdommenes refleksjoner rundt dette utdyper svarene fra surveyen. Så presenterer vi ungdommenes svar på et kontrafaktisk spørsmål om hva de trodde de hadde gjort nå dersom de *ikke* hadde deltatt i tiltaket, som vi stilte for å få en supplerende inngang til hva slags betydning de opplevde at tiltaket hadde hatt for dem. Dernest følger en analyse av de tidligere deltakernes svar på spørsmål om negative erfaringer fra tiltaket, og om det var noe de savnet eller skulle ønske hadde vært annerledes.

6.1.1 Økt selvtillit, motivasjon og avklaring

Også i intervjuene er forhold knyttet til økt selvtillit, motivasjon og hjelp til å finne ut av framtidsplaner sentrale. Ungdommene forteller om opplevelsen av å bli "sett" og "møtt" i tiltaket. De beskriver at tiltaket har satt fokus på deres individuelle behov så vel som interesser og ressurser. Gjennom en slik tilnærming har de begynt å se på seg selv i et mer positivt lys – ikke bare en som ikke har fikset skolen. De to som har funnet seg jobb på egenhånd, beskriver deltakelse i tiltaket som avgjørende for at de fikk "guts" og tro på seg selv til å tørre å søke på "drømmejobben" - som en uttrykker det: "jeg lærte mye om å by på meg selv".

Ungdommene tilskriver de positive erfaringene knyttet til økt selvtillit, motivasjon og avklaring til det å møte personale, opplegg, arbeidsformer og innhold som skiller seg fra det de tidligere har erfart innenfor vanlig skole:

Forskjellen er jo det at hvis man har vanskeligheter med konsentrasjon og sånne ting så er det ganske ypperlig å gå der istedenfor vanlig skole, for der kan du velge om du vil ha praksis eller andre ting. Og så er du litt mer fri. Ikke så mye regler og strenge lærere og sånn. Jeg ble mye mer rolig. Jeg var ikke så veldig rolig på skolen, det var også derfor jeg begynte på [tiltaket], egentlig. Jeg har både ADHD, konsentrasjonsvansker og dysleksi. Og da er det ikke så veldig bra på skolen. Da jeg begynte der ble det noe helt annet. For der var alle obs på at man hadde det og sånn. Klarte å lage et opplegg som passa. Det hadde jeg ikke fått på vanlig skole.

Gutt 19 år

Det aller beste var at vi hadde bordtennisbord og at vi hadde jævla bra lærere. (...) De engasjerer seg. De vil at du skal bli noe, på en måte. De prøver å jobbe hardt med det. Det syns jeg er bra.

Gutt 18 år

Jeg ble veldig motivert og interessert gjennom undervisninga. Læreren jeg hadde på [Tiltaket] er hovedgrunnen til at jeg fikk opp motivasjonen igjen og ble innstilt på å gidde å begynne på skolen igjen i det hele tatt. Han var en generelt positiv fyr, tok seg tid og brukte av egne erfaringer, ikke bare bøkene.

Jente 19 år

Jeg stortrivdes. Så jeg vet ikke om noe de skulle ha endra på. Det var veldig mye frihet der syns jeg. Eller veldig åpent, sånn at du får en oppgave du liker å drive med. Istedenfor å få noe man ikke liker å drive med. For da blir man veldig uinteressert i det, og da vil man ikke gjøre det egentlig. Eller da gjør man det ikke like bra heller. Så jeg syns det er et kjempetilbud til folk egentlig. Jeg har egentlig anbefalt [Tiltaket] til mange folk som sliter på skolen og sånne ting. Jeg gir det egentlig sekser i terningkast, for å si det sånn!

Gutt 18 år

Jeg har fått motivasjon til å fullføre videregående for å komme meg dit jeg vil, selv om jeg ikke er noe interessert i fagene på den studieretninga jeg tar nå. For [Tiltaket] er det morsomste jeg har gjort i hele mitt liv. Jeg har lært masse og hatt det gøy på et sted som likner litt på skole, selv om det er forskjellig fra skolen. Jeg har lært om noe som ble en stor interesse for meg og som jeg driver med fortsatt på fritida.

Jente 18 år

Jeg trodde jo at det skulle gå greit, men at det skulle være kjedeligere enn det var. Og først så var det kjedelig, men så begynte jeg å bli motivert og forstå litt mer og utvikle meg sjøl bedre. Så jeg faktisk begynte å gjøre ting på skolen istedenfor å ikke gjøre noen ting. Jeg bare tok meg sammen en eller annen dag og tenkte at "Nei nå er det snakk om framtida di. Enten så kan du leke eller så kan du jobbe hardt og får til noe". Og da valgte jeg heller å jobbe istedenfor å leke som jeg hadde gjort det første året.

Gutt 18 år

6.1.2 Læring og mestring

I intervjuene kobler informantene læring og mestring tett sammen med økt motivasjon og selvtillit. Det er gjennomgående hvordan selve opplevelsen av å lære noe – og mye mer enn det en har lært på skolen – nettopp er et sentralt og gledesfylt element i fortellingene til de som er svært fornøyde, uavhengig av hvor direkte "matnyttig" de vurderer at det de har lært er med tanke på videre utdanning eller jobb. De beskriver hvordan motivasjon og selvtillit også kommer gjennom selve læringsopplevelsen. Like gjerne som å skille ut læring og mestring som en egne former for utbytte, kan de dermed forstås som elementer i en positiv spiral der læring, mestring, motivasjon og selvtillit forsterker hverandre gjensidig. Vi ba likevel ungdommene sette ord på hva som var det viktigste de lærte i tiltaket, for å få konkrete beskrivelser av hva slags typer av læringsutbytte og kompetanse deltakerne la vekt på.

For de få ungdommene i intervjuutvalget som hadde som mål å få ståkarakter i bestemte fag, er det dette konkrete utbyttet som framheves. De oppgir den tilpassede undervisningen i små grupper med engasjerte og dyktige lærere som viktig for å nå målet. Vi finner imidlertid deltakere som opplevde teoretisk læringsutbytte som viktig også blant dem som ikke fikk direkte uttelling for læringsutbyttet i

form av formelt dokumenterte kvalifikasjoner. Disse beskrev det som positivt å erfare at de faktisk kunne tilegne seg og få til teorifag, når undervisningssituasjonen var bedre tilpasset enn i vanlig skole:

Jeg er veldig fornøyd! Jeg lærte mye, mye mer enn det jeg hadde trodd jeg skulle lære. For jeg er egentlig en sånn som ikke synes det er så gøy å lære ting.

Jente 18 år

Jeg vil si at det var en stor forskjell [på undervisningen i tiltaket sammenliknet med vanlig skole]. De "lurer" deg på en måte, eller skal ikke si at de lurer deg, men for meg gjorde de på en måte det. For jeg har alltid slitt teoretisk og matematisk. Men jeg har alltid vært interessert i bilder. Og da gikk det egentlig i bildestørrelser og sånne ting som jeg interesserer meg for. Som da hjalp meg videre faglig. Og i norsk, så hadde jeg for eksempel framføring om bilder jeg har tatt. Så jeg lærte liksom norsk og matte gjennom foto – noe jeg interesserer meg for. De lagde et sånt opplegg for meg, og det synes jeg var kjempebra. Det er et opplegg det ikke er så lett å få til i dagens skole sånn den er i dag.

Gutt 18 år

Vi lærte mye. Det var forskjellig kunnskapsnivå blant deltakerne – noen var helt uten erfaring med [kursinnhold] også. Jeg kunne ganske mye fra før, som jeg både hadde lært de to åra jeg gikk på skole og hadde om det, og siden jeg har vært interessert i dette siden jeg var liten. Men likevel følte jeg at jeg lærte masse. Mye om temaer som [kursinnhold] som var kjempeinspirerende og morsomt og nyttig å lære om.

Gutt 20 år

6.1.3 Praktisk orientert kompetanse og erfaring fra og forberedelse til arbeidslivet

Enkelte av ungdommene gir uttrykk for at det de har lært i tiltaket først og fremst har gitt dem utbytte i form av å oppdage eller videreutvikle en interesse som de i ettertid har fortsatt å dyrke som hobby på egenhånd og gir glede og mening. Mange av ungdommene opplever imidlertid også at de har hatt læringsutbytte i form av kompetanse, erfaring og forberedelse til arbeidslivet. For noen har deltakelse i tiltaket medført utstedelse av en attest som gir dem en helt konkret og nødvendig inngangsbillett til relevant praksisplass som del av tilpasset praksisrettet videregående opplæring påfølgende skoleår, og vektlegger denne attesten mer enn selve opplæringen de fikk i tiltaket. Én har oppnådd dokumentasjon på gjennomførte sikkerhetskurs som kreves i det yrket han håper på å kunne kvalifisere seg til på sikt. En annen har fått hjelp til å søke ordinær jobb. Andre har gjennom tiltaket fått utplassering i bedrifter de senere har fått ordinær lærlingplass i, eller som har gitt dem

mulighet til jobb istedenfor lediggang i forbindelse med avbrutt nytt forsøk i videregående opplæring etter avsluttet tiltak.

De som trekker fram arbeidsrelatert læringsutbytte gjennom opplæringen i kurs og verksteder i tiltaket, forteller både om det å lære og prøve seg i konkrete oppgaver, ferdigheter og arbeidsformer som kreves i jobber de kunne tenke seg:

Mens jeg gikk på [Tiltaket] fant jeg ut at jeg ville prøve helse og sosial neste skoleår. Så etter hvert begynte jeg å jobbe to dager i uka i barnehage. Så siden jeg skulle begynne på helse og sosial så tenkte de at det kunne være greit at jeg fikk prøve ut det. Jeg ville ikke i starten, for jeg hadde det så gøy på [Tiltaket] egentlig (ler). Men etter hvert så fant jeg ut at det var jo faktisk ganske bra at jeg gjorde det likevel. Det var fint at de faktisk plasserte meg to ganger i uka i barnehage. At de tenker litt lenger.

Gutt 18 år

Det jeg syns var særlig bra er at det er mer praktisk arbeid og mer som på en arbeidsplass enn som på en skole. På verkstedet fikk vi forskjellige konkrete oppgaver som vi måtte løse, både individuelt og som et team. Det var som å få oppdrag, hvor man måtte produsere selv og ikke bare sitte og følge med på tavla. Så man fikk trening i teamarbeid, og finne sin rolle i samarbeid med andre. Jeg merker at jeg har bruk for dette i den nye jobben. I skolen var det bare teori om grafisk design. Mens på [Tiltaket] var det litt mer om hvordan et reklamebyrå jobber. Så da jeg begynte første dag på ny jobb, så følte jeg meg forberedt på hvordan man jobber og hva som skulle skje. Det var nyttig. Mens hvis jeg bare hadde gått på skole, da hadde jeg bare hatt teorien og så rett ut i arbeidslivet uten å vite noe om hva selve jobben går ut på.

Gutt 20 år

På kurset kom kunder med PC-er som skulle repareres, og så måtte vi gjøre det. Hvis det var noe vi ikke forsto, sa vi fra til kurslederne og da hjalp de oss. Og hvis det var noe spesielt vi ville lære mer om, så sa vi fra og så gikk de gjennom det. Jeg har lært mye om å reparere PC-er og installere programvare og sånn. Det har jeg lært mye om altså. Det kommer jeg til å få bruk for i utdanninga mi videre.

Gutt 19 år

Det viktigste jeg lærte var kanskje å jobbe sammen med mennesker. Det å tolerere andre mennesker. Det er litt av hvert av forskjellige folk som går på [Tiltaket]. Mange av dem kan være stikk motsatt av meg, men jeg må likevel lære å jobbe med dem og holde ut, holdt jeg

på å si. Det er viktig for den jobben jeg har fått nå – og viktig generelt. Å ikke la seg provosere av at folk er annerledes, men komme overens med alle. Jeg skjønnte nok at læreren bevisst også lagde grupper med tanke på at vi av og til skulle få prøve oss på forskjellige folk. Det synes jeg var veldig positivt, selv om det kan føles litt kjipt der og da.

Gutt 20 år

6.1.4 Relasjoner og vennskap

Tiltaket representerer en sosial arena, og et alternativ til lediggang for mange av deltakerne. Flere oppgir betydningen av ”det å ha et sted å gå til”, hvor en har noe å gjøre og møter andre mennesker som en sentral egenverdi i seg selv. Det varierer i hvor stor grad ungdommene vektlegger denne dimensjonen. Noen framhever dette som det aller viktigste ved å delta i tiltaket:

Alle vennene mine gikk på skole, og jeg trengte et sted å gå til jeg også, sånn at jeg ikke bare ble liggende hjemme

Jente 18 år

[Den aktiviteten som vi gjorde på det verkstedet jeg fikk plass] er ikke noe jeg egentlig interesserer meg for. Men det var bare det som var ledig da jeg begynte på [Tiltaket]. Men jeg har ikke noe imot å [drive med det] lissom. Bare jeg hadde noe å gjøre lissom. Det er mye bedre enn å sitte hjemme og ikke gjøre noe. Mye bedre å ha noe å gjøre og å lære litt mer enn å ikke ha noe å gjøre. Og når du kommer på et nytt sted og er helt ny, hvis du bare sitter hjemme da, så får du ingen venner eller noe. Nå kjenner jeg sikkert hundre personer her, og det tror jeg ikke jeg hadde gjort hvis jeg ikke hadde gått på [Tiltaket]. Så det var viktig sosialt også.

Gutt 18 år

De fleste beskriver det imidlertid som et ”bonusutbytte” at tiltaket var ”sosialt” og ”koselig” og førte til at en fikk nye venner, både blant andre deltakere og personale:

Det var superbra. Vi hadde god og positiv kontakt med hverandre, det var liksom å smile til hverandre og være glad og.... Jeg kjente et par ungdommer som gikk der fra før også. Det var som å være sammen med venner, men samtidig med at man gjør noe ut av det. Det var kult å være der.

Gutt 19 år

6.1.5 ”Hvis jeg ikke hadde gått der...”

En supplerende tilnærming til å få deltakerne til å reflektere over hva de har fått ut av å delta i tiltaket er å stille kontrafaktiske spørsmål. Vi gjorde det ved å spørre informantene om hva de trodde

de ville gjort nå hvis de ikke hadde deltatt i tiltaket. Hovedtyngden av informantene er ungdommer som ikke selv gir uttrykk for at de har tilleggsutfordringer. Man kunne i utgangspunktet tenke seg at en del av dem er skoletrøtte, valgusikre og feilvelgere som – uavhengig av deltakelse i tiltak - ville returnert til videregående opplæring, i likhet med relativt mange skolesluttere mer generelt (jfr Markussen m.fl. 2008) eller funnet en jobb som ikke krever fullført videregående opplæring. Likevel forteller mange at de tenker med bekymring på hva slags situasjon og forløp de ville hatt dersom de ikke hadde deltatt i tiltaket. De ser på deltakelsen som forebygging av en negativ spiral av tiltaksløshet, dårlig selvtillit, mangel på mening, isolasjon og utflytende døgnrytme. Noen var i en tilfeldig jobb før de begynte i tiltak, og tenker at dersom de i stedet hadde fortsatt i den jobben, kunne det ført til at de helt hadde slått fra seg tanken om å fortsette i videregående opplæring eller finne en jobb i tråd med egne interesser. Ungdommene formidler gjennomgående at deltakelse i tiltaket forhindret at de i løpet av den aktuelle perioden beveget seg enda lenger unna ordinær jobb eller skole, eventuelt at de ville slitt lenger i en negativ og vanskelig skolesituasjon som uansett ville lede til avbrudd:

Da tror jeg at jeg hadde vært ganske så skoleløs for å si det sånn. Sliti på skolen og hatt det vanskelig hver dag. Det vil jeg egentlig tro da, for å si det rett ut.

Gutt 19 år

Jeg hadde antakelig droppa skolen helt, og ikke gidde eller blitt motivert til å fortsette.

Jente 19 år

Jeg trengte å komme meg inn i rutiner med å starte tidlig om morgenen. For det hadde vært tungt å stå opp de siste åra.

Jente 19 år

Jeg synes det er veldig bra bare at de er der. I hvert fall for meg så holdt det på å gå inn i en rytme hvor jeg egentlig ikke stod opp om morgenen og egentlig ikke gikk noe sted. Sånn at det er veldig greit å ha et sted hvor jeg ikke måtte være, men hvor jeg visste at det var noen som reagerte hvis jeg ikke var der, på en måte.

Jente 19 år

Nei, jeg hadde sikkert vært arbeidsledig ennå. Jeg jobba litt på en bensinstasjon rett etter at jeg slutta skolen, men jeg håper jo ikke jeg hadde stått der ennå, holdt jeg på å si.

Gutt 20 år

6.1.6 Det som burde vært annerledes: Innspill til forbedringer og endringer

Fortellingene om positive erfaringer og utbytte fra å delta i tiltak gir et bilde av alternative mestringsarenaer som tilbyr lystbetont læring i sosialt trygge omgivelser med personale som er engasjerte, bryr seg og tilrettelegger innhold og arbeidsformer på måter som oppleves som mer relevant og friere – eller mer fleksibelt – sammenliknet med deltakernes erfaringer fra ordinær opplæring. I intervjuene gir ungdommene tydelige meldinger om at skolen burde ta opp i seg slike elementer fra tiltakenes praksis:

[Tiltaket] er sånn som alle skoler burde være egentlig. [Tiltaket] er jo en veldig positiv plass – det er noe som enhver by trenger, tror jeg. Jeg så det litt da jeg gikk der, at det er nyttig for mange. Det er vanvittig mange ungdommer som trenger et sånt tilbud. Det er mange som syns skolen er kjip. Hvis de får en skole som er såpass gøy og givende som [Tiltaket], så tror jeg det er det mange som hadde gjort det bedre i livet, for å si det sånn, eller fått det mer som de ønska seg.

Gutt 20 år

Jeg var veldig glad for at det ikke var eksamen eller standpunktkarakterer. Jeg ville ikke ha karakterer, for jeg var redd for at hvis jeg fikk veldig dårlige karakterer, så ville jeg ha sett ned på meg sjøl og tenkt at jeg var dårligere enn jeg egentlig var.

Gutt 18 år

Det er fint at det er mer frihet enn på skolen. Ikke bare sitte stille og høre på læreren gjennom timen. Man kan gå ut og ta en røyk. Man må spørre først, men det er greit. Eller ta en telefon innimellom uten at det er noe problem. Man kan gjøre oppgavene i eget tempo uten at det er sånn streng oppfølging eller masing. Men det kunne godt vært litt mer struktur og pensumaktig. Eller, hatt noen lærebøker som man også kunne lese i. Sånn at man kunne lære både teori og praksis om det man holdt på med.

Gutt 19 år

Som det siste sitatet illustrerer, formidles det også et tydelig ønske om mer systematisk kvalifisering. Mange understreker at tiltaket er en "omvei" eller et "mellomtrinn" fram til fullført ordinær opplæring eller arbeid, og gir uttrykk for at det er litt dobbelt å bruke et år på tiltak istedenfor på "ordentlig" skole eller jobb:

Det er et bra sted for ungdom å være. Kjempebra for de som er uten skole. For de som sliter med å bli noe eller har det vanskelig er det bra å gå her. Men hvis man har lyst på videre

utdanning er det bedre å gå på vanlig skole, for da er det lettere å oppnå videre utdanning og jobb. For meg hadde det beste vært å velge riktig linje med én gang, eller få bytta studieretning siden jeg fant ut så tidlig at jeg ville bytte. Men jeg har lært mye praktisk som jeg får bruk for på det jeg skal utdanne meg til nå. Og nå har jeg fått prøvd ut at det var dette jeg ville velge videre.

Gutt 19 år

Nei, jeg synes skole og jobb er egentlig det beste, men [Tiltaket] er jo bare midlertidig og for de som ikke takler det, men jeg takler egentlig alle de tingene [med jobb og skole] ganske bra, men det var egentlig bare for å ha et sted å forholde meg til og sånn.

Jente 18 år

Hvis jeg ikke hadde hatt noen andre alternativer, så hadde jeg sikkert valgt det samme igjen. Men det hadde ikke vært det første jeg hadde gjort.

Gutt 19 år

Disse utsagnene gjenspeiler nok på den ene siden mer generelle opplevelser av å føle seg i utakt med forventninger og vanlige løp blant ungdom. Deltakelse i alternative tiltak innebærer en viss form for stigmatisering og utenforskap i forhold til det "normale", som er identifisert i tidligere forskning om unge utenfor skole og jobb (f.eks., Øian 2004, Lødding 2009, Thrana m.fl. 2009). På den andre siden, kan dette også sees i sammenheng med at mange av ungdommene etterlyser mer systematisk opplæring og trening som er direkte kvalifiserende for det de ønsker å gjøre videre.

Vi ser et tydelig ønske om mer struktur hos de to eneste ungdommene vi intervjuet som gir uttrykk for at de er direkte misfornøyde med tiltaket, og at de nå i ettertid egentlig ville gjort noe annet den perioden de deltok. Disse var deltakere i to forskjellige kurs ved samme tiltak, og begge begrunner sin misnøye med at de ikke lærte så mye som de hadde forventet. De beskriver læringsmålene som vage og opplegget som for "fritt" og lite strukturert, og erfarte at de selv måtte finne ut hva de ville lære om:

Det var ikke særlig bra dager. Det var slappe dager. Vi kunne gå ut og slappe av når som helst og det var ingen planlagt tid. Du kunne bare sitte der. Du kunne egentlig gjøre hva som helst og spørre om hjelp når du trengte det. Vi ble bedt om å gjøre noen få ting, men når vi hadde gjort det, var det ikke noe å gjøre. Kurslederne var hyggelige og jeg fikk god kontakt med dem og de hjalp til med alt mulig. Men de hadde ikke noen ordentlig oversikt for kurset eller plan for hva vi skulle gjøre den dagen. Jeg kunne en del fra før, men de som ikke kunne noe om [kursinnholdet] bare satt og så på filmer og sånn på PC-en.

Gutt 19 år

Det var kjedelig. Meningen var at vi skulle lære om [kursinnhold] og sånn, men vi bare dreiv på med internett og facebook og msn og det vi ville og lærte ingenting. Jeg likte det i starten men ikke etter hvert. Så vi bare dreit i det og stakk andre steder. Så de burde skjerpe seg.

Gutt 18 år

Vi har ikke grunnlag for å vurdere om disse beskrivelsene er gyldige for kursene eller tiltaket – utover å representere to enkeltdeltakeres erfaringer. Det ville kreve et design som gjør det mulig både å observere praksis i tiltakene og intervju deltakerne underveis. Det er nok likevel rimelig å anta at disse to ungdommene befinner seg i hver sin "ytterkategori" snarere enn å representere hovedgruppa av deltakere med tanke på motivasjon for og forventninger til opplæringen. Den ene valgte kurset som en relevant del av opplæringen i et løp mot formell kvalifisering - og fikk god bruk for attesten selv om han fikk lite ut av opplæringen. Den andre forklarte at han var lite motivert for kurset, at han ikke får til "å sitte stille en hel dag" og at han egentlig hadde søkt om et rent praktisk aktivitetstilbud som han også fikk da han sluttet i tiltaket, etter stadig å ha uteblitt fra kurset og måtte oppsøkes av personale fra tiltaket.

Vi finner imidlertid at også ungdommer som er svært fornøyde med tiltaket og syns de har hatt stort utbytte av å delta etterlyser høyere krav og større vekt på kvalifisering. Dette gjelder innhold, utforming så vel som tilrettelegging. Særlig de som har fortsatt i videregående opplæring gir også uttrykk for – gjerne i form av etterpåkloke hjertesukk – at de skulle ønske de var blitt mer "pusha" og motivert til å jobbe med de teoretiske fagene de sliter med, og som de nå ser de må ta opp igjen uansett, men uten den oppfølgingen og tilrettelagte læringssituasjonen som de hadde i tiltaket:

Det kunne godt vært litt hardere, liksom, for det var ganske "chill" å gå der, liksom. Ikke lengre dager eller at selve opplegget skulle vært mer strengt, men at det vi lærte i basisfagene kunne vært litt hardere og høyere nivå. For eksempel når vi hadde engelsk, så delte vi ut kort og så skulle vi si det ordet på engelsk. Hvem er det som ikke kan det liksom? Det er jo dritkjedelig med så lavt nivå (ler). Men det gjorde jo selvfølgelig ikke meg noe, der og da. Men nå tenker jeg litt sånn.

Gutt 18 år

Jeg syntes stort sett det var kjempekjekt der nede. Men egentlig fikk jeg ikke så mye ut av matteopplæringen. For jeg er kjempedårlig i matematikk og når jeg setter meg ned og skal begynne å jobbe med det så blir jeg egentlig bare mest forbanna. Så jeg ga opp. Så der er jeg kjempedårlig. Så jeg gir egentlig bare opp. Så det var bare min egen feil, og de prøvde jo mange ganger om ikke jeg ville holde på med det, om jeg ikke ville prøve igjen, så sa jeg nei. Så det var bare min egen feil. Men jeg er nødt til å ta opp den matteeksamenen... Så det er litt sånn utfordring.

Jente 18 år

Helt ærlig [ville jeg jo ikke hatt mer matteundervisning selv om jeg sleit med det]. Nei ikke da (ler). Jeg husker jeg brukte å stikke fra mattetimen. Når jeg ikke får til ting så blir jeg irritert, og da går jeg. Så det ble mange timer borte fra matten. Men det er sånne ting man angrer på når man blir litt eldre og skjønner alvoret. Akkurat nå så angrer jeg på det [for nå må jeg ta det til neste år på vanlig skole...]

Gutt 18 år

Det skulle jo være en plass med skolearbeid, men det var ikke så veldig mye av det. Rett og slett fordi vi var veldig varierte i alder og motivasjon og hva vi kunne og sånn. Og da jeg var der så var det [nevner spesifikke teoretiske fag] jeg hovedsakelig holdt på med og det hadde ikke de god nok kompetanse på rett og slett. Så skolemessig så var det litt skuffende, for de kunne ikke det jeg hadde bruk for hjelp til rett og slett. Hvis jeg ikke hadde greid meg i forhold til pensum og sånn så ville det der har vært helt bortkastet tid.

Jente 19 år

Flere understreker også at økte krav, høyere nivå og mer vekt på formell kvalifisering eller teoretisk kompetanse kanskje ikke er det beste for alle, men at de skulle ønske at opplæringen var enda mer tilpasset deltakernes individuelle behov, mestrings- og kompetansenivå:

Det er jo mange forskjellige folk. Noen har jo gått gjennom alle skoleårene og ikke gjort en dritt, ikke sant, så de kan jo ingen ting. Og så er det mange som ikke tør helt å gå fram og lese høyt for andre og sånn. Så jeg tror de har gjort det sånn at de skal tørre, hvis du skjønner. Så kanskje de burde ha forskjellige grupper til forskjellig nivå. At ikke alle er på samme nivå liksom.

Gutt 18 år

Det var veldig usystematisk. Det var på en måte koselig, og en helt grei måte å bruke dagen på, men du fikk ikke så veldig mye konkret utav det. Det har nok med å gjøre at vi var veldig forskjellige, hadde bruk for veldig forskjellige ting, alle vi som var der, selv om vi ikke var så mange. Da blir det vanskelig, da skulle vi gjerne på en måte hatt én person per deltaker. De bør jo kanskje være litt mer obs på variasjon på de som bruker det. For jeg fikk inntrykk av at det var veldig rettet mot utenlandsk ungdom. Og da bør de på en måte enten ta høyde for at det er det de har laget det til, eller lage noe som passer med sånne som meg også.

Jente 19 år

Noen informanter hadde også innspill til forbedringer av mer håndfast karakter, som bedre og mer moderne utstyr - for eksempel datamaskiner og skjermer som gjør det mulig for læreren å gjennomgå oppgaver i fellesskap fra sin maskin. Deltakere som har gått i tiltak med relativt korte dager ønsket at tilbudet kunne vært utvidet med flere timer. Flere forteller hvordan de har satt pris på å kunne fortsette å jobbe med prosjekter utover ettermiddagen i tiltak hvor deltakerne kan disponere utstyr også etter at selve "tiltaksdagen" er over.

6.2 Oppfølging

Tett oppfølging identifiseres som en av de mest sentrale suksessfaktorene i arbeid med ungdom utenfor jobb og skole – både når det gjelder å "lose" ungdom fram til egnede tilbud, og overfor deltakere i alternative tiltak (f.eks. Buland og Havn. 2007, Rambøll 2009, Kristiansen 2009, Thrana m.fl. 2009). Et av kriteriene for utvalg av tiltak til denne undersøkelsen var derfor at tiltakene selv oppga at de praktiserte tett oppfølging (jfr. kapittel 2). I tillegg til personalets beskrivelser av behov og praksiser når det gjelder oppfølging i tiltakene (se kapittel 4), har vi også innhentet data om de tidligere deltakernes oppfatning, og både i surveyen og intervjuene ble de spurt om oppfølging underveis i tiltaket – så vel som etter.

Følgende tabell (6.7) viser fordelingen av svar fra respondentene i surveyen på spørsmål om hva slags oppfølging de har fått fra tiltaket, totalt – og etter hvilket tiltak de deltok i:

Tabell 6.7. Oppfølging splittet på tiltak

	Tett oppfølging i tiltaket og tett oppfølging etterpå		Tett oppfølging i tiltaket, men lite etterpå		Liten oppfølging i tiltaket, og liten oppfølging fra tiltaket etterpå		Ikke sikker/ Ubesvart	
	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent	Antall (N)	Prosent
Gateakademiet	15	50,0%	15	50,0%	0		0	
Utdanningsverkstedet	7	58,3%	3	25,0%	2	16,7%	0	
Riverside	10	47,6%	9	42,9%	1	4,8%	1	4,8%
Arbeidsinstituttet	33	57,9%	18	31,6%	3	5,3%	3	5,3%
Droppstopp	5	55,6%	4	44,4%	0		0	
Total	70	54,3%	49	38,0%	6	4,7%	4	3,1%

p ≥ 0,05 (gjelder hele tabellen)

Vi ser av tabellen at totalt, utvalget sett under ett, svarer over halvparten (54,3 %) at de har fått tett oppfølging fra tiltaket både underveis og etterpå. En drøy tredjedel (38 %) svarer at de har fått tett oppfølging i tiltaket, men lite etterpå. Med andre ord er det til sammen 92,3 % som oppgir at de har fått tett oppfølging mens de gikk i tiltaket, og altså svært få som svarer at de fikk liten oppfølging underveis²⁴. Når det gjelder oppgitt oppfølging fra respondenter fra de ulike tiltakene, har vi valgt å

²⁴ I spørreskjemaet var også følgende svaralternativ mulig: "Liten oppfølging i tiltaket, men tett oppfølging fra tiltaket etterpå". Dette svaralternativet har ingen av respondentene valgt.

prosentuere innad i hvert tiltak for seg, på grunn av forskjellene i antall respondenter fra de ulike tiltakene. Vi ser at rundt halvparten av respondentene ved alle tiltak oppgir å ha fått tett oppfølging både underveis og etterpå, med variasjoner fra 47,6 % til 58,3 %. Relativt store andeler ved alle tiltak svarer også at de har fått tett oppfølging i tiltaket, men lite etterpå. Her er variasjonene mellom tiltakene større (mellom 25 % - 50 %). Vi ser imidlertid at for alle tiltak oppgir over 80 % av respondentene at de har fått tett oppfølging underveis i tiltaket, når vi legger sammen fordelingene fra de to første svaralternativene. Det er enkelte deltakere ved henholdsvis Utdanningsverkstedet, Riverside og Arbeidsinstituttet som svarer at de har fått liten oppfølging fra tiltaket både underveis og etterpå, men ingen av forskjellene i tabellen er statistisk signifikante og det er stor sannsynlighet for at de er tilfeldige.

I utvalget vårt er det svært liten forskjell på hva gutter og jenter svarer angående oppfølging. Vi ser også at de syv ungdommene som oppga at de hadde lite utbytte av tiltaket ikke skiller seg ut ved å oppgi at de har fått lite oppfølging: tre svarer at de fikk tett oppfølging i tiltaket og tett oppfølging etterpå, én fikk tett oppfølging i tiltaket og liten oppfølging etterpå, én fikk liten oppfølging både i tiltaket og etterpå mens én er usikker. Vi finner imidlertid noen forskjeller mellom respondenter med henholdsvis majoritets- og minoritetsbakgrunn: Blant dem med minoritetsbakgrunn er det flere (68,8 %) som svarer at de har fått tett oppfølging både i tiltaket og etterpå, sammenliknet med respondenter med majoritetsbakgrunn (54,5 %). Forskjellene her er heller ikke statistisk signifikante, og vi kan derfor ikke trekke noen konklusjoner om forholdet mellom etnisk bakgrunn og oppfølging. Det kan imidlertid være interessant å se nærmere på om man finner igjen forskjeller her i eventuelt senere analyser av større datasett.

6.2.1 Fortellinger om "den gode oppfølgingen"

Som i spørreundersøkelsen, er det også i intervju materialet variasjon når det gjelder hvor tett oppfølging ungdommene oppgir å ha fått. Intervjuene varierer også med tanke på hvor mye og hva slags oppfølging de forskjellige informantene formidlet at de hadde behov for. Ungdommene vi intervjuet ga imidlertid uttrykk for at det var vært fornøyde med oppfølgingen de har fått av personalet i tiltaket, og at de opplever å ha fått den personlige oppfølgingen som akkurat de hadde behov for. Det er også visse kjennetegn som går igjen på tvers av intervjuer og tiltakstilørighet når ungdommene forteller om hvilke sider ved oppfølgingen som de opplever har vært viktig for dem. I beskrivelsene av "den gode oppfølgingen" er det særlig nære og positive relasjoner til personale som løftes fram. Informantene forteller at de i tiltaket har blitt møtt og sett av voksne på måter som var annerledes enn det de har erfaringer med fra ordinær skole; personale som "så hele meg", som ikke dømte dem, som var opptatt av hvordan de hadde det og at de skulle lykkes, som engasjerte seg, var tilgjengelige for prat om "hva som helst" og som bisto med hjelp når de trengte det:

Jeg kjente alle ansatte på [Tiltaket] og hadde vært en ungdom som hadde gått på [aktivitetstilbud som tiltaket er tilknyttet] i mange år. Så jeg kjente alle, var i nær kontakt med dem lenge og var god kompis med alle. Og jeg kunne snakke med hvem som helst og de kjente situasjonen min.

Gutt 19 år

De følger deg opp, de hjelper deg med alt, nesten. I hvert fall den kontaktlæreren min. For eksempel hvis det var noe på fritida som han egentlig ikke hadde noe med, så kunne han hjelpe meg med det også. (...) Jeg fikk særlig god kontakt med kontaktlæreren min. Kom jeg for seint, så ringte han meg. Han passa på hele tiden og ga meg god oppfølging. Det var bra for meg, det pressa meg litt ekstra.

Gutt 18 år

Det som er bra, er at hvis det er noe jeg sliter med og vil ha noen og snakke med, kan jeg gå til dem og de er fine å snakke med og hjelper meg med masse. Også hvis det er noe med venner og familie og sånn. Absolutt alt. Det er veldig hyggelig der.

Gutt 19 år

Så godt som alle informantene forteller at forsentkomming og uanmeldt fravær ble fulgt opp personlig av ansatte i tiltaket, også i de tiltakene som ligger tettest opp til vanlig skole. Informantene trekker fram denne praksisen som svært positiv. Noen understreker at dette var viktig, fordi de mener de trengte å "skjerpe seg" etter at det hadde "sklidd ut" med oppmøte i skolen. Mange er imidlertid opptatt av å formidle at de selv stort sett ikke var borte eller kom for seint, fordi det var så fint å være i tiltaket, men at det var viktig å vite at en ikke bare kunne komme og gå, både fordi de er opptatt av at tiltaket ikke skal bli utnyttet av deltakere som egentlig ikke er motivert eller gidder å gjøre en innsats, og fordi det er fint å vite at det merkes og har betydning om en møter eller uteblir:

De ringte gjerne og spurte hvor man var, og uten å lage noe mer nummer av det enn "Hvor er du? Kommer du i dag?" Jeg tror ikke jeg opplevde det selv noen gang. Jeg tror jeg var flink til å være der. Det er mulig det var én gang. Men jeg syntes det var veldig greit, for det var ikke noe press, men det var bare sånn "Vi husker på deg", liksom.

Jente 19 år

Når det gjelder oppfølging i etterkant av deltakelse i tiltaket, er det få i intervjuutvalget som beskriver tett oppfølging fra tiltakspersonalet, både hva angår overgang til og oppstart i ny aktivitet og sosial støtte. Det finnes likevel unntak. En med atferdsdiagnose og dokumenterte lærevansker forteller at han både har rådgiver på skolen og personale fra tiltaket som hjelper ham: "De følger med, og det syns jeg er bra". Enkelte har svært god kontakt med og blir fulgt tett opp av signifikante voksne fra andre instanser som fungerer som "guide" eller "los" for dem (se f.eks. Thrana m.fl. 2009; Kristiansen 2009); en spesielt engasjert lærer på videregående skole, en psykolog eller en helsesøster. For de fleste som forteller om liten grad av oppfølging fra tiltaket i ettertid, framstår dette som greit; de gir ikke eksplisitt uttrykk for at de har savnet mer oppfølging. De vet at de kan komme innom og hilse på hvis de vil, og noen holder litt kontakt med personalet de har knyttet seg til på den måten. Dette gjelder særlig for de tiltakene som er tilknyttet aktivitetshus med andre ungdomstilbud. En sier at

han, også nå etter at han har sluttet, kan få hjelp i tiltaket til skolearbeid i forbindelse med fag han må ta som privatist.

For en del virker det altså som at det at tiltakspersonalet "fins der" og er på tilbudssiden hvis det skulle trenge, er nok. Det er imidlertid viktig å understreke at dette ikke nødvendigvis betyr at de ikke hadde hatt behov for eller nytte av ytterligere oppfølging i etterkant. Flere legger til at "det hadde ikke gjort noe" med mer oppfølging, etter å ha sagt at de ikke egentlig trenger det. For de fleste av oss, kan det å framstå som "trengende" – både overfor oss selv og andre i en intervju situasjon – være ikke helt uproblematisk, og noen i intervjuutvalget er nok opptatt av å vise fram bildet av en ungdom som nå "klar seg selv". Sitatet under illustrerer hvordan et ønske om mer oppfølging i ettertid kan leses mellom linjene – selv om det ikke artikuleres eksplisitt som et behov eller savn:

Du ble veldig knyttet til alle sammen, for du måtte belage deg på at plutselig så var ikke den andre der og sånn. Så du ble egentlig veldig knyttet til absolutt alle som var der. De var veldig opptatt av privatlivet og alt sånt. Oppfølgingen var der liksom veldig med en gang [etter avsluttet tiltak]. Da så ringte de oss og spurte om alt gikk bra og snakket og sånn, og så var det sikkert en uke etter så ringtes vi og snakket og sånn, men jeg synes ikke det har vært noe sånn etterpå egentlig. Nå har jeg ikke snakket med dem på veldig lenge.

Jente 18 år

Noen få sier også direkte at de savner mer oppfølging, og at kontakten med nåværende oppfølgere i andre instanser, for eksempel i NAV, ikke gir den samme "gode oppfølgingen" som de opplevde å få fra personale i tiltaket. Her er det sammenfall i fortellinger med de ungdommene i studien til Nordlandsforskning som gir uttrykk for at de har behov for tett og nær oppfølging i hverdagen, særlig når familienettverket ikke har mulighet til å gi det (Thrana m.fl. 2009: 117). Flere av informantene våre gir også uttrykk for at selv om de selv ikke har hatt behov for oppfølging i ettertid, vet de om andre tidligere deltakere som de mener burde ha fått det. I det følgende sitatet etterlyses også andre tilbud og aktører i oppfølgingen av tiltaksdeltakere, både underveis i tiltaket og etter avsluttet tiltak:

Jeg synes ungdom skulle- altså [Tiltaket] er et alternativ. Men det burde også være fokus på hva ungdommene gjør når dagen er over. Her burde utekontakten, barnevernstjenesten, kommunen og kulturhuset bli innblandet - at de arrangerte noe hele tiden slik at ungdom ikke begynner med rus og narkotika. For på [Tiltaket] – ok det er rusfri sone, men etter det – når folk er ferdig på ettermiddagen, hva skal de gjøre? De henger på steder i byen der det er narkotika; busstasjonen, terminaler, sentre og så videre. Jeg var en som klarte meg ganske bra og holde meg unna det, men det er mange som har gått på [Tiltaket] og de har tatt den feile veien og dritt seg ut. Og hvis du går et år på [Tiltaket] og ikke får deg noen jobb etterpå, så får du ikke resultat etter et helt år, og da blir du bare "Faen!", og da er det mange ungdommer som er svake og tar imot tilbud om å gjøre ting man ikke bør.

Gutt 19 år

6.3 Oppsummering

I dette kapitlet har vi presentert de tidligere deltakernes erfaringer med og vurderinger av tiltakene, med vekt på spørsmål om hva de oppfatter at de har fått ut av å delta i tiltaket og hva slags oppfølging de har fått fra tiltaket underveis og i ettertid. Vi har sett at hele 93,7 % av respondentene i surveyen oppgir at de har hatt utbytte av å delta i tiltak. Økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole er den formen for utbytte som både oppgis hyppigst og vurderes som viktigst. Relativt store andeler oppga også at de gjennom å delta i tiltaket hadde fått opplæring som gjør det lettere å fullføre videregående skole/få jobb samt avklaring – hjelp til å finne ut hva en ønsker å gjøre videre i livet, men disse vurderes i mindre grad som den viktigste formen for utbytte av respondentene i utvalget. Analysen av intervjuene viser hvordan ungdommene knytter positive erfaringer og utbytte til det å oppleve lystbetont læring og mestring i sosialt trygge omgivelser, og med personale som er engasjerte, bryr seg og tilrettelegger innhold og arbeidsformer på måter som skiller seg fra det de har møtt i skolen. Bare to av ungdommene vi intervjuet gir uttrykk for at de er misfornøyde med tiltaket, og de fleste sier at de ser for seg at de hadde beveget seg enda lenger bort fra ordinær opplæring eller arbeid dersom de ikke hadde deltatt. Når det gjelder spørsmål om hva de skulle ønske var bedre eller annerledes, etterlyser ungdommene først og fremst enda større grad av individuell tilpasning samt opplæring og trening som er mer direkte kvalifiserende for det de ønsker å gjøre videre. Blant dem som har vendt tilbake til videregående opplæring etter tiltaket, finner vi ungdommer som skulle ønske de hadde jobbet mer med fag de sliter med - nettopp innenfor den alternative settingen som tiltaket byr på.

Vi har også sett at hele 92 % av respondentene i surveyen oppgir at de har fått tett oppfølging i tiltaket, mens en drøy tredjedel svarer at de også har fått tett oppfølging fra tiltaket etterpå. Det er noen variasjoner mellom tiltakene, men de er ikke signifikante, og alle tiltakene har andeler over 80 % som oppgir at de har fått tett oppfølging underveis i tiltaket. I intervjumaterialet gir de fleste ungdommene uttrykk for at de er fornøyd med den oppfølgingen de har fått i tiltaket. De beskriver "den gode oppfølgingen" fra personale som bryr seg, ser dem som enkeltindivider, er tilgjengelige og bistår også i forhold til livet og hverdagen utenfor tiltaket. De understreker videre at krav og oppfølging i forhold til oppmøte er et viktig element i "den gode oppfølgingen". Direkte og indirekte formidles likevel at den del deltakere har behov for ytterligere oppfølging fra tiltakspersonale eller andre instanser, både underveis og etter avsluttet tiltak.

Kapittel 7: Samfunnsøkonomiske gevinster av tiltakene

Det spørsmål som stilles i dette kapittelet er: I hvilken grad kan tiltakene betraktes som lønnsomme i et samfunnsøkonomisk perspektiv? Kapittelet presenterer resultatene av de samfunnsøkonomiske analyser av de fem alternative kvalifiseringstiltakene som er med i denne studien og metoden bak analysen. Analysene anslår prognoser som kan legges til grunn for å vurdere framtidige gevinster av tiltakene og viser også ulike utfall ved endringer i de anvendte forutsetninger. Først beskrives den samfunnsøkonomiske metode. Deretter presenteres analysens resultater, og i de etterfølgende avsnitt gis et overblikk over analysens forutsetninger og resultatene av de gjennomførte følsomhetsanalyser, det vil si konsekvensene for analyseresultatene dersom forutsetningene endres. Til slutt presenteres resultatene av en analyse som tar utgangspunkt i at kostnadene ved marginalisert ungdom svarer til de beregnede samfunnsøkonomiske kostnader av 'tenkte' marginaliseringsforløp, der marginaliseringen ikke brytes som i en annen nylig gjennomført samfunnsøkonomisk analyse av marginalisering blant ungdom.

7.1 Den samfunnsøkonomiske metode

Analysen av de samfunnsøkonomiske konsekvenser av deltakelse i de fem tiltak bygger på sentrale allment anerkjente prinsipper for gjennomføring av analyser av samfunnsøkonomiske konsekvenser. I analysen tar vi utgangspunkt i de anbefalinger om sentrale metodevalg, prinsipper og parametre som framgår av Finansdepartementets "Veileder i samfunnsøkonomiske analyser". I det følgende gis en kort introduksjon til sentrale elementer og begreper i samfunnsøkonomisk metode.

I utgangspunktet beskrives gevinster og kostnader ved gjennomføring av de enkelte tiltak - for deltakerne i tiltaket og/eller de personer som berøres av tiltaket, for samfunnet som helhet og eventuelt for andre. Effektene kvantifiseres så vidt mulig, og der det gir mening verdisettes effektene i kroner. Endelig vurderes den usikkerhet som er forbundet med beregningene. I forbindelse med kvantifiseringen benyttes kalkulasjonspriser, som reflekterer verdien i den beste alternative anvendelse av de ressurser og/eller effekter som følger med og/eller skapes av tiltaket.

Kostnader i en samfunnsøkonomisk analyse på velferdsområdet er ofte lettere å beregne end gevinstene. Kostnader består f.eks. av tiltakskostnader i form av lønninger til de offentlige eller privat ansatte som skal gjennomføre tiltaket, av utgifter til materialer osv. Økonomiske gevinster som følge av større beskjeftigelse beregnes via den lønn som betales for de som er i jobb. Altså antas det at marginalproduktet ved en ekstra person i arbeid svarer til det en arbeidsgiver er villig til å betale for denne arbeidskraften, som avspeiles ved den lønn og de øvrige (marginale) betydende lønns-mottakeromkostninger som betales.

Det antas at det ikke er omkostningsfritt for samfunnet å finansiere overføringer - eksempelvis tiltak og andre utgifter - via beskatninger av øvrige aktiviteter i samfunnet, fordi skattene antas å medføre en forvriddning av aktiviteten i økonomien. Eksempelvis formodes beskatningen av arbeidskraft å medføre et lavere arbeidstilbud enn i en situasjon uten inntektsskatter. I prosjektet er det tatt utgangspunkt i en samfunnsøkonomisk skattekostnad på 20 % av nettofinansieringsbehovet (det vil si 20 øre per NOK økt offentlig finansieringsbehov) - i overensstemmelse med Finansdepartementets "Veileder i samfunnsøkonomiske analyser". Den danske Velfærdskommission peker i en nyere beregning på at skattekostnaden nærmere er helt opp til 50 % i en åpen økonomi med en bred

skattebase jf. DØR (2007: 321). Vi har derfor gjennomført en følsomhetsberegning som viser konsekvensene av å ta utgangspunkt i disse 50 %.

Anvendelsen av nåtidsverdimetoden muliggjør en sammenlikning og summering av gevinster og kostnader som faller på forskjellige tidspunkter i kalkulasjonsperioden. Nettonåtidsværdien beregnes som den tilbakediskonterte verdi av gevinster og kostnader av et tiltak over tiltakets tidshorison - dvs. oppgjort på starttidspunktet for tiltaket. Finansdepartementets "Veileder i samfunnsøkonomiske analyser" anbefaler en kalkulasjonsrente på 4 % per år. Da det er vanskelig å verdisetten gevinster ved tiltakene og gevinstene kommer på langt sikt og i sin tur avhenger av konjunkturutviklingen, kunne man overveie å anvende en litt høyere kalkulasjonsrente. Vi har derfor gjennomført en følsomhetsberegning av konsekvensene såframt det anvendes en kalkulasjonsrente på 6 % for å ta hensyn til denne usikkerhet.

Ofte gjennomføres samfunnsøkonomiske analyser over en tidshorison på 20 år. Her kan man imidlertid argumentere for at den samfunnsøkonomiske gevinst også bør vurderes over en periode som svarer til et yrkesaktivt liv. Vista Analyse (Rasmussen m.fl. 2010) anvender således en tidshorison på 43 år i rapporten: *Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom*. Av hensyn til muligheten for sammenlikning med resultatene i Vistas analyse, har COWI derfor valgt både å beregne og vise resultatene over en periode på 20 år og over en periode på 43 år. De fleste såkalte break-even-analyser - som viser hva som minst skal til for at deltakelse i et av tiltakene er forbundet med samfunnsøkonomisk overskudd, er likevel gjennomført for en periode på 20 år.

7.1.1 Den anvendte metode

I praksis har vi gjennomført beregningene ved å beregne sannsynligheter for at et gjennomsnittsindivid som har deltatt i ett av de fem tiltakene befinner seg i en rekke relevante tilstander i hvert år over de kommende 20 år (og alternativt over de kommende 43 år). På samme vis har vi beregnet sannsynligheter for at referansegruppa - det vil si et gjennomsnittsindivid som likner deltakerne i tiltakene, men som ikke har deltatt i ett av de fem tiltak - befinner seg i disse tilstandene i hvert år over de kommende 20 år. Ved hjelp av relevante priser og verdisetting av tilstandene er det deretter år for år beregnet en verdi for et gjennomsnittlig individ i henholdsvis deltakergruppa og for referansegruppa. De anvendte priser og verdisetting framgår av avsnitt 7.3 og av tabellene i Vedlegg 5. Den samfunnsøkonomiske verdi av deltakelse i tiltak er beregnet ved å trekke verdien for referansegruppa fra verdien for tiltaksgruppa for hvert år og tilbakediskontere summen av disse verdiene til år 0.

Utgangspunktet for analysen har vært resultatene i de fem alternative kvalifiseringstiltakene rettet mot marginalisert ungdom som er belyst tidligere i rapporten. Her har vi opplysninger om ungdommenes situasjon ett, to og tre år etter deltakelse i tiltaket. Det framgår av det følgende hvordan resultatene er brukt for å utlede livsløp for deltakergruppa.

På grunn av det forholdsvis lave antall deltakere i de enkelte tiltak - og den usikkerhet som derfor er knyttet til resultatene - er det valgt å foreta analysen av de samfunnsøkonomiske konsekvenser for alle tiltakene under ett.

Endrede betalinger av skatter og arbeidsgiveravgifter inngår som utgangspunkt ikke i beregningene av det samfunnsøkonomiske resultat i de følgende analyser. Det henger sammen med at skatte-

beregningene er kompliserte når det dreier seg om overføringer, og at arbeidsgiveravgiften er differensiert etter geografisk beliggenhet. En fullstendig beregning av skatter og avgifter ligger derfor ikke innenfor rammene av dette prosjekt. Vi har derfor valgt å foreta beregningene uten skatter og avgifter, og i tillegg å gjennomføre en følsomhetsberegning som viser konsekvensene av å regne med skatter og arbeidsgiveravgift ut fra noen forenklete antagelser. Det henger også sammen med at beregningene uten skatt og uten arbeidsgiveravgift kan oppfattes som et "worst case scenario" - som det ses av følsomhetsanalysen²⁵.

7.1.2 Deltakergruppas og referansegruppas framtidige livsløp

Som det framgikk av kapittel 4 består målgruppa for tiltakene i hovedsak av unge som har avbrutt eller ikke kommet i gang med videregående opplæring. For å få et bilde av deltakernes og referansegruppas sannsynlige framtidige situasjon og livsløp har vi derfor tatt utgangspunkt i resultatene i Falch og Nyhus (2009: 34f) som belyser situasjonen i 2006 for to kohorter av unge: ei gruppe som var 16 år i 1994 og 28 år i 2006, og ei gruppe som var 16 år i 2000 og 22 år i 2006. For begge gruppene belyses situasjonen i 2006 for de unge som ikke hadde fullført videregående opplæring innen fem år etter avsluttet grunnskole - og for de som hadde fullført videregående opplæring. Vi har også trukket inn data fra Bratsberg m.fl. (2010: 18f), som blant annet gir et bilde av etterfølgende semesterstatus for ungdom som droppet ut av videregående skole i 6. eller 7. semester. Disse data har vi blant annet brukt til å fastlegge referansegruppas situasjon som 18-årige.

Når vi fastlegger forløpet i ei *referansegruppe* som vil utgjøre et relevant sammenlikningsgrunnlag for deltakergruppa for de fem tiltakene, gjør vi en antakelse om at en større andel har problemer utover avbrutt videregående opplæring enn unge generelt som avbryter og/eller ikke fullfører videregående innenfor fem år etter avsluttet grunnskole. Som det framgikk av kapittel 4 oppgir alle tiltakene at flere deltakere er sosialt isolerte, har atferdsdiagnoser som ADHD / ADD eller Aspergers syndrom, er i kontakt med barnevernet, har lese- og skrivevansker, tilhører risikomiljøer eller er involvert i kriminalitet. Arbeidsinstituttet har gjort en beregning av andelen deltakere i skoleårene 2004/05 og 2005/06 med ulike typer av utfordringer; 14 % av deltakerne hadde lese- og skrivevansker og 14,5 % "generelle vansker", 23 % hadde en diagnose som Tourettes syndrom, ADHD eller Aspergers syndrom, mens 3 % hadde fysiske vansker og 42 % hadde enten kontakt med barnevern eller barne- og ungdomspsykiatri, eller ble vurdert av ansatte til å ha behov for oppfølging fra disse instansene (kategoriene er ikke gjensidig utelukkende). Tiltak som Droppstopp og Riverside oppgir at de har mange deltakere som har tilleggsutfordringer knyttet til for eksempel kontakt med risikomiljøer. Vi vet imidlertid ikke hvor stor andel av deltakerne fra tiltakene samlet sett som har ulike typer tilleggsutfordringer sammenliknet med gruppa av ungdom generelt som avbryter og/eller ikke fullfører videregående opplæring. Vi gjør her imidlertid en antakelse om at sett i forhold til resultatene i Falch og Nyhus (2009:34f), er andelen av referansegruppa som er i ordinært arbeid som 28-årige 1/6 mindre end andelen av unge generelt som avbryter og/eller ikke fullfører videregående opplæring innen fem år etter avsluttet grunnskole.

For *deltakergruppas* vedkommende er det i fastleggelsen av forløpet tatt utgangspunkt i den kunnskap vi har fra undersøkelsen om deres situasjon de første tre år etter deltakelsen i tiltaket. Vi så i kapittel 4 at når det gjelder aktivitet rett etter tiltak blant deltakerne i perioden 2006-2009 gikk samlet sett 56,7 % til videregående opplæring, 9,6% til ordinært arbeid, 8,2 % til tiltak og kun 5,4% til

²⁵ Vista Analyse ser også bort fra skatter og avgifter i sine beregninger (Rasmussen m.fl. 2010).

ledighet. I kapittel 5 så vi imidlertid at når vi følger det første kullet deltakere i de tre påfølgende år etter tiltak, er andelen i ordinært arbeid stabil over de tre årene, mens andelen ledige og i tiltak øker og mange av de som går til videregående opplæring avbryter igjen uten å fullføre. Utvalget i det første kullet er lite, og vi vet ikke om det er representativt for tidligere deltakere i tiltakene generelt. Vi gjør imidlertid en antakelse om at deltakergruppas livsløp vil bli litt "bedre" enn livsløpet for unge som ikke fullfører videregående utdanning innen fem år og litt "dårligere" enn livsløpet for unge som har fullført videregående utdanning. Vi antar dermed at deltakergruppas livsløp vil likne livsløpet for gjennomsnittet av disse to gruppene. Denne antakelse har naturligvis betydning for resultatet, men som det vil framgå av det følgende, viser følsomhetsanalyser av dette spørsmålet at det på 43 års sikt fortsatt vil være et samfunnsøkonomisk overskudd av deltakelse i tiltakene, selv hvis deltakergruppas livsløp ikke er bedre, men likner livsløpet for unge som ikke fullfører videregående utdanning innen fem år.

Samlet sett er referansegruppas situasjon som 18-årige, som 22-årige og som 28-årige altså fastlagt på grunnlag av de nevnte datakilder, herværende undersøkelse samt vurderinger av de mest sannsynlige forløp på grunnlag av disse dataene. Imellom og etter disse aldersgruppene er livsløpet fastlagt på grunnlag av lineær interpolasjon. Deltakergruppas situasjon ett, to og tre år etter tiltaket baserer seg på resultater fra surveyen. Situasjonen som 28-årige er fastlagt på grunnlag av de nevnte vurderinger, herværende undersøkelse samt de nevnte datakilder. Imellom perioden tre år etter tiltaket (dvs. 21 år) og alderen 28 år og etter disse tidspunktene er livsløpet fastlagt på grunnlag av lineær interpolasjon. På det grunnlag antar vi et forløp for både referansegruppa og deltakergruppa, hvor de første ti år er vist i Vedlegg 5, tabellene B.1 og B.2.

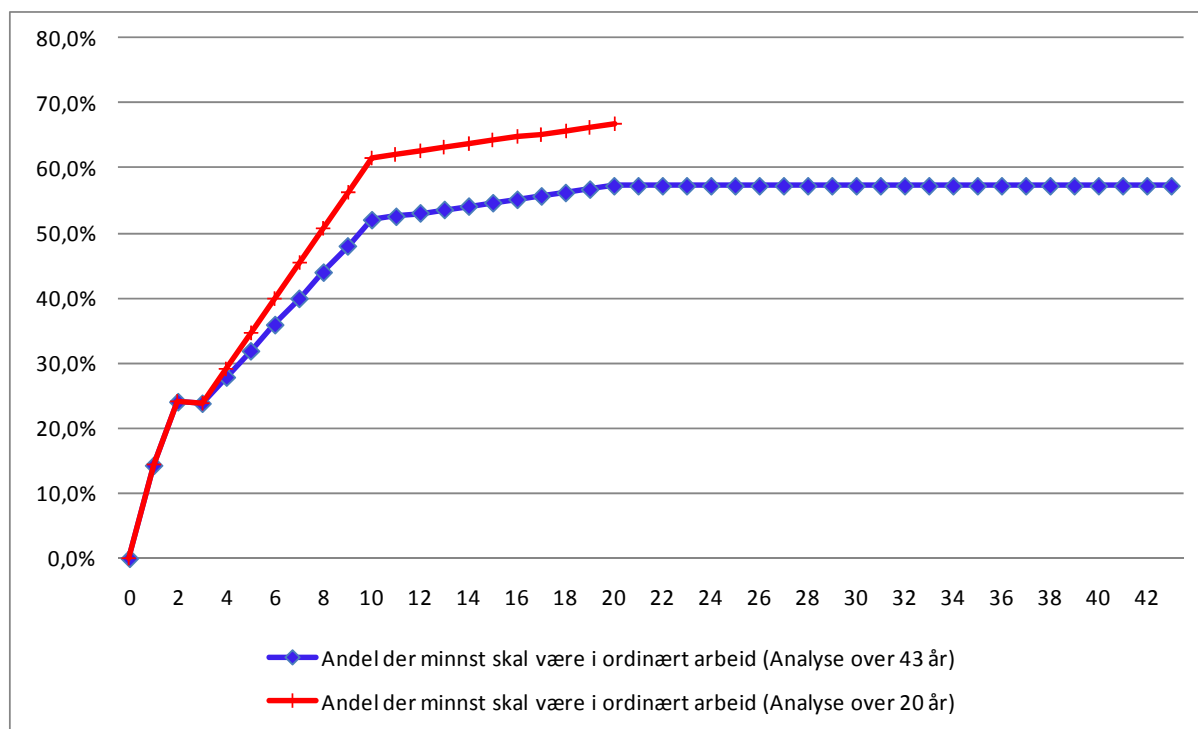
Andelen av tiltaksdeltakere og individer i referansegruppa som er i arbeid i framtidige livsløp vil naturligvis avhenge av mange forhold, herunder av konjunktursituasjonen. Analysen er derfor forbundet med usikkerhet, og det er knyttet en rekke forutsetninger til analysen og resultatene. For at få et bilde av konsekvensene av alternative forutsetninger er det derfor gjennomført følsomhetsanalyser av dette.

7.2 Hovedresultat av den samfunnsøkonomiske analysen

Den samfunnsøkonomiske analysen av de fem tiltak tyder på at tiltakene gir en samfunnsøkonomisk gevinst, men analysen er forbundet med usikkerhet.

Den samfunnsøkonomiske gevinst av deltakelse i et tiltak beregnes i gjennomsnitt til ca. 207.000 kr. pr. deltaker sett over en tidshorisont på 20 år. Gjennomføres analysen over en tidshorisont som svarer til et potensielt yrkesaktivt liv, det vil si over 43 år, estimeres den samfunnsøkonomiske gevinst til omkring 1,3 mill. kr. i gjennomsnitt pr. deltaker.

Figur 7.1. Minstekrav til andelen av tiltaksdeltakere som må være i ordinært arbeid 0-42 år etter tiltaket for at deltakelse er forbundet med samfunnsøkonomisk overskudd. For en tidshorisont på henholdsvis 20 år og 43 år.



Alt i alt antas 67 % av tiltaksdeltakerne og 48 % av referansegruppa at være i arbeid som 28-åringe, det vil si ti år etter tiltaket.

Betingelsene for et samfunnsøkonomisk overskudd over en tidshorisont på henholdsvis 20 år og 43 år er vist i figur 7.1. Et samfunnsøkonomisk overskudd over perioden krever at andelen av sysselsatte tiltaksdeltakere er større enn den viste kurven for gjeldende tidshorisont. Et samfunnsøkonomisk overskudd over 20 år krever for eksempel at andelen av sysselsatte tiltaksdeltakere er minst 62 % ti år etter tiltaket. Et samfunnsøkonomisk overskudd over 43 år krever for eksempel at andelen av sysselsatte tiltaksdeltakere er minst 52 % ti år etter tiltaket og 57 % 20 år etter tiltaket.

Hva hvis deltakernes livsløp ikke er "bedre" - men likner livsløpet for unge som ikke fullfører videregående opplæring innen fem år? Vi har gjennomført en følsomhetsanalyse av dette spørsmålet. Resultatet av denne analyse er at det over en tidshorisont på 43 år fortsatt er et samfunnsøkonomisk overskudd av deltakelse i tiltakene på ca. 550.000 kr. pr. deltaker. Over en tidshorisont på kun 20 år er der derimot et samfunnsøkonomisk tap på ca. 110.000 kr. pr. deltaker.

I analysen er det ikke tatt hensyn til skatteinnbetalinger og arbeidsgiveravgifter. Vi har imidlertid gjennomført en følsomhetsanalyse med utgangspunkt i noen forenklede antakelser om skattesatser og arbeidsgiveravgifter. Resultatet av denne analyse er at den samfunnsøkonomiske gevinst av deltakelse i ett av de fem tiltak økes fra 207.000 kr. til 290.000 kr. pr. deltaker over en periode på 20 år - og fra 1,3 mill. kr. til 1,6 mill. kr. pr. deltaker over en periode på 43 år, hvis det også tas hensyn til skatteinnbetalinger og arbeidsgiveravgifter.

Analysen er som sagt forbundet med usikkerhet, og der er knyttet en rekke forutsetninger til analysen og disse resultater. For de viktigste forutsetninger er det derfor gjennomført ytterligere følsomhetsanalyser som kan belyse konsekvensene av alternative forutsetninger. Dette belyses nærmere i avsnitt 7.3.

7.2.1 Flere resultater

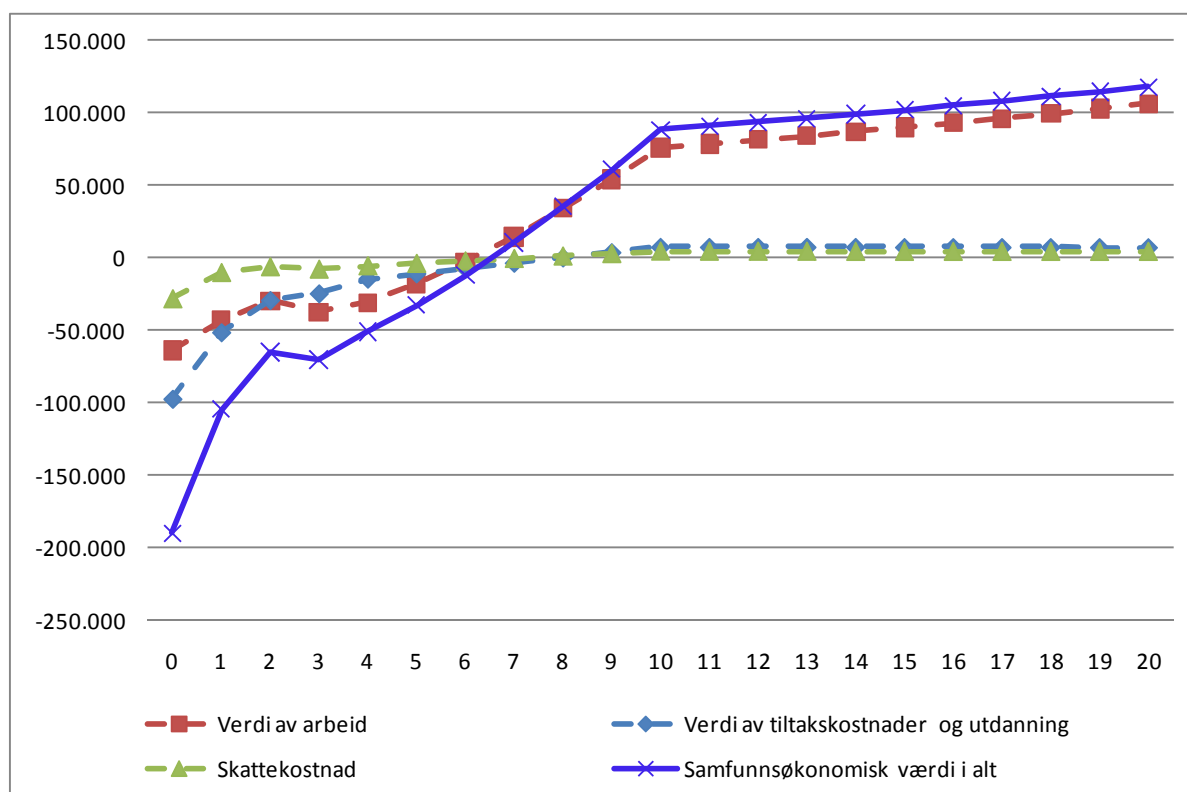
Figur 7.2 viser noen av de viktigste elementer i den samfunnsøkonomiske analysen, slik de utvikler seg over en periode på 20 år. Den samfunnsøkonomiske (ikke tilbakediskonterte) verdi i det enkelte år svarer til summen av disse hovedelementene. Det dreier seg om verdien av det arbeid som ytes eller mistes i det enkelte år som følge av deltakelsen i tiltaket. Det dreier seg i tillegg om verdien av tiltaksomkostninger, det vil si: a) de tiltaksomkostninger som i gjennomsnitt er forbundet med deltakelse i de fem kvalifiseringstiltakene, b) de tiltaksomkostninger til andre tiltak som er en følge av eller spares på grunn av deltakelse i et av de fem kvalifiseringstiltak, c) de utdanningstilbud som er en følge av eller spares på grunn av deltakelse i et av de fem kvalifiseringstiltak. Endelig dreier det seg om verdien av de skattekostnader som beregnes til 20 % av nettofinansieringsbehovet til tiltak, utdanning og overføringer m.v. i løpet av perioden.

Som det ses økes verdien av arbeid som følge av deltakelse i tiltakene nesten år for år og går fra å være negativ til at bli positiv i år 7 etter tiltaket. Den negative verdi av arbeid inntil år 7 er uttrykk for at tiltaksgruppa ikke har arbeid i samme omfang som referansegruppa i disse år²⁶.

Verdien av tiltakskostnader og utdanning er negativ fram til år 8 etter tiltaket, ettersom det er nettokostnader forbundet med deltakelse i tiltaket. Det henger sammen med at tiltaks- og utdanningskostnadene er større for tiltaksgruppa end for referansegruppa fram til år 8, hvilket igjen henger sammen med at utdanningskostnadene er større for tiltaksdeltakerne enn for referansegruppa inntil år 4 og at tiltakskostnadene til annet tiltak, dvs. andre typer kvalifiseringstiltak og arbeidsmarkedstiltak som praksisplass eller jobb som er betalt av lønnstilskudd mv. er større for tiltaksgruppa end for referansegruppa fra år 3 til år 8 etter deltakelse i tiltaket.

²⁶ Fallet i den samfunnsøkonomiske verdien av arbeid tre år etter tiltaket henger sammen med at andelen som er i ordinært arbeid i referansegruppa antas å økes fra år 2 til år 3 - tilsvarende resultatene i Bratsberg og Raaum m.fl. (2010: 19), mens resultatet av herværende undersøkelse av deltakere i de fem tiltakene er at andelen som var i arbeid tre år etter deltakelse i tiltaket stort sett var den samme som to år etter tiltaket.. Dette kan skyldes tilfeldigheter - herunder at de to målingene vedrører forskjellige grupper av individer, men det påvirker naturligvis resultatet av de samfunnsøkonomiske beregninger litt.

Figur 7.2. Hovedelementer i beregningen av den samfunnsøkonomiske verdi av deltakelse i tiltakene for et gjennomsnitt्सindivid over 20 år. Ikke-diskonterte verdier.



Note: Negative verdier uttrykker nettokostnader.

Nettoverdien av skattekostnaden er negativ fram til år 8. Det skyldes dels at finansieringsbehovet til overføringer til tiltaksgruppa er større enn for referansegruppa inntil år 7 og dels at finansieringsbehovet til tiltak og utdanning mv. til tiltaksgruppa er større enn for referansegruppa inntil år 8. Som nevnt er skattekostnaden beregnet som 20 % av nettofinansieringsbehovet.

Samlet sett innebærer utviklingen i disse størrelsene, at den samfunnsøkonomiske verdien av deltakelse i tiltaket blir positiv omkring år 7 når nettoverdien av arbeidet som følge deltakelsen begynner å overstige verdien av de viste kostnader - som er nær null fra dette tidspunktet.

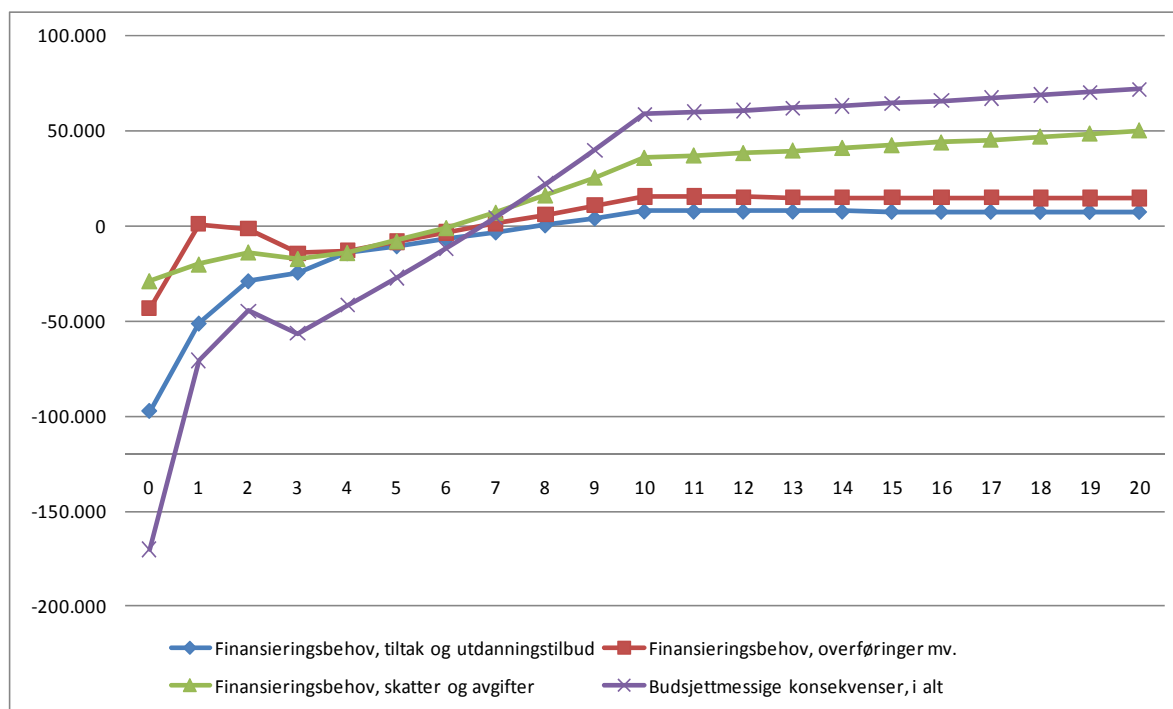
7.2.2 Budsjettmessige konsekvenser av tiltakene

Ses det isolert på de budsjettøkonomiske konsekvensene for offentlige budsjetter under ett, viser analysene som utgangspunkt at det vil være et budsjettøkonomisk overskudd tilsvarende en nåtidsverdi på vel 43.000 kr. per deltaker over 20 år og på knapt 659.000 kr. pr. deltaker over 43 år, når det medregnes endrede betalinger av skatter og arbeidsgiveravgifter.

Figur 7.3 viser overordnet de elementer i den samfunnsøkonomiske analysen som har betydning for de offentlige budsjetter under ett, slik de utvikler seg over en periode på 20 år - vist som ikke-tilbakediskonterte verdier i det enkelte år. Det dreier seg først og fremst om budsjettkonsekvenser av kostnader forbundet med og/eller spart på tiltak og videregående utdanning, og budsjettkonsekvenser av kostnader forbundet med og/eller spart på overføringer.

Som tidligere nevnt er det i den samfunnsøkonomiske analysen som utgangspunkt ikke regnet med endrede betalinger av skatter og arbeidsgiveravgifter. Dette er imidlertid et ikke uvesentlig element i en vurdering av budsjettkonsekvensene for det offentlige. Her velger vi derfor også å vise og regne med endrede betalinger av skatter og arbeidsgiveravgifter, beregnet med utgangspunkt i noen anslåtte gjennomsnittlige satser for skatter og arbeidsgiveravgifter.

Figur 7.3. Samlede budsjettmessige konsekvenser for det offentlige (av deltakelse i tiltakene for et gjennomsnittsindivid) over 20 år. Ikke-diskonterte verdier.



Som vi ser er det klare netto omkostninger for det offentlige forbundet med tiltak og videregående utdanning under ett, fram til og med år 7 etter tiltaket. Dette henger blant annet sammen med at gruppa av tiltaksdeltakere især i disse første år i høyere grad deltar i tiltak og videregående opplæring, sammenliknet med referansegruppa, og at utgiftene til dette er forholdsvis høye.

Vi ser videre at det også er netto omkostninger for det offentlige forbundet med utbetaling av overføringer fram til og med år 6 etter tiltaket. Utbetaling av overføringer til personer i gruppa av tiltaksdeltakere vil heretter mer enn oppveies av de sparte overføringer til den økte andelen i tiltaksgruppa som er i arbeid, sammenliknet med referansegruppa. En relativt stor andel av de individer som tilhører gruppa helt ledige/ingen aktivitet antas å motta sosialhjelp (se vedlegg 5). Over en lengre periode må denne andelen av gruppa helt ledige/ingen aktivitet som mottar sosialhjelp antas at synke, mens andelen på uførepensjon, arbeidsavklaringspenger mv. vil stige. Ettersom de gjennomsnittlige ytelsene til uførepensjon, arbeidsavklaringspenger mv. er høyere end ytelsene til sosialhjelp vil de budsjettmessige konsekvenser av deltakelse i tiltakene derfor antas å være et større budsjettøkonomisk overskudd enn vist her.

Endelig ser vi at det er (stigende) netto *inntekter* fra skatter og arbeidsgiveravgifter fra og med år 7 etter tiltaket. Dette avspeiler hovedsakelig at gruppa av tiltaksdeltakere fram til dette tidspunkt ikke

har arbeid i samme omfang som referansegruppa, og at det således heller ikke betales skatt og arbeidsgiveravgifter i samme omfang fram til år 7.

Samlet sett viser disse forløpene at de samlede konsekvenser for offentlige budsjetter i de enkelte år er negative til og med år 6, og heretter blir positive - stigende fra et budsjettøkonomisk underskudd på ca. 170.000 kr. i år 0 og opp til et budsjettøkonomisk overskudd på knapt 72.000 kr. i år 20, når det samtidig medregnes endrede betalinger av skatter og arbeidsgiveravgifter.

7.2.3 Datagrunnlaget

Datagrunnlaget for denne samfunnsøkonomiske analysen består av en rekke datakilder. For det første baserer vi oss på resultater fra datainnsamlingen fra de fem alternative kvalifiseringstiltakene og tidligere deltakere. I tillegg er den samfunnsøkonomiske analysen basert på følgende analyser og data:

- Finansdepartementets "Veileder i samfunnsøkonomiske analyser" 2005
- Falch & Nyhus 2009
- Falch, Johannesen & Strøm 2009
- Bratsberg m.fl. 2010
- Rasmussen m.fl. 2010 (Vista Analyse)
- Normann 2007
- Lånkassens hjemmeside under seksjonen "Statistikk":
http://www.lanekassen.no/Hovedmeny/Om_Lanekassen/Statistikk/Elever-og-studenter-i-Norge/
- Finansdepartementets hjemmeside under tema om "skatter og avgifter" samt om "personbeskatning":
http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/skatter_og_avgifter.html?id=1359

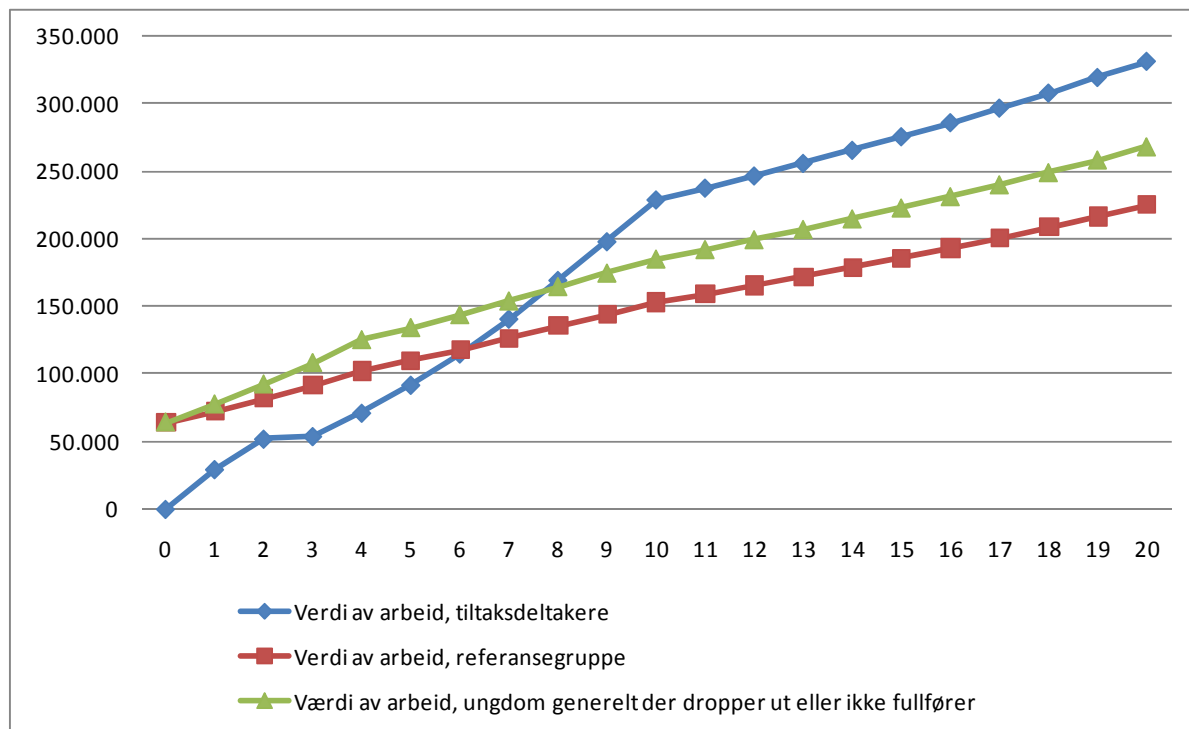
7.3 Vesentlige forutsetninger for beregningene

7.3.1 Referansegruppa

Analyseresultatene avhenger blant annet av hvordan det ville gått med tiltaksdeltakere dersom de ikke hadde deltatt i et av de fem tiltakene.

Som nevnt i avsnitt 7.1 antar vi at andelen av referansegruppa som kommer i ordinært arbeid er 1/6 mindre enn andelen av unge generelt som ikke fullfører videregående skole eller opplæring innenfor fem år eller dropper ut. Det henger som nevnt sammen med at undersøkelsens resultater kan være uttrykk for at en større andel av de unge i målgruppa har problemer enn unge generelt som avbryter eller ikke fullfører videregående innenfor fem år etter avsluttet grunnskole. Flere deltakere er som nevnt sosialt isolerte, har atferdsdiagnoser som ADHD/ ADD eller Aspergers syndrom, er i kontakt med barnevernet, har lese- og skrivevansker, tilhører risikomiljøer eller er involvert i kriminalitet. Allikevel kan forutsetningen muligvis diskuteres. Der er ikke foretatt en måling av om målgruppas arbeidsmarkedsutsikter er dårligere end utsiktene for andre drop-outs. Hvorvidt målgruppas arbeidsmarkedsutsikter reelt er dårligere enn snittet av drop-outs vil således også avhenge av seleksjonen til de fem tiltakene.

Figur 7.4. Verdien av arbeid for et gjennomsnittsendivid i henholdsvis gruppa av tiltaksdeltakere, referansegruppa og ungdom generelt som avbryter/ikke fullfører videregående utdanning innenfor 5 år avsluttet grunnskole. Ikke-diskonterte verdier.



Denne forutsetning har stor betydning for resultatet av den samfunnsøkonomiske analysen. Såframt målgruppa ikke klarer seg dårligere men i utgangspunktet har like gode sjanser for å få arbeid som ungdom som avbryter/ikke fullfører videregående utdanning innenfor fem år, er resultatet av beregningene ikke en gevinst over 20 år, men et samfunnsøkonomisk tap ved deltakelse i tiltakene på ca. 260.000 kr. i gjennomsnitt pr. deltaker. Over en tidshorizont på 43 år er det fortsatt samfunnsøkonomisk overskudd av deltakelse i tiltakene, men det er da redusert til ca. 360.000 kr. i gjennomsnitt pr. deltaker. Det er altså avgjørende for resultatet av analysen hvor mange av de unge som ville ha fått ordinært arbeid hvis de ikke hadde deltatt i et av de fem tiltakene.

Årsaken er blant annet at andelen som er i ordinært arbeid 1 - 4 år etter tiltaket er en del lavere end den tilsvarende andel blant ungdom som avbryter/ikke fullfører videregående opplæring innen fem år etter avsluttet grunnskole. Dette innebærer at gevinsten av de unge tiltaksdeltakernes arbeid først overstiger gevinsten av referansegruppas arbeid etter åtte år. Dette illustreres tydelig i figur 7.4 som viser den antatte utvikling i den ikke-diskonterte verdi av arbeid for henholdsvis tiltaksgruppa, referansegruppa og ei sterkere referansegruppe som svarer til ungdom generelt som avbryter/ikke fullfører videregående opplæring innen fem år etter avsluttet grunnskole.

Med de resultatene fra tiltakene som framkommer i surveyen gjennomført i denne undersøkelsen, og de vi antar for framtiden, avhenger resultatet av den samfunnsøkonomiske analysen altså i høy grad av hvor mange av deltakerne som uansett ville ha vært i ordinært arbeid.

Vi har derfor gjennomført en følsomhetsanalyse av spørsmålet. Med en tidshorisont på 20 år tyder COWIs følsomhetsanalyse på at det under de gitte forutsetninger ikke vil være samfunnsøkonomisk overskudd av tiltakene hvis minst 52 % av deltakerne hadde vært i ordinært arbeid som 28 årige uten at de hadde deltatt i et av de fem tiltakene. Omvendt er det et samfunnsøkonomisk overskudd av tiltakene - med de oppnådde resultater – så lenge mindre enn 52 % av målgruppa ville ha vært i ordinært arbeid såframt de ikke hadde deltatt.

Med en tidshorisont på 43 år vil det ikke være samfunnsøkonomisk overskudd av tiltakene hvis minst 62 % av deltakerne hadde vært i ordinært arbeid som 28-årige uten at de hadde deltatt i et av de fem tiltakene. Og omvendt er det samfunnsøkonomisk overskudd av tiltakene hvis mindre enn 62 % av målgruppa ville ha vært i ordinært arbeid såframt de ikke hadde deltatt.

I vurderingen av tiltakenes samfunnsøkonomiske effekt har det således stor betydning hvor gode arbeidsmarkedsutsikter man tillegger målgruppa. Det skal likevel understrekes at det innenfor rammene av denne analysen ikke har vært mulig å trekke inn samfunnsøkonomiske effekter av deltakelse i de fem tiltak med hensyn til en rekke andre forhold som behandling, pleie, kriminalitet samt effektene for deltakernes kommende generasjoner av barn. Effekter som må antas å veie positivt i det samfunnsøkonomiske regnestykket.

7.3.2 Tiltaksomkostninger

I forbindelse med undersøkelsen er det foretatt en utregning av de gjennomsnittlige tiltakskostnader pr. deltaker. I de samfunnsøkonomiske analysene er det tatt utgangspunkt i de gjennomsnittlige tiltakskostnader for alle fem tiltak under ett. Disse kostnader varierer imidlertid i betydelig grad mellom de enkelte tiltak, som det ses av vedlegg 5. COWI har derfor foretatt en følsomhetsanalyse av betydningen av disse tiltaksomkostningene for det samlede resultatet.

7.3.2.1 Hvis tiltaksomkostningene er høyere

Såframt det i beregningene i stedet tas utgangspunkt i at de gjennomsnittlige tiltaksomkostningene tilsvarer omkostningene i tiltaket med de høyeste gjennomsnittlige tiltaksomkostninger pr. deltaker, dvs. i tiltaksomkostningene for Arbeidsinstituttet - er resultatet at det fortsatt er en samfunnsøkonomisk gevinst av deltakelse i tiltaket. Den samfunnsøkonomiske gevinst reduseres dog til ca. 137.000 kr. i gjennomsnitt pr. deltaker (fra 207. 000 kr.) sett over en tidshorisont på 20 år. Gjennomføres analysen over en tidshorisont, der svarer til et potensielt yrkesaktivt liv, det vil si over 43 år, reduseres den samfunnsøkonomiske gevinst til omkring 1,2 mill. kr. i gjennomsnitt pr. deltaker (fra 1,3 mill. kr.).

7.3.2.2 Hvis tiltaksomkostningene er lavere

Såframt det i beregningene i stedet tas utgangspunkt i at de gjennomsnittlige tiltaksomkostninger svarer til et gjennomsnitt av omkostningene i de to tiltakene med de laveste gjennomsnittlige tiltaksomkostninger pr. deltaker, dvs. i tiltaksomkostningene for Utdanningsverkstedet og Riverside - er resultatet en noe høyere samfunnsøkonomisk gevinst av deltakelse i tiltaket. Den samfunnsøkonomiske gevinst er beregnet til ca. 289.000 kr. i gjennomsnitt pr. deltaker sett over en tidshorisont på 20 år. Gjennomføres analysen over en tidshorisont, der svarer til et potensielt yrkesaktivt liv, det vil si over 43 år, estimeres den samfunnsøkonomiske gevinst til omkring 1,4 mill. kr. i gjennomsnitt pr. deltaker.

Selv om tiltaksomkostningene således har betydning for det samfunnsøkonomiske resultatet, har de innenfor de målte nivåer ikke avgjørende betydning.

7.3.3 Lønnsnivå

Da vi betrakter ei gruppe av (potensielt) marginaliserte unge som avbryter videregående opplæring og samtidig har andre problemer i hverdagen, antar vi at det er tale om ei gruppe av unge som i utgangspunktet har lavere produktivitet og færre jobbmuligheter enn gjennomsnittet av unge. Vi antar derfor at lønnsnivået for denne gruppa av unge som utgangspunkt er relativt lavt. Konkret antar vi at begynnerlønnen for denne gruppa av unge utgjør ca. 247.500 kr. i året²⁷.

Vi antar likevel også at det over årene skjer en generell produktivetsstigning på i gjennomsnitt 3 % årlig, som avspeiles i en årlig reallønnsstigning på gjennomsnittlig 3 %. Rasmussen m.fl. (2010) tar utgangspunkt i en liknende antakelse. For å vurdere effekten av denne forutsetning har vi foretatt en følsomhetsanalyse av spørsmålet. Antas i stedet en årlig produktivetsstigning på 1,5 % reduseres det samfunnsøkonomiske overskuddet til ca. 96.000 kr over 20 år og 800.000 over 43 år.

For å vurdere betydningen av det generelle lønnsnivået har vi gjennomført følsomhetsanalyser hvor vi dels antar at lønnen er 10 % lavere, tilsvarende ca. 222.750 kr. årlig, og dels antar at det generelle lønnsnivået er 25 % høyere, tilsvarende ca. 309.375 kr. årlig.

Ved et generelt lønnsnivå som er 25 % høyere, stiger det samfunnsøkonomiske overskuddet med ca. 103.700 kr til ca. 310.800 kr (tilbakediskontert over 20 år).

Dette avspeiler at den samfunnsøkonomiske verdien av at flere av deltakerne i de fem tiltakene kommer i arbeid sammenliknet med individene i referansegruppa, er stigende med stigende lønnsnivå. Dette skyldes naturligvis at lønnen er et uttrykk for verdien av arbeidskraftens bidrag til produksjonen og dermed samfunnsøkonomien, jf. avsnittet om den samfunnsøkonomiske metode.

Tilsvarende synker det samfunnsøkonomiske overskuddet til ca. 165.700 kr (tilbakediskontert over 20 år) ved et generelt lønnsnivå, som er 10 % lavere.

Lønnsnivået har dermed en viss betydning for det samfunnsøkonomiske resultatet, men har likevel neppe avgjørende betydning innenfor realistiske intervaller. Ved en nærmere analyse kan det således vises at først ved et generelt lønnsnivå som er mer enn 50 % lavere enn utgangspunktet (som i forveien er satt lavt) tilsvarende et lønnsnivå på ca. 123.800 kr. årlig, snur resultatet til et samfunnsøkonomisk underskudd.

7.3.3.1 Høyere lønn i kraft av utdanning

Som nevnt ovenfor antar vi at det generelle lønnsnivå som utgangspunkt er relativt lavt for den gruppa av unge vi undersøker, som utgangspunkt ikke har fullført videregående skole – og som samtidig har andre utfordringer.

Imidlertid viser de forutgående analysene av gruppa av tiltaksdeltakere at en ganske høy andel av de unge vender tilbake til videregående opplæring, og at noen også lykkes med å fullføre videregående

²⁷ Dette svarer til en timelønn på 150 kr i timen i en full arbeidsuke på 37,5 timer pr. uke, i 44 uker om året.

opplæring. Dette støttes av inntil flere andre kilder av nyere dato. Særlig Bratsberg m.fl. (2010: 18 ff) viser gjennom registeranalyser av utvalgte kohorter av unge at "mens 69,2 % hadde fullført videregående etter fem år, har fullføringsgraden økt til 78,6 % etter 10 år."

Det vil si at av de 30,8 % såkalt tidlige skolesluttere som ikke hadde gjennomført videregående etter fem år, er der i nærheten av 1/3 eller mere presist 30,5 % (nemlig 9,4 % av 30,8 %), som vender tilbake til utdanning og rent faktisk fullfører videregående i løpet av de følgende fem år. Det vil si at omkring 30,5 % av de unge som ikke hadde fullført videregående etter fem år tross alt vender tilbake til utdanning og fullfører videregående innen ti år etter avsluttet grunnskole.

For enkelhets skyld antar vi at denne gruppa av unge fordeler seg jevnt på tilstander/situasjoner i framtiden. Det betyr at minimum 30,5 % av dem som er i arbeid i en alder av ca. 26 år også har en kompetansegivende utdanning.

Da målgruppa for de fem tiltakene imidlertid antas at klare seg litt dårligere end flertallet av unge som ikke har avsluttet videregående etter fem år, vil vi anta at 25 % av dem som er i arbeid i en alder av 26 år i *referansegruppa* også har en kompetansegivende utdanning.

For *gruppa av deltakere i et av de fem tiltak* vil vi anta at en noe høyere andel av dem som er i arbeid i en alder av 26 år, nemlig omkring 50 % har en kompetansegivende utdanning²⁸. Når vi setter andelen så høyt, er det fordi deltakerne i de fem tiltak fanges opp forholdsvis tidlig, og nettopp deltar i tiltak som blant annet har til formål å lede dem tilbake til videregående opplæring.

På denne bakgrunn vil vi anta at 25 % av de personer i referansegruppa og 50 % av de personer i gruppa av tiltaksdeltakere som er i arbeid i en alder av 26 år oppnår høyere lønn i kraft av sin kompetansegivende utdanning. Konkret antar vi at de unge som får avsluttet videregående opplæring og/eller anden kompetansegivende utdanning får i størrelsesordenen 25 % mer i lønn.

For å vurdere betydningen av denne antakelsen har vi gjennomført følsomhetsanalyser hvor vi dels antar at færre av de tiltaksdeltakerne som er i arbeid oppnår en høyere lønn i kraft av sin utdanning, og dels antar at flere av disse oppnår høyere lønn.

Antas det eksempelvis at kun 35 % av de tiltaksdeltakere som er i arbeid oppnår høyere lønn i kraft av sin utdanning, synker det samfunnsøkonomiske overskudd med ca. 73.300 til ca. 133.800 kr. i gjennomsnitt pr. deltaker over 20 år. Antas det at 25 % av tiltaksdeltakerne - tilsvarende andelen i referansegruppa - får høyere lønn i kraft av sin utdanning - synker overskuddet til ca. 85.000 kr over 20 år.

En ytterligere analyse viser at det er samfunnsøkonomiske overskudd over 20 år hvis minst 8 % av de tiltaksdeltakere som er i arbeid i en alder av 26 år oppnår en høyere lønn i kraft av sin utdanning.

Antas det omvendt at helt opp til 65 % av de tiltaksdeltakere som er i arbeid oppnår en høyere lønn i kraft av sin utdanning, stiger det samfunnsøkonomiske overskudd med ca. 73.300 til knapt 280.500 over 20 år.

²⁸ I tillegg antas at denne andelen er 0 fram til alder 20, hvoretter den økes gradvis til henholdsvis 25 % og 50 % ved alder 26, hvoretter andelen holdes konstant.

Andelen som oppnår høyere lønn i kraft av sin utdanning har altså noe betydning for det samfunnsøkonomiske resultat, men er ikke i seg selv avgjørende for om det er snakk om et samfunnsøkonomisk overskudd eller underskudd.

7.3.4 Nivå for overføringer

I analysene antar vi at gruppa av deltakere i de fem tiltakene, så vel som referansegruppa, mottar forskjellige former for overføringer alt etter hvilken tilstand/situasjon de befinner seg i - primært tilstandene: annet tiltak, fødselspermisjon, helt ledige/ingen aktivitet, men også tilstandene videregående opplæring og universitet/høgskole.

Undersøkelsen av deltakerne i de fem tiltak viser at forskjellige deltakere mottar forskjellige ytelser, selv om de befinner seg i samme tilstand. Som utgangspunkt har vi på bakgrunn av disse opplysninger derfor beregnet vektete gjennomsnitt av overføringer som individene i de respektive tilstander mottar. I beregningene inngår disse gjennomsnittene generelt som uttrykk for gjennomsnittlige overføringer som mottas av individene i de respektive tilstander over årene.

Dette introduserer som utgangspunkt en viss usikkerhet i beregningene, idet størrelsen av de gjennomsnittlige overføringer litt forenklet kan sies å være basert på et "øyeblikksbilde" av situasjonen for ei relativt liten gruppe av individer.

Vi har derfor valgt å gjennomføre følsomhetsanalyser for å vurdere betydningen av størrelsen på overføringene. Konkret har vi gjennomført en analyse hvor det gjennomsnittlige nivå for overføringer i tilstandene annet tiltak, fødselspermisjon, helt ledig/ingen aktivitet og annet, dels settes lavt - tilsvarende 0 kr. i året – og dels settes relativt høyt – på nivå med dagpenger tilsvarende ca. 221.000 kr. årlig.

Følsomhetsanalysene viser at det samfunnsøkonomiske overskuddet stiger med knapt 25.000 kr. til ca. 231.800 kr. (tilbakediskontert over 20 år) ved et høyt nivå for overføringer på ca. 221.000 kr. årlig. Dette avspeiler at verdien av sparte overføringer er stigende med stigende nivå for overføringer, fordi det antas at færre av deltakerne i de fem tiltakene ender i mer vedvarende ledighet og/eller marginalisering og dermed på overføringer sammenliknet med individene i referansegruppa.

Når effekten av dette imidlertid ikke slår kraftigere ut, skyldes det at overføringer i seg selv ikke betraktes som en samfunnsøkonomisk omkostning, men bare påvirker det samfunnsøkonomiske resultatet gjennom skatteforvridningsomkostningen, som tidligere omtalt i avsnittet om samfunnsøkonomisk metode.

Tilsvarende viser følsomhetsanalysene at det samfunnsøkonomiske overskudd synker svakt med vel 11.000 kr. til ca. 196.000 kr. (tilbakediskontert over 20 år) ved et lavt nivå for overføringer på 0 kroner årlig.

Nivået for overføringenes størrelse har dermed ikke avgjørende betydning for det samfunnsøkonomiske resultatet - om enn det naturligvis kan ha stor betydning for offentlige budsjetter (og for mottakerne).

7.3.5 Arbeidsgiveravgifter og skatter

Som tidligere nevnt er det i analysene som utgangspunkt ikke medregnet eventuelle betalinger av skatter og arbeidsgiveravgifter. Som også nevnt er det likevel gjennomført en følsomhetsanalyse med

innregning av endrede betalinger av skatter og arbeidsgiveravgifter, som viser at det samfunnsøkonomiske overskudd ved deltakelse i et av de fem tiltakene stiger fra ca. 207.000 kr til godt 290.000 k.r i gjennomsnitt pr. deltaker over en periode på 20 år (fra ca 1.3 mill. kr. til ca 1.6 mill. kr. pr deltaker over en periode på 43 år).

Denne følsomhetsanalysen er basert på anslåtte gjennomsnittlige satser for skatter og arbeidsgiveravgifter jf. Vedlegg 5.

Denne stigningen i det samfunnsøkonomiske overskuddet kan overordnet sett føres tilbake til især to elementer.

Dels avspeiler stigningen at det innregnes en høyere verdi av arbeidskraftens bidrag til produksjonen og dermed til samfunnsøkonomien, idet den anvendte omkostningen til arbeidskraft er høyere når arbeidsgiveravgiften som pålegges lønnen medregnes. Bidraget til det samfunnsøkonomiske overskuddet fra verdien av arbeid stiger således fra knapt 415.000 kr. til knapt 459.000 kr. tilbakediskontert over 20 år.

Dels avspeiler stigningen også at nettofinanseringsbehovet og dermed skatteforvridningskostnaden synker når det samlet sett kommer økte inntekter fra betaling av skatter og arbeidsgiveravgifter. Rent faktisk endres skatteforvridningskostnaden fra et skatteforvridningstap på vel 30.000 til å være en skatteforvridningsgevinst på knapt 9.000 kr. tilbakediskontert over 20 år.

Alt i alt økes det samfunnsøkonomiske overskuddet således når det også tas hensyn til skatter og arbeidsgiveravgifter. De øvrige beregninger i dette kapittelet - bortsett fra avsnitt 7.2.2 - er som nevnt foretatt uten at medregne effekten av skatter og arbeidsgiveravgifter og kan derfor oppfattes som et "worst case scenario" ²⁹.

7.3.6 Kalkulasjonsrente

Som tidligere nevnt er det i de gjennomførte analysene anvendt en kalkulasjonsrente på 4 % per år. Da det er vanskelig å verdisette gevinster ved tiltakene og gevinstene kommer på langt sikt og til dels også avhenger av konjunkturutviklingen, kunne man overveie å anvende en høyere kalkulasjonsrente for å ta høyde for den usikkerhet som er knyttet til beregningen av spesielt de gevinster og kostnader som ligger langt fram i tid.

COWI har derfor gjennomført en følsomhetsberegning av konsekvensene når det anvendes en kalkulasjonsrente på 6 % for å ta hensyn til denne usikkerheten, som anbefalt av Finansdepartementets "Veileder i samfunnsøkonomiske analyser".

Resultatet av følsomhetsanalysen er at det ved en høyere kalkulasjonsrente på 6 % fortsatt er en samfunnsøkonomisk gevinst av deltakelse i et av de fem tiltakene, men at den er redusert vesentlig. Det samfunnsøkonomiske overskuddet over 20 år synker da fra 207.000 kr til ca. 57.000 kr. i gjennomsnitt pr. deltaker. Over 43 år synker det fra 1,3 mill. kr. til ca. 652.000 kr. i gjennomsnitt pr. deltaker.

²⁹ Vista Analyse ser også bort fra skatter og avgifter i sine beregninger (Rasmussen m.fl. 2010).

Usikkerhet og dermed kalkulasjonsrentens størrelse har altså en viss betydning for det samfunnsøkonomiske resultat, men er - under de viste forutsetninger - ikke i seg selv avgjørende for om det er snakk om et samfunnsøkonomisk overskudd eller underskudd.

7.3.6.1 Skattekostnad

I de samfunnsøkonomiske beregningene består de samfunnsøkonomiske kostnadene ved overføringer bare i det skatteforvridningstapet som er knyttet til finansieringen av overføringene. I analysene er det som nevnt tatt utgangspunkt i et skatteforvridningstap, dvs. en samfunnsøkonomisk skattekostnad på 20 % i tillegg til nettofinansieringsbehovet (det vil si 20 øre per NOK økt offentlig finansieringsbehov) - i overensstemmelse med Finansdepartementets "Veileder i samfunnsøkonomiske analyser". Den danske Velfærdskommission peker i en nyere beregning på at skattekostnaden er nesten helt opp til 50 % jf. DØR (2007, p. 321). Vi har derfor også gjennomført en følsomhetsberegning som viser konsekvensene av å ta utgangspunkt i disse 50 %.

Resultatet er at ved høyere skattekostnad, dvs. en skatteforvridningsprosent på 50 %, er det fortsatt en samfunnsøkonomisk gevinst av deltakelse i et av de fem tiltakene. Over 20 år tilsvarer det samfunnsøkonomiske overskudd ca. 161.000 kr. i gjennomsnitt pr. deltaker. Over 43 år tilsvarer det ca. 1,3 mill. kr. i gjennomsnitt pr. deltaker.

Skatteforvridningen størrelse har dermed betydning for størrelsen av det samfunnsøkonomiske resultat, men er - under de viste forutsetninger - ikke i seg selv avgjørende for om det er tale om et samfunnsøkonomisk overskudd eller underskudd.

7.4 Sammenlikning med VISTAS analyse

I en nylig gjennomført samfunnsøkonomisk analyse av konsekvensene av marginalisering blant ungdom stiller Vista Analyse opp konstruerte alternative livsløp for ulike marginaliseringsprosesser. Det antas i denne analysen at de alternative livsløpene forekommer like hyppig. Livsløpene er beskrevet nærmere i Rasmussen m.fl. (2010: 66 ff). Den følgende tabell 7.1 gir et overblikk over de alternative livsløpene og den beregnede nåverdien av arbeidsinnsatsen for hvert av de viste livsløpene. Generelt økes marginaliseringen og dens konsekvenser med nummeret på alternativet i tabellen.

Tabell 7.1. Antakelser og nåverdi av arbeid for ulike alternative livsløp for marginalisert ungdom.

	Alternativ 2	Alternativ 3	Alternativ 4	Alternativ 5	Alternativ 6
Yrkesliv, år	38	38	39	36	2
Videregående skole	Fullført på 3 år	Fullført på 5 år	Avbrutt i 3. skoleår	Ikke påbegynt	Ikke påbegynt
Ute arbeid/ utdanning før første job	3	0	1	0	0
Arbeidsledig/ sykemeldt år	2	3	3	5	2
Tap av produktivitet, prosent og år	0	20% i 36 år	20% i 35 år	20% i 36 år	50% 2 år 100% i 35 år
Behandling antall år	0	0	0	2	2
Ufør, år	0	0	0	0	35
Netto nåverdi av arbeidsinnsats, mill. kr	9,404	7,379	7,211	5,344	-1,172

Kilde: Rasmussen m.fl. (2010: 73) – Vista Analyse

COWI har foretatt en beregning av det samfunnsøkonomiske resultatet såframt det tas utgangspunkt i de viste alternative livsløpene som Vista Analyse har konstruert.

Vista har anvendt en kalkulasjonsrente på 3 % i sine analyser og en tidshorizont på 43 år. Denne kalkulasjonsrenten er som nevnt mindre enn den kalkulasjonsrenten på 4 % som er anbefalt av Finansdepartementet. Normalt er det slik for prosjekter og tiltak som er forbundet med større omkostninger i begynnelsen av perioden og gevinster senere, at jo lavere kalkulasjonsrente som anvendes, jo bedre vil resultatet av den samfunnsøkonomiske analyse bli. Av hensyn til muligheten for sammenlikning med Vistas analyse bygger resultatene i dette avsnittet imidlertid også på en kalkulasjonsrente på 3 %. Det anvendes dessuten en tidshorizont på 43 år.

De samfunnsøkonomiske beregningene viser at sett i forhold til ei referansegruppe som tilsvare de unge som er beskrevet i alternativ 2-6 i tabell 7.1, er det et samfunnsøkonomisk overskudd ved deltakelse i de fem tiltakene på drøyt 450.000 kr. pr. deltaker over en periode på 43 år. Det betyr at hvis målgruppa for de fem tiltakene tilsvare en likelig fordeling mellom de fem viste alternativene i tabell 7.1³⁰, så vil det være et samfunnsøkonomisk overskudd av deltakelse i de fem tiltakene på drøyt 450.000 kr. (nåverdi) pr. deltaker over 43 år.

Hvis den relevante referansegruppa snarere er alternativ 4-6 i Rasmussen m.fl. (2010, p. 66 ff) - dvs. ei svakere referansegruppe - er det samfunnsøkonomisk overskudd pr. deltaker 2,3 mill. kr. Det vil si at hvis målgruppa for de fem tiltakene i høyere grad svarer til en likelig fordeling mellom alternativ 4, 5 og 6 i tabell 7.1, så vil det være et samfunnsøkonomisk overskudd av deltakelse i de fem tiltakene på vel 2,3 mill. kr. (nåverdi) pr. deltaker over 43 år.

³⁰ Dvs at 20 % av målgruppa tilsvare alternativ 2, 20 % tilsvare alternativ 3 osv.

7.5 Oppsummering: Fire alternative vurderinger av målgruppa

Alt i alt har vi i dette kapittelet beregnet de samfunnsøkonomiske effektene av fire alternative vurderinger av målgruppa for de fem tiltakene. Resultatene er vist i tabell 7.2.

Tabell 7.2. Samfunnsøkonomisk resultat over 43 år ved fire alternative antakelser om målgruppa for de fem tiltakene.

	Målgruppa har dårligere arbeidsmarkedsutsikter enn drop-outs i alminnelighet (Grunnscenarioet)	Målgruppa har like gode arbeidsmarkedsutsikter som drop-outs i alminnelighet	Målgruppa fordeler seg jevnt på alternativ 2-6 (i tabell 7.1)	Målgruppa fordeler seg jevnt på alternativ 4-6 (i tabell 7.1)
Samfunnsøkonomisk resultat pr. deltaker over 43 år (nåverdi)	+ 1,3 mill. kr.	+ 360.000 kr.	+ 450.000 kr.	+ 2,3 mill. kr.

Som vi ser er resultatet for alle fire antakelser om målgruppa et samfunnsøkonomisk overskudd over 43 år. Med de oppnådde resultater av de fem tiltakene er det samfunnsøkonomiske overskuddet størst hvis målgruppa har dårligere arbeidsmarkedsutsikter - dvs. 1/6 mindre sjanse for at ha jobb som 28-åringe – enn unge generelt som avbryter/ikke fullfører videregående opplæring innen fem år – og hvis målgruppas livsløp uten tiltak tilsvarende alternativ 4-6 i tabell 7.1. Omvendt er det samfunnsøkonomiske overskuddet minst – med de oppnådde resultater i de fem tiltakene – hvis målgruppa har like gode utsikter som unge generelt som avbryter/ikke fullfører videregående opplæring innen fem år: Her viser beregningene et samfunnsøkonomisk underskudd hvis man anlegger en tidshorisont på 20 år og hvis målgruppas livsløp uten tiltak svarer til alternativ 2-6 i tabell 7.1.

7.6 Sannsynlige ikke-kvantifiserte gevinster

Over en tidshorisont på 43 tyder de samfunnsøkonomiske beregningene dermed på at det er et samfunnsøkonomisk overskudd av deltakelse i de fem tiltakene. Dette resultatet bygger på de gevinster som er kvantifisert i forbindelse med analysen. Som det har framgått, har det innenfor rammene av denne analysen imidlertid ikke vært mulig å trekke inn samfunnsøkonomiske effekter av deltakelse i de fem tiltakene på en rekke områder. Det dreier seg om sannsynlig reduksjon av kriminalitet, reduksjon av behov for rusomsorg, reduksjon av helsekostnader i forbindelse med behandling og pleie, økt livskvalitet for deltakerne og deres pårørende samt bedre livsløp for deres barn. Samlet sett effekter som alle peker i retning av økt samfunnsøkonomisk overskudd av deltakelse i de fem tiltakene og som bør tas med i vurderingen av tiltakene.

Kapittel 8: Resultater, suksessfaktorer og utfordringer

I dette siste kapittelet sammenstiller vi funn fra analysene av de ulike datasettene i undersøkelsen. Først ser vi på resultater i lys av tiltakenes målsettinger. Derneft identifiserer og drøfter vi sentrale suksessfaktorer og utfordringer, og reiser også noen problemstillinger knyttet til de tidligere deltakernes videre løp på lengre sikt. Avslutningsvis anbefaler vi et knippe innsatspunkter i arbeidet med å styrke tiltak og deltakeres utbytte – og peker på behov for videre datainnsamling, dokumentasjon og forskning.

8.1 Resultater og måloppnåelse

I Norge er det gjennomført spredte og mindre evalueringer av enkelttiltak av unge utenfor utdanning og arbeidsliv (f.eks. Carlsson 2003; Buland og Havn 2007). Det foreligger imidlertid få studier om resultater og måloppnåelse ved alternative kvalifiseringstiltak rettet mot ungdom utenfor skole og jobb. I en fersk kartlegging av en bredere vifte med ulike typer ungdomstiltak rapporteres det et hovedinntrykk av at få prosjekter og tiltak har etablert og skriftliggjort tydelige resultatmål, og at det i liten grad gjennomføres regelmessig måling og resultatrapportering eller systematisk evaluering (Rambøll 2009).

Denne situasjonen er ikke spesifikk for Norge. Internasjonalt har det gjennom mange år vært arbeidet med såkalte "second chance programs"; tiltak for å øke deltakernes formelle kvalifikasjoner og sjanser på arbeidsmarkedet, gjennom ulike kombinasjoner av teoretisk og praktisk opplæring, arbeid, veiledning og forskjellige former for sosial støtte. Det er en flora av forskjellige typer tiltak – fra nasjonale satsinger og nettverksbaserte programmer med tilsvarende tilbud eller "lokal-avdelinger" i ulike distrikter, til små lokalt initierte tiltak drevet av offentlige myndigheter så vel som frivillige organisasjoner. Noen tiltak retter seg mot spesifikke, særlig sårbare under-målgrupper med høy overrepresentasjon av skolesluttere (for eksempel funksjonshemmede, barn i fosterhjem/ barnevernsomsorg eller unge lovbrøtere). Imidlertid foreligger det lite forskning om effekter, og det som fins viser blandede resultater. En av grunnene til dette er at slike tiltak ofte er drevet av små, lokale organisasjoner eller virksomheter, og at de mest rigorøse evalueringsmetoder verken er mulige eller de best egnete i disse tilfellene (se f.eks. Bloom 2010).

På tvers av land, er det en skillelinje innenfor praksisfeltet så vel som forskningen, mellom posisjoner som argumenterer for "best practice"-studier – og et fokus på mer effektorienterte kunnskapsbaser eller bruk av erfaringsbasert kunnskap vs. bruk av tilnæringsmåter som kan begrunnes med bestemte vitenskapelige standarder (f.eks. Backe-Hansen 2009, Bloom 2010, Pettersen og Simonsen 2010). Vi vil her ikke gå inn i den pågående – og til dels opphetede – debatten som foregår på tvers av land og fag-/praksisfelt, knyttet til definisjoner og bruk av effektdesign og evidensbasert forskning. Dette forskningsprosjektet har ikke et effektdesign i betydningen at resultatene blant deltakerne i tiltakene sammenliknes med ei kontrollgruppe av tilsvarende ungdom som ikke har deltatt i tiltak. Det er heller ikke et design som gjør det mulig å isolere effekter av bestemte kjennetegn og for eksempel sammenlikne på tvers av forskjellige tiltak. Effekt er et mangesidig begrep, og brukes i en rekke studier og evalueringer som ikke gjennomføres i tråd med slike standardiserte krav til design og målemetode. I og med at det er knyttet såpass stor kontrovers til begrepsbruken når det gjelder effekter, velger vi likevel å bruke begrepene resultater og måloppnåelse i vår framstilling.

I tråd med en foreliggende kartlegging av ungdomstiltak der NAV er prosjekteier eller –partner (Rambøll 2009), finner vi at selv om den overordnede målsettingen er at deltakere skal tilbake til skole eller arbeid, opererer tiltakene i denne undersøkelsen med mål på ulike nivåer, og at det er en hovedvekt på kvalitative mål og det å skape kvalitet og utbytte for den enkelte deltaker, framfor kvantitative mål. Som vi så i kapittel 4, oppgir alle tiltakene målsettinger knyttet til 1) økt selvtillit, mestringsfølelse og motivasjon, 2) avklaring i forhold til videre framtidsplaner, 3) forebygging også i forhold til ulike typer risikofaktorer utover manglende aktivitetstilbud, som sosial isolasjon, vold, familiekonflikter, rekruttering til kriminalitet og rus m.v. De fem tiltakene vektlegger imidlertid disse målsettingene i forskjellig grad.

Når det gjelder målsettingen om å bidra til økt selvtillit, mestring og motivasjon, viser dataene fra surveyen at tiltakene i høy grad lykkes med dette, og at dette er den formen for utbytte som oppgis hyppigst og rangeres som viktigst av respondentene. I intervjuene forteller ungdommene at de har fått økt selvtillit, mestringsfølelse og motivasjon gjennom å møte personale, opplegg, arbeidsformer og innhold som skiller seg fra det de tidligere har erfart innenfor vanlig skole. De beskriver at tiltaket har satt fokus på deres individuelle behov, interesser, ressurser og muligheter, og at de har begynt å se på seg selv i et mer positivt lys – ikke bare en som ikke har fikset skolen.

Analysen av tiltakenes egne registeropplysninger for deltakernes etter-aktivitet gir kvantifiserte resultatmål på i hvilken grad tiltakene lykkes med den overordnede målsettingen om å bidra til at deltakerne vender tilbake til videregående opplæring eller kommer ut i jobb. Vi har sett at samlet sett går 66 % av deltakerne i perioden 2006-2009 til ordinært arbeid eller videregående opplæring etter endt tiltak. Vi har også sett at flere av tiltakene presiserer at for en del av deltakerne er tiltak eller annet tilbud om meningsfull aktivitet et mer realistisk mål for første etter-aktivitet, og at *avklaring* er en betegnelse på målsettingen som dekker alle deltakerne. Tiltakenes egne registeropplysninger viser at alle tiltakene har lave andeler av deltakere som går til ledighet rett etter endt deltakelse, og at de fleste deltakere altså får og benytter seg av tilbud om videregående opplæring, ordinært arbeid eller tiltak. Videre så vi i analysen av surveymaterialet at det å få hjelp til å finne ut av hva en ønsker å gjøre videre oppgis hyppig som utbytte av respondentene, selv om det i mindre grad rangeres som den viktigste formen for utbytte. Intervjuene med tidligere deltakere byr på utfyllende fortellinger om hvordan de gjennom deltakelse i tiltaket har fått prøvd ut og funnet fram til motivasjon og interesse for hva de vil gjøre videre. Vi må ta forbehold i sammenlikning av tiltakene når det gjelder disse resultatene, fordi noen av tiltakene har relativt høye andeler med ukjent etter-aktivitet. De tallene vi har fått tilgang til tyder imidlertid på at de relative andelene av tidligere deltakere med ulike typer etter-aktivitet er i tråd med de ulike tiltakenes uttalte fokus og hovedmålsettinger. Arbeidsinstituttet og Utdanningsverkstedet sikter seg spesifikt inn mot at deltakerne skal ut i videregående opplæring, og det er disse to tiltakene som har de klart største andelene tidligere deltakere som vender tilbake til skolen. Gateakademiet gir kvalifiseringstilbud som også i innhold er et eksplisitt alternativ til videregående opplæring, og har en lavere andel som går til videregående opplæring og en noe høyere andel som går ut i ordinært arbeid. Droppstopp og Riverside har jevnest fordeling av tidligere deltakere som går til henholdsvis videregående opplæring og ordinært arbeid, og har også de høyeste andelene som fortsetter i tiltak. Disse tiltakene beskriver også i større grad at de har deltakergrupper der de i praksis opererer med fortsatt alternativ aktivisering som den mest realistiske målsettingen, fordi de vurderer dem til å ha små forutsetninger og/eller motivasjon for å gå rett ut i ordinær opplæring eller arbeid etter endt tiltak. Vi har ikke data til å kunne identifisere individuelle kjennetegn, tilleggsutfordringer og forutsetninger som ville kreve

innsamling av sensitive data om de deltakerne som er helt ledige rett etter avsluttet tiltak. Ifølge ansatte ved tiltakene, gjelder det imidlertid særlig unge som sliter med tyngre psykiske problemer, har en vanskelig hjemmesituasjon eller er i kontakt med risikomiljøer. De av informantene i intervjuundersøkelsen med svakest tilknytning til skole eller arbeidsliv ga også inntrykk av å ha flere tilleggsutfordringer sammenliknet med de andre ungdommene som ble intervjuet.

Det ligger ikke innenfor dette prosjektet å måle tiltakenes resultater når det gjelder forebygging av ulike typer risikofaktorer som sosial isolasjon, vold, familiekonflikter, rekruttering til kriminalitet og rus m.v., og vi har ikke kvantifiserbare mål eller data på tiltakenes arbeid med dette. Vi så imidlertid i analysen av intervjuene hvordan tidligere deltakere forteller at de opplever at det å delta i tiltak har bidratt til å bryte negative spiraler av ytterligere marginalisering. Dette er også i tråd med tiltakspersonalets vurderinger av tiltakets rolle med tanke på å forhindre at ungdommene beveger seg enda lenger bort fra skole og arbeidsliv, men også særlige utfordringer knyttet til forebygging av andre typer risikofaktorer. Samtidig er det også klart at noen av ungdommene i intervjumaterialet framstår med – eller selv direkte artikulere – at de eller meddeltakere har behov for mer oppfølging enn det de har fått fra tiltaket og andre involverte instanser. Dette er også et moment som trekkes fram av ansatte ved tiltakene; for eksempel beskriver de ungdom som sliter med ulike typer av psykiske vansker som spesifikk underkategori i målgruppa for tiltakene, men trekker samtidig fram at de opplever at ungdommer i denne gruppa i mindre grad har positive forløp etter avsluttet deltakelse.

8.2 Suksessfaktorer og utfordringer

I det foregående har vi sett at tiltakene kan vise til gode resultater i forhold til egendefinerte målsettinger, og at det samlet sett er høye andeler som går videre til ordinært arbeid eller videregående opplæring. Vi kan ikke slå fast i hvilken grad dette er direkte effekter av tiltakene; vi vet for eksempel ikke hvor mange deltakere som ville ha vendt tilbake til videregående opplæring eller kommet ut i jobb uavhengig av deltakelse i tiltak. I det følgende vil vi imidlertid identifisere og drøfte suksessfaktorer og utfordringer som framstår som sentrale i analysen av det innsamlede datamaterialet.

Det er påpekt at i arbeidet med å forebygge og følge opp frafall fra skolen, også når det gjelder alternative opplærings- og mestringsarenaer i og utenfor skolen, er helhetstenkning og systematikk langt mer avgjørende for å oppnå resultater enn revolusjonerende, spesifikke enkelttiltak og enkeltstående "gode ideer" (Buland og Havn 2007). Det er også påpekt at ungdom som står utenfor skole og arbeidsliv har ulike typer behov og utfordringer og dermed ikke kan møtes med ett "riktig" tiltak som skal få dem tilpasset inn i utdanningssystemet eller i arbeidslivet" (Thrana m.fl. 2009). Det er likevel mulig å sammenfatte noen sentrale suksessfaktorer som går igjen på tvers av foreliggende rapporter basert på erfaringsbasert kunnskap og tilbakemeldinger fra ulike aktører i feltet. Helhetstenkning og systematikk er blant disse, men også mer spesifikke suksessfaktorer framheves³¹:

- Tett individuell oppfølging
- Ansattes tilgjengelighet og tid til deltakerne

³¹ Suksessfaktorene er hentet fra følgende kilder: "Veier tilbake til skole og jobb" (BLD, eksempelsamling), Buland og Havn 2007, Rambøll 2009, Kristiansen 2009, Thrana m.fl. 2009, samt referansegruppe med relevante aktører i praksisfeltet i forbindelse med dette prosjektet.

- Relasjons- og ungdomskompetanse som gjør at ansatte kan bli betydningsfulle voksne for ungdommene
- Stabilitet i personale
- "Systemkompetanse" og kontakt med relevante instanser som gjør at ansatte kan fungere som "loser" eller "guider" for ungdommer i møter med skole, arbeidsliv og hjelpeapparat
- Tverrfaglig/tverretatlig samarbeid
- Samarbeid med foreldre
- At tiltaket tilbyr alternative mestringsarenaer
- Variasjon i tilbud
- Individuell kartlegging, tilpasning og tilrettelegging

Dette er faktorer som også tillegges betydning av informantene i denne undersøkelsen. Når det gjelder ansattes tilgjengelighet og tid, tett individuell oppfølging og ungdoms- og relasjonskompetanse, er dette faktorer som er framtrødende både i tiltakspersonalets beskrivelser og ungdommenes fortellinger. Det er et tydelig sammenfall mellom ansatt- og brukerperspektivene med hensyn til betydningen som tillegges det at ungdommene møter voksne på måter som er annerledes enn det de har erfaringer med fra ordinær skole. I beskrivelsene av "den gode oppfølgingen" løfter de tidligere deltakerne særlig fram nære og positive relasjoner til personale; de forteller om hvor viktig det har vært å få gode relasjoner til voksne som "ser hele meg" og "kjenner hele situasjonen min på en måte", som ikke dømmes dem, som er opptatt av at de skal lykkes, engasjerer seg og "hjelper meg med alt". Ansatte vektlegger tydelighet, raushet og varme, fokus på ungdommenes individuelle ressurser og spesifiserer videre hvordan det at ungdommene skal oppleve seg møtt på en positiv måte avhenger av at personalet ikke består av folk som er "lei av pubertale ungdommer". Ansatte ved flere tiltak tematiserer imidlertid at de skulle ønske de følge opp deltakerne i enda større grad – nettopp fordi de oppfatter det som avgjørende. Dette gjelder for eksempel Droppstopp, som påpeker at et todagers tilbud i uka begrenser muligheten til oppfølging og Utdanningsverkstedet som opplever at bedre egnede lokaler ville gjort det mulig å møte og følge opp deltakerne i mer uformelle fellesarenaer – og dermed også kunne fokusere mer på personlig oppfølging med tanke på sosial kompetanse.

Samarbeid mellom relevante instanser og behovet for en voksen "guide" eller "los" i forhold til disse løftes fram i foreliggende rapporter (Thrana m.fl. 2009, Kristiansen 2009) om ungdom i tilsvarende situasjoner som deltakerne i de fem alternative kvalifiseringstiltakene. Dette er i utgangspunktet ikke en primær oppgave for tiltakene, men tiltakspersonale oppgir at de vektlegger helhetlig og systemisk tilnærming og beskriver arbeid og former for oppfølging der de fungerer som "guider" og "loser" for deltakere – også i forhold til arenaer utenfor tiltaket. Det framstår som at Droppstopp, Riverside og Arbeidsinstituttet er de tiltakene som legger mest vekt på bistand og samarbeid i forhold til instanser i hjelpeapparatet. Selv om Utdanningsverkstedet gir uttrykk for at de mangler ressurser til å følge opp deltakerne utenfor tiltaket, beskriver de samtidig aktiv deltakelse i samarbeid med instanser som barnevern, psykiatri, OT, NAV osv. Gateakademiet tilbyr hjelp når det gjelder møter med andre instanser dersom ungdommene ber om det. Blant deltakerne trekkes ikke samarbeidet med andre instanser som spesifikk suksessfaktor, men i fortellingene om "den gode oppfølgingen" finner vi også tydelige beskrivelser av at personale har hatt en "guide/los"-funksjon – "en som hjelper meg med alt" – og at deltakere har opplevd dette som betydningsfullt. Når det gjelder kontakt med og involvering av foreldre, oppgir tiltakspersonale at dette er en viktig faktor, men det framstår som at det er noe variasjon mellom tiltakene med hensyn til hvor utfordrende det er å få til.

Arbeidsinstituttet trekker fram at de jobber med å ha tett kontakt med foreldre og foresatte; de ringer hjem til foreldrene og forteller om det positive. Riverside beskriver at det er vanskelig å få involvert deltakernes foreldre – enten fordi foreldrene ikke responderer eller fordi ungdommene selv ikke ønsker det.

I tråd med ulike aktørers vurderinger som framkommer i tidligere studier, trekker ansatte på tvers av tiltak fram at dersom de skal kunne tilby deltakerne alternative mestringsarenaer, er individuell tilpasning og tilrettelegging sentrale suksessfaktorer. Alle tiltakene fokuserer på dette ved å gjennomføre individuell kartlegging ved inntak og alle har ulike tilbud å velge mellom; enten i form av ulike kurs/verksteder, opplæring og/eller arbeidspraksis eller ved at selve opplegget er så fleksibelt at ungdommene kan velge aktiviteter i tråd med egne interesser. I tillegg vektlegger personale så vel som deltakere at det å organisere kvalifiseringstilbudene i mindre grupper, med få deltakere pr lærer/kursleder, er en vesentlig forutsetning for å få til individuell tilpasning og tilrettelegging. I intervjuene framhever ungdommene dette som en av de viktigste faktorene som bidrar til at deltakelse i tiltaket skiller seg positivt fra tidligere erfaringer i ordinær skolesituasjon.

Blanding av personale med sosialfaglig og pedagogisk fagbakgrunn i tillegg til instruktører/kursledere med kjennskap til og erfaring fra arbeidslivet innenfor sine felt, trekkes også fram som en styrke. Når det gjelder kvalifiseringstilbudet vektlegger både tiltakspersonale og ungdommene at det er viktig å ha lærere/kursledere med tilstrekkelig kompetanse om tilrettelegging og alternativ pedagogikk til å tilpasse og relevansgjøre opplæringen til tiltakenes målgrupper. Særlig Arbeidsinstituttet og Utdanningsverkstedet, som retter seg mot formell kvalifisering, inkludert opplæring i teorifag, peker på dette som en sentral suksessfaktor og utfordring. Det er også særlig deltakere fra disse tiltakene som byr på fortellinger om positive opplevelser knyttet til det de beskriver som å "nesten bli lurt" til å interessere seg for og lære fag de ikke har mestret i vanlig skole av engasjerte, relasjons- og ungdomskompetente lærere som tilpasser, tilrettelegger og relevansgjør opplæringen. Også personale ved Riverside gir imidlertid uttrykk for at de skulle ønske de hadde ressurser til å styrke tilbudet ved å ansette en med spesialpedagogisk kompetanse som kunne bistå kurslederne i tilrettelegging av opplæringen.

Samtidig peker det seg ut noen tydelige utfordringer knyttet til individuell tilpasning og tilrettelegging av kvalifiseringstilbudet. Mens surveyen og intervjuene viser at ungdommene gjennomgående er svært fornøyd med den sosialfaglige oppfølgingen samt utbytte i form av økt selvtilit, mestringsfølelse og motivasjon, er bildet mer blandet når det gjelder læringsutbytte og i hvilken grad de opplever at kvalifiseringen var tilpasset deres behov, ønsker og nivå. For det første så vi i analysen av surveymaterialet at opplæring som gjør det lettere å få jobb/fullføre videregående i mindre grad oppgis når respondentene svarer på spørsmål om hva de har fått ut av å delta i tiltak. Utdanningsverkstedet representerer et unntak her, hvor målsettingen knyttet til å fullføre bestemte fag – gjerne teoretiske – i "venteåret" før fortsatt videregående opplæring også reflekteres i de tidligere deltakernes oppgitte hovedutbytte. For det andre er individuelt tilpasset og tilrettelagt kvalifiseringstilbud en hoveddimensjon når tilbakemeldingene i intervjuene med tidligere deltakere spriker: Det er dette ungdommene løfter fram som så bra når det fungerer – og som går igjen i beskrivelser av hva de savnet eller skulle ønske var annerledes. Vi så også at noen tidligere deltakere etterlyser tydeligere systematikk i planlegging og gjennomføring av læringsmål samt tilbud om opplæring på et noe høyere nivå og/eller mer motivasjon til innsats, enn det de opplever å ha fått. Ansatte peker også på utfordringer knyttet til individuell opplæring og tilrettelegging, men disse

beskrivelsene peker i en annen retning enn deltakernes: Ansatte trekker fram erfaringer som gjør at de vokter seg for å sette for høye mål og strenge krav, og at en hovedutfordring er å bidra til økt motivasjon og selvtillit når basisferdigheter og tro på egne ressurser er svake – og ”det sitter langt inne å ta fram en bok”, som en uttrykker det.

I utgangspunktet er dette en generell utfordring, fordi tiltakene har sammensatte målgrupper. Vi har sett av personalets beskrivelser, surveyen og ungdommenes fortellinger at det er stor variasjon med tanke på deltakernes bakgrunn og forhistorie, nå-situasjon, forutsetninger, utfordringer, motivasjon og interesser. Dessuten er det slik at mange av deltakerne starter i tiltak nettopp fordi de trenger avklaring, og er usikre på videre kvalifiserings-, opplærings- eller yrkesløp. Det er mulig at utfordringen med tilpasset og tilrettelagt kvalifisering i forhold til individuelle interesser, motivasjon og mestringsnivå er mindre i tiltak som Gateakademiet, som så spesifikt konsentrerer seg om kvalifisering som også i innhold er et eksplisitt alternativ til videregående opplæring – og kanskje kunne betegnes som en ”urban folkehøgskole”. På bakgrunn av datamaterialet vil vi imidlertid peke på en utfordring tiltak står overfor når de skal skape *alternative* mestringsarenaer for noe som nærmer seg *ordinær* opplæring: å gjøre lystbetont, motivere og legge til rette for arbeid med typer av innhold, aktiviteter og arbeidsmåter som kan assosieres med det man har dårlige mestringserfaringer med og liten interesse for. Dette dilemmaet illustreres av de to følgende sitatene, fra henholdsvis en ansatt og en tidligere deltaker:

De fleste er veldig flinke på hva de ikke kan. Jeg tror at hvis vi blir strengere så kommer de ikke. De er også dritflinke på å bare gi faen.

Jeg husker jeg brukte å stikke fra mattetimen [i tiltaket]. Når jeg ikke får til ting så blir jeg irritert, og da går jeg. Så det ble mange timer borte fra matten. Men det er sånne ting man angrer på når man blir litt eldre og skjønner alvoret. Akkurat nå så angrer jeg på det [for nå må jeg ta det til neste år på vanlig skole...].

8.3 Utfordringer i deltakeres videre løp

I spørreundersøkelsen oppgir et stort flertall (over 90%) at de har hatt utbytte av å delta i tiltaket, og i intervjuene setter ungdommene tydelig ord på hvordan de har opplevd deltakelsen som givende og med egenverdi i seg selv. På tross av noe variasjon mellom tiltakene når det gjelder hvordan deltakerne fordeler seg på ulike etter-aktiviteter, ser vi av tiltakenes registeropplysninger at de samlet har gode resultater på kort sikt: 66 % går til ordinært arbeid eller videregående opplæring etter endt tiltak (henholdsvis 9,6 % og 56,7 %), mens 8 % går til annet tiltak og bare 5 % er helt ledige etter tiltak. En viss andel benytter seg altså av tiltak også etterpå, men andelen uten tilbud er svært liten. Den samfunnsøkonomiske analysen (kapittel 7) indikerer også en gevinst av de alternative kvalifiseringstiltakene, selv når en kun beregner kvantifiserte gevinster knyttet til redusert arbeidsmarginalisering – og holder utenfor effekter av sannsynlig reduksjon av kriminalitet, behov for rusomsorg, helsekostnader, økt livskvalitet for deltakere og pårørende og bedre livsløp for deres barn osv.

Datamaterialet vårt peker likevel på noen utfordringer knyttet til deltakeres videre løp etter endt tiltak. I analysen av surveyen så vi at nesten 40 % av deltakerne står utenfor ordinært arbeid (tiltak eller helt ledig) ett til tre år etter endt tiltak. Med forbehold om at utvalget er lite, indikerer dataene for det første kullet av deltakere i surveyen at mens andelen i ordinært arbeid holder seg stabil over de tre påfølgende år etter deltakelse i tiltak, øker andelen helt ledige og i tiltak i løpet av samme

periode. Videre viser analysen at over halvparten av de som går ut i videregående opplæring rett etter tiltak avbryter uten å fullføre i løpet av de tre årene.

I evalueringer gjennomført i andre land av tiltak for unge som avbryter skolegang reises spørsmålet om det er realistisk å forvente at selv de mest effektive tiltak skal produsere svært langvarige effekter; om tiltak for skolesluttet bør sees på som "vaksinasjoner" med livslang virketid eller "vitaminpiller", hvis virkninger avtar med mindre en fortsetter å ta dem (Bloom 2010:98). I herværende studie, finner vi tre ulike hovedtyper av tidligere deltakere med tanke på videre løp, behov og utfordringer. For noen har tiltaket vært tilstrekkelig for å finne fram til en jobb eller et videre opplæringsløp som de mestrer og trives i. Gjennom å delta i tiltaket har de fått den motivasjonen, selvtilliten, avklaringen, faglige kvalifiseringen – eller det "dyttet" og "skjerpingen" som noen kaller det – som de trengte for å komme seg videre. For andre virker det videre løpet mer uavklart, skjørt og sårbart. Her finner vi ungdom som selv oppgir at de har spesifikke tilleggsutfordringer som gjør at de opplever at det er vanskelig å fungere i en ordinær opplærings- eller arbeidssituasjon, og som er usikre på hva de skal gjøre videre og hva slags tilbud og oppfølging de kan få. I ei tredje gruppe finner vi ungdom som har vendt tilbake til videregående opplæring, men som er usikre på om de klarer å fullføre. For disse framstår det som et springende punkt at de får den sosiale og pedagogiske oppfølgingen de trenger for å opprettholde motivasjon og klare å bestå – særlig i teorifag de tidligere har erfaring med ikke å mestre. Selv om de to siste gruppene har ulik grad av utfordringer knyttet til de sosiale aspektene i skolesituasjonen og livet utenfor, har de felles at "teoriproblemet" er et gjennomgangstema i forhold til å fullføre videregående opplæring.

En sentral debatt innenfor politikk- forsknings- og praksisfeltet når det gjelder frafall fra videregående opplæring, er knyttet til vektleggingen av at flest mulig ungdom skal fullføre ordinær videregående opplæring vs. fokus på jobbtilbud, "opplæring av ufaglærte" og grunnleggende arbeidslivskunnskap som gjør det mulig å få og stå i en jobb – eventuelt i kombinasjon med oppnåelse av delkompetanse eller kompetanse på lavere nivå (Buland og Havn 2007:71, Markussen 2009). På den ene siden, er det påpekt at mange ungdommer som avbryter videregående opplæring først og fremst ønsker et yrke framfor skolegang (Thrana m.fl. 2009). På den andre siden, framholdes det at man uten fullført videregående opplæring er svært sårbar på arbeidsmarkedet i et "kompetansesamfunn" der formelle kvalifikasjoner – enten en liker det eller ei – tillegges stadig sterkere vekt, også innenfor bransjer og yrker som man tidligere kunne utøve med utelukkende praktisk opplæring (f.eks. Larsen og Hompland 1999, Frøseth 2008, Falch og Nyhus 2009, Bratsberg m.fl. 2010). Noe av denne motsetningen vil kunne overskrides dersom ungdom reelt kunne velge tilbud om opplæring i arbeid som var kvalifiserende på lik linje med andre studievalg (jfr. Thrana mfl 2009). Innenfor eksisterende ordninger, er det primært yrkesfaglige studieretninger i ordinær videregående opplæring som er mottakere av deltakerne fra tiltakene i vår studie. Det kan tenkes at en andel av de tidligere deltakerne som fortsetter i et videregående opplæringsløp heller ville ha hatt en ordinær jobb, men ikke har fått tilbud om det. I intervjuundersøkelsen forteller imidlertid de fleste ungdommene at det de aller helst ønsker er å fullføre videregående – fordi det kreves for det de vil jobbe med etterpå. Når nesten 60 % av ungdommene fra disse tiltakene går ut i ordinær videregående opplæring, er det uansett grunn til å fokusere på hvordan det kan legges til rette for å øke deres sjanser for å fullføre opplæringen; at skolegang blir en arena for mestring framfor re-marginalisering.

Flere ansatte ved tiltakene i denne studien påpeker at overgangen etter tiltak er særlig store for unge som går til videregående skole. De forteller at mange deltakere helst ville tatt hele videregående i

tiltaket, hvis det hadde vært mulig. En ansatt sier også: "Det er nesten skummelt at de har det så bra her". Enten ungdommene i intervjuene oppgir sosiale eller faglige hovedutfordringer knyttet til å fullføre videregående opplæring, kan det se ut til at de har behov for alternative arenaer som tilbyr mer tilrettelagt og tilpasset ordinær opplæring enn det de beskriver at de får nå når de har vendt tilbake til skolen. For mange av ungdommene innebærer det å slutte i tiltaket et skifte fra en hverdag hvor de har opplevd personale som ser og engasjerer seg i dem "som hele mennesker", som legger vekt på å se ungdommens individuelle ressurser, i en situasjon med mindre grupper av ungdom pr. voksen, hvor de ikke peker seg ut som "den som ikke mestrer" – men opplever støtte, fellesskap og er mindre redde for å bli "driti ut". Til tross for tiltakenes arbeid med å hjelpe ungdommene til gode overganger og tilbud i videregående, risikerer de å komme til en skolearena der de møter de samme typer situasjoner, faktorer og forhold som bidro til at de sluttet i utgangspunktet – og hvor "vitaminer" av den typen som gjorde at de opplevde økt selvtillit, motivasjon og mestring i tiltaket er et langt knappere gode.

8.4 Forslag til innsatspunkter

Som vi har sett, oppgir over 90 % av de tidligere deltakerne i surveyen både at de har hatt utbytte av å delta i tiltak og at de har fått tett oppfølging underveis i tiltaket. Generelt gir undersøkelsen likevel grunnlag for å peke på følgende innsatspunkter når det gjelder å styrke kvaliteten og deltakernes utbytte i alternative kvalifiseringstiltak:

- sikre forutsigbarhet i finansiering
- styrke arbeidet med individuell tilpassing og tilrettelegging av kvalifiseringstilbudet/opplæringen. Dette handler både om avklaring, planlegging og gjennomføring av individuelt tilpassede mål for deltakerne
- styrke oppfølgingen fra tiltaket og/eller andre deler av hjelpeapparatet overfor det mindretallet av deltakere som rapporteres å ha behov for ytterligere sosial støtte mens de deltar i tiltak
- styrke overgangene fra tiltak til aktivitet etter tiltaket og sikre at tidligere deltakere som har behov for det får god oppfølging også etter avsluttet tiltak, enten fra personale ved tiltaket eller andre deler av hjelpeapparatet. Personalet i kvalifiseringstiltakene er antakelig svært godt posisjonert for å bidra til oppfølging av ungdommene i etterkant, forutsatt at dette følges av finansiering. Når det gjelder deltakere som fortsetter med videregående opplæring, bør det sikres at disse får den sosiale og pedagogiske tilpasningen og oppfølgingen de har behov for, enten det legges til rette for at de kan fullføre (større deler av) opplæringen i tiltak eller ved videregående skole.

Det er imidlertid viktig å understreke at de fem tiltakene i denne studien representerer ulike typer tiltak med forskjellige innretninger. Vi har også sett at de fem tiltakene trekker fram forskjellige typer behov når det gjelder å styrke eget tilbud. Endringer og videreutvikling av tiltak bør derfor ta høyde for tiltakenes ulike innretninger, profiler og behov. Det er ikke et mål at de skal være like. Med tanke på at variasjon i tilbud framheves som viktig, i tidligere studier så vel som av tiltakspersonale og

tidligere deltakere i denne undersøkelsen, bør en snarere etterstrebe at forskjellige typer tiltak er tilgjengelige for ungdommer innenfor samme geografiske område.

8.5 Videre behov for data og forskning

8.5.1 Longitudinelle data og forskning om deltakeres forløp

I denne undersøkelsen har vi samlet inn data fra tiltakenes egne registre om aktivitet rett etter tiltak for deltakere i perioden 2006-2009. Gjennom surveyen har vi samlet inn data for et utvalg av tidligere deltakere i denne perioden som blant annet viser aktivitet våren 2010, ett til tre år etter deltakelse. Det første kullet har vi kunnet følge de tre påfølgende år etter at de deltok i tiltaket. Vi vil imidlertid understreke at det er viktig å samle inn data om deltakeres løp også på lengre sikt. Erfaringene fra vår studie viser at det varierer i hvilken grad de ulike tiltakene har oversikt over og mulighet til å få kontakt med tidligere deltakere. Med de krav NSD stiller til prosessen rundt kontakt og samtykke fra tidligere deltakere, er også risikoen for frafall høy. Vår nasjonale oversikt over alternative kvalifiseringstiltak viser at de fleste tiltak er relativt små, med 10-20 deltakere per kull.

For å få gode kvantitative longitudinelle data, vil vi derfor anbefale datainnsamlingsmetoder som gjør det mulig å følge deltakere i relevante registre. En mulighet kan også være å legge til rette for at deltakere kan følges i Oppfølgingstjenestens register, for eksempel ved at tiltakene får egne koder slik at en registrerer hvilket tiltak ungdommene deltar i. Det er påpekt at ulike registreringsrutiner i fylkenes rapportering gjør tallene fra registeret noe usikre, men at dette søkes forbedret gjennom en varslet gjennomgang av veileder så vel som kodeverk (Utdanningsspeilet 2010:80).

For å få innsikt i deltakernes videre forløp og identifisere utfordringer og suksessfaktorer i deltakernes overgang til og situasjon i ny aktivitet, bør en longitudinell studie også omfatte en kvalitativ tilnærming. På bakgrunn av vår undersøkelse, mener vi at det er av særlig betydning å få mer kunnskap om *hvordan* møtene med ordinære jobb- eller opplæringsarenaer er for ungdommene, etter at de har deltatt i alternative kvalifiseringstiltak og mestringsarenaer. Det vil også være interessant å følge videre løp blant de deltakere som fortsetter i tiltak og de som går til ledighet etter endt tiltak. Dette vil kunne frambringe viktig kunnskap både om behov for videre innsats og oppfølging som trengs i de ordinære arenaene, om også de alternative tiltakene kan legge enda bedre til rette for robuste og vellykkede overganger og forløp og om noen grupper av ungdom vil ha nytte av andre typer tilbud. I og med at det kan være vanskelig å få ungdom i denne gruppa til å delta i et datainnsamlingsopplegg som vil kreve en del investering fra deres side, kan det være en fordel om kontakten og første runde med kvalitativ datainnsamling startet allerede under deltakelse i tiltaket.

8.5.2 Data og forskning om praksis i tiltak

Bortsett fra enkelte spredte studier, foreligger det få studier av praksis i tiltak basert på datainnsamling fra konkret, daglig arbeid og samhandling i opplærings- og andre situasjoner. Dette har heller ikke ligget innenfor rammene av herværende studie. Data om innhold, arbeidsformer og erfaringer er basert på selvrapporing gjennom intervjuer med tiltakspersonale og deltakere. Flere av tiltakene som deltok i undersøkelsen etterlyste evalueringer som også fanger opp mer av hvordan de arbeider i praksis. Observasjonsdata vil åpenbart gi et verdifullt supplement til ansattes og deltakeres fortellinger om hva de gjør, egne erfaringer og vurderinger av suksessfaktorer og utfordringer.

Det er påpekt at det generelt er behov for mer systematisk og grundig dokumentasjon samt større grad av intern evaluering av tiltaksarbeid overfor ungdom utenfor skole og jobb (Kristiansen 2009:44). Den store graden av sammenfall mellom ansattes og deltakeres vurderinger, gir inntrykk av at personalet i tiltakene i denne undersøkelsen kjenner godt til ungdommenes perspektiv og behov. Tiltakene har god måloppnåelse og deltakerne oppgir både i surveyen og intervjuene at de får tett oppfølging og har hatt utbytte av tiltakene. Samtidig tyder undersøkelsen på at en del deltakere har refleksjoner og innspill når det gjelder behov, ønsker og endringer, som kanskje ikke tilflyter personalet. For eksempel tyder utfordringene knyttet til individuell tilpasning og tilrettelegging på at tiltak kan dra nytte av mer systematiske former for internevaluering og tilbakemelding fra brukerne. Videre kan systematisk kartlegging av ulike typer behov og tilleggsutfordringer hos deltakerne både være nyttig for intern evaluering og videreutvikling i tiltakene – og gi bedre grunnlag for eksterne evalueringer med sammenlikning av ulike tiltak når det gjelder forskjeller mellom deltakergrupper og vurderinger av hva slags typer av tiltak som kan egne seg best for ulike typer målgrupper. Det er imidlertid viktig å være klar over at både denne typen kartlegging og en eventuell registrering og oversikt over tidligere deltakere på sikt vil kreve mer dokumentasjonsarbeid enn det mange tiltak har avsatt ressurser til. Dersom økt dokumentasjonsarbeid ikke følges av finansiering risikerer man at det stjeler knappe ressurser, tid og krefter som kunne vært brukt i arbeidet med ungdommene.

Referanser

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2007). *Nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse, 2007-2012*.

Backe-Hansen, E. (2009). "Hva innebærer et kunnskapsbasert barnevern?", *Fontene forskning* 2/2009: 4-16.

Bakken, A. (2010). Prestasjonsforskjeller i kunnskapsløftets første år. Kjønn, minoritetsstatus og foreldres utdanning. NOVA-rapport 9/2010. Oslo: NOVA.

Barne- og likestillingsdepartementet (2010). Oppsøkende og utadrettet arbeid overfor ungdom utenfor opplæring og arbeidsliv.

<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barn%20og%20Ungdom/Rapport%202009%20Oppsøkende%20og%20Utadrettet%20arbeid%20overfor%20ungdom%20utenfor%20opplæring%20og%20arbeidsliv.pdf>

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (2010). *Veier tilbake til skole og jobb. Eksempler fra arbeid med ungdom i 8 kommuner og bydeler*.

[http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Eksempelsamling%20Veier%20tilbake%20til%20skole%20og%20jobb%20\(2\).pdf](http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Eksempelsamling%20Veier%20tilbake%20til%20skole%20og%20jobb%20(2).pdf)

Blekesaune, M. (2005). *Unge uførepensjonister: Hvem er de, og hvor kommer de fra?* NOVA-rapport 8/05. Oslo: NOVA.

Bloom, D. (2010). "Programs and Policies to Assist High School Dropouts in the Transition to Adulthood". *The Future of Children*, 20 (1): 89-108

Bratsberg, B., Raaum O., Røed K., Gjefsen, H.M. (2010): *Utdannings- og arbeidskarrierer hos unge og voksne: Hvor havner ungdom som slutter skolen i ung alder?* Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning. Rapport 3/2010.

Buland, T. og Havn, V. (2007). *Intet menneske er en øy*. Rapport fra evalueringen av tiltak i satsing mot frafall. Trondheim: SINTEF Teknologi og samfunn.

Carlsson, Y. (2003). I grenselandet mellom utdanning, behandling og fritidstiltak. En foreløpig evaluering av Gateakademiet. Notat 2003:13. Oslo: NIBR.

Covington, M.V. og Beery, R.G. (1976). *Self-worth and School Learning*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

Det Økonomiske Råd (DØR) (2010): *Dansk økonomi forår 2007. København 2007*.

Elster, Jon (1983), *Sour grapes. Studies in the subversion of rationality* Cambridge: Cambridge University Press.

Falch, T., Johannesen, A.B. og Strøm, B. (2009): *Kostnader av frafall i videregående opplæring*. Senter for Økonomisk forskning. Trondheim. 2009.

Falch, T. og Nyhus, O.H. (2009): *Frafall fra videregående opplæring og arbeidsmarkedstilknytning for unge voksne*. Senter for Økonomisk forskning. Trondheim: 2009.

Falch, T., Borge, L-E., Lujala, P., Nyhus, O.H., Strøm, B. (2010). *Årsaker til og konsekvenser av manglende fullføring av videregående opplæring*. SØF-rapport 03/10. Trondheim: Senter for økonomisk forskning.

Fevang, E. og Røed, K. (2006). *Veien til uføretrygd i Norge*. Rapport 10/2006. Oslo: Frischsenteret.

Finansdepartementet (2005): *Veileder i samfunnsøkonomiske analyser*. Oslo: 2005.

Frøseth, M.W. (2008). *Tre år etter videregående opplæring: Kartlegging av overgangen til videre utdanning og arbeidsliv blant personer som avsluttet videregående opplæring i Østfold våren 2003*. Oslo: NIFU STEP.

Hammer, T. (2007). "Labour market integration of unemployed youth from a life course perspective – the case of Norway". *International Journal of Social Welfare*, Vol. 16:249-257.

Hammer, T. og Hyggen, C. (2006). "Stengte dører?" I Hammer, T. og Øverbye, E. (red.): *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 32-51

Haug, P. (2003). *Evaluering av Reform 97*. Oslo: Noregs forskingsråd.

Heggen, K., Jørgensen, G. og Paulgaard, G. (2002). *De andre – ungdom, risikosoner og marginalisering*. Bergen: Fagbokforlaget.

Heggen, K. Og Øia, T. (2005). *Ungdom i endring – mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt forlag.

Holte, H., Krokstad, S. og Magnus, P. (2000). *Årsaker til uførepensjon*. Rapport 5/2000. Oslo: Statens institutt for folkehelse.

Hyggen, C. (2006). "Risks and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway". *Social Policy & Administration*, 40(5):493-508

Hyggen, C. (2009). "Adverse transition in youth and relative deprivation in adulthood – a question of Unemployment, income and mental health?". Resubmitted paper, *Journal of Adolescence*.

Jackson, C. (2003). Motives for 'Laddishness' at School: fear of failure and fear of the 'feminine'. *British Educational Research Journal*, 29 (4): 583 - 598

Kanter, R. M. (1977). *Men and Women of the Corporation*, New York, NY: Basic Books.

Kristiansen, I. (2009). Utsatte unge 17-23 år i overgangsfaser. Underveisevaluering av utviklingsarbeidet. NOVA-notat 5/09. Oslo: NOVA.

Krokstad, S., Johnsen, R. Og Westinn, S. (2002). Medisinsk og ikke-medisinske risikofaktorer for uførepensjon. *Tidsskrift for den norske legeforening*, 122:1479.89

Kunnskapsdepartementet 2009. *Utdanningslinja*. St. meld. 44 (2008-2009).

Larsen, K.A. og Hompland, A. (1999). *Trender i arbeidslivet*. Oslo: ECON.

- Lyng, S.T. (2005). *Være eller lære? Om elevroller, identitet og læring i ungdomsskolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lyng, S.T. (2009). "Is there more to 'anti-schoolishness' than masculinity? On Multiple Student Styles, Gender, and Educational Self-Exclusion in Secondary School". *Men and Masculinities*, 11(4): 462-87
- Lødding, B. (2009). "Årsaker til slutting – ungdommenes egne stemmer" i Markussen, E. (red.) *Videregående opplæring for (nesten) alle*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Løvås, G. G. (2000). *Statistikk – for universiteter og høyskoler*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Markussen, E. og Sandberg N. (2005). *Stayere, sluttete og returnerte. Om 9756 ungdommer på Østlandet og deres karriere i videregående opplæring frem til midten av det tredje skoleåret*. Rapport 6/2005. Oslo: NIFU STEP.
- Markussen, E., Frøseth, M. W., Lødding, B., Sandberg, N. (2008). *Bortvalg og kompetanse. Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter*. Rapport 13/2008. Oslo: NIFU STEP.
- Markussen, E. (red.) (2009). *Videregående opplæring for (nesten) alle*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Merton, R.K. (1957). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Normann, T. M. (red.) (2007): *Ungdoms levekår*. Statistisk Sentralbyrå. Oslo: 2007
- Normann, T.M og Ugreninov, E. (2007). "Arbeidsmarginalisering og levekårsproblemer" i Normann, T. M. (red.) (2007): *Ungdoms levekår*. Statistisk Sentralbyrå. Oslo: 2007
- Olsen, T. S., Jentoft, N. og Jensen, H. C. (2009). *"Et liv jeg ikke valgte. Om unge uføre i fire fylker*. FoU-rapport 9/2009, Universitetet i Agder / Agderforskning.
- Pettersen, K-S., Simonsen, E. (2010). *Anerkjennelse og profesjon*. Oslo: Cappelen Damm.
- Rambøll Management (2009). *Kartlegging av ungdomstiltak*. Oslo: Rambøll / NAV Drift og utvikling.
- Rasmussen, I., Dyb, V.A., Heldal N. og Strøm, S. (2010): *Samfunnsøkonomiske konsekvenser av marginalisering blant ungdom*. Vista Analyse AS. Rapport 2010/07.
- Raaum, O., Rogstad, J., Røed, K. Og Westlie, L. (2005). *Young and out: An application of a prospect-based concept of social exclusion*. Memorandum nr. 13. Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Raaum, O., Rogstad, J., Røed, K. Og Westlie, L (2009): "Young and out: An application of a prospects-based concept of social exclusion". *Journal of Socio-Economics*, vol. 38, s. 173-187.
- Skaalvik, E.M. og Skaalvik, S. (1996). *Selvoppfatning, motivasjon og læringsmiljø*. Oslo: TANO.
- Sosialdepartementet. (2002). *Tiltaksplan mot fattigdom*. St. meld. 6 (2002-2003).

Spjelkavik, Ø. Og Evans, M. (2007). *Impression of Supported Employment. A study of some European Supported Employment Services and their activities*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Thrana, H.M., Anvik, C.H., Bliksvær, T. Og Handegård, T. L. (2009). *Hverdagsliv og drømmer for unge som står utenfor arbeid og skole*. NF-rapport 6/2009. Bodø: Nordlandsforskning.

Ugreninov, E. (2002). *Marginalisering av ungdom i arbeidsmarkedet: har foreldrenes samlivsbrudd noen betydning?* Hovedoppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.

Utdanningsdirektoratet (2009). Utdanningsspeilet 2008.

http://www.udir.no/upload/Rapporter/2009/US08_110909.pdf

Utdanningsdirektoratet (2010). Utdanningsspeilet 2009.

http://www.udir.no/upload/Rapporter/2009/Utd_speilet_09_u_blanksider_net.pdf

Westlie, L. (2002). *Familiens betydning for valg av utdanning*. Hovedoppgave i samfunnsøkonomi. Oslo: Universitetet i Oslo.

Willis, P. (1977). *Learning to Labor. How working class kids get working class jobs*. (Morningside edition, 1981). New York: Columbia University Press.

Øian, H. (2004). "Time Out and Drop Out. On the relation between linear time and individualism". *Time & Society*, 13 (2/3): 173-95.

Vedlegg

Vedlegg 1: Spørreskjema

UNDERSØKELSE BLANT DELTAKERE AV KVALIFISERINGSTILTAK

22. FEBRUAR – 11. MARS 2010

Introduksjon

Hei, mitt navn er og jeg ringer fra Respons Analyse i forbindelse med en undersøkelse vi gjennomfører blant deltakere av ulike kvalifiseringstiltak. Stemmer det at du har deltatt i et slikt tiltak ved <TILTAK>?

Vi har også sendt deg en sms med informasjon om spørreundersøkelsen – kort gjenta her:

Vi skal undersøke flere forskjellige tiltak, og det viktig at vi spør hva dere som har deltatt i tiltakene mener. Vi vil også spørre om alder, kjønn og etnisk bakgrunn. Vi som jobber med undersøkelsen har taushetsplikt. Ingen andre vil få vite hva akkurat du har svart. Det er frivillig å delta i denne undersøkelsen, og du kan trekke deg når som helst uten at du trenger å begrunne det.

Om deltakelse i tiltak

Først:

1. Når var du deltaker i <Aktuelt kvalifiseringstiltak>? Var det i....

LES OPP 1-3 FLERE SVAR MULIG

1: 2006/2007

2: 2007/2008

3: 2008/2009

4: Ikke sikker/Ubesvart

2. Fullførte du tiltaket, eller avbrøt du underveis?

HVIS FLERE TILTAK, SPØR OM DET SISTE

1: Fullførte

2: Avbrøt underveis

3: Ikke sikker/ubesvart

3. Hva gjorde du før du begynte i <Aktuelt kvalifiseringstiltak>?

ETT SVAR MULIG - REGISTRER HOVEDAKTIVITET

- 1: Ungdomsskolen
- 2: Avbrutt videregående opplæring
- 3: Fullført videregående opplæring
- 4: Ordinært arbeid
- 5: Annet tiltak (andre typer alternative kvalifiseringstiltak, arbeidsmarkedstiltak som praksisplass eller jobb som er betalt av lønnstilskudd mv.)
- 6: Militærtjeneste
- 7: Fødselspermisjon
- 8: Opphold på institusjon (inkl soning)
- 9: Helt ledig /ingen aktivitet (bare hvis 6 måneder eller mer)
- 10: Annet____NOTER
- 11: Ikke sikker/Ubesvart

4. Så er vi ute etter å vite mer om hvilket utbytte du har fått som deltaker på <TILTAK>. Hva var det viktigste du fikk ut av å delta i <TILTAK>?

Til intervjueren: Les opp spørsmålet og la respondenten svare. Hvis svaret er vanskelig å plassere, kan du spørre oppfølgingsspørsmål i fht alternativene under – evt skriv inn på "annet".

FLERE SVAR MULIG

- 1: Finne ut hva jeg ønsker å gjøre videre i livet
- 2: Fikk økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole
- 3: Fikk hjelp og støtte til å lage struktur i hverdagen
- 4: Fikk opplæring / utdanning som gjør det lettere å få jobb
- 5: Fikk opplæring / utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående
- 6: Fikk direkte hjelp til å skaffe meg jobb
- 7: Annet
- 8: Hadde ikke særlig utbytte av tiltaket
- 9: Ikke sikker/ubesvart

HVIS SVART FLERE FORHOLD I SPM

5. Av det du har svart – hva var det viktigste?

ETT SVAR MULIG

- 1: Finne ut hva jeg ønsker å gjøre videre i livet
- 2: Fikk økt selvtillit og motivasjon til jobb eller skole
- 3: Fikk hjelp og støtte til å lage struktur i hverdagen
- 4: Fikk opplæring / utdanning som gjør det lettere å få jobb
- 5: Fikk opplæring / utdanning som gjør det lettere å fullføre videregående
- 6: Fikk direkte hjelp til å skaffe meg jobb
- 7: Annet
- 8: Hadde ikke særlig utbytte av tiltaket
- 9: Ikke sikker/ubesvart

6. Hva slags oppfølging har du fått fra Aktuelt kvalifiseringstiltak?

Har du fått...

LES OPP 1-4 ETT SVAR MULIG

- 1: Tett oppfølging i tiltaket og tett oppfølging etterpå
- 2: Tett oppfølging i tiltaket, men lite etterpå
- 3: Liten oppfølging i tiltaket, og liten oppfølging fra tiltaket etterpå
- 4: Liten oppfølging i tiltaket, men tett oppfølging fra tiltaket etterpå
- 5: Ikke sikker/ubesvart

Om aktivitet etter tiltaket

7. Hva gjør du nå?

ETT SVAR MULIG - REGISTRER HOVEDAKTIVITET

- 1: Fortsatt ungdomsskole
- 2: Fortsatt videregående opplæring
- 3: Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet

4: Er i ordinært arbeid

5: Annet tiltak (andre typer alternative kvalifiseringstiltak, arbeidsmarkedstiltak som praksisplass eller jobb som er betalt av lønnstilskudd mv.)

6: Militærtjeneste

7: Fødselspermisjon

8: Opphold på institusjon (inkl soning)

9: Helt ledig / ingen aktivitet

10: Annet____NOTER

11: Ikke sikker/ubesvart

HVIS FORTSATT VIDEREGÅENDE OPPLÆRING

8. Hvilken studieretning går du på?

1: Allmenne, økonomiske og administrative fag

2: Musikk, dans og drama

3: Idrettsfag

4: Helse- og sosialfag

5: Naturbruk

6: Formgivningsfag

7: Hotell- og næringsmiddelfag

8: Bygg, tekniske byggfag og trearbeidsfag

9: Elektro

10: Kjemi- prosess- og mekaniske fag

11: Medier og kommunikasjon

12: Salg og service

13: Ikke sikker/ubesvart

HVIS I ORDINÆRT ARBEID

9. Hva jobber du med?

Til intervjueren: Ikke nødvendig å lese opp kategoriene eller eksempelyrkene her – de er ment som veiledning hvis det ikke er selvforklarende hvilken hovedkategori respondentens svar passer til.

1: Kontor- og kundeserviceyrker

(eks: sekretær, kontormedarbeider, tallbehandler, økonomiassistent, lagermedarbeider, postbud/-medarbeider, bankkasserer, transportfunksjonær, billettselger-/kontrollør, inkassomedarbeider, resepsjon/sentralbord).

2: Salgs-, service- og omsorgsyrker

(eks. butikk, hotell, restaurant, konduktør, vert/vertinne på fly/tog/båt, reiseleder/guide, vakter, vaktmester, barne-ungdomsarbeider, omsorgsarbeider, lege-/tannlegesekretær, dagmamma/praktikant, hjelpepleier, dør/telefonselger, intervjuer)

3: Jordbruk, skogbruk og fiske

4: Håndverker med fagbrev

5: Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv.

6: Yrke uten krav til videregående utdanning

(eks. rengjøring, kjøkken/kantineassistent, vinduspusser, bilpleier, bud, dørvakt, måleravleser, renovasjonsarbeider, forefallende hjelpearbeid i bedrifter, husholdninger eller jordbruk/skogbruk/fiske)

7: Militære yrker (ikke sivile stillinger i forsvaret)

8: Annet_____NOTER

9: Ikke sikker/ubesvart

10. Så litt om hva du har gjort etter at du deltok i <Aktuelt kvalifiseringstiltak>?

HVIS DELTATT I 2006/2007

Hva gjorde du i 2007/2008?

TIL INTERVJUER:

VI ER OGSÅ HER UTE ETTER HOVEDAKTIVITET, MEN DERSOM EN HAR HOVEDAKTIVITETER SOM AVLØSER EN ANNEN I LØPET AV PERIODEN, REGISTRERES FØRST DEN FØRSTE, SÅ DEN ANDRE. REKKEFØLGEN DET REGISTRERES SKAL ALTSÅ FØLGE REKKEFØLGEN FOR HOVEDAKTIVITET. EVT. EKSTRAJOBBER ELLER SIDEAKTIVITETER I TILLEGG TIL HOVEDAKTIVITET SKAL IKKE REGISTRERES

FLERE SVAR MULIG

- 1: Fortsatt ungdomsskole
- 2: Fortsatt videregående opplæring
- 3: Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet
- 4: Var i ordinært arbeid
- 5: Annet tiltak (andre typer alternative kvalifiseringstiltak, arbeidsmarkedstiltak som praksisplass eller jobb som er betalt av lønnstilskudd mv.)
- 6: Militærtjeneste
- 7: Fødselspermisjon
- 8: Opphold på institusjon (inkl soning)
- 9: Helt ledig / ingen aktivitet
- 10: Annet____NOTER
- 11: Ikke sikker/ubesvart

HVIS DELTATT I 2006/2007 og 2007/2008

11. Hva gjorde du i 2008/2009?

VI ER OGSÅ HER UTE ETTER HOVEDAKTIVITET, MEN DERSOM EN HAR HOVEDAKTIVITETER SOM AVLØSER EN ANNEN I LØPET AV PERIODEN, REGISTRERES FØRST DEN FØRSTE, SÅ DEN ANDRE. REKKEFØLGEN DET REGISTRERES SKAL ALTSÅ FØLGE REKKEFØLGEN FOR HOVEDAKTIVITET

FLERE SVAR MULIG

- 1: Fortsatt ungdomsskole
- 2: Fortsatt videregående opplæring
- 3: Påbegynt utdanning ved høyskole/universitet
- 4: Var i ordinært arbeid
- 5: Annet tiltak (andre typer alternative kvalifiseringstiltak, arbeidsmarkedstiltak som praksisplass eller jobb som er betalt av lønnstilskudd mv.)
- 6: Militærtjeneste
- 7: Fødselspermisjon
- 8: Opphold på institusjon (inkl soning)
- 9: Helt ledig / ingen aktivitet

10: Annet____NOTER

11: Ikke sikker/ubesvart

HVIS IKKE FORTSATT I VIDEREGÅENDE I SPM 7

12. Har du fullført videregående utdanning?

1: Ja

2: Nei

3: Ikke sikker/ubesvart

HVIS FULLFØRT VIDEREGÅENDE OPPLÆRING

13. Hvilken studieretning tok du?

1: Allmenne, økonomiske og administrative fag

2: Musikk, dans og drama

3: Idrettsfag

4: Helse- og sosialfag

5: Naturbruk

6: Formgivningsfag

7: Hotell- og næringsmiddelfag

8: Bygg, tekniske byggfag og trearbeidsfag

9: Elektro

10: Kjemi- prosess- og mekaniske fag

11: Medier og kommunikasjon

12: Salg og service

13: Ikke sikker/ubesvart

14. Mottar du noen økonomisk støtte fra det offentlige? I tilfelle, mottar du noe av følgende?

LES OPP FLERE SVAR MULIG

- 1: Studielån/stipend fra Lånekassen
- 2: Dagpenger
- 3: Kvalifiseringsstønad
- 4: Stønad for deltakelse i Arbeidsrettede tiltak
- 5: Attføringspenger
- 6: Rehabiliteringspenger
- 7: Tidsbegrenset uførestønad
- 8: Uførepensjon
- 9: Sosialhjelp
- 10: Nei, ingen form for økonomisk støtte fra det offentlige

Til slutt har vi noen bakgrunnsspørsmål:

15 Hvor gammel er du?

NOTER ALDER

16 Hvilket land er du født i?

Til intervjueren: La respondenten svare hvilket land – og kryss av det alternativet som passer

- 1: Født i Norge
- 2: Landgruppe 1 (EU/EFTA-land, Nord-Amerika, Australia eller New Zealand)
- 3: Landgruppe 2 (Europa utenom EU/EFTA land (Albania, Bosnia-Hercegovina, Hviterusland, Kosovo, Kroatia, Makedonia, Moldova), Asia (inkludert Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania).
- 4: Ikke sikker/Ubesvart

17 Hvilket land er din mor født i?

Til intervjueren: La respondenten svare hvilket land – og kryss av det alternativet som passer

1: Født i Norge

2: Landgruppe 1 (EU/EFTA-land, Nord-Amerika, Australia eller New Zealand)

3: Landgruppe 2 (Europa utenom EU/EFTA land (Albania, Bosnia-Hercegovina, Hviterussland, Kosovo, Kroatia, Makedonia, Moldova), Asia (inkludert Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania).

4: Ikke sikker/Ubesvart

18 Hvilket land er din far født i?

Til intervjueren: La respondenten svare hvilket land – og kryss av det alternativet som passer

1: Født i Norge

2: Landgruppe 1 (EU/EFTA-land, Nord-Amerika, Australia eller New Zealand)

3: Landgruppe 2 (Europa utenom EU/EFTA land (Albania, Bosnia-Hercegovina, Hviterussland, Kosovo, Kroatia, Makedonia, Moldova), Asia (inkludert Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania).

4: Ikke sikker/Ubesvart

Avslutning

19 Kunne du tenke deg å stille til et litt lengre telefonintervju? Da vil en forsker ved Arbeidsforskningsinstituttet ringe deg i april for å gjøre en avtale.

Til de som samtykker: Da vil vi oppbevare telefonnummeret ditt slik at forskeren som skal intervjuer deg kan lese det du har svart på spørreskjemaet før hun ringer deg. Vi vil uansett slette telefonnummeret ditt og alle personopplysninger om deg når vi er ferdige med undersøkelsen innen 31.desember 2010.

1: Ja

2: Nei

HVIS NEI I SPM 17

Da kommer vi til å slette telefonnummeret ditt med en gang og alle svarene dine når vi er ferdige med undersøkelsen 31.desember 2010.

20 Registrer kjønn?

1: Kvinne

2: Mann

Da takker jeg for at du tok deg tid til å svare på spørsmålene. Ha en god kveld videre.

Vedlegg 2: Intervjuguide – tidligere deltakere

1) Bakgrunn

- Skole-/aktivitetshistorie; avbrutt videregående? Hvorfor / hva handlet det om?
- Kan du fortelle litt om dine erfaringer med skolegang (Grunnskole og videregående)?
- Hva likte du / likte du ikke?
- Hva tenker du er de viktigste grunnene til at du avbrøt/ikke begynte i videregående?
- Er det noe som gjør det vanskelig for deg å være i vanlig skole eller jobb? Hva?

2) Hvorfor valgte du XX?

- Hvordan fikk kjennskap til tiltaket?
- Hvordan kom du i kontakt med dem? (*hvordan foregikk rekrutteringen? Fant selv? Foreldre? Andre offentlige instanser, fritidsklubb, organisasjon?*)

3) Hva var alternativene dine?

- Var det andre mulige tiltak du kunne velge?
- hva tror du at du hadde du gjort istedenfor det året hvis du ikke hadde begynt på XX?

4) Kan du fortelle litt om XX

- Hva slags kurs eller opplæring var det?
(*Stikkord: innhold; type aktiviteter, om det var mye/lite teori el praksis/ innslag av skole el arbeidspraksis, om / hva slags sosiale aktiviteter i tillegg*)
- Hvordan var en vanlig dag? (Evt uke hvis variasjon mellom dager)
- Hva skjedde hvis man ikke møtte opp? (Evt: kan du fortelle om en gang det skjedde – og hvordan det var?)
- Hadde dere noen form for eksamen? Eller fikk et kompetansebevis på det dere hadde lært? Hvordan var det?
- Oppfølging (jfr svar på survey) Kan du fortelle litt mer om hvordan oppfølgingen var? (*En /flere personer i tiltaket som var hovedkontakt, hva de hjalp til med, om de bisto med hjelp i forhold til livet utenfor tiltaket – familie, bosituasjon, venner, offentlige instanser, deltids-/sommerjobb el).*)
- Har du blitt fulgt opp av noen fra XX etterpå også? Hvordan da?
- Personale (Noen du fikk spesielt god kontakt med? Trenger ikke si navn, men heller fortelle om hvorfor)
- Hvordan var miljøet blant deltakerne? Fikk du god kontakt med noen?
- Hva var de viktigste forskjellene på å gå her – sammenlikna med andre ting du har gjort (skole, arbeid, annet)

5) Vurdering av XX

- Hvilke forventninger hadde du da du begynte? Var det som forventet - eller noe som var annerledes?
- Passet det overens med dine interesser?
- Syns du XX passet bra med det utgangspunktet du hadde - eller var det noe du syns var for vanskelig eller for lett?
- Er det noe du vil trekke fram som var spesielt bra – hva og hvorfor?

- Er det noe du vil trekke fram som var dårlig eller du synes burde vært annerledes (evt mer/mindre av) – hva og hvorfor?
- Var det noe spesielt som du savnet – hva og hvorfor?
- Er det noe du husker ved XX som du ikke likte eller trivdes dårlig med?
- Vil du anbefale XX til andre – evt hvem ”passer det / ikke for”? Er det noe de bør være obs på?
- Nå i ettertid – når du vet hva XX går ut på – hvis du kunne skru klokka tilbake - ville du gjort det igjen, eller heller noe annet?

6) Vurdering av eget utbytte

- Hva var det viktigste du fikk ut av å delta i XX?
- Hva tror du det var ved XX som gjorde at du opplevde det sånn?
- Hva var det viktigste du lærte? (Hvis det var noe...) Tenker du at du kommer til å få bruk for dette videre? (Hvordan?)
- Var det noe du fikk til særlig bra, synes du? Og noe du ikke fikk til?
- Hvis du ser tilbake på din egen innsats – hvordan vil du beskrive den?
- Var det noe du var særlig motivert for – og noe du var mindre motivert for?

7) Kan du fortelle litt om hva du har gjort etter at du sluttet i XX?

Hvordan har det vært?

8) Hva gjør du nå – og hva tror du om (nærmeste) framtid?

- Trives du med det du gjør nå?
- Hva ser du for deg at du vil gjøre videre?
- Er det noen utfordringer som du opplever at du har nå eller ser for deg at du får framover – i fht inn på eller gjennomføre det du ønsker?
Er det noen som hjelper deg i fht dette?
- Tenker du at det hatt noen betydning for det du gjør nå og mulighetene dine framover at du deltok på XX?
- Har det vært noen andre – personer, organisasjoner eller offentlige instanser – som har vært like viktige / viktigere for deg enn XX (i fht å finne ut av og få til det du vil av skole/arbeid) – i tilfelle hvem/hva og hvordan?
- Hva hvis du ikke hadde deltatt på XX – hva tror du at du hadde gjort nå?

9) Er det noe du synes er viktig å si om XX som vi ikke har spurt om?

10) Syns du det var greit å bli intervjuet? Er det noe du lurer på om undersøkelsen?

Vedlegg 3: Intervjuguide med leder av alternative kvalifiseringstiltak

1. Når og hvorfor ble tiltaket etablert? Hvem var initiativtaker(e), samarbeidspartnere, hva var bakgrunn og prosess fram mot etablering, hvem har vært involvert og hvordan, og hvilke utfordringer og lærdommer er hentet fra etableringsfasen?
2. Hva er målsettingene med tiltaket?
3. Hva er målgruppa for tiltaket? Hvem er tiltaket beregnet for, og hvem er det ikke beregnet for?
4. Hvordan rekrutteres deltakerne inn i tiltaket? Hvilke prosedyrer finnes for henvisning/kontakt, finnes det ungdommer der ikke når eller har utfordringer med å nå?
5. Hvordan passer deltakerne overens med målgruppeprofilen?
6. Hva slags type aktiviteter/tiltak tilbyr dere? Kan du beskrive aktivitetene i løpet av et år?
7. Hva slags type kvalifisering gir dere deltakerne (kompetanse, ferdigheter)? Hva er de største utfordringene i forhold til å nå disse kvalifiserings-/kompetansemålene?
8. Bruker dere noen spesiell metodikk i arbeidet med deltakerne? Kan du gi eksempler på hvordan dere arbeider med en evt. slik metodikk?
9. I hvilken grad legges ungdommenes egen problemforståelse til grunn for tiltaket? I hvilken grad praktiserer dere brukermedvirkning fra deltakerne, og hva er evt. utfordringer med å få dette til?
10. Hvordan følger dere opp enkeltdeltakere i tiltaket? Foregår det individuelt eller kollektivt?
11. Hvordan er tiltaket bemannet? Hva er personalets fagbakgrunn og stillingsprosent, og hva er dine tanker om styrker og svakheter i forbindelse med dette?
12. Hva er de viktigste (formell og uformell) kompetanse/kjennetegn for å gjøre en god jobb i forhold til målgruppa?
13. Hvordan samarbeider dere med andre instanser i forhold til deltakerne og deres utfordringer? Hva er dine erfaringer med dette samarbeidet?
14. Er foreldre/foresatte knyttet opp mot tiltaket?
15. Hvor lenge er deltakerne i tiltaket?

16. Hvordan avsluttes tiltaket for den enkelte?
17. Hvordan følges deltakerne opp etter tiltakets slutt?
18. Hva slags resultater har tiltaket?
19. Hva er styrkene og svakhetene med tiltaket?
(Tanker om utfordringer, gode erfaringer, suksesskriterier, nøkkelfaktorer, risikofaktorer etc. Evt. ta utgangspunkt i sammenlikning med andre tiltak de kjenner til: fordeler og ulemper ved ulike former for tiltak? Hvordan dette tiltaket skiller seg i fht andre når det gjelder styrker, svakheter, utfordringer osv.)
20. Har dere gjort dere erfaringer underveis som har ført til endringer i måten å jobbe på?
21. Hva er planene framover?
22. Hva er tiltakets totale økonomi (inntekter og utgifter)?
23. Hvordan finansieres tiltaket?

Instans	Bidrag

24. Hvordan er tiltaket organisert?
25. Kan dere sende oss følgende informasjon dersom den er tilgjengelig?
 - prosjektplaner
 - interne/eksterne rapporter
 - oppsummeringer, erfaringsnotater eller evalueringer
 - beskrivelser av tiltaket
 - avtaler med bidragsytere
 - samarbeidspartnere og deltakere
 - budsjett og regnskap for de tre siste skoleår
26. Hvem i tiltaket blir vår kontaktperson når det gjelder å få tak i tidligere deltakere og utfylle registerinformasjon?
27. Er det noe annet vi ikke har spurt om som det er viktig å få med i dette intervjuet?

Vedlegg 4: Intervjuguide med ansatte i alternative kvalifiseringstiltak

1. Hva er din stilling i tiltaket? Kan du beskrive dine arbeidsoppgaver?
2. Hvordan ser en vanlig arbeidsuke i tiltaket ut for deg som ansatt?
3. Hvordan går dere fram for å rekruttere deltakere til tiltaket?
4. Hvilke utfordringer sliter deltakerne i tiltaket deres med?
5. Hvordan passer deltakerne overens med målgruppeprofilen?
6. Hvordan arbeider dere i forhold til disse utfordringene?
7. Hva er de viktigste (formell og uformell) kompetanse/kjennetegn for å gjøre en god jobb i forhold til målgruppa?
8. Hvordan samarbeider dere med andre instanser i forhold til deltakerne og deres utfordringer? Hva er dine erfaringer med dette samarbeidet?
9. Hvordan følger dere opp enkeltdeltakere i tiltaket? Foregår det individuelt eller kollektivt?
10. Bruker dere noen spesiell metodikk i arbeidet med deltakerne? Kan du gi eksempler på hvordan dere arbeider med en evt. slik metodikk?
11. Hva slags type kvalifisering gir dere deltakerne (kompetanse, ferdigheter)? Hva er de største utfordringene i forhold til å nå disse kvalifiserings-/kompetansemålene?
12. Er noen annen type kvalifiserings bedre egnet for å nå tiltakets målsettinger?
13. I hvilken grad opplever du at deltakerne kan nyttiggjøre seg av denne kvalifiseringen etter tiltakets slutt?
14. Er dere i kontakt med deltakerne etter tiltakets slutt? Hva gjør dere for å følge opp deltakerne?
15. Hva slags inntrykk har du av hvordan det går med deltakerne etter tiltakets slutt? Kan du gi noen "solskinshistorier" og "ikke-fullt-så-gode-eksempler"? Hvilke tanker gjør du deg om deltakernes utfordringer etterpå?
16. Hva er styrkene og svakhetene med tiltaket?
(Tanker om utfordringer, gode erfaringer, suksesskriterier, nøkkelfaktorer, risikofaktorer etc. Evt. ta utgangspunkt i sammenlikning med andre tiltak de kjenner til: fordeler og ulemper ved ulike former for tiltak? Hvordan dette tiltaket skiller seg i fht andre når det gjelder styrker, svakheter, utfordringer osv.)

17. Har du/dere gjort dere erfaringer underveis som har ført endringer i måten å jobbe på?
18. Er det noe annet vi ikke har spurt om som det er viktig å få med i dette intervjuet?

Vedlegg 5: Vedlegg til den samfunnsøkonomiske analysen

Bilagstabell B.1 Andel av referansegruppa som antas å være i de viste aktiviteter i år x etter deres 18. år. Vist for de første 10 år.

Tilstande for reference-gruppe												
Aktivitet	Alder	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
	År	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kvalifiseringstiltak		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Ungdomsskolen		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Videregående/inkl. fagbrev		0,0%	4,1%	8,2%	12,3%	16,4%	14,4%	12,4%	10,4%	8,3%	6,3%	4,3%
Universitet/Høgskole		0,0%	0,5%	1,1%	1,6%	2,2%	2,0%	1,9%	1,8%	1,7%	1,6%	1,5%
Ordinært arbeid		32,0%	35,0%	38,1%	41,1%	44,1%	44,7%	45,3%	45,8%	46,4%	47,0%	47,5%
Annet tiltak**		20,0%	17,9%	15,8%	13,7%	11,6%	11,6%	11,5%	11,5%	11,5%	11,5%	11,5%
Militærtjeneste		8,0%	6,0%	4,0%	2,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Fødselspermisjon		0,0%	0,4%	0,8%	1,2%	1,6%	1,9%	2,2%	2,5%	2,8%	3,1%	3,4%
Opphold på institusjon/soning		0,0%	0,1%	0,2%	0,3%	0,4%	0,4%	0,4%	0,4%	0,3%	0,3%	0,3%
Helt ledig/ingen aktivitet		35,0%	31,3%	27,5%	23,8%	20,0%	21,4%	22,8%	24,1%	25,5%	26,9%	28,2%
Annet		5,0%	4,7%	4,3%	4,0%	3,6%	3,6%	3,5%	3,5%	3,4%	3,4%	3,3%
Totalt aktiviteter		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Note: **Annet tiltak – andre typer kvalifiseringstiltak, arbeidsmarkedstiltak som praksisplass eller jobb som er betalt av lønnstilskudd mv

Bilagstabell B.2. Andel av tiltaks-deltakere som antas å være i de viste aktiviteter i år x etter deres 18. år. Vist for de første 10 år.

Tilstande for gruppen af tiltaks-deltakere												
Aktivitet	Alder	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
	År	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kvalifiseringstiltak		100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Ungdomsskolen		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Videregående/inkl. fagbrev		0,0%	46,4%	30,4%	14,3%	12,9%	11,6%	10,2%	8,9%	7,5%	6,1%	4,8%
Universitet/Høgskole		0,0%	2,9%	3,8%	4,8%	4,2%	3,6%	3,0%	2,5%	1,9%	1,3%	0,8%
Ordinært arbeid		0,0%	14,3%	24,1%	23,8%	30,0%	36,2%	42,4%	48,6%	54,8%	61,0%	67,2%
Annet tiltak**		0,0%	13,6%	13,9%	33,3%	29,1%	24,8%	20,6%	16,4%	12,1%	7,9%	3,6%
Militærtjeneste		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Fødselspermisjon		0,0%	0,0%	2,5%	4,8%	4,8%	4,8%	4,8%	4,8%	4,8%	4,9%	4,9%
Opphold på institusjon/soning		0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Helt ledig/ingen aktivitet		0,0%	10,7%	17,7%	16,7%	16,7%	16,7%	16,7%	16,7%	16,7%	16,7%	16,7%
Annet		0,0%	12,1%	7,6%	2,4%	2,3%	2,2%	2,1%	2,1%	2,0%	1,9%	1,8%
Totalt aktiviteter		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	99,9%	99,9%

Note: **Annet tiltak – andre typer kvalifiseringstiltak, arbeidsmarkedstiltak som praksisplass eller jobb som er betalt av lønnstilskudd mv

Bilagstabell B.3. Antakelse om korrespondanse mellom aktiviteter og ytelser.

Aktivitet 2010	Korrespondanse mellom aktivitet og ydelse 2010 (Deltagere 2006-2007 og 2007-2008 og 2008-2009)									Beregnet, gjennomsnittlig stønad i aktuell aktivitet	
	Studielån/stij	Dagpenge	Kvalifisering	Tiltaksstønad	Attføring	Rehabiliteri	Tidsb uføre	Uførepens	Sosialhj		Ingen
Kvalifiseringstiltak	13%	17%	9%	17%	17%	4%	0%	0%	13%	17%	kr 98.909
Videregående/inkl. fagbrev	51%	4%	2%	4%	0%	0%	0%	2%	9%	34%	kr 31.885
Universitet/Høgskole	100%	0%	0%	0%	40%	0%	0%	0%	0%	0%	kr 84.140
Ordinært arbeid	5%	0%	0%	5%	0%	0%	0%	0%	14%	76%	kr 13.238
Annet tiltak**	13%	17%	9%	17%	17%	4%	0%	0%	13%	17%	kr 98.909
Fødselspermisjon	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	50%	50%	kr 30.650
Helt ledig/ingen aktivitet	0%	0%	0%	6%	6%	11%	11%	0%	56%	11%	kr 76.672
Annet	0%	15%	0%	15%	8%	23%	0%	0%	0%	38%	kr 88.585
Totalt											

Note: **Annet tiltak – andre typer kvalifiseringstiltak, arbeidsmarkedstiltak som praksisplass eller jobb som er betalt av lønnstilskudd mv

Bilagstabell B.4. Gjennomsnittlige tiltakskostnader pr. deltaker

Gjennomsnittlige tiltakskostnader	
Tiltak	Pris pr. deltaker
Alle tiltak samlet	116.237
Arbeidsinstituttet	174.462
Droppstop	128.439
Gateakademiet	94.868
Utdanningsverkstedet	21.961
Riverside	74.362

Videregående skole/ opplæring: 124.549 kr. pr. år i tre år

Tiltaksplass annet tiltak: 93.000 kr.

Bilagstabell B.5. Anvendte data for lønnsnivå

Lønnsnivå	
Arbeidslønn	kr 247 500,00
Procent-tillæg, høy lønn ved utdannelse	25 %
Arbeidslønn, høy	kr 309 375,00

Bilagstabell B.6. Anvendte skattesatser i følsomhetsanalyse

Gjennomsnittlige skattesatser		
	Sats	Inngår
Arbeidsgiver-avgift, generelt	10,6%	Nej
Gjennomsnittlig skatt, lav lønn	28,0%	Nej
Trygde-avgift, lønn	8,0%	Nej
Gjennomsnittlig skatt, overføringer	0,0%	Nej
Trygde-avgift, pensjon/overføringer	3,0%	Nej

Note: De viste skattesatser inngår alene i enkelte følsomhetsanalyser - hvor det er gjort tydelig.

Bilagstabell B.7. Trygdeytelser

Typiske trygdeytelser, 2008 nivå			
Ytelse	Sats	Grunnlag	Årligt beløp
Uførepensjon	1,94	kr 70 256,00	kr 136 300,00
Attføring	Kr. 11638 pr. md.		kr 139 700,00
Økonomisk sosialhjelp	Kr. 5105 pr. md.		kr 61 300,00
Dagpenger	0,624	kr 354 100,00	kr 221 000,00
Individstønad	Kr. 290 pr. dag		kr 75 400,00

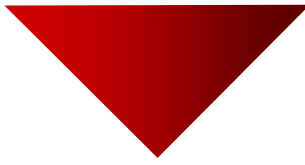
Kilde: "Kostnader av frafall og forsinkelser i videregående opplæring", tabell 6.1 s. 46, Senter for økonomisk forskning AS 2009

Noter

Bilagstabell B.8. Studie-stipend

Andre ytelser, 2008 niveau		
Ytelse	Gjennomsnittlig beløp	
	Videregående	Universitet/Højskole
Studie-stipend	kr 18.703,00	kr 28.260,00

Kilde: http://www.lanekassen.no/Hovedmeny/Om_Lanekassen/Statistikk/Elever-og-studenter-i-Norge/



Arbeidsforskningsinstituttet

AFI er et tverrfaglig arbeidslivsforskningsinstitutt. Sentrale forskningstema er:

- Inkluderende arbeidsliv
- Utsatte grupper i arbeidslivet
- Konflikthåndtering og medvirkning
- Sykefravær og helse
- Innovasjon
- Organisasjonsutvikling
- Velferdsforskning
- Bedriftsutvikling
- Arbeidsmiljø

Publikasjoner kan lastes ned fra AFIs hjemmeside eller bestilles direkte fra instituttet.

Abonnement på nyheter kan bestilles via hjemmesiden:

www.afi.no

Pt 6954 St. Olavs plass
NO-0130 OSLO
Besøksadresse:
Stensberggt. 25

Telefon: 23 36 92 00
Fax: 22 56 89 18
E-post: afi@afi-wri.no
www.afi.no

